

ప్రతిభావంశము

ప్రతిభావంశము

ప్రతిభావంశము

ప్రతిభావంశము

ప్రతిభావంశము

ప్రతిభావంశము

ప్రతిభావంశము

ప్రతిభావంశము

ప్రతిభావంశము

ప్రతిభావంశము

భవనము గల్గుఁగాక, పొరపాటది ; దానికి నేమి, నేడు మీ
రెవియొ కతమ్ము లేర్పఱిచి యేటికి భారతమున్ గలంచుటల్ ?

ఉ. భారత మిట్లె యుండు నని పండితమండలి నమ్మి దానియా
ధారమునన్ గవిత్యము పదంపడి గట్టికొనెన్ గదా! తదా
ధారముఁబట్టి లాక్షణికతండము లక్షణముల్ రచించె, నేఁ
డారసి దిద్ది యేమి ఫలమయ్య, చెడుంగద వారి పూనికల్.

ఇయ్యది మహావిషయము. స్వల్పముగా వ్రాసినం దేలెడునది కాదు.
దిజ్మాత్రము నేటి దిద్దుబాటులను జూపి వానివలన వచ్చెడి హానుల నుదాహరిం
చుచున్నారము.

క. “జ్ఞానము కేవలకృప న
జ్ఞానికి నుపదేశవిధిఁ బ్రకాశము”

ఈపద్యములోని ద్వితీయచరణమున నుండు యతి నాధారముచేసి
కొని అప్పకవి “సోమయాజులు వాడుకతన” అని హేతువును జెప్పుచు
‘జ్ఞా’కును ‘కా’కును విశ్రమమును విధించియున్నాఁడు. ఇటీవల దీనిని ‘ప్రజనితము’
అని దిద్దియున్నారు. ఈపాఠము వెనుకటిపాఠమునకన్నఁ దీసిపోవుట యటుంచి
దీనింబట్టి యప్పకవి లక్షణ మేమి కావలయునో, ఆతనిం గాని తిక్కన్నగారి
ప్రయోగముంగాని యనుసరించిన కవుల ప్రయోగములకు నేమిగతి చూపితిరో
తెలుపఁగోరెదము. మఱియు,

క. నమ్మమి మృత్యువు పెద్దయు
నమ్ముట యపమృత్యువగుట నరపతి నమ్మి
నమ్మక పనిగొనునది ని
త్యమ్మును నూత్నమతి దాన యరయఁగవలయున్.

కాంతి ర ఆ 350.

ఈపద్యములో నిన్న మొన్న నచ్చైన భారతములో,
“నరపతి మిత్రు న్నమ్మి పనులు గొనునది”

అని విపరీతమైన మార్పు కన్నట్టుచున్నది. ఆమార్పువలనఁ దిక్కన్న
గారి యభిప్రాయము పూర్తిగా నన్యథాత్వము నందుటయే కాక సంస్కృత భారత
మునకుఁ గూడ వైరుధ్యము కలుగుచున్నది.

శ్లో. ఏకాంతేనహి విశ్వాసః కృత్వోన్న ధర్మార్థనాశకః । అవిశ్వాసశ్చ స
ర్వత్ర మృత్యునా చ విశిష్యతే । అకాలమృత్యు ర్విశ్వాసో విశ్వసన్
హి విపద్యతే । యస్మిన్ కరోతి విశ్వాస మిచ్ఛత స్తస్య జీవతి । తస్మా
ద్విశ్వసితవ్యంచ శంకితవ్యంచకేషుచిత్ । ఏషా నీతిగతిః—

(శాంతి—అశీతతమాధ్యాయము శ్లోకములు 9-12.)

తిక్కన్న సోమయాజి “క. నమ్మమి...” అను పద్యమునందు
పైశ్లోకముల తాత్పర్యము సూత్రప్రాయముగా నిమిడ్చి తన యసమాన కవితా
ధురంధరత్వమును వెల్లడించెను. ఆ శ్లోకానుసరణమున కొప్పికొన్నచో,
“నమ్మినమ్మక” అను పాఠమునకుఁ గల యోగ్యత “మిత్రున్నమ్మి” అను
పాఠమునకు లవమును గలుగనేరదుగదా! అయినచో నీదిద్దుబాటెంత బాధ
కరమో పరికింపుఁడు.

తే. గీ. సంస్కృతపు భారతమునకు సంకటమ్ము
తెలుఁగుఁ బ్రతుల కన్యోన్యము కలతపాటు
తదనుసారి కవీంద్రుల దారి కడ్డు
భారతం బిట్లు దిద్దుట పాడియగునె ?

మహాకవియగు సోమయాజిగారి “నమ్మినమ్మక” ప్రయోగము దిద్దఁ
దగిన స్థలమందు లేమింజేసియేకదా ! శ్రీనాథుఁడు “వినీవినక” అని తన
శృంగార నైషధముందుఁ బ్రయోగించికొనియె. మఱియు ధూర్జట్యాదులు “రోసీ
రోయక” “చేసీచేయక” లోనగునవి ప్రయోగించికొనుట కాధార మాయొక్క
ప్రయోగమే కదా! దానిని మీరు యాపుమాపి తిక్కన్నగారి కజ్ఞతను గల్పిం
చుటయే కాక యిటీవలి మహాకవుల కెందఱికిఁ గల్పింపవలసివచ్చినదో విచారిం
చుకొనుఁడు. ఆప్రయోగము న్యాయకరణసిద్ధముగాదని దిద్దితిరో! అట్లేని యెన్ని
చోటులనో భారతము దిద్దవలసివచ్చును. దీనికి సమగ్రమగు వ్యాకరణ మింకను
జనింపలేదు. సంస్కృతమునకు మహాభాష్యప్రయోగ మెట్టిదియో తెలుసకు
మహాభారతప్రయోగ మట్టిది. సూత్రకారుని సమ్మతి లేకున్నను భాష్యకారుని
ప్రయోగమున్నచో నది సూత్రమును బుట్టించును. అట్లే మహాభారతప్రయోగ
మును నని యెఱుఁగఁదగు.

...“చ॥ పరదుఁడు” అను పద్యములో “వృత్తికిన్నరుదుగ” అను ప్రయో
గముండుటంజేసి పోతన్నగారు తమ భాగవతమునిండు “సర్వమున్నతని”

లోనగు ప్రయోగములు ప్రయోగించుకొనిరి. ఆహోబలపండితీయరచన వఱకును పై భారతప్రయోగ మట్లే యున్నదనుట కాధారము కలదు. ఇటీవల దానిని దిద్దిరి.

మఱియు “మదీయభాషిత మెన్నఁడు, నేని” అను భారతప్రయోగమున కీమధ్య నొక రన్యథాసిద్ధిని దెల్పుచు నాంధ్రభారతిలో నొక వ్యాసమును బ్రకటించియున్నారు. అందు “ఉండును” అను రూపమునకు “ఉన్న” అనునది రూపాంతరమనియు, కావుననే “ఉన్నే” ఇత్యాది మహాకవిప్రయోగములు సంగచ్ఛమానము లగుచున్నవనియును నభిప్రాయపడి “ఎన్నఁడు ఉన్నేనీ” అని విడదీసి “ఎన్నఁడు నేని” ప్రయోగమును సాధింప సాహసించిరి. కాని అది సరియైన త్రోవకాదు. “ఉండును” అను దానికి “ఉన్న” అని రూపాంతరములేదు. “ఉన్నే” అనునది నిపాతమని శబ్దరత్నాకరములో వ్రాసిన మార్గమే యుక్తమైనది. ఆరూపాంతర మున్నదనుకొన్నను “ఉండును” అను దానికి “ఉన్నును” అని యుండునుగాని “ఉన్న” అని మాత్ర ముండదు. అయినచో “ఉన్నునేని” అగునుగాని “ఉన్నేని” కాదు. విస్తరింపవలసిన విషయమే యైనను ప్రకృతముగామింజేసి యుపేక్షింపఁబడియె. వీరు తమ యభిప్రాయమును మాత్రము తెల్పిరి కాని యేపుస్తకమును దిద్దినవారు కారు. పైవాలో, యిచ్చవచ్చినట్లెల్ల దిద్దుచున్నారు.

“చేతుక” అను ప్రయోగము లొకటి రెండు భారతములో నున్నవి కదా యని శ్రీనాథాదులు ప్రయోగించుకొనిరి. చిన్నయ్యసూరిగారు దానిని మాటబక్కించుకొనిరి. పదపడి యీప్రయోగము బూతనికూడఁ గొందఱు వ్రాయు సాహసించుచున్నారు. బాలవ్యాకరణములోని వ్రాత నాధారము చేసికొని యారెండు ప్రయోగములును ‘చేయక’ అని యొకటియు ‘నేతున్’ అని యొకటియు దిద్దివేయఁబడినవి. సూరిగారు విశేషపరిశీలకులే యైనను భ్రాంతి పురుషసర్మము గాన నెందేనిఁ బొరపాటు రావచ్చును. దానింబట్టి భారతము దిద్దుటకన్న బాలవ్యాకరణమే దిద్దుట యుక్తముగదా! లేదా సంస్కృత వ్యాకరణము వేదమును దనశిక్షకు లోఁగనిదానిఁగాఁ దలఁచి వదలినట్లు భారత మీవ్యాకరణములకు లోఁగనిది యనియేని భావించుట యుక్తము. అంతియకాని యిప్పటి వ్రాతలంబట్టి దానిని సవరింపఁబూనుట “రాట్టమురాకకు బండి తప్పి కొనుట” పంటిది కాకతీరదు.

నన్నయభట్టు, “చ॥ అమలినతారకాసమదయమ్ముల” అను పద్యములలో మహాభారతమును సముద్రముగ రూపించి “సముద్రము దరియంగనీదను విధాత్మ చిక్తనను నేరబోలునే” అనినొక్కివక్కాణించియున్నాడు. అట్టి వాగనుకాస మనికే మహాభారత మట్టిది యైనచో నితరులు దానిని దరింపఁగలరా! అం దీ ప్రయోగముమాత్రమే యున్నది లేదని నిశ్చయింపఁగలరా? అట్లు చేయఁగలమునుట కాని కలరనుట కాని సాహసమాత్ర మని మాయభిప్రాయము. ఇట్టి దుష్కరవిషయములలో నేటిపరిశోధకులు మిక్కిలిగ సాహసించుచున్నా రు. 1910 వ సం॥ అచ్చయిన యుత్తరరామాయణ పీఠికలో ౧౪ వ పుటలో “పోవలయున్” అనుటకు బదులు “పోవలెన్” అనియును, “కావలయున్” అనుటకు బదులు “కావలెన్” అనియు పాపరాజుగారు ప్రయోగించినట్లును నది ప్రాచీనమహాకవి సమ్మతము కానియట్లును వ్రాయఁబడియున్నది. భారత ములో, ఉద్యోగములో ౩ వ అశ్వాసమున “ఉ॥...శ్రీ గావలె నంచు” అని తిక్కన్నగారు వాడియున్నారు. అది యిప్పటివఱ కేరును దిద్దలేదు. ఈ పీఠిక ననుసరించి యెవరేని ముందుఁ బుణ్యముగట్టికొందురని యాహింపవలసియున్నది. మన పరిశీలకతాలోపము గ్రంథకర్తలయందుఁ బెట్టుట న్యాయముకాదని పరి శోధకులను వేడికొవలసియున్నది.

తిక్కన్నగారు శాంతిపర్వమున “అడరు” అను పదమును, ‘సంకటము’ అను నర్థమునఁ బ్రయోగించిరి. దానింబట్టి ఆముక్తమాల్యదలోఁగూడ నదే యర్థమున శ్రీకృష్ణదేవరాయలు ప్రయోగించె. తిక్కన్నగారి ప్రయోగము యతిలో లేమింజేసి నిన్న మొన్నటి భారతమునఁ దిద్దఁబడినది. ఈదిద్దుఁబాటు నకు హేతువు శబ్దరత్నాకరములో నది యాయర్థమున వ్రాయకుంటయే! నిఘం టువుంబట్టి కవితచెప్పువా రుండను. ఉన్నచో ‘పుంసివాకొమ్మెక్కి’ అను లోకోక్తికి భాజను లగుదురు, లోకానుసరణముంజేసియుఁ బూర్వమహాకవుల రచనల ననుసరించియుఁ గవితాధార ప్రవహించెడిని. ఆ పూర్వమహాకవి ప్ర యోగముల ననుసరించి నిఘంటు వ్రాయువా రొకకొన్నిటిని వదలినచో నీనిఘం టువువలన నవి దిద్దఁబడి తుదకుఁ దదనుసారుల తలకు వచ్చుట తటస్థించుచున్నది. యతిస్థానమున లేదని దిద్దుదురేని యెన్నియో దిద్దవచ్చును. తెల్లన నింత సాహ సించుచుండిరేకాని సంస్కృతమున సాహసించుటలేదు.

‘అనైహి, అవేహి’ అను రఘువంశపాఠమునకు సంబంధించిన చర్చవలనఁ బై సంగతి విస్పష్టమగును. కేవల యతిప్రాసస్థానములం బట్టియే, యీపదము కారాది యనియు నిది యికారాది యనియు నిర్ణయించఁబూనుచో శబ్దరత్నాకరాదులగు నేటి నిఘంటువులలో ననేకములు పోవలసివచ్చును. సుప్రసిద్ధులగు పెద్దల వ్రాతప్రతులనే తఱచుగాఁ బ్రమాణీకరించుకొనుచుఁ బూర్తిగాఁ జిప్పుగాఁదోచినచో నది వ్రాత పొరపాటునుకొని దిద్దికొనుట యుక్తముగాని యేదియైనను నేటి నిఘంటువులలో లేదని ప్రాచీనగ్రంథములు దిద్దుట యుక్తముగాదు.

అశ్వమేధపర్వములో ‘అతని కాహారమొనరఁ, జేసికొనుట కతినమయి చెల్లుచుండ’ అని తిక్కన్నగారి ప్రయోగము ప్రాచీనప్రతులయందేమి యిట్లే వలఁ గొంతకాలమువఱకు నచ్చైన ప్రతులయందేమి కానవచ్చుచున్నది. దానిని “దుర్ఘటమయి” అని దిద్దిరి. వీరి తాత్పర్యమిది. కతినశబ్దమునకు ‘కష్టము’ అను నర్థము నిఘంటుప్రసిద్ధము కాదు గాన దిద్దవలయును. లేనిచోఁ దిక్కన్నగారి కజ్ఞత సంభవించును. అని యోజించినట్లు పాడకట్టెడిని. ‘దుర్ఘటము’ అని దిద్దిన దిద్దుపాటు హృదయంగమముకాదని మాయభిప్రాయము కాదు. కాని తిక్కన్నగారి ప్రయోగ మాపచారిక మనియు వారు లోకము ననుసరించి యట్లు ప్రయోగించియుండి రనియు, దేశభాషల విషయమున ‘వ్యవహారతత్త్వ’ అను నదియే శబ్దగ్రహోపకరణములలో నెల్ల మిన్నయనియుఁ జెప్పచున్నారము.

భారతములో ‘దిక్కు’ అనునది పలుచోట్ల “శరణము” అను నర్థమున వాడఁబడియున్నది. ఇది సంస్కృతపదము గదా! దీని నే సంస్కృతకవిగాని శరణార్థకముగా వాడినట్లు లేదు. లోకమందో “వాఁడు దిక్కుమాలిన వాఁడుగా నున్నాఁడు” లోనగుచోట్ల శరణార్థకముగా వాడుచున్నారు. దానిం బట్టియే తిక్కనాదులు వాడియుండిరి. అట్లే లోకమున దరిద్రుఁడు “నాకు సంసారము గడపికొనుట కడుఁగతినముగా నున్నది” యనియును “దుర్ఘటముగా నున్నది” యనియును వాడుట కలదు. ఈ దుర్ఘటపదముకన్నఁ బలువురు “కతిన” పదమునే ప్రయోగింతురు. తదనుసారమునఁ దిక్కన్నగారు వాడఁగా దాని నేల దిద్దవలెను? దిద్దిరిపో! పాఠాంతరముగా నేని ప్రాచీన పాఠమును జూపకపోవుట యన్యాయముకాదా! సామాన్యముగాఁబరికించినచోఁ గుదురని ప్రయోగము లనేకము లున్నవి. అవి యెల్ల దిద్దుట యుక్తమా?

ఒక్కచో చతు, ర్దనుల నుభయపక్షవశత వచ్చు' అని శ స లకుఁ బ్రాసము భారతమునఁ దిక్కున్న గారు వాడిరి. దీనింబట్టి యిటీవలి కవులు ప్రాసస్థానముల నీయభేదమును గైకొనుచుండిరి. అది యిప్పుడు చిద్దఁబడినది. తోధకులకు గ్రంథస్థపాఠము హృద్యమని తోఁపనియెడలఁ బీఠికలోఁ దమ యభిప్రాయమును దెల్పి యిట్లు దిద్దినచో యుక్త మని మాత్రము వ్రాయుటతో విరమించుట యుక్తమని తోఁచెడిని. భారతాదులలో నచ్చటచ్చట నఖండ యతుల కాధారములు గానవచ్చుచున్నవి. వానింబట్టియే అప్పకవి 'అఖండ యతి పొల్పుగు నాదికవిప్రణీతమై' అని కొంత యాధారమును జూపెను. ఇప్పటి భారతములో నాయాయించోట్లు చాలవఱకు మార్పఁబడినవి. ఎట్టిదేని యు నది భారతసమ్మతమైనచో మనము శిరసావహించఁదగినది యని పూర్వ తాక్షణికుల మార్గమువలనఁ దెలిసికొనవచ్చును.

చూడుఁడు. 'చేసెన్ + మహా' అనునది ప్రాసస్థానమున 'చేసెమ్మహా' అగుట కేవ్యకరణమేని యంతకుమున్ను కలదా! అందులకు శబ్దానుశాసనుని ప్రయోగమేకదా శరణము! అట్టిచో వారి బుద్ధిపూర్వకప్రయోగముల నేల చిద్దవలయును? ఈదిద్దుఁబాటులనుగూర్చి ముందు విఫులముగాఁ జూపఁబడును.

ఉ. దిద్దకుఁడయ్య భారతము దీనిని దానిని బోలె, దాన నా
పద్దశ మూడి పూర్వకవిపద్యము లెన్నియొ వన్నెఁ దక్కు, మీ
రెద్దియునేని దిద్దునెడ నించుక సంస్కృతభారతముపైఁ
దద్దయుఁ జూడ్కినింపుఁడు, పదంపడి దిద్దుఁడు హాని లేనిచో.

ఆ. వె. సంస్కృతమున కిది సమమైన తెల్లు గా
దందు రేమొ! నిక్కమగును గాని,
యెల్లయెడల నట్టులే యుండ, దొక్కింత
శ్రద్ధ గలిగి మనము చదువవలయు.

ఉ పా దా త ము

భా ర త వి శే ష ము లు

చదువరులారా,

ఈచిన్నిపాత్రమునందుఁ జర్పించిన భారతప్రయోగములను దిలకించి యిదేరీతి నందందుఁ గల భారతవిశేషములను మీహృదయముల కెక్కించుకోఁ గోరుచున్నారము. అంతియకాని మనకుఁ గల స్వల్పసుభవముతో నాంధ్ర కవితాలతాలవాలమగు వాగనుశాసనుని ప్రయోగములకు పంకలు వెట్టి గొప్ప గడింప నెంచుటకుఁ బ్రయత్నింపకుందురుగాక! నేటివారిలోఁ గడుంగడుఁ బెద్దలును విద్యత్కవివరులును నగు నొక రిట్టిపనికే పూనియున్నారు. వారివాఁత యందలి యసారతనుగూర్చి మా 'పురశ్చరణమున' గొండొక చర్చించి యయ్యెడ నీపాత్రమున విశేషించి చర్చింతు మని తెల్పి యుంటిమి; కాని ఇటీవల వారును మేమును ఏలూరిలో శ్రీరాజా మంత్రిప్రగ్గడ భుజంగరావు బహద్దరు జమీందారువారి సన్నిధిని జాలసారులు కలిసికొని కొన్నిదినము లొకచోటనే వసించుసందర్భము తటస్థించుచు వచ్చినది. అప్పుడు వారు వాసిన 'భారతఫక్కి'లోని కొన్నివిషయములు మే మడుగుటయు, వారేదో కొంతవఱకు సమాధానము చెప్పుటయు, దానిపై మరల మేము ఖండించుటయు, బిదప వారు మిన్నకుండవలసివచ్చుటయుం బ్రాప్తించుటచే మరల నావిషయములనే యిందెత్తి విస్తరింపక యుపేక్షింపవలసినవారమైతిమి. ఆంధ్ర మహాభారతము సంస్కృతమునకు 'మక్కికి మక్కి,, తెలుగు కాదను విషయమును మన మాక్షేపింపరాదు. ఏమందురా, గ్రంథకర్త లట్లు ప్రతిజ్ఞ చేసి యుండలేదుగదా! వారు కథాప్రధానముగాఁ దెలిగించిరి, వారే యననేల, భాస్కరాదులుగూడ నట్లే యాంధ్రీకరించుచువచ్చిరి. ఇటీవల ననఁగా నిన్న మొన్నటినుండి యీ 'మక్కికి మక్కి,, ప్రకరణ మారంభమైనది. దీనిం బట్టిన యాక్షేపణలకు వారు తరవాదు పెట్టగుదురు? మఱియుఁ గొన్నియెడల సంస్కృతమున నొకవిధముగా నుండఁ జెలుగున వేటొకవిధముగా నుండుటయు, గొన్నిచోట్ల దానికిఁ గేవలవిరుద్ధముగానే యుండుటయుఁ గల, దదియేని

యా తే పణీయము కాదా యందులేని, అయ్యదియు నా తే పణీయము కాదని
 మా యాశయము. అష్టభాషావాగనుకాసనునకు సంస్కృతభారత మన్వయుంచు
 కొనుపాటి సాహిత్యముకూడ లేదని వాదింప నేప్రాజ్ఞునకు నోరువచ్చెడిని!
 కావున నా భేదమునకుఁ గారణము కొన్నిచోట్ల వారి బుద్ధిపూర్వకమగు మార్ప
 నియు మఱికొన్నిచోట్ల నాయా గ్రంథములయందుండెడి పాఠభేదము లనియు
 మేమూహించుచున్నారము. సంస్కృతాంధ్రభారతములకుఁ గల వ్యత్యాస
 ములు కొన్ని మాభారతనాటక పీఠికలోఁ జూపి యున్నారము. అవి యం
 చందుఁ జూతురుగాక. ఇంకఁ దక్కిన రచనలోని విశేషములను నేఁటివా
 రన్యథాకరించి కొన్నిటిని బునరుక్తులుగను మఱికొన్నిటిని వేటొక తెఱఁగు దొసఁ
 గులుగను బోల్పఁజూచుట “మాతా మే పంథ్యా” అను లోకోక్తికిఁ బ్రభమ
 లక్ష్యములగుటకుం జేయు ప్రయత్న మేకాని వేటొందు కాదు. అవి దోషాభాస
 ములుగాని దోషములుకావు. ‘భ్రాంతేః పురుషధర్మత్వాత్’ అను సుక్తింబట్టి
 నన్నయాదులుగూడ మనుష్యమాత్రులే కావున వారుగూడ భ్రాంతిపశమున
 నెచటనేని దొసఁగు పొసగించి యుండవచ్చు నను వాదము యుక్తిసహము కాక
 పోదు గాని వారలైక్కడనేని భ్రాంతిపడియున్నను వారి కిటీవలి మహాకవు
 లనేకు లాభారతమును సంస్కరించి యుందురు గాని యట్లే యుంచి యుండరు
 గదా! అట్టిస్థితిలో నాయా మహామహు లనేకులు సంస్కరింపఁగాఁ గూడ
 నిప్పటివారికిం గొన్ని దొసఁగులు నిలిచియుండునని వాదింపఁ బూనుట సాహస
 మాత్రము కాక మఱియేమి? ఆనిల్చుటయేని యరుదుగాఁగూడఁ గాక ప్రతి
 పదమందును గల పనురీతిని వ్రాయఁబూనుట మఱియును సాహసము. ఇట్టి
 వ్రాతలకెల్ల ముఖ్యకారణ మస్మదాదులకు భారతకవిత్వమునందలి రచనావిచ్ఛి
 త్తిని గనిపెట్టఁ దగినంత యనుభవము లేకపోవుటదక్క- వేటుకాదని చదువరు
 లూహింతురుగాక. పాండిత్యము వేటు; అనుభవము వేటు. వేయేల భారత
 మున లేఖక ప్రమాదప్రయుక్తములగు దొసఁగు లేవేని యుండిన నున్న వేమో
 కాని యంతకు మించిన దొసఁగు లేవియును లేవని మేము నమ్ముచున్నారము.
 ‘భారతఘక్కి’లో వట్టిలేఖక ప్రమాదములంగుఱించి ప్రసంగించినట్లు తోఁచదు.
 కేవలము భట్టారకునిమీఁదికే దండెత్తినట్లు స్ఫురించును. అట్టి స్ఫూరకములఁ
 గొన్నిటి నుదాహరించుచున్నారము.

“ఉ॥...భీముఁడు మల్లవిద్య నేర్పేర్పడఁగా హిడింబు బలహీనపరా
 క్రముఁ జేసెఁ జెచ్చెరన్” బల = శక్కు, పరాక్రమ = బీరము; హీనబలపరా

క్రమ అని భావము చేసికొనవలయునా ? యతికొఱకు హీనశబ్దము, బలపరా
క్రమముల నడుమకు వచ్చినది గాఁబోలు !” (భారతఫక్కి 42 పుట)

ఇది యేటి విమర్శనము ? అట్లనుకొనుటకన్న, బలశూన్యమైన పరాక్ర
మము కలవానిఁగాఁ జేసె నని యథాశ్రితముగానే యేల యన్వయించుకొన
రాదు ? ఈయన్వయమునందు హిడింబునకు బలము నశించినను బీరముమాత్ర
మింకను దగ్గలే దను సారస్యముగూడఁ గన్పట్టి ‘చింత చచ్చినను పులును చావ
లే’దను లోకోక్తి కది స్మారకము కావచ్చునుగదా ! కవియాశయ మిటులుండ
దాని నన్యథాకరించి యతికొఱకనియుఁ బ్రాసకొఱకనియు వెక్కిరింపులు శోచ
నీయములు గాక మఱెట్టివగునో !

“క॥...మఱి త॥ త్కృతమున కగ్గలముగ స॥ త్కృతి చేయుట యుత్త
మంబు కృతబుద్ధులకు” సత్కృతి యనుచో నుపకృతి యన విస్పష్టము.

(భారతఫక్కి, 44 పుట)

సత్కృతి యనఁగా గౌరవము. ఉపకృతి యని యాపదర్థముగాఁ బరిణ
మించుచుండఁగా నుపకృతియనియే వ్రాయవలయునోటు !

“అ॥నె॥ సతి విము క్తయైనఁ బతికిఁ బునర్దార
సంగ్రహంబునేత కాస్త్రమతము
పతి విముక్తుడయిన సతి కన్యపురుష
సంగ్రహమునేత లోకగర్హితంబు”

“శ్లో॥ నచాప్యధర్మః కళ్యాణ బహుపత్నీకతా నృణామ్ ।

స్త్రీణా మధర్మ స్సమహాన్ భర్తుః పూర్వస్యలంఘనే” సంస్కృతము
నకుఁ దెలుఁగు సరిగానున్నదో లేదో పరికింపుడు. (భారతఫక్కి 45 పుట)

అంధీకరణప్రసక్తియొడల ననుభవ ముండవలయుంగాని భట్టారకుని
తెలుఁగు సరిగానే యున్నది. ‘సరిగా’ అను పదమునకు ‘మక్కికి మక్కి’ యని
యర్థము చేసికొనఁ గూడదు. భంగ్యంతరముగా తచించుట భాషాంతరీక ర్తల
సమయము. అంతమాత్రమున నది మూలము నుల్లంఘింపదు. విస్తర మనవసరము.

“తే॥గీ॥ వీఁడు పుట్టిన పదియవ నాఁడు”

“శ్లో॥ జాతమాత్రః పురాచైవ మమాంకా

త్పతితో గిరా” భేద మరయునది. (భారతఫక్కి 47 పుట)

పుట్టినతోడనే తొడనుండి పడుట యసంభవము కావున భట్టారకుఁడు జాతమాత్రపదమున కట్టి యర్థమును గైకొనియే ననుట సహృదయైకవేద్యము. వీల యసంభవ మందురేని వినుఁడు. సద్యఃప్రమాత యగు ప్రసవిత్ర యొడ తెలుఁగునంత తెల్వితో నుండదు. అప్పు డామె యిటీవలంబోలె దన యంక మున బాలు నిడుకొని కూర్చుండుట యసంభావనీయము. కావునఁ గొంత గడు మౌనఁగి భట్టారకుఁడు తనకుం గల లోకజ్ఞతను వెల్లడించెను.

“తే. గీ. బ్రాహ్మణులకుఁ బ్రియమువాయక చేయంగఁ, గాన్పునూచె పుణ్యకర్మఫలము” పోయక = విడువక. ఇది వ్యర్థమును గర్మక్రియల నడుమ నుండి యపార్థము నైయున్నది. (భారతఫక్కి 47 పుట)

వ్యర్థమునుకొన్నచో నా పదము వ్యర్థము గాని, సార్థక మనుకొన్నచో సార్థకమును నగును. ‘బ్రాహ్మణులకుఁ బ్రియము చేయుము, బ్రాహ్మణులకుఁ దప్పక ప్రియముచేయుము’ అట్లును నిట్లును గూడ నుండ వచ్చును. అది కవి వివక్షాధీనము. కర్మక్రియల నడుమ నితర ముండఁగూడ దని కాసన మేమియుచు లేదు. అపార్థముచేయ నెంచుచో రానిచో టెయ్యది? కావున నాయీశంకలు చొప్పదంటుశంక లనకతప్పకవచ్చుచున్నయది.

“కనకశైలనికుంజంబును బోని వాని వక్షము” పోని=పోలిన, పకారా దిత్వమో, బకారాదిత్వమో, అనిర్ణీతము. (భారతఫక్కి 48 పుట)

అనిర్ణీతమే యగునెడల “పోని=పోలిన” అనిమాత్రము నిమగ్నకు లెట్లు వ్రాయఁగల్గిరోకదా!

“సవ్యహస్త దక్షిణ కరమ్ములఁ గటికంత ప్రిదేశములు వట్టికొని” సవ్యదక్షిణకరమ్ములనరాదా? (భారతఫక్కి 48 పుట)

వేటొకరు కుడియొడమచేతు లనరాదా యని ప్రశ్నించి యందులకు హేతువుగా నిది తెలుఁగుగాన నచ్చ తెలుఁగుపదమే వాడుట యుక్తమన్నచో గతియేమి? ఇవి యేటి శంకలు, కుశంకలు.

“అసాధ్యబలుక్,, అపారబలుక్,, అన మేలు (భారతఫక్కి 49 పుట)

ఇప్పుడు వచ్చిన కీ దేమి యున్నది? అపారమైనను నయ్యది సాధ్యము కావచ్చును. అసాధ్య మనుటలో విశేషము కలదుగదా! అదిగాక యిది యేటి దిద్దుబాటు? చాలు, జాలు, ఇంక నీ 'భారతఫక్కి'లోని శంకల యసారతం గూర్చి కాగితములు వమ్మొనర్చుట యేల? దీని వాలకముం జూచిన విది సర్వవిధముల మాశిష్యుల శతఘ్నికి మార్గప్రదర్శినిగాఁ గన్పట్టుచున్నది. శ్రీశాస్త్రులవారు మొదట నీ "ఫక్కిని, రచించి ముద్రణమునకుఁ దమకడ కంపఁగా దీనిని వరవడిగాఁ బెట్టికొని వాం ద్రాశతఘ్నిని రచించియుందురని యిప్పటికి విస్పష్టపడినది. ఇంతకు మున్నీ శాస్త్రులవారి సాహాయ్య మున్న ట్లాశిష్యులు కంతోక్తిగా వ్రాసినను కొందఱు నమ్మకము చాలదనువా రుండెడల వారు. వార లిప్పటి "భారతఫక్కి" శైలితో దానిని సంప్రదించి చూచు కొన్నచో దీని మొగము చెప్పక చెప్పినట్టు లుపకరింపఁ గలదు. ఈరీతి విమర్శనములు పూర్తిగా ననాదరణీయము లను నంశమా "ఫక్కి" పుట్టనిపూర్వమే పుట్టి ప్రకటితమై యిపుడు పునర్ముద్రణమునకు వచ్చి యున్న మా "అపూర్వ కవితా వివేచనము" వలన విస్పష్టమే కాన మరల నదే విషయమునెత్తి చర్చిత చర్చణ మొనర్పక ప్రస్తుత మింతతో ముగించుచున్నారము.

తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు

శతావధానులు.

భారతవిశేషములు

ధారాశుద్ధి

కా. విద్యస్మఖ్యుఁడు ధర్మమూర్తి త్రిజగద్విఖ్యాతతేజుండు గృష్ణద్వైపాయనుఁ డేగుదెంచి నుతశిష్యబ్రహ్మసంఘంబుతో సద్వంద్యుండు సదస్యఁడయ్యె ననినన్ శక్యంబె వర్ణింప సాక్షాద్విష్ణుండవు నీవు భూపతులలోఁ గౌరవ్యవంశోత్తమా. (ఆది-౨ ఆ.)

నన్నయభట్టారకుని ధారాశుద్ధి కింతకు మించిన పద్యములు “మదమా తంగతురంగ” “నిండుమనంబు” లోనైనవి యెన్నో యున్నను దీని నుదాహరించుటకుఁ గారణము ప్రాసము దుష్కరమయినను నాతనిధార సడలదని తెల్పుట కని యెఱుంగునది.

2. కూర్పునేర్పు

మ. రజనీనాథకులై కభూషణుఁడనై రాజర్షిని ధారుణీ ప్రజనెల్లన్ దయతోడ ధర్మచరితం బాలింపుచుం దొంటి ధర్మజు నాభాగు భగీరథుఁడ దశరథుఁడ మాంధాతృ రాముఁ రఘుఁ విజయుం బోలితి సద్గుణంబుల జగద్విఖ్యాత పారిక్షితా! (ఆది ౨ ఆ.)

ఇందలి మూఁడు నాల్గు చరణములఁ బోలిన కూర్పు శ్రీకృష్ణరాయ రచితమగు, ఆముక్తమాల్యద ౨ వ ఆ ౧౭ వ పద్యమునఁ గలదు. ఇది కడు హృద్యము. ఎవరి కవిత్వమునందుఁ గూడ నిట్టివి పెక్కుపద్యములు దొరకవు.

3 సాంస్కృతికాన్వయవత్ప్రవృత్తి.

ఉ. ఆనహుషాత్మజుండగు యయాతి యధిజ్యధనుస్సహాయుఁడై యానతశాత్రవుండు మృగయాలసలోలనిబద్ధబుద్ధిఁ దత్కాననమెల్లఁ గ్రుమ్మరి నికామధృతశ్రమఁ డేగుదెంచె నందానలినాక్షియున్న విపినాంతరకూపతటంబు నొద్దకుఁ. (ఆది 3 ఆ.)

ఇందలి మధ్యమధ్య మన్న విశేషణ సంప్రదాయము సంస్కృతాన్వయ ప్రోరక మని యెఱుంగఁ దగు.

4 ఉపలక్షణత.

చ. పరమగురూపదేశమునఁ బార్థుఁడు పార్థివరత్న కేళిరుం డరిదిబలమ్మునకా భుజబలాతిశయమ్మున నీశుఁ బన్నగా

భరణుఁ బ్రసన్నుఁ జేసి దయఁ బాశుపతాదిక దివ్యబాణముల్
హరసురరాజదేవనిషహమ్మలచేఁ బడసెన్ గ్రమమ్మునన్. (ఆది 3 ఆ)

అర్జునుఁ డీశుం బ్రసన్నుఁజేసి పడసినది పాశుపతము మాత్రమే. తక్కిన
వారిని బ్రసన్నులఁ జేసినట్లు చెప్పనే లేదు. లేకున్నను సుత్తరమునఁ గల యం
శమువలన నీకారాధనము తక్కినవారి యారాధనమున కుపలక్షక మని
యెఱుఁగఁదగు.

5 అన్యథాకరణము.

ఉ, సంచితపుణ్యుఁ డంబురుహసంభవునంశము దాల్చి పుట్టి లో
కాంచితుఁడైన నాఁడు నిఖిలాగమపుంజము లేర్పడన్ విభా
గించి జగంబులందు వెలిఁగించి సమస్తజగద్ధితంబుగాఁ
బంచమవేదమై పరఁగు భారతసంహితఁజేసె నున్నతిన్. (ఆది 3 ఆ)

“వ్యాసో నారాయణో హరిః” లోనగు ప్రమాణములం బట్టి నారాయ
ణాంశ సంభూతుఁడనఁదగు వ్యాసుని బ్రహ్మాంశసంభూతుఁ డనుట యన్యథా
కరణ మని యెఱుఁగఁదగు.

6 విచిత్రసంబోధనము.

“ఉ. ఈ వసుధాధినాథుల జయించినయట్టిఁడ! నాకుఁ జక్కనై
పోవక నిల్వ నా కెదిరి పోర మదీయ ధనుర్విముక్తనా
నావిధమార్గణోగ్రగహనమ్మున దిగ్భ్రమఁ బొంద కెమ్మెయిం
బోవఁగఁ బోలు నీకనుచుఁ బూరుకులోత్తముఁ దాక వీకతోన్.”

(ఆది ౪ ఆ.)

7 సముచ్చయలోపము.

“క. హిమకడుఁడు శైత్యమును న
ర్యముఁడు మహాతేజమును హుతాశనుఁ డుష్ణ
త్వము విడిచిరేని గుర్వ
ర్థము నాచేకొనిన సద్వృత్తమ్ము విడుతునే!”

(ఆది ౪ ఆ)

విడిచిరేనియు అని యున్నం గాని హృద్యముగా నుండదని యెఱుఁగు
వది. ఇందులకు మఱియొక ప్రయోగము.

“ఆ. వె. పర్వతములు వజ్రపాతహతిఁ బడక
దక్కు నేని నింద్రతనయు దివ్య

నిశితబాణతతుల నిశ్శేషమగుఁగాక

పరులనైన న్య మెట్లు బ్రతుకుఁ బోర.”

(అరణ్య ౧ ఆ.)

‘తక్కునేని’ అనుచోఁ ‘దక్కునేనియున్’ అని సమన్వయము చెప్పిన యెడల, ‘అదేవాలయ మెవరు గట్టించిరో నే నెఱుఁగనుగాని యీకాలున త్రవ్వించుట నాకుఁ దెలియదు’ అను వాక్యమునకు దీటుగు నని యెఱుఁగఁదగు.

8 సముచ్చయాధిక్యము.

“సీ॥...వదలక పెరుఁగుచున్నదియుఁ గాన”

(ఆది 3 ఆ)

“తే॥గీ॥...సత్యమ్మ తో సరియుఁ గావు”

(ఆది ౪ ఆ)

9 లోకానుస్మృతి.

“క. వీ రెవ్వరయ్య ? ద్రుపద మ

హారాజులె ! యిట్లు కృపణులై పట్టువడన్

వీరికి వలసెనె ! యిపుడు మ

హారాజ్యమదాంధకార మది వాసెనొకో !”

(ఆది ౬ ఆ)

10 లోకోల్లంఘనము.

“క. ...మఱవ కనుష్ఠించునది సమంజసబుద్ధిన్”

(ఆది 3 ఆ)

“క.ప్రజా । పతినిభుడగు భార్గవునకు”

(ఆది 3 ఆ)

లోకమునఁ బైని గుఱుతుంచిన పదముల దురర్థ మెఱుఁగనివారు లేరు.

11 ఏక దేశాన్వయము.

“క...వధ గావచ్చిన విప్రార్థమున...”

(ఆది 3 ఆ)

వధ గావచ్చినవాఁడు విప్రుఁడుగాని విప్రార్థము కాదు.

12 పాణినీయరహస్యజ్ఞత.

“క. భీమానురవీరుల ము

ష్టాముష్టిరణోత్థితచ్చటాశబ్దంబుల్”

(అరణ్య 3 ఆ)

ముష్టిముష్టియే గాని ముష్టాముష్టి సాధువు గాదనువారు పెక్కురు గలరు. అది సాధుత్వమును దత్తద్వ్యాఖ్యానమువలన నెఱుఁగఁదగు.

13 రూపితపస్తుప్రపాధాన్యము

“చ...లతాలలనల్ మృదులానిలాపవ

ర్జితకునుమాక్షతావళులు సేసలు చెట్టినయట్టులెరి”

(ఆది ౪ ఆ)

14 వ్యాఖ్యానలో విశేషప్రతిఫలము

“వ. సర్వలక్షణలక్షితంబులైన దాని సర్వావయవములు నూచి” (ఆది ౪ ఆ)

సర్వపదము దర్శనయోగ్యతావధిక మని వ్యాఖ్యానము చేయఁదగు.

15 పాణినీయవ్యాకృత్యనుసృతి

“క. విదితముగ నిన్నుఁ జేయిం

చెదఁ గ్రతువు ధరాధినాథ!” (ఆది 3 ఆ)

నీచేఁ జేయించెద నని తాత్పర్యము. సంస్కృతభాషలోఁ బ్రేరణార్థక భాతువుల కిట్లే ప్రయోగ ముండు నని యెఱుఁగునది.

16 అనువృత్తిప్రచారము

“క. పోరున మృతసంజీవిని

కారణమున నిహతులయ్యుఁ గా రసురపరుల్” (ఆది 3 ఆ)

‘ఏమి గారు?’ అని యాకాంక్ష రాఁగా నిహతులు అను పూర్వవాక్యస్థానమున పద మనువర్తిత మగును.

17 నిషిద్ధమత్వర్థీయము

“ఆ. వె. ...శృంగియన్ | వాఁడు శృంగిసముఁ డవంధ్యకోపి” (ఆది ౨ ఆ)

‘ఇటు నకర్మధారయాత్’ అను నిషేధమున్నను గ్వాచిత్కముగా భాష్యసమ్మతి కలదనియు నన్నయాద్యాంధ్రకవులు మాత్రము సార్వత్రికముగా వాడుచున్నారనియు నెఱుఁగునది.

18 అవివక్ష

“వ. ...గరుడుండు తల్లి కిట్లనియె.

ఉ. ... పనుల్ | నేయఁగ నేమికారణము చెప్పము

నాకుఁ బయోరుహాననా” (ఆది ౨ ఆ)

ఈసంబోధనమున కిటు నవయవార్థమును వివక్షింపవలసిన దని కవిహృదయము గాదు. స్త్రీత్వమాత్రబోధక మనియు నందునను బ్రకరణముంబట్టి ‘అమ్మా’ అను నర్థముమాత్రమే వచ్చు ననియు నెఱుఁగఁదగు. సంస్కృతమహాకవుల కవిత్వములో నిట్టి వెన్నో కలవు. ఇంతమాత్రమున వారి కజ్ఞత కల్పించి యాచిత్యభంగ మయ్యెనని యనుట పాహసము, వాస్తవదూరము. దీనింబట్టి అరణ్య ౭ ఆ. లోని ‘తనలతాంగి’ ఇత్యాది సంబోధనములు గూడ సమర్థించు

కొనడగు. ఆవిశేషములు యముఁడు సావిత్రిగూర్చి పల్కినవి. ఆపె యపుడు మహాపదలో నున్నయది. పైఁగా నఖండపత్నివ్రత. యముఁడో, ధర్మస్వరూపుఁడు. ఇట్టిం దట్టి దుష్టితిలోనున్న సాధ్వీ నట్లు సంబోధించు నని యెట్లున్న గారనుకొందురా? వారి తాత్పర్య మేమి? అవయవార్థమునకు వివక్ష చేయక స్త్రీమాత్రబోధకముగా నర్థము చెప్పికోవలసినది యనియే, ఇట్లే కవుల యాచార మని యెఱుఁగఁదగు.

19. శౌపచారికము.

“క. మీరలు నాపితృదేవత

లారాధ్యుల రేను మీకు నాత్మజుఁడను” (ఆది-౨ ఆ)

ఒక్కఁ డందఱకుఁ గొమరుఁ డెట్లుగును? అందెవరికో యొకరికిమాత్రము కొమరుఁడు, తక్కినవారికి మనుమఁడు, మునిమనుమఁడు, ఇనుమనుమఁడు కావలెను. కాన పైప్రయోగ మాపచారిక మని యెఱుఁగఁదగు.

20. ప్రసిద్ధిత్యాగము,

“వ. అని సకలభువనరక్షణప్రభువులై యాద్యులయిన హరిహరహిరణ్యగర్భ పద్మోమావాణీపతుల స్తుతియించి” (ఆది-౧ ఆ.)

త్రిమూర్తులును వేఱువేఱు కార్యములకుఁ బ్రసిద్ధి చెందిరి. అందు రక్షణ మనునది విష్ణునికిఁ బ్రసిద్ధము. అట్టిస్థితిలో మూగురకును దానిని జెప్పటలో నభిప్రాయమేమి? వారు సర్వసమర్థులు గాన మన మన్యథాగాఁ గూడ వివక్ష చేయ వచ్చుననియే భట్టారకాశయము. అట్లేకానిచో, “ప్రథమకబళే మక్షి కాపాతః” అనునట్లు వాగనుకాసనుఁడే ప్రవర్తించినఁ దక్కినవారి గతియేమి!

21. విశేషణ విశ్లేషణము

“వ. ...అట్టి భృగునకుఁ బుత్రుఁడై పుట్టి పరఁగిన

క, చ్యవనునకు నుకన్యక కుద్భవ మయ్యె ఘనుండు” (ఆది-౧ ఆ)

పరఁగిన అనునది విశేషణము. అది తదనంతర పద్యము మొదట నున్న “చ్యవను” నితో నన్వయింపవలెను. ఇట్టి ప్రయోగములు కడు మృగ్యములు గాని నిర్దుష్టము లని యెఱుఁగఁదగు.

22. లోకోక్తి.

“వ. ...వినత నగి నీవేకన్నులం జూచితే...” (ఆది-౨ ఆ.)

నీవు చక్కఁగాఁ బరికింప లేదనుటకు లోకమున నిట్లే వ్యవహరింతుడుగదా!

23. లింగధిక్కృతి.

“ఉ. ...విప్రులఁ బొంది యున్న యపవిత్రులు పూజ్యులు గారె? కావునఁ
విప్రులుండ! వెల్వడుము వేగమ నీవును నీనిషాదియుఁ.” (ఆది-౨ ఆ.)
విప్రుని బొందియున్న నిషాదింగూర్చిన వాక్యమున సామాన్యపచనముగా
“పూజ్యులు” అని వ్యవహరించుట దోషముగాదు. ఇటు స్త్రీపుంలింగముల
కేకశేష కూడఁ జేయనక్కఱలేదని యెఱుఁగునది. ఇటు నిషాది నిషాదుని
కూఁతు రను నర్థమున వచ్చిన జీషుగా నెఱుఁగఁదగు.

24. మహాదమహత్సాంకర్యము.

“వ. ...ఆ సారమేయు నడిచిన నది యటచుచు” (ఆది-౧ ఆ.)

25. మిశ్రసమాసగ్రథనచాతురి.

“ఉ. ...ఎవ్వనియేని ముఖామృతాంశు బింబమ్మున” (ఆది-౧ ఆ.)

ఈ ‘ఏని’కి సమాసమధ్యస్థితి గలిగింపఁదగు ధీరుఁ డింకొక్కఁడు గానం
బడునా? అది యమ్మహామహునికే చెల్లినది.

26. పాదపూర్తి.

“చ. ...పాండవోత్తముల చరిత్ర నాకు సతతంబు వినంగ నభీష్ట మెంతయుఁ”
సతతంబు అనునది యుండఁగా “ఎంతయుఁ” అనునది పాదపూరణార్థ
కమే కాని కొందఱు దానికి ‘మిక్కిలి’ అనునర్థము గాన “ఎల్లప్పుడును,
మిక్కిలిగా” వినుటయం దాసక్తి యని సమన్వయింతురు. అది సహృదయు
లొప్పురు.

27. విపులీకరణనైపుణి.

“చ. జలధివిలోల వీచివిలసత్కలకాంచినమంచితాపనీ
తలవహనక్షమం బయినదక్షిణహస్తమునం దదున్నమ
ద్దళదురుఘర్మవారికణకమ్రకరాబ్జము వట్టి నూతిలో
వెలువడఁ గోమలిం దిగిచె విశ్రుతకీర్తి యయాతి ప్రీతితోఁ.” (ఆది-3 ఆ.)
యయాతి దేవయానిని నూతినుండి బయటికిఁ దీసె ననునది యిందలి
ముఖ్యాంశము. దాని నెంత పెంచెనో అం దెంత రసము నించెనో సహృదయు
లరయదురుగాక.

28. కుంచింపు

“చ. అతులబలాఢ్యుఁడైన యమరాంశసముద్భవుఁడెల్లఁ బాండుభూ
పతిసుతపక్షమై సురవిపక్షగణాంశజుఁడెల్ల దుర్మదో
ద్ధతకుసురాజపక్షమయి ధారుణిభారము వాయు ఘోరభా
రతరణభూమి నీల్గిరి పరస్పర యుద్ధము నేసి వీరులై. (ఆది-3 ఆ.)
ఇందు యుద్ధపంచకగాథయే కాక యాయా వీరుల యంశావతరణములు
ధర్మజదుర్యోధనుల యోగ్యతాయోగ్యతలు గూడ సంగ్రహింపఁబడినవి.
కాని యిది కథను గుంచింపుటకే యుదాహరణ మనుకొనుట యొప్పు. మఱి
యొకటి రెండుగూడ నుదాహరింతము

క. తనయెఱిగిన యర్థం బొరుఁ
డనఘా! యిది యెట్లు సెప్పు మని యడిగినఁ జె
ప్పని నాఁడును సత్యముఁ జె
ప్పనినాఁడును ఘోరనరకపంకమునఁ బడున్ (ఆది-౧ ఆ.)

క. మఱిఁ బరికింపఁగ జీవిత
మతిచంచల మెండమావు లట్టులు సంప
త్ప్రతతు లతిక్షణికంబులు
గతకాలము మేలు వచ్చుకాలముకన్నన్. (ఆది-౫ ఆ.)

29. భిన్నక్రమము.

“క. ...యజనస్వాధ్యాయకవ్యహవ్యతపోదాన.” (ఆది-౮ ఆ.)
హవ్యకవ్యములు గాని కవ్యహవ్యములు గావు. “పాఠక్రమా దర్శక్రమా
బలీయాన్” దీనింబట్టి ఆరణ్య-౭ ఆ. లోని “క. మామయు నత్తయు”
లోనగునవి సమాహితములని యెఱుఁగఁదగు.

30. పునరుక్తవదాభాసము

“వ. రాజయినవాఁడు తనరాజ్యభారంబు తానచూచి యారయవలయు”
చూచి విమర్శింప వలయునని తాత్పర్యము

31. క్రమాన్వయము.

“క. పిడుగును గాడ్చును జనులకుఁ బడుటయు వీచుటయు...” (ఆది-౬ ఆ.)
పిడుగుపడుట గాడ్చు వీచుట అని యన్వయము.

“చ. కలిమియు లేమియుకొ సతము గావని సెందినచోఁ జెలంగుచుకొ

గలఁగుచు నున్నిధీరుల ప్రకారమె” అరణ్య-2 ఆ.

లోనగున విట్లే యెఱుఁగఁదగు. ఇట్టివి సంస్కృతమున విశేషించి కలవు. ఆంధ్రమునఁ బ్రకారాంతరమున నిట్టివి ప్రబంధములయందున్నను సామాన్యవాక్యములయం దంతగా లేవని యెఱుంగునది.

32. తృతీయార్థక ప్రథమ,

“క.వినయము మెఱయుచు నుండిరి.” (ఆది-౬ ఆ)

వినయముచే మెఱయుచు నని యర్థము.

33. పశ్చాత్తప్తయము.

“క.దండింపఁగ బ్రాహ్మణుండఁ దగునే నన్నున్” (ఆది-౧౧ ఆ)

(నేను) బ్రాహ్మణుండ నన్ను దండింపఁగఁ దగునే యని యన్వయము.

34. నిరర్థక ప్రత్యయము.

“క.గావింపు । విచిత్రవీర్యకక్షేత్రమునకొ.” (ఆది-౪ ఆ.)

సంజ్ఞావాచకమునకుఁ గప్రత్యయము చేర్చుట యంత హృదయంగమము కాదు, అందులో స్వార్థమున మఱియుం గూడదు. ఇటుఁ గొండలు ‘అల్పార్థకత్వకుత్సితార్థకత్వములు కల్పింపఁ జూతురు గాని యంతకన్న యతిస్థానమున నొకానొకప్పు డెంతవానికిని నిట్టి కక్కుఁజీతి కలుగుచుండు ననియు నంత మాత్రమున గ్రంథకర్తను బరిహసింపఁ దగదనియుఁ దెలిసికొనుట సమంజసమని మాయభిప్రాయము.

35. ‘తాను’ ప్రయోగపు సొగసు.

“ఉ. ఎందులదాన వేకతమ యియ్యము నానది నోడసల్పుచుకొ ।

నుందరి! నీకు నిట్లునికిఁ జూడగఁ దా నుచితంబె.” (అది-౪ ఆ.)

36. పశ్చ్యర్థక ప్రథమ.

“చనుటయు... పుట్టుటయు... ఉంటయు నే కారణంబు॥ (ఆది-౪ ఆ.)

చనుటకుఁ బుట్టుటకుఁ గారణ మేమి అని యుండుటకు బదులు ప్రథమగా వాడఁబడియె. లేదా, ఏమి కారణము గలది యని యేని యాపచారికముగా నన్వయించుకొనఁదగు.

37. బహ్వర్థకై కవచనము.

“ఒండు గావు ప్రియములు ” (ఆది-౪ ఆ.)

ఒండు “ఒక్కటి” కి రూపాంతరము. ఇది యన్యశబ్దార్థకము. ప్రకృతము బహువచనార్థమున నుపయోగింపఁబడినది.

38. అశాస్త్రీయవచాభాస.

“వాఙ్మనఃకాయప్రవర్తితానేక.”

(ఆది - 3 ఆ.)

వాక్చ మనశ్చ వాఙ్మనసం అని కావలెగదా యని స్థూలదృష్టులశంక. వాక్చ మనశ్చ కాయంచ అని బహువచనద్వంద్వ మనియు, అచతురేత్యాది మాత్రమున కిది విషయముగాదనియు, మర్మజ్ఞుల సమాధానము. దీనింబట్టి తిక్కన యెఱ్ఱిన రామలింగాది మహాకవుల ప్రయోగములెల్ల సమాహితము లని యెఱుంగఁదగు

39. సాన్నిధ్యబలము.

“క. కడుదడవు నిద్రవోయితి”

(అరణ్య - 2 - ఆ.)

నిద్రాశబ్ద సాన్నిధ్యమందే పోవుధాతువున కనుభవార్థకత్వప్రతీతి యని యెఱుంగునది.

40. ఆపాతతస్సిద్ధి.

“క. నేఁ డింతవడి మసలుటకు వా । రెంత వడిరొ యేమియైరొ యెట్లు న్నారో.”

(అరణ్య - 2 - ఆ.)

ఎంత ‘పరితాప’పడిరో అనునది దానియంత నదియే సిద్ధించును. ఇట్లు ఒండు ధాతువు సకర్మకము.

41. ప్రధానపరిత్యాగము.

“క. వినుము మనోవాక్కాయము” లన మూఁడు తెఱంగు లందు నంతఃకరణం బనఘ! ప్రధానము.....”

(అరణ్య - 2 - ఆ.)

మూఁడు తెఱంగులగు కరణములయం దని చెప్పవలసియుండును. కరణ శబ్దము కాయమునకుఁ గూడ వాచక మగుఁగాన నీతికమునకుఁ ద్రికరణములను పేరు చెల్లును. “కరణం సాధకతమక్షేత్ర గాత్రేంద్రియేష్వపి ” అని యమము.

42 భావప్రధాన నిర్దేశము.

“చ. పతిరహితంబు దుస్సహము, భర్తృవిశాకృతయైన కాంత దూ

షితయగు....”

(అరణ్య 2 ఆ)

ఇటు రహితము రాహిత్యార్థమున నుపయోగింపఁబడినది. ఇట్లే కవిత్వము వారి 'సహాయము' 'సరసము' లోనగునవియు సమాహితము లని యెఱుఁగఁదగు. ప్రకృతపద్యమునందు, జీవనము అనునది యథ్యాహార్యము కాఁగూడదా? యందురేని, కావచ్చునుగాని యన్యార్థ మంగీకరింపఁదగిన భావప్రధానత నాశ్రయించుట యంతకన్న సుగమోపాయ మని యెఱుఁగఁదగు.

43 అభేదోపచారము.

తే॥గీ॥ ఏడు మాట లాడినయంత నెట్టివారు

నార్యజనులకుఁ జుట్టమ్మ లగుదు రనిన... (అరణ్య 2 ఆ)

వైవాక్యము 'సఖ్యం సాప్తపదీనం' అను నుక్తింబట్టి పుట్టినది. 'అథ మిత్రం సఖా నుహృత్' సఖిశబ్దము బంధుపర్యాయము గాదు గాన నిటు నభేదోపచారము స్వీకరింపవలయును.

44 యాదృచ్ఛికానుసృతి.

క॥... తేప వయి కడవఁ బెట్టిన

నీపుణ్యచరిత్ర కీర్తనీయము తల్లీ! (అరణ్య 2 ఆ)

ఇందలి తుదిచరణము శ్రీనన్నయభట్టారకుని

క॥... మునులకు నీయింద్రియజయము కీర్తనీయము తండ్రీ! (అరణ్య 2 ఆ)

అను రచనకు జ్ఞాపకమగుచున్నది. ఏకవిగాని యింతమాత్రమున గ్రంథ చోరుఁడనఁ దగఁ డనియుఁ దనకన్న బ్రాచీనులగు కవులలోఁ దన కేకవి కవిత్వమున నెక్కుడభిమానముండునో యతని కవిత్వమునందలి పోలికలు తన రచనలో యాదృచ్ఛికముగానేని రాకమాన వనియు నెఱుఁగఁదగు. ఈవిషయమున కిటు నిచ్చిన యుదాహరణ మంత బలవత్తరమైనది కాదు. ఎన్నేని యుదాహరణములు మిగుల బలవత్తరములు కలవని యెఱుఁగునది. ఎఱ్ఱనవంటి ఘహా కవికైనచో నీయనుసృతి యాదృచ్ఛికమైనది గాని సామాన్యలకెల్ల నట్టిది యనుకొనఁదగదు. ఈనిర్ణయము కడుదుష్కరము. 'సహృదయాః ప్రమాణం.'

45 ఆవృత్తి.

వ॥ ... ద్యుమత్యేనుండు ... కొడుకునుం దానును గజారూఢుడై సతీ

సమేతుఁడగుచు... పురంబునకుఁ జని..... (అరణ్య 2 ఆ)

ఇటు సతీసమేతత్వ ముభయులకు నన్వయింపవలయును. లేనిచో సావిత్రి నటు డించినట్లు తేలును గాన నాపద మావర్తింపక తప్పదు.

46 కాక్వర్థక సముచ్చయము.

ఉ॥ నీవును బ్రహ్మచారివి వినీతుడ వేనును కన్యక॥ (ఆది 3 ఆ)

ఇట నీవును నేనును అనుచో, నీవా, బ్రహ్మచారివి; నేనా, కన్యకను
అను నర్థము హృదయంగమము. దీనింబట్టియే యెఱ్ఱాప్రగ్గడ—

చ॥ తమమును బెల్లుగాఁ బరఁగె దవ్వు నిజాశ్రమభూమియు॥ మది॥
శ్రమమును బాయ దిప్పు డను చందమయేని జనంగ నేల యిం
పమరఁగ నింత ప్రొద్దు సుగుణాకర యిచ్చట నిల్చి రేపు వో
దమె తెఱఁగెద్ది? నావుడును దన్నికి సాశ్వతనూజుఁ డిట్లను॥(అర2ఆ)

47 అనుకృతి స్వాతంత్ర్యము.

క॥ ధిక్కారములు చరణద । భిక్కారములును..... (శల్య ౧ ఆ)

ఇందు దభిక్కారము స్వేచ్ఛాద్యోతకము.

48 అకర్మక సకర్మక వినిమయము.

తే॥గీ॥...అపుడు! విడుచుటకై ప్రాణ మాఁగి నాఁడు

తే॥గీ॥ హర్మ్యములనుండి పణ్యపుణ్యాంగ నాని

కరము లక్షతయుతమా క్తికములు నేస

లొలుక.....

(శాంతి ౧ ఆ)

పైని జూపిన 'ఆఁగు' 'ఒలుకు' అనునవి వ్యవహారమం దకర్మకములు.
చక్రకృతము సకర్మకము లని యెఱుఁగఁదగు.

49 ఆర్థికవిశేషణము.

ఉ॥ ధన్యుల కాసుభద్రకు శతక్రతుపుత్రున కుద్భవించె॥ (ఆది ౮ ఆ)

ఇట ధన్యులకు అను బహువచన మర్థగతద్విత్వప్రయుక్తమని యెఱుఁగఁదగు.

50. సర్వనామసంఘటనానైపుణి.

..చ. అనిన నుపేంద్రువాక్య మను నయ్యమృతమ్మునఁ జేసి,, (సభా-౧ ఆ)

ఇట అయ్యమృతము అనుచో నున్న సర్వనామప్రయోగము కడు
హృద్యము; ఇతరకవుల ప్రయోగములందు మృగ్యము.

చ॥ ...శిరముల కొప్పు నర్చనలు నేసిన పువ్వులయవ్విధమ్మున॥(ఆ-౮ఆ)

అనగు భారత ప్రయోగముల సొబగెల్ల నిట్లే యరయుదురుగాక.

51. ధారుణీగతోకారనిర్ణయము.

చ॥ గుణముల నొప్పి బ్రాహ్మణులకుం గడు భక్తుడవై సమస్తధా
రుణిప్రజఁ బ్రోచుచున్ విగత రోషుడవై (ఆది-2 ఆ)

యతిస్థానమున నుంటచే ధారుణి యుకార మధ్యమనుట వాగను-
శాసన సమ్మతియు. ఎక్కువ విమర్శనాజ్ఞానము గలవా రనేకులు 'ధారుణీ'
శబ్దమువలె 'ధారుణి' శబ్దము నొప్పుదు. ఇది సంస్కృతకవిప్రయోగములచే
నిర్ణయింప శక్యము గాదు. ఉకారము లేఖకప్రమాద మనినం బోగలదు.
ఈవిచారము నేటికి 20 వత్సరములకు మున్ను శ్రీ మహామహాపాధ్యాయ పర
వస్తు రంగాచార్యులవారి సందర్శనమున కరిగినప్పుడు ప్రసక్తించినది. ఇటీ
వలఁ జాలకాలమున కీప్రయోగము చిక్కినది. ఉభయరూపములును సాధువు
లని యెఱుఁగఁదగు.

52. అపూర్వప్రయోగము.

ఆ॥ వె॥ ... ఉండుఁగావుతమ యఖండితముగ (ఆది-౯ ఆ)

ఇట కావుతక + అ, అనియుండ మకారాదేశము వచ్చుటలోఁ జిక్కు-
లేదుకాని భారతమునందక్క వేటొకచో నిట్టిప్రయోగ మిట్టిపట్టున మృగ్యము-

53. సార్థబిందు నిర్ణయబిందు ప్రాససాంకర్యము.

క॥ బిగువెడలక ... యె

సఁగుఁ బూర్వస్థితి న బ్రదుకు సమకూరంగక (కాంతి-3 ఆ)

54. శ స పాసమైతి.

ఆ॥ వె॥ ... చతు । ర్దనుల నుభయపక్షపశత వచ్చు (అనుశా-౪ ఆ)

55. అఖండ విశ్రమము.

సీ॥-తే॥ గీ॥ చెప్ప వయ్య పుణ్యసతీప్రభావంబునాకు (అర-౫ ఆ)

56. నమ్మినమ్మకనుగూర్చి

క. నమ్మమి మృత్యువు, పెద్దయు

నమ్మట యపమృత్యువగుట నరపతి నమ్మినమ్మక... (కాంతి ౨ ఆ)

53-56 ప్రయోగము లిటీవల నిన్న మొన్న నచ్చయిన భారత సంపుట
ములలో దిద్దఁబడి యున్నవి. కాని యథాశ్రుత పాఠముల ననుసరించి తద-
నంతర మహాకవులెల్లఁ బ్రయోగించికొని యుండుటచేత నేమి, మఱికొన్ని
హేతువుల చేతనేమి, దిద్దుటయే చింత్య మని సంక్షేపము.

57 సాహచర్య విశేషము.

వ. కూతునల్లుని బూజించిన (ఆది-3 ఆ)

ఇట “పూజించు” ధాతువులో, గూతుశబ్దార్థముగూడ నన్వయించినను గేవల మాపెను మాత్రమే యుద్దేశించి నప్పు డిట్లు ప్రయోగింపఁబడియుండ దని యెఱుఁగఁదగు.

58. నిర్భజ ప్రయోగము.

వ॥ ... బుతుమతియునై యాత్మగతంబున (ఆది-3 ఆ)

ఆత్మగతశబ్దము నిర్దుష్టమైనను నిట్టి యర్థమున దీనికిఁ బ్రయోగము సంస్కృతమున మృగ్యము గానఁ దత్సమములో నుండుట యపూర్వ మని యభిప్రాయము. ఇట్లే “అంతర్గతంబున” లోనగు ప్రయోగము లెఱుఁగునది.

59. ప్రయోగ వైచిత్ర్యము

మత్తకో॥ సీతదర్థము గాఁగ దేవవినిర్మితం బిది (ఆది-౨ ఆ)

60 యతివలని యుపయోగము

చ॥ ... విజితేంద్రియుండనఁగ నమ్మునిఁ బాయక వించునంచు దా

నిది కలరూ పెఱుంగ నవనీపతి యుత్సుకుఁ డయ్యె నాత్మలోన్
(ఆది-౪ ఆ)

ఇట సాహస్యముగాఁ బదచ్ఛేదము చేసికొనువారికిఁగూడ ‘ఇది’ యని విఱుగదని తెలిసికొనుటకు విశ్రమము కొండొక సహాయ మొనర్పవచ్చును. నూత్నదర్శులగువారి కే సాయముతోఁగాని పనియే లేదు. కాన నింత మాత్రమున యతికిఁ బూర్ణమైన సార్థక్యము గలుగునని చెప్ప సాహసింపము. దానికి నింత కన్న ను ముఖ్యప్రయోజనములు కల వని యెఱుఁగునది. అవి వేటొకచో విస్తరింతుము

61 పర్యాయత స్సౌకర్యము.

క॥...పాణిగ్రహణము చేయుము నన్నున్॥ (ఆది ౪ ఆ)

పాణిగ్రహణమునకుఁ జెలుగులోఁ బర్యాయపదము పెండ్లి యనునది. నన్నుఁ బెండ్లి చేసికొనుము అని సమన్వయించు కొన్నప్పుడే ద్వితీయ హృదయంగమ మని యెఱుఁగఁదగు. ‘కొని’ లేకుండఁగూడ నాత్మనేపదార్థకత్వము భారతసమ్మతమని యన్యత్ర విస్తరింపఁబడియె.

62 విశేష్యద్వితయాపాతము.

క॥...ఎనమండ్రం! గాంచి గంగ యెంతయుఁ బ్రీతికొ

వ॥... గంగ సంతసిల్లి యిట్లనియె. (ఆది ౪ ఆ)

పైనిఁజూపినఁ గంగ అనునది రెండుపర్యాయములు వేరువేరు చోట్ల వాడఁబడినను వానికి రెంటికిని దుదకు నన్వయము 'ఇట్లనియె' అను సంపూర్ణ క్రియయందే కావలయును. అట్లేని యిందొకటి వ్యర్థ మైతిరవలయును. కాని రచించు ధోరణిలో నిట్లు ప్రతీకవికిని బడుచుండు ననియు భిన్నప్రదేశస్థితి కతన నిది సహ్యమనియు నెఱుఁగఁదగు.

63 సామాన్యనిర్దేశము.

క॥ జనవర! యాచనానిని న

న్నను మఱి నీభ్రాతృపరులనుం జూచితె? నీ

వనవుడుఁ జూచితి (నన్నిటి)

ననఘా! వృక్షమున నున్న యవ్విహగముతో॥ (ఆది ౫ ఆ)

ఇట 'అన్నిటి' అనునది యమహదర్థకము. కర్మవాచకములలో మ్రాసు మాత్రమే దాని కనుగుణ మగునుగాని తక్కిన మహదధికములు కావు. పోనిమ్ము 'అన్నిటి' అనునది 'అందఱ'అని సవరించినచో "మాను" సమన్వయింపదు. అయినను బాహుళ్యమును బట్టి 'అందఱకొ' అనుటయే యుక్తము, గాని వ్యక్తిని బురస్కరించుకొని 'సామాన్యే నపుంసకం' అను కాస్త్రానుసారమున 'అన్నిటి' అని వాగనుకాసనుఁడు వాడె నని యెఱుఁగునది.

64. మహద్వివక్ష.

“క. ... పాండవ ! ప్రజప్రాకారుఁడు జాముండెను.” (ఆది-౬-ఆ)

ఇట ప్రాకారమనుట యుక్తమైనను సముద్రాది శబ్దములకుంబలె మహద్వివక్ష చేయఁబడినది. సముద్రాదులయందు దేవతాత్మత్వ మున్నట్లు ప్రాకారమునందు లేదు. లేకున్నను గ్వాచిత్కముగా నట్లు వివక్షింపవచ్చునని భట్టారకుని యాశయము. కావుననే తెనాలి రామకృష్ణకవి—

“నీ. అఖిలభూమిపాలకాస్థానకమహాకరోదయతరుణనూర్యోదయఁడవు.”

అని ప్రయోగించికొనియె నని యెఱుఁగఁదగు.

65. యాగిక బలీయ స్త్వము.

“వ. ... పవనతనయు బ్రాహ్మణార్థమ్మ గాఁదన సమర్పించుటయుంజెప్పి”
(ఆది-౬-ఆ)

బ్రాహ్మణార్థశబ్దము యోగరూఢము. దీనిని బిత్తకార్యనిమంత్రణమున చూత్రమే కృష్ణా గోదావరీతీరవానులగు పండితపామరులు యోగరూఢముగా వాడుదురు. నన్నయ గోదావరీతీరస్థుడయ్య బ్రాహ్మణప్రయోజనము అను నర్థమున దీని నుపయోగించెను. వేటొక బ్రాహ్మణార్థమువలె నిది రూఢము గాఁజాలదు. కాస్త్రుకర్తలు రూఢికి బలీయ స్త్వమును కాసించుచున్నను నియ్యెడ నవయవార్థమునకే బలీయ స్త్వము చెప్పక తప్ప దని యెఱుఁగునది. కొన్ని శబ్దములకు నొక్కొక్కచో నిట్లు చెప్పినం గాని కాలిదాసాదుల కవన ముగూడ దుస్సాధ మగునని ప్రాజ్ఞు లరయుదురుగాక.

66. ప్రయోగనై చిత్వము

చ॥ ...ఏ నెఱిఁగిన యంతసుండియును నిట్టి లతాలలితాంగిఁ జూచి యే నెఱుఁగ.....॥ (ఆది-౭ ఆ)

67. అచ్చరకదుర్భితసంశ్లేషము

మత్త॥మదీయభాషితమెన్నఁడు! స్నేని మోఘము గాదు దిగ్ధరణీరవీందు లెఱుంగఁగన్॥ (ఆది-౭ ఆ)

ఇట ‘ఎన్నఁడో నేని’ అని కొన్నిపాఠములు గనవచ్చుచున్నవి. కాని యాదిద్వైబాటును కాస్త్రుకర్తలు పాటింప నేడు గాన దిద్దుట చింత్యము. ఇందులకు నహోబలపండితీయము చూడఁదగు. భారతాధారముననే మహాకవి పోతరాజుగారు భాగవతమున నిట్టిప్రయోగములు కుప్ప తెప్పలుగాఁ బ్రయో శించి రని యెఱుఁగఁదగు.

68 గౌరవార్థకబహువచనము

వ॥ ... వీరు కుంతీమహాదేవులు॥ (ఆది-౭ ఆ)

నిందార్థమున 9 వ అంకెగలచోఁజూపఁబడియె.

69. అపూర్వప్రయోగము

క॥ ... పర్వతఃఖరం బెత్తి విగర్వింపుము చూత మనిన గోత్రభిదుందున్

(ఆది-౭ ఆ)

70. ప్రయోగస్వాతంత్ర్యము

క॥ ... హిమపర్వత పార్శ్వమునందు॥ (ఆది-౧-ఆ)

హిమపర్వత మనుటకు హిమపర్వతమని యుపయోగింపఁ దగదని కాదు గాని జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధులు చేయు కుశంక కవకాశము గలుగు నని యెంచి వ్యాఖ్యానముచేయఁబడియె. దీనింబట్టి కుంభోద్భవుడను నర్థమునఁ బ్రయోగించిన “కుంభోద్భవుండు” (భార-ఆది-౧-ఆ) జలధిశయనుడను నర్థమునఁ బ్రయోగించిన ‘జలశయనుడు’ (భార-ఆది ౧ ఆ) లోనగునవియు వ్యాఖ్యాతము లని యెఱుఁగునది.

71. స్వరతోవిశేషప్రతిపత్తి

వ॥ ... తపోమహిమ నెవ్వరికంటెఁ బెద్ద యయినవాని (ఆది-౬ ఆ)

ఇట “స్వరవశమున” ఎవ్వరికంటె అనుదానికి, “అందఱికంటె, అను నర్థము వచ్చు నని యెఱుఁగునది.

72. అతంత్రిత

వ॥ మణిలూరు పురము॥ (ఆది-౧ ఆ)

ఇట “ఊరు” అనుదానికి నర్థము వివక్షింపరాదు. వివక్షించినచో “పురము” అనునది పునరుక్త మగును. ఊరు వేఱు, పురము వేఱు, అనుట వితండవాదము కాన నుపేక్షించి సంజ్ఞావాచకగతైక దేశమున కిట్టి పట్టుల నర్థవివక్ష చేయుట ప్రాజ్ఞసమ్మతము గాదని స్థిరీకరించుచు ‘అన్నమాంబాపతి’ (విరా ౧ ఆ) లోనగు ప్రయోగములు సుసాధనము లగుట కిదియే మార్గమని యెఱుఁగఁదగు.

73 విలోమద్వంద్వము.

వ॥ ... పసుదేవదేవకులకుం బెప్పి (ఆది ౧ ఆ)

దేవకీపసుదేవు లనుట యుక్తము. అయినను ఛందస్సౌకర్యమునకై యిట్లు మార్పవలసివచ్చినది. ఇట్లే “చ॥ నలదమయంతులిద్దఱు” (అర ౪ ఆ) లోనైన వెఱుఁగఁదగు. కేవలాంధ్రకవులే కాక సంస్కృతమహాకవులుగూడ నిందులకు సమ్మతించిరి. మేఘసందేశస్థ “నదనదీ” త్యాది కాళిదాసప్రయోగములు చూడఁదగు.

74 సప్తమ్యర్థకప్రథమ.

అ॥...వానిచేత లొకటియేనియఁ దలఁపవు (అర ౫ ఆ)

75 సంధిపట్టున 'ఋ' కారము హల్లుగుటనుగూర్చి.

మ॥...గర్వోన్నతుల్ ఋక్షవానరవీరుల్ (అర ౬ ఆ)

ప్రాసవిషయమునకు 'అప్పకవీయము' చూడఁదగు.

76 ప్రయోగనైచిత్ర్యము.

వ॥ హరియందు లక్ష్మీని.....వసిష్ఠునం దరుంధతిని బోలి నుండరి ! నీచగు
అందుఁ బ్రీతి పతిభక్తి యొప్ప నపత్యంబు వడయుము. (ఆది ౮ ఆ)

77 భిన్నలింగకోపమితి.

ఉ॥ ఆధృతరాష్ట్రఁ డా వఱచిన ట్లఱచెక్..... (ఆది ౬ ఆ)

దీనింగూర్చి రసగంగాధరమునఁ గొంత చర్చించెంగాని క్వాచిత్ర్యముగా
పహ్లాదయరంజక మగునేని యిట్లు కూర్పం జను నని తన సమ్మతిం జెప్పించెను.
చిస్తర మందే చూడుఁడు.

78 ప్రయోగనైచిత్ర్యము.

క॥...గుణో ! ద్భాసితు వినినట్ల మాచి॥ (ఆది ౫ ఆ)

తా నెట్లు విని యుండెనో యందుల కించుకయు భేదింపని బోధనాచా
ర్యునిఁ జూచె నని తాత్పర్యము.

79 తెలుఁగుమరియాద.

క॥...ఘనతరముఖ నేత్రనాసికాకర్ణములందు॥ (అర ౬ ఆ)

ఇట సంస్కృతమునందు "ముఖ...కర్ణమ్" అని ఏకవద్భావము వచ్చును.
తెలుఁగులో బహువచనము చేయుటకుఁ గారణ మర్థగతబహుత్వ మని తెలుఁ
కఁదగు. కొందఱ సందర్భ మెఱుంగక దిద్దుచున్నారు. కొన్నిచోట్లు దిద్దఁ
బడినను— 'వ॥...ఏకలహృదయ లైన సఖీజనంబులు' (అర ౨ ఆ)

'క॥ దేవతలు ధర్మవర్తులు' (అర ౨ ఆ)

ఇత్యాదులయం దర్థప్రాధాన్యముం జేసియే విశేష్యవిశేషణభావ ముచు
చున్నము గావలయును. లేదా? నిత్యస్త్రీలింగ మగు దేవతాశబ్దమునకు 'ధర్మ
వర్తులు' అను విశేషణము సమంజస మెట్లయ్యెడిని? ఇట్లే సఖీజనశబ్దమునకు
'ఏకలహృదయలు' అనునదియు నని యెఱుఁగఁదగు. అన్యత్ర స్వీకరింపఁబడిన
యావశ్యకత కిచ్చటనే తా వొసంగుట యుక్తమని విజ్ఞు లెఱుఁగుదురుగాక.

80 విచిత్రాన్వయము.

ఉ॥.....పాండుభూ! పాలుని ధర్మనందనుని, పంకజ నాభునియట్ల కావె
(ద్రోణ 3 అ)

81 చర్వితచర్వణము.

తే॥గీ॥ వంతఁ దలపోసి తలపోసి, వనరి వనరి

మిగుల వందురి వందురి పొగిలి పొగిలి (విరా ౨ అ)

చెప్పినవిషయమే చెప్పినను నిట రసము చెడలేదు.

82. సర్వశబ్దపర్యాయము.

ఉ.ఎల్లవాఁ | డుం దనవారిఁదోడ్కొనికడున్ రభసమ్మున. (విరా 3 అ)

ఈ 'యెల్లవాఁడు' సర్వశబ్దమునకు సరియై యేకవచనమందుండియు బహువచనమందుండియు నొక తేవిధమగు నర్థమును బోధించెడిని, గాని యేకవచనమున నించుక నైలక్షణ్యముకలదు. అది సహృదయు లరయుదురుగాక. మఱియు 'ఎల్లవారు' అనుటకు 'ఎల్లరు' అను రూపాంతరము కలదుగాని 'ఎల్లవాఁడు' అనుదానికి 'ఎల్లఁడు' అను రూపాంతరము మృగ్యము. 'అట్టివాఁడు' 'అట్టిఁడు' లోనగువానింబట్టి చూచినచో నుండవలసినచ్చుచున్నను, అసభిధానమగుటచే లేదనుకొనవలయును.

83. ఈయన కియ్యనయుం గలదు.

ఉ.తల్లి! నీ | కియ్యనలక్ష్మి నూఁది చరియింపక యిప్పుడు వాయఁబడియే -
(ఆశ్రమ - ౧ - అ)

ఈప్రయోగము వ్యాకరణవిరుద్ధ మని లేదుగాని 'ఆయనకు అయ్యన, ఈయనకు ఇయ్యన' లోనైనవి యసభిధానప్రాయములగుటచే నుదాహరింపఁ బడియె నని యెఱుంగునది.

84. లాక్షణికప్రయోగము.

తే. గీ. అనుదినమ్మును భక్షింతు రర్థవంతు.

85 నణప్రాసవిచారము.

అ. వె. దుర్ణయమున శకుని కర్ణదుశ్శాసనుల్. (ఆది - 3 - అ.)

'దుర ష్టత్వణత్వయోః' అను నిషేధ ముంటచే నియ్యెడ ణత్వము దుర్ణుటముగాన 'దుర్న్నయ' అని దిద్ది దీనికి

అ. వె. అక్షహిణి, యానిరంతర ప్రమాణసంఖ్య, (ఆది-౧-ఆ.)

అనుదానిని జతఁ జేసి, “ఉభయప్రాసము భట్టారకసమ్మతంబు” అని నేటివారొకరు వ్రాయుచున్నారు. ఉభయప్రాసము అనగా నణప్రాసము భట్టారకునకు సమ్మతము కాకేమి గాని పైవారనుకొను తెలుఁగున మాత్రము సమ్మతముకాదు. కావుననే అప్పకవి— ఆ. వె. ధాత్రిఁ బాణినీయనూత్రః

అను పద్యమునందు నెట్టి ణకారము నకారముతోఁ జెల్లునో తెల్పియు వ్వాడు. ప్ర + మాన = ప్రమాణ అనునది తాదృశణకారమే గాన దానిని వీనితో జోడింపఁ దగదు. కర్ణశబ్దగత ణకారమునకును, ప్రమాణశబ్దగత ణకారమునకును నెంతో భేదము కలదు. నకారమునకుఁ బ్రాసము కాదగు ణకారము స్థలాంతరమునం దెపుడేని నిరుపాధికమైనప్పుడు తన స్వస్వరూపమును జూచి యుండవలయు ననునది యిందలి పరమార్థము. అట్టిస్థితి కర్ణశబ్దగత ణకారమున కున్నట్టులు ప్రాజ్ఞులుభావింపరు. కావున నట‘దుర్జయ’ ‘దుర్నయ’గా తద్దక ఉభయరూపసత్తకు యత్నింపవలయును. అందులకు దుస్, దుర్ అను సుభయోపసర్గసత్తయు “లక్షణప్రతిపక్షోక్త” పరిభాషయు సాధకములు. ఆయుద్ధేశముతోడనే భట్టారకుఁ డట్లు ప్రయోగించెను గాని యథేచ్ఛముగా నణలకుఁ బ్రాసము చెల్లింపవలయు నని కాదు. యావత్సకవివిదితమగు నీవిషయమున మంతకంటె విస్తరింపవలసినదిలేదు. శేఖరకారుని యిటీవలి నిష్కృప్త సిద్ధాంతమునుబట్టి దుర్జయగత ణత్వము నిలువదండురేని, నిలువకపోయినచో నన్నయ వాటి కట్టి సిద్ధాంత ముదయింపలేదు గాన నతని యుద్దేశమును మార్పగల చార్థ్య మీ యిటీవలి సిద్ధాంతమునకుఁ గలుగదు. అగుచో నేటివా రాప్రయోగము ననుసరింపక శేఖరకారు ననుసరించి ప్రయోగించుకొనుటయే యుక్తమందురా? అది యుక్తమే కాని, ఈపూర్వపక్ష సిద్ధాంతములు పండితు లాయాయీ కాలములయం దవిచ్చిన్నముగా జరుపుకొనుచునే యుందురు. ఒక రొకప్పుడు వేటొకరు మరొకప్పుడును జయము నందుచునే యుందురు. అంతమాత్రమున ప్రాసాధపెద్దనాద్యనేక మహాకవి సమ్మానితమైన ప్రయోగమునకు త్రితీకలుగ నేరదు. వాది దౌర్బల్య మే గాని వాద దౌర్బల్య ముండనేరదు. ఆ ప్రయోగ మే యితర మహాకవి దేనియగుచో, బోగలదేమోగాని అంద్రభాషకు మహాభాష్యప్రాయ మగు మహాభారతస్థమై యెట్లు పోయెడిని? పోదు. సంస్కృతకవుల కది యనుసరణీయము కాకపోవచ్చును గాని తెలుఁగు కవి అనువానికెల్ల ననుసరణీయమగుట కేయభ్యంతరమును నుండుదు. కొంత మఱి కాధారముగల యీ ప్రయోగమే తెలుఁగు కవుల కనుసరణీయముకానిచో.

“తనమయము, తమమయము, మెదడు ప్రోవులమయము”లోనగు తిక్కన శంభుదాసులప్రయోగముల కేసంస్కృత వ్యాకరణ మాధారమై గతి గల్పించెడిని. కావున భారతప్రయోగములవిషయమై యెవ్వరును వృధాస్వాతంత్ర్యము నవలంబింపరాదు. ఈ యంశము పాశుపతమునఁ గొంత వివరించినదియే. పోనిండు, దుర్ణయగత ఇత్వవిచారము తెలుఁగులోని ప్రయోగములనుబట్టి మాత్రమే చేయవలసివచ్చిన దని యనుకొనుచుంటిరేమో అట్లుకాదునుఁడీ.

శ్లో॥ తున్తవ్యో మమ వృద్ధస్య దుర్ణయస్య ఫలోదయః॥ (హరివంశము)

ఇక్కడ దిద్దుదు మందురా? మీ రనిన లాభమేమి? వాచస్పతియట్టి మహాపండితున కీ మాత్రము దిద్దుసాహసము లేకయేపోయె నని యెవ రనుకొందురు. ఇటు ఇత్వము వచ్చుట కొంతవఱకు న్యాయముకాదని వ్రాసిన నే గాని యతఁడు దిద్దు సాహసింపలేదు. అతఁడు శేఖరకారకున కిటీవలివాఁడగుట చేత ఇత్వనత్త ననుమానింపవలసినవాఁడయ్యా “దుర్ణయ, దుర్నయ” అను రూప ద్వయవత్తను తన నిఘంటువునం దంగీకరించెను. అట్లే ‘ఏప్టి’ అను నిఘంటు కర్తవఱకు నంగీకరించెను. విస్తర మెందులకు, ఈవిచారము సంస్కృతభాషా గ్రంథములయందును నుపలబ్ధమగుచున్నది హరివంశప్రయోగ మార్గమందురా అనుఁడు. వాచస్పతి యట్లేల యనలేవో విచారించికొనుఁడు. వాచస్పతి కున్నను మీరు క్రొత్తత్రోవ తొక్కి- దిద్ది చేసిన విశేష మేమున్నది? అచిద్ధాన్తమునకుఁ గడంగితిరికదా! ఈసిద్ధాన్త మింతవఱ కేలాక్షణికునికి సమ్మతమో యొకనిసే రెత్తఁగలరా? పైఁగా, ప్రమాణశబ్దగత ఇకారస్వరూప మెఱుంగనివా రేసిద్ధాన్తము కల్పించిన నేమి నిల్చును? వినుఁడు, దుర్ణయగత ఇకారముంబలె నెన్ని శబ్దముల యందెన్ని సంస్కృతములు శాస్త్రకర్తలచే ఖండితములయ్యా ననంతరమహాకవులచేఁ బ్రయోగింపఁ బడుచున్నవో—

(1) “అతతరశబ్దస్య... దీర్ఘత్వ వ్యత్యాసో బాలానాం, బాలికానాం ప్రయోగేష్వీతి, లేహ్యతరణ మనతారణితి వ్యయజ్ఞాతే ‘మాదుతావతార, ఇతి సహాయుక్తః, భావేతర కేరవిధానాత్...’

(2) ముగ్ధిమాదిష్విమనిజ్ మృగ్యః, ముగ్ధిమా, ప్రౌఢి మేత్యాది ష్విమనిజ్ మృగ్యః, అన్వేషణీయః (కావ్యాలంకారనూత్రము)

పైని జూపిన ప్రమాణముల ననుసరించి రామావతారము, కృష్ణావతారము లోనగు ప్రయోగములెల్ల దుష్టములేకదా! అగుచో

“మాభూ త్పరీవాదనవాపతారః” ఇత్యాది కాళిదాసాది మహాకవుల ప్రయోగములు. నన్నయ్యగారి ‘దుర్ణయ’ ప్రయోగము పంటివే కావలయును గదా! ఈ వామనునికన్నఁ బ్రాచీనుఁడుగాన కాళిదాసు తన ప్రయోగమును దిద్దికొనకున్నను నిటీవలివారేని దిద్దికోవలయునుగదా. అట్లే మహాకవి దిద్దికొనియెనో ప్రమాణమిచ్చువారు కలరా? అట్లే ‘ప్రాథిమ’ అనునదియు దుష్టమే కావలయును. అగుచో నీమూకమహాకవి ప్రభృతుల ప్రయోగములగతి యేమి?

శ్లో॥ ఇంధానే భవవీతిహోత్రనివహే కర్మాఘచండానిల।

ప్రాథిమ్న బహుశీకృతే.....॥ (మూకపంచశతి)

అవతారశబ్దమునకుం బలెనే ప్రాథిమమును ప్రయోగములు పరశ్శతముం డెడి నని యెఱుఁగనివారే లేరు. కావుననే వామనుఁడనేకశబ్దములంగూర్చి యిట్టి చర్చజరిపి ఖండించియున్నను సర్వసామాన్యముగా నుండెడిశబ్దములనే యిందు గైకొని విచారింప మొదలిడుట. ఈ వామనుఁడెంతవాఁడనుకొంటిరి సామాన్యుఁడు గాఁడు. వైయాకరణశిరోమణి యగు శ్రీభట్టోజీ దీక్షితునకుఁ గూడ మాననీయుఁడు.

“అవై హీతివృద్ధిలవద్యా” అవై హీత్యత్ర వృద్ధి రవద్యా, గుణవీపయుక్త ఇతి”

(కావ్యాలంకార సూత్రములు)

తేనా వై హీతి వృద్ధి రసాధురేవ (కాముది)

ఈరెంటికిం గల సంబంధమును, వీరిరువుర కాలభేదమును, నెఱిఁగినవారి కీవామనుఁడెట్టిఁడో తెలియక పోదు. ఈవామనుఁడు కాళికావృత్తికర్తయగు వామనునికన్నఁ జాల నిటీవలివాఁడయ్యు దీక్షితులకన్నఁ జాలఁ బూర్వుఁడని యెఱుఁగఁదగు. కొన్నిచోట్ల దీక్షితు లితని మతమునకు భిన్నముగాఁ బోయి నట్లు స్థూలదృష్టికిఁ గన్పట్టును గాని బాగుగ విచారించినచో నితని మతమున కించుక యవకాశ మొసఁగియే దీక్షితులు తన సిద్ధాంతమును వ్యాపింపఁజేసెనని స్ఫురింపక మానదు.

ఊకారాంతా దవ్యూ జ్రుప్వత్రేః, రూ. (కావ్యాలంకార సూత్రములు)

ఉత, ఊజ్వహితః, ఊకారాంతాదపి క్వచి ద్భవతి ఆచార్య ప్రవృత్తేః, అప్రాణిజాతేశ్చరజ్జ్వదీనాం, ఇతి అలాబూః, కర్కశ్చూరిత్యుదాహరణం,

తేన “సుభ్రుకిం సంభ్రమేణ” అత్ర సుభ్రుశబ్ద ఊజి సిద్ధో భవతి ఊజిత్యసతి సుభ్రు కితి స్యాత్” ఇట్లు వామనుడు సమర్థింపఁగా, దీక్షితులు “కథంతర్హితః క్వాఽసి హేనుభు ఇతి భట్టిః ప్రమాదవీవానుమితిబహవః” అని లిఖించి యున్నాఁడు. ఇట ‘బహవః’ అను శబ్దస్వారస్యముంబట్టి చూచిన నితనిని గౌరవించినట్లే స్ఫురించెడిని. ఇది ప్రకృతమున కంత యవసరముకాదు. తేలినసార మిది, దీక్షితునికిఁగూడ మార్గప్రదర్శకుఁ డనఁదగు వామనభట్టు చే నసాధువు లని త్రోయఁబడిన అవతార, ప్రాధిమాదిశబ్దములు మహాకవి ప్రయో గారూఢములను హేతువున నెల్లరు నిరాఘాటముగ వాడుచుండ హరివంశాదుల యందలి యుపలబ్ధింబట్టి యష్టభాషావాగనుకాసనుడు ప్రాసస్థానమున వాడిన దుర్ణయ శబ్దమునందలి ణత్వ మిటీవల శేఖరకారకునిచే ఖండింపబడిన నయ్యది యతని బుద్ధివైశద్యమునకే స్ఫోరక మగునుగాని నన్నయ్య ప్రయోగమును భంజింపజేరదు. అతఁడే యాంధ్రకవనమున కాచార్యుఁ డగుటచే నాంధ్ర కవనము చెప్పు ప్రతివానికిని నయ్యది శిరసావహించఁ దగినదే యని వాక్రుచ్చు చున్నారము. “అది నన్నయ బుద్ధిపూర్వకముగా వాడినది కాదు. ఇటీవలి వారి వలనఁ గలిగినప్రమాదము” అని దిద్దినచో సమ్మతించి తీరుదుముగాని, ఆత్రోన బొత్తిగా నిలువ దని ప్రమాణశబ్దవిచారముచేఁ బ్రాజ్ఞులకు బోధపడి యుండును కాన భట్టారక ప్రయోగము ణకారఘటితమే యనియు, అతని కీయశాస్త్రీయ నణప్రాస మభిమతము కాదనియు నయ్యనఘున కొకటఁ బ్రమాదము చెప్పఁ దగియున్నను నది దుర్ణయ శబ్దమునకు ణత్వము చేయుటలోఁ జెప్పట యుక్తము కాని యయుక్తనణప్రాసమును సృజించుటలోఁ జెప్పఁ దగదనియు నొక్కి చెప్పుచున్నారము. ఎందులోఁ జెప్పిన నేమని యందురేని వినుఁడు. నన్నయ్య తెలుఁగు నిబంధనల కాచార్యుఁడు కావున నందతఁ డపసిద్ధాంతమునకుఁ బోయె నని నొడివినచో నతనియందలి ప్రామాణ్య మమాన్య మెట్లు కాకుండును. ? పాణినీయశాస్త్ర నిష్ఠాతత్వమునకో, ఇతనిని మించినవారు పలువురు గలరు. అందుల కితఁడే పరమప్రమాణము కాఁడు. కనుక నందుల కంగీకరించుటలో నాక్షేపణలేదు. ఈతరతమ విశేషచర్చ “ఊకాలోజ్యైస్వదీర్ఘప్లుతః” అనుచో హ్రస్వదీర్ఘప్లుతం, ప్లుతః, అను సందర్భమున శాస్త్రబాధ చెప్పట యుక్తమా, లోకబాధచెప్పట యుక్తమా ? అని విచారించి చేసిన సిద్ధాంత మెఱిగినవారికి హృదయంగమము కాకపోదని నూచించి వదలితిమి.

ఉ. భారత మాంధ్రసత్కవులపాటివేదము, దాననుండు వా
గ్ధోరణులెట్టివేని నవి త్రోయగరానివి, తప్పలంచు సా
ధారణరీతిఁగాఁ గుకవితండము లాడు ప్రయోగజాల మా
భారతమందుఁ గన్నడెడిఁ, బండితులయ్యవి స్వీకరింపరే!

(దేవీభాగవతము, ప్రథమస్కంధము)

మఱియుఁ గొన్ని పద్యములు భారతప్రాశస్త్యమునుగూర్చిన నాయీఘట్ట
మునం దందే చదువఁగోరెదము. ఆయాసందర్భములు మనమం దుంచుకొనియే

క. వ్యాకరణ మొక్కత్రోవ, మ
హాకవులొక్కత్రోవ, కోశ మఖిల మొక్క త్రో
వై కన్నట్టెడి నీ భా
షాకావ్యములను దఱచు చదివినకొలఁదికొ.

అని యాసందర్భమున మేము వ్రాసియుంటిమి. ఆయావ్రాతయం
దేమేని సార మున్నచో విజ్ఞులు కైకొందురుగాక. ఇంతకు మున్నిందుఁజూపిన
ప్రతి భారతవిశేషమునకును నిట్లే విస్తరించి వ్రాయవలసియున్నను గ్రంథ
విస్తరభీతిచేఁ గొంచెము వ్రాసియు నేమియు వ్రాయకయు గడపుచు వచ్చి
తిమి. పనివడినచో విజ్ఞులిట్లేవ్యాఖ్యానము చేసికొనుటకుఁ బ్రార్థితులు.

శృంగారరసము.

ఈశ్వరునికిఁగూడ దేనిలోఁతు తెలియరాని దని మనపూర్వులు నిశ్చంకముగాఁ జెప్ప సాహసింఁచిరో, దేని రసమ్మున నిమగ్నులై బ్రహ్మానందాస్వాదమునుగూడ నంతగా మన్నింపక తృణీకరించుచుండిరో, దేని సాహాయ్యమునఁ జమ యశఃకాయము ననామయముగాఁ జేసికొని,

శ్లో. జయంతి తే సుకృతినో రససిద్ధాః కవీశ్వరా

నాస్తి యేషాం యశఃకాయే జరామరణజం భయమ్.

అను నూక్తి కుదాహరణములు గాఁగలిగిరో, అట్టి మహాకవుల నూక్తులయందుఁ గూడఁ గొందఱు జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధులు వృథా దోషారోపణము చేసి తమ యజ్ఞాన విలసితత్వమును బ్రకటించుచు “అహో మూలచ్ఛేదీ తవ పాండిత్య ప్రకర్షః” అను ప్రాచీనోక్తికిఁ బ్రథమలక్ష్యకక్ష్యయందుఁ బ్రవిష్టులగుచున్నారని వినుట కెంతయుఁ జింతింపవలసియున్నది.

శ్లో. శక్తి ర్నిపుణతా లోకశాస్త్రకావ్యాద్యవేక్షణాత్

కావ్యజ్ఞ శిక్షయాఽభ్యాస ఇతి హేతు స్తదుద్భవే.

శ్లో. న స శబ్దోన తద్వాచ్యం న సా విద్యా న సా కలా

జాయతే యన్న కావ్యాంగ మహో భారో గురుః కవేః.

లాక్షణికు లుదాహరించిన పై శ్లోకములవలన నేమి, యింకను వాతి శాసనములవలన నేమి, కవి కాదగువానికి నానావిషయములయందుఁ బరిశ్రమ గల్గియుండుట యత్యవశ్యకమై యున్నది. తక్కిన విషయము లట్లు లుంచి ప్రకృత ముపన్యసింపఁ బూనుకొన్నది శృంగారరసమును గూర్చినది కావున దాని తత్త్వవేత్తృత్వమున కుపకరించు వాత్స్యయనశాస్త్రపాండిత్యము గూర్చి కూడ లాక్షణికులు శాసించి యుండి రనునంశమును మఱవకుందురుగాక.

శ్లో. వ్యవహారయతి యథేష్టం సుకవిః కావ్యే స్వతంత్రతయా.

శ్లో. అథలే కావ్యసంసారే కవిరేవ ప్రజాపతిః

శృంగారీచే త్కవిః కావ్యం జాతం రసమయం జగత్

స ఏవ వీతరాగశ్చే న్నీరసం సర్వమేవ తత్

ఇత్యాది లాక్షణికోక్తులవలన శబ్దార్థదోషదూషితము గాకుండ నిరంకుశముగాఁ గవివాణి ప్రసరింపవచ్చు నని తేలుచున్నది. “నిరంకుశాః కవయాః”

అనునార్యోక్తి నేడు పట్టినది కాదు. ఇట్లుండఁగా నేటివారు పూర్వ
లనాగరికులనియు, వారయుక్తముగా శృంగారమును వర్ణించిరనియు, నప్పుడు
తగిన పరిశీలకులు లేమిం జేసి యవి యట్టై నిల్చిపోయినవనియు, నేడంతకన్న
మిన్నలగు పరిశీలకు లుద్భవించిరి కావున వారు వానిని సంస్కరించి కొన్ని
జిక్కి మూలచ్ఛేదమును గొన్నిటికి నంగమాత్రచ్ఛేదమును విధించి ప్రపంచమునకు
మహోపకార మొనరింపఁ బూని రనియు వ్రాయఁగా నీవిషయములను బ్రతికల
యందుఁ జదివికొని ప్రాజ్ఞు లనుభవించు విచారమునకుఁ బారమే కానరా
కున్నయది.

“దోషాఃఖలు సాకల్యేన పరిగణితాః” అని మహాభాష్యకారులు చెప్పి
నట్లు పూర్వలాక్షణికుల విమర్శనాముకురము నందుఁ బ్రతిఫలింపని దోషము
గాని గుణముగాని నేటినాగరికుల హృదయాదర్శమునందు గోచరించునది
లేశమును నుండదని చెప్పుటకు జంకవలసిలేదు. వారు సంభోగశృంగారవర్ణనము
దూష్యమని యొక్కచోఁ గాకున్న మఱియొక్కచో నైన నొకరుగాకున్న
మఱియొక్కరేని వ్రాసినట్లు మామాగురువులు మాకెవ్వరికిని నుపదేశించినది
లేదు. ఎవరేని యెచ్చటనేని యీవిషయము త్యాజ్యమని వ్రాసిన దున్నచోఁ
జెల్పి యీసంస్కరణమునకుఁ బూనినచో దీనిని శిరసావహించుట కభ్యంత
రము లేదు గాని, పట్టిసాడిమాటలచే మహాకవుల కావ్యములను చుమ్ముదూశి
గావించయత్నించువారి వాక్యములను విశ్వసింపఁజాలము సరికదా, పైపెచ్చు
మాకుఁ గల పొచ్చినలాక్షణిక గ్రంథవిశ్వాసముచే నవ్వారియుక్తులను ఖండించి
మాకృతజ్ఞతను బ్రకటించుకొని మాజన్మమునకు సార్థక్యమును గల్పించుకొను
టకు సంసిద్ధులమై యున్నారము.

“అదోషా సగుణౌ సాలంకారౌ కావ్యమ్” అని కావ్యలక్షణమును
జెప్పచు మొట్టమొదటనే “అదోషా” అను విశేషమును సంఘటించిన వారి
శాసనముకన్న నితరుల పొడిమాటలు మా కుపాదేయములు గావు.

శ్లో. “తదల్పమపి నో పేక్ష్యం కావ్యే దుష్టం కథంచన,
స్యా ద్వపు స్సందరమపి శ్విత్రేణైకేన దుర్భగమ్.”

అని చెప్పిన మహాభాగులు సంభోగశృంగారమును వర్ణించుట దోష
ముగాఁ బరిగణింపరైరి. అట్టిచో దాని నిటివల నిన్న మొన్నటివా రేల గర్హిం

తురో మా కెటుగరాకున్నయది. అది రహస్యవిషయ మనియు గోప్యవయనా గోపనమెంత యావశ్యకమో యిదియును నంత యావశ్యకమనియుఁ జెప్ప వత్తు రేమో! వాదసౌకర్యమునకు క్షణకాలము వీరియుక్తి నొప్పుకొందుముగాక. ఈవిషయమును గూడఁ బూర్వలే కనిపెట్టియున్నారు. దీనిని బ్రత్యక్షముగాఁ జూపరాదని నిషేధించిరి. కర్ణింపరాదని నిషేధించిన వారెవ్వరును గానరారు. అనిషేధమును బ్రధానముగాఁ జేసికొని యీవాదమునకు దిగుట యుక్తముకాదు. ఇది గాక యాచిత్యముంబట్టి సంభోగశృంగారవర్ణనావిషయమునఁ గొందఱు పూర్వలాక్షణికులు కొన్నిరహస్యములను దెల్పియున్నారు. అందొకటి నిటఁ జూపుచున్నారము. పార్వతీపరమేశ్వరాది విషయమును పితృమాతృవిషయమును మఱియుఁ దత్తుల్యవిషయకమును నగు సంభోగశృంగార మంతగా వర్ణ్యము కాదని కొందఱు ఔచిత్యవిదులు వ్రాసియున్నారు. ఆవ్రాసినవారే కాళిదాసాదులు పర్ణించిరనికూడ నుద్ఘాటించి కొంత చర్చించి “తథాపి” అని యేదో పరిహారోక్తిని జూపియున్నాడు. అది యిట నంతగాఁ బ్రస్తుతముకాదు. ప్రకృతమావిషయము నెత్తికొనుటకుఁ బూర్వులు సర్వజ్ఞులనియు, వారికి మన కన్న నెక్కుడుశంకలేతోఁచెడివనియు, నట్టివా రెరును నిషేధింపనివిషయమునూ మనము తెలిసియుఁ దెలియని జ్ఞానముతో బయటికిఁ బెట్టి పండితుల యపహాస్యముల కాస్పదత్విమును వహించుటయే కాక దైవవశమ్మున మనకు లభించిన యోగ్యతనుబట్టియో మఱియొకదానింబట్టియో వారిగ్రంథములను భస్మసాత్కరింపఁ బ్రయత్నించుటకన్న మహాపాపము వేఱుండఁ బోదనియు, నియ్యడి “వచనాత్ప్రవృత్తిః, వచనాన్నివృత్తిః” అను శాసనమును బట్టి చేసెడు ప్రయత్నము కాకుండుటచే నప్రాజ్ఞుడగు చికిత్సకుఁడు నిర్దుష్టాంగమును దుష్టాంగ భ్రాంతిచే ఛేదించి యంగవైకల్యము నాపాదించి పిదపఁ బశ్చాత్తప్తఁడైనట్లు కఠిణమించెడి ననియు నొక్కి వక్కాణించుచున్నారము. వెనుక నెవఁడో ముగ్ధుఁడు తన భార్యకు యావనఁబ్నములు కానరాఁగా నయ్యవి పిటకములని భ్రాంతిపడి శస్త్రచికిత్సకునొద్దకుం గొనిపోయి యతనిని వేడికొనమొదలిడి నేఁటివఱకును నవ్వబడుచున్నవాడని కింపదంతి కలదు. ప్రకృత నవనాగరికుల పూనికకును దానికిని మాకు భేదము కన్పట్టుటలేదు. సంభోగశృంగారవర్ణనమే నిషిద్ధము కానియపుడు తత్పూర్వరంగప్రాయములగు కచాదివర్ణనములు కూడవని యేలక్షణజ్ఞుఁడును జెప్పఁజాలఁడుగాన నావిషయమై యిందుఁజర్చింపఁ

మూనుట పిన్వపేషణ మని యుపేక్షింపఁబడియె. చక్షుఃప్రీతి, తక్కినయవస్థల కెల్ల మూలభూతము. తత్ప్రీతిస్వరూపమును దెబ్బుటయె కచాదివర్ణన మని మించుకొనును. ఆయావర్ణనము లౌచిత్యపోషకములుగను గ్రామ్యాశ్లీలాదిదోష మూరములుగను నుండవలసినదని లాక్షణికు లుద్ఘోషించుచున్నారు. నేటివఱకు బ్రపంచకమునఁ గవిమండలిచే నాదరింపఁబడు కావ్యము లెవ్వియు వారి లక్షణములకు దాటిలేవు. ఎక్కడఁదేని గ్రామ్యాదిదోషములు ప్రమాదవశమునఁ బడియున్నను అంతమాత్రమున నాగ్రంథము దగ్ధము కావలసిన దని పూర్వ లభిప్రాయపడి యుండలేదు. స్వల్పాపరాధమున కురిశిక్ష విధించు ప్రాజ్ఞులుండరుకదా!

శ్లో. కవిః కరోతి కావ్యాని లాలయ త్యుత్తమో జనః,
తరుః పఞ్చనాతే పుష్పాణి మరు ద్వహతి సౌరభమ్.

కావ్యనిర్మాణము కష్టము. అది గుణబహుళముగానున్నచో స్వల్పదోషములున్నను వానిని బరిగణింపరాదని లాక్షణికులె వ్రాసియున్నారు. కాళిదాసుంతు మహాకవి 'సఖి విశ్వస్తాధవ' అని వ్రాసియున్నాఁడు. ఇయ్యెడ, అశ్లీలము స్ఫురించుచున్నది. నన్నయ్య యంత మహాకవి "మఱున కనుష్ఠించునది నమం జనబుద్ధి" అని వ్రాసెను. ఇయ్యెడ గ్రామ్యదోషము స్ఫురించుచున్నది. ఈ గ్రామ్యాశ్లీలాదులు లేని పొత్తమే నేటివఱకుఁ గన్పట్టదు. ముందును జనించదు. ఈవిషయమై డే మేంద్రాదులు విశ్లేషించి చర్చించియున్నారు. దానింగూర్చి ప్రకృతము చర్చించుట లాభకారి కాదు. నేటి నాగరికుల యాక్షేపణలు వీనిం బురస్కరించుకొని పుట్టినవికావు.

వీరికి "మన పూర్వలాక్షణికులకు హూణభాషాప్రవేశము లేదు కావున నాగరికత యననేమో తెలియదు; అందుచే వారు పోయినపోకడలు హేయములు" అను నిశ్చయజ్ఞానమొకటి కల్గినది. అది యంతరంగమున నిముడక యిన్ని విధముల బయటికి వచ్చుచున్నది. ఏదో సంశయమును దెచ్చివెట్టి తొని శృంగారగ్రంథములను రూపుమాపవలెనని ప్రయత్నించుట యటులుంతము. క్రిగ్రహారాధనమునుగూర్చియు సంధ్యావందనాదికమునుగూర్చియు వివాహదులలోని త్యాగములనుగూర్చియు నేటివారిచ్చ నుపన్యాసము లెంత శోచనీయములుగ నుండునో ప్రతి పండితుఁడును నెఱిగినదే కావున నిట విస్తరింపఁబనిలేదు. ఏకారణమునైన నేమి స్త్రీలకు ఘోషానుగల్పించి స్త్రీలను రక్షణము

అటుగా నేర్పఱచి గృహయాజమాన్యమును వారలయెడల నునిచి పాతివ్రత్యమును మహాపదవియందు వారల నభిషేకింప నెంచిన మన పూర్వులు తత్తత్సతీవిషయక మగు సంభోగశృంగారవర్ణన మనుచితమే యయి లోకనాశనసూచక మగు నెడల నొకరు గాకున్న నొకరేని దూషింపకుందురా! ఇక నొకటి, ప్రతి కావ్యమును దల్లికిఁ గూతునకును జెలియలికిని వినిపింపదగునట్లు లుండవలెననిన శక్యమా! కావ్యము మాటట్టులుండు. వేదమును జూడుడు.

“ఆరోహోరుమ్” అను మంత్రము కూతునకు వినిపించి యర్థమును జెప్ప తెల్పితక్కువవాఁ డుండునా? నవోదయగు తన భార్యకు భగవద్గీతలలోని విశ్వరూపాధ్యాయమును బోధించెడి ఛాందసునకును పైవానికిని భేదమేమి? పురాణములను జూడుడు. ద్రౌపదిని గీచకుడో లేక వైంధవుడో బలాత్కరించు భాగములోని కొన్ని మాటలను దన తోబుట్టువునతో తల్లితో వినిపింపఁబూను పూజ్ఞుఁ డుండునా? అప్పట్టున నెట్టి వేదాంతి వ్రాసినను నవయవవర్ణనలు లేకుండఁ గవనము చెప్పఁగలుగునా! ఆ యీ భాగములు స్త్రీలును జదివికొన వచ్చును. అందలిసీతిని గ్రహింపనువచ్చును. అక్కడిసీతి స్త్రీలను బలాత్కరించు చురూర్ధ్వఁడు చెడిపోవుననిమాత్రమే తేలునుగాని కరుకుచాదివర్ణనలుకావు. అయ్యది సమయోచితములగుటచేఁ జేసితీరవలయును. లేనిచో రసముపోషింపఁ బడనేరదు. అదికడువిస్తరించి పోషించుట చేదస్త మనిపించుకొమనని మాత్రము చెప్పవచ్చు. అంతయకాని విస్తరించి వర్ణించిన కావ్యమును త్యాజ్యమనికానిపక నీయముకాదనికాని భాషకు నప్తముకల్గించునని కాని జేకోపద్రవకరమని కాని యెవ్వరును బ్రాజ్ఞులు చెప్పసాహసింపరు. రసమనగాఁ దన్మయత్వము నందించునదియే.

“క॥ ఏరసము చెప్పఁబూనిన, నారస మాలించువారి నలరింపని యా నీరసపుఁ గావ్యశవముల, దూరమునన పరిహరింపుదురు నీతిజ్ఞుల్”

విభావానుభవాదులచేఁ బూర్తిగాఁ బోషింపబడని రసము స్వరవిన్యాస మూర్ఛనాదులచేఁ బోషింపబడని రాగమువలె వికలావస్థనందును. కావుననే శృంగారరసాలంబనభూతులగు నాయికా నాయకుల విషయమునఁ బూర్తిగా వర్ణించుటయనఁగా, చతుఃప్రీతి మొదలు క్రియానిర్వృతివఱకును నభ్యనుజ్ఞ నిచ్చియున్నారు. అరసికు లీకర్మముఁ నెఱుఁగక గురుశుశ్రూషలేక నిర్భయముగా నేమో యాత్మేపింపఁబూనుటయే కాక వృథాప్రయత్నము లొనర్చుట కడుకోచనీయము. ప్రతిమనుజుని జన్మమునకును ముఖ్యకారణమగు శృంగార

రసము నెంతయభ్యర్థితముగాఁ బరిగణింతుమో, దాని నెంత పోషించికొన నెంతుమో, అప్పుడే మనకు సత్సంతానప్రాప్తి కల్గి యిహపర లోకములయందు నుఖము నిర్బాధ మగునని యెఱుఁగునది. ఇదిగాక ప్రతివిద్యార్థియును బంచ కావ్యపఠనానంతరము కేవలశృంగారరసపూరితములగు భాణప్రహసనాదులు చదివి సాహితీజ్ఞానమును సంపాదించికొనుచున్నాఁడు. దానిని నేటిపఱ కేగురువును నిషేధించి నట్లులేదు. తత్పఠనమువలన నేవిద్యార్థియుఁ బాడైనట్లు వినము. ఎవఁడేని యొకఁడుండిన నది యన్యథా ఘటించిననుఘటింపవచ్చును.

“నహ్యేకం లక్ష్యం యోగారంభం ప్రయోజయతి” కావున సంత మాత్రమున నది కాస్త్రమునకుఁ బ్రయోజకత్వము నాపాదింపనేరదు. శృంగారకావ్యపఠనమునకుఁ బ్రసరించినట్లు నవనవయాచనములగు విద్యార్థుల హృదయములు భగవద్గీతా పఠనమునకుఁ బ్రయత్నింపవు. కష్టించి మన మట్లు మరలించినను లాభములేదు. ఏవో విశేషించి గ్రంథములను జదివినంగాని సాహిత్యజ్ఞానము కుదురదు. చక్కని సాహిత్యజ్ఞానము గుదిరినవానికిఁ గావ్యరసాస్వాదన మన నెట్టిదియో తెలియుట గడుసుకరమే యగును. కాన భాణప్రహసనాదులవలనఁ దెలియఁదగు నీతి విటాది ప్రవర్తనము సేయభాజనమనియు సత్ప్రవర్తన మావశ్యకమనియునే కాని యన్యముకాదని విస్పష్టపడును. దానిచే వాఁడు విటుఁడుకాక విటవృత్తమును దెలిసికొనినవాఁడు కూడ నగును. దానివలన మున్నదాహరించిన “శ్లో॥ నసశబ్దో...”అను శ్లోకమునఁ గల కొన్ని విషయము లనాయాసముగాఁ దెలిసికొనినవాఁడు గూడ నగును. ఇప్పటి నవనాగరికుల సాహసమును వర్ణించుటకు నాకు లవమును నుపాయము దోఁపకున్నయది. వీరికిఁ గచాదివర్ణనమే దూష్యమగు నెడల దశరూపకములును, తద్గ్రంథకర్తలును, తచ్ఛాస్త్రవిధాతలునుగూడ దూష్యులే కావలసివచ్చునుగదా! ఆయా గ్రంథములెల్ల దుర్మీతి నే బోధించునెడల నిందలునుగూడ నట్టి దుర్మీతిని సమ్మతించురా! వారెల్లరును సమస్తశాస్త్రములను నభ్యసించి ధర్మాధర్మములెఱిగి వానిని వేదపురాణాదులచే బోధించుటకన్న కావ్యరూపమున బోధించుట సుకరమని యెంచికదా యిందుఁ బ్రవర్తించి యున్నారు. కావుననే సాహిత్యకాముదిలో ప్రభుసమ్మితమగు వేదము కతనఁ బ్రభువులు దక్కనితరులు కాసింపఁబడుదురనియు మిత్రసమ్మితములగు పురాణాదులకతనఁగూడఁ బ్రభువులు నియమముగా కాసింపఁబడుట దృశ్యాదృశ్యమనియు శంకించుకొని

కాంతాసమ్మితమగు కావ్యము చక్రవర్తినిగూడఁ గడు సుకరముగ లోఁగఁజేసి కొని సత్కార్యప్రవతనమునందును నసత్కార్య నివర్తనమునందును బ్రవర్తించు పజేయునని వాక్రుచ్చియున్నాఁడు.

‘కావ్యాలాపాంశ్చ పర్జయేత్’ అను నిషేధముకూడ సంభోగశృంగా రాదివిషయములుంటచేఁ బరింపఁగూడదని ప్రవర్తింపించియుండలేదు. సంభోగ శృంగారమును నిషేధించినచోఁ దదంగభూతములగు చక్షుఃప్రీత్యాదిపర్జనలకు సార్థక్యమే యుండదు. పృథానదేవతలకుఁ బూజలేని పట్టున నంగదేవతలకుఁ బూజ నంగీకరించువా రుందురా! “అంగానాం పృథానఫలేనైవ ఫలపత్త్వాత్” తుదకుఁ బూర్తిగా శృంగారము త్యాజ్యమని తేలును. తత్త్వాగము సిద్ధమగు నేని తన్మూలకములగు రసములన్నియుఁ ద్యాజ్యములు కావలసివచ్చును. ఏవో కొన్ని రసములు మిగిలినను నయ్యవి యిట్టి యానందమును గలిగింపనేరవు. కావుననే యీరసమునకుఁ బ్రాధాన్యము నొప్పి పూర్వపాఞ్జులెల్లఁ దమతమ ప్రావీణ్యమును జూపియున్నారు. ఆయా విషయములకు లక్ష్యలక్షణములు గీర్వాణభాషయందే కల్గియున్నవి. అది అంతోయింతో చవిచూడక స్వతంత్రిండువారికిఁ జెప్పఁదగు ప్రత్యుత్తరమే లేదు. ఏవిషయమునేని సంస్కరించు వారు శాస్త్రప్రవృత్తిరేకమును గనఁజేసి సంస్కరించుట యుక్తము. కుజాది మతములను శంకరాదులట్లే ఖండించి నిజమగు వేదమతమును నిల్పియున్నారు. భ్రమ ప్రమాది దోషసంయుతమును బక్షపాతాది సంపృతమును నగు మనుజుని మనము సంస్కరణస్వాతంత్ర్యమును పహించుటకుఁ దగదు. కావుననే లక్షణ గ్రంథములు పుట్టియున్నవి. అందుఁ బలుమతములు గలవు. వారి మతములలో దేనికి లోఁగని పాడుపుస్తకములేవేని యున్నచో నయ్యవి సంస్కార్యములలో బహిష్కార్యములలో కావలసివచ్చునుగాని లక్షణజ్ఞుల పోకడలకు సంబద్ధములైన గ్రంథములను స్పృహశంకలవలన నాత్మేపించి మన నాగరికతకే కాక మన పూర్వులకెల్ల నపకీర్తి నార్జించుట మనకు యుక్తముగాదు. వెనుకటి లాక్షణికులు చూసినమార్గము ననుసరించి గ్రంథములు చెప్పిన మన పూర్వులను, మనము తద్గ్రంథములకు జదువక యేదోయొక యాత్మసిద్ధాంతమును బురస్కరించుకొని త్యజించి క్రొత్తచట్టములను విధించితిమే యనుకొనుఁడు. నిర్వాజముగ “బ్రాహ్మణేన నిష్కారణో ధర్మః, ష్టడంగో వేదోఽధ్యయో జ్ఞేయశ్చ” అను తెఱంగు న విద్యనభ్యసించి లోకోపకారమునకుఁ దమజీవితమును వెచ్చించిన వారి పోక

డలే నింద్యమగునెడల సవ్యాజముగ విద్యనభ్యసించు మనశాసనము మాత్రమెంత కాలము నిలువనేర్చునో, పాజ్ఞులు విచారించుకొందురుగాక. శృంగారవర్ణన విషయమున ధర్మశాస్త్రాది ప్రతిబంధకమునుగూడ మహాకవులు పరిగణించి నట్లులేదు కాళిదాసు, శకుంతలాదుష్యంత సమాగమమును బగటికాలమందు జరిగినట్లు వర్ణించియున్నాడు. ఇది ధర్మశాస్త్రవిరుద్ధము. దీనివలన గ్రహిం పదగిన నీతి కాముకునకు శాస్త్రోల్లంఘనముగూడఁ దృణప్రాయముగ నుండును కావున కాముకుఁడు కాకుండుటకై యత్నింపవలసినది, యను నంశమేకాని వేటొకటిగాదని కావ్యరసజ్ఞులు నిర్ణయింతురు. ఈవిషయమున నియమమును బాటించుట ఛాందసత్వమని కొందఱు తెల్పియున్నారు.

“శ్లో. సామగాయనపూతం మే, నోచ్ఛిష్ట మధరం కురు

ఉత్కంఠితాసిచే ద్భద్రే వామం కర్ణం దశప్రియే

“కావున నెల్లరుకొ గవులు... యీగతి నుండునటం చెఱుంగునే”

(మా నానారాజసందర్శనము చూడుఁడు)

ఇది యిటులుండుఁగాక, ప్రతిలాక్షణికుఁడును దనలక్షణగ్రంథమునందు “శ్లో. నిశ్శేష చ్యుతచందనమ్.....” అను శ్లోకమునెత్తికొని చర్చించి యున్నాడు. కచకుచాదివర్ణనమే పనికిరానివారి కాయాగ్రంథములేల పనికి వచ్చును. నాయకాదిభేదములను నిర్వచనముచేసి లక్ష్యములను జూపిన రస మంజర్యాదు లేల పనికివచ్చును? తుదకుఁ గావ్యధోరణి ధర్మశాస్త్రరీతిని జెప్పవలసినదని తేలును. దానిచేఁ గాంతాసమ్మితత్వము మూలఁబట్టును. దానితోఁ జమత్కార కారిత్యమడుగంటును. దానితోఁ గావ్యమనఁగా “తుమ్మ చెట్టుమీఁదఁ గాకికూర్చున్నది, తుపాకి తేరా కొడదాసు” అను నదియే కావలసివచ్చును. అంతదుస్థితి యింకను మన సంస్కృతాంధ్రములకుఁ బట్టదనితలంచెదను. ఏమందురా, మనదేశమునందేకాక జర్మనీలోనగు దేశ ములయందుఁగూడ మన మాతృభాషావిషయక పాండిత్యముకలవారు పెక్కు లుండియున్నారు. వార లీవిషయము నన్యభాషాధ్యేతలపాలుచేసి మిన్నకుందు రని తలఁపను. ఇయ్యది నిన్నమొన్న తలచూపి వృద్ధి నందుచున్న యాంధ్ర భాషపైఁ బడుటచేఁగాని సంస్కృతభాషపై వచ్చినచో నీసభకందఱు మహా

పండితులు కాశ్యాదులనుండివచ్చి యెట్టి యుపన్యాసముల నిచ్చియుందురో తెలియవచ్చెడిని. ఆంధ్రము సర్వమును సంస్కృతలక్షణమును బురస్కరించు కొని వర్తించుచున్నది. ఆగ్రంథములను జదివికొని మనపూర్వు లాంధ్రమునఁ గవిత్వమును రచించిరేకాని అరబ్బీభాషనుగాని, పేటాకభాషనుగాని, యశ్వ యనమొనర్చి రచించిన వారుకారు. కావుననే సంస్కృతసాహిత్యవేత్తలకు మనయాంధ్రగ్రంథములయందు నేటి నవనాగరికసోదరు లాపాదించుదోషములు కనుపట్టవు. ఇప్పటికే విస్తరింపఁ బడినదిగాన మన పూర్వుల పరిశీలనా జ్ఞానము నొక్కొంత పక్కాణించి విరమించుచున్నాడను.

“శ్లో॥ చకాశే ధనసప్రాయైః పురీ షండమహాద్రుమైః”

ఇందశ్శీలాదుల నాపాదించి చర్చించియున్నారు. ఇట్టివారు సంభోగశృంగారపర్ణనము నింద్యమే యగునెడల సహింతురా ! గ్రామ్యాదిదోషములుకూడ నాచిత్వముంబట్టి క్వాచిత్కముగా సమ్మతించియున్నారు.

“శ్లో॥ ఉత్తానోచ్ఛానమండూకపాటితోదరసన్నిభే
క్షేదిని స్త్రీవ్రణే భ్రాంతి రకృమేః కస్య జాయతే”

ఇది జుగుప్సాకరమైనను శాంతుక్తియందు దోషముకాదని కావ్యానుశాసనాదులలో వాక్రుచ్చియున్నారు. కొన్నివిదూషకోక్తులలో దుష్టములుకావని విడదీసియున్నారు. ఆయావిషయముల నెత్తికొన్నచో నిప్పుడు తుదముట్టదు. మీపంటిప్రాజ్ఞు లెఱుంగనివిషయము నాపంటి కించిజ్ఞానకు సులభసాధ్యముకాదు. “అను క్తమన్యతో గ్రాహ్యమ్”

తేలివసారమిది. నేటి నవనాగరికుల శంకలు పిచ్చిశంకలు. కొందఱు లేనిపోని యేవమును గల్పించుకొని తక్రాదిపానమును మానుకొనుచున్న వాడుకలరు. అట్లే వీరును నని యెఱుఁగునది. వీరిని మనము సంస్కృతవిద్యాభ్యాసమునకుఁ బురికొల్పవలసియున్నది. వారే తదనంతరమున దీని మంచిచెడ్డలు గుఱితింపఁగలుగుదురు. “గోకులాప్తమికి తురకసాహేబు నడుగుట యొక్కముకాదు.”

మజీయుఁ గావ్యనాటకాది పఠనము నిర్భరమును నిరతిశయమును నిర్ద్వంద్వమును నగు బ్రహ్మానందము ననుభవించుటకే పుట్టినదికాని కేవల చరిత్రమాత్ర విజ్ఞానమునకుఁ గలుగలేదు. తత్తద్వర్ణనలు మానుకొన్నచో నది కావ్యమే కానేరదు. పలసినచో గుహ్యద్యవయఃములనుగూడ వర్ణించుటకుఁ గ్వాచిత్కముగ నమృతించియేయున్నారు. కాని నైఘంటికపదములచే వర్ణించినచో నశ్శీలాదులలోఁ జేర్చియున్నారు. మోహనాలయాది పదములచేవాడుట తప్పుగాదని రఘువంశాదు లుద్ఘోషించుచున్నవి. వ్యంగ్యమునకు లక్షణము చెప్పుచు, “కామినీకుచకలశవ చ్చమత్కారకారిత్వమ్” అని లక్షణవేత్తలు నిర్వచించిరనుచో సహృదయులకు సర్వమును విస్పష్టమే యగునుగాన విస్తరింపక యింతతో ముగించుచున్నారము

పాశుపత పీఠిక

చదువరులారా !

మా వెంకటరామకృష్ణకవులు “శతఘ్ని” యను నొక విమర్శనమును మా పాండవాశ్వమేధముపైఁ బ్రచురించుటయు, దానిపై మేము “పాశుపతమున” వద్దాని వారించుటయుఁ గృష్ణాపత్రికాముఖమునఁ జదివియేయుందురు, వెం॥ రా॥ తీర్చివిమర్శనమందుఁ మిక్కిలి చిన్నతనపుఁ బ్రసంగములను జేసియున్నారు. అందుఁ గొన్నిటిని గీరతమున మాఁడవపుటలోఁ జూపియున్నారము. మా “పాశుపతమును” గూర్చి గీరతమున నొకపర్వమే వ్రాయఁ బడియున్నది కాని అందు కాస్త్రవిషయము గన్పట్టదు. ఇందది చాలవఱకుఁ జర్చింపఁబడినది. దీనిప్రకటనమునకు మమ్ముఁ బ్రేరేపించినవారిలోఁ మొదటివారగు బ్ర॥ శ్రీ॥ జయంతి రామయ్యపంతులవారికి మాకృతజ్ఞతను దెల్పుటకై వారి యాశయము నీక్రింద మహాహరించుచున్నారము.

“.....మీరు ప్రకటించుచున్న “పాశుపతము” చదివి మిక్కిలి యానందించుచున్నాను. పాకము రుచ్యముగా నున్నది, ప్రమాణములు సముచితములు, విమర్శనాఖండ మనఁగా నిట్లుకదా యుండవలెను. పూర్వపక్షసిద్ధాంతము లొక్క పుస్తకరూపముగా ప్రకటించినయెడల లక్షణగ్రంథముగా నుపయోగించును..... జ. రామయ్య.

అనేకులిట్లు వ్రాసియున్నారు. కొన్ని మాత్ర ముదాహరించుచున్నారము.

“.....మీ ‘పాశుపతము’ ను జూచుచున్నాను. మహాప్రవాహము పొంగిపొరలి పిచ్చుకుంటులమీదికి ప్రవహించుచుండగా నాధాటి నాపగలవారైవ్వఁడు? మాబోటి పండితాశీఃపాత్రుల కీసందడిలో విద్యాదానము కానిండు, మరీకరబంధనము కావించనే కావించిరి.....” ఇట్లు విధేయుఁడు,

N. CHELAPATI ROW.

“...మీపాశుపతమును ఖండించుటకు పశుపతికిఁ గూడ శక్తి చాలదని మరుజాడ అప్పారావు...” పురాణం నూర్యనారాయణతీర్థులు (విజయనగరం)

“...గురుజాడఅప్పారావు, అనేక నమస్కారములు ... రామకృష్ణకవులకు తమకు జరిగిన వివాదతో సంబంధించిన పేషర్లు అన్ని జాగ్రత్త చేసి వుంటుంది ... ఇదివఱకు నేను తమరిని గురించి చెల్లడిపరచిన అభిప్రాయములు నేను మనస్సా నమ్మినవిగాని ఆతిశయోక్తులు కావు. మీ ప్రతిభ ప్రాచీన కవుల ప్రతిభ వంటిది. తమపద్యముల సాఫల్యాలు ఆధునికులలోఁ గానము, యుద్ధములో తాము అర్జునులే,...” నే’ గు. అప్పారావు.

‘రామకృష్ణకవుల ‘శతఘ్ని’కి మీపాశుపతప్రయోగమయి విశ్రమస్థానము చిక్కినది...” నే, చెన్నాపర్వత భానుమూర్తి.

ఇట్టి వనేకములు .వెం॥ రా॥ లకు ఏదితప్పో ! ఏదియొప్పో ! తెలిసికొనూ తెల్విలేటలంతంత మాత్రమైనను, వారు కొందఱు పెద్దల ననుసరించి వారి సాహాయ్యమున మానాటకమును విమర్శించి నట్లే పద్యమువలనఁ దెలిసికొననగు.

ఉ. అంక మొకింత కల్గని మహాత్ముఁడు వ్యాసమనీషియు న్నిరా
తంకుఁడు మల్లనూరియును దాతలు నేమముఁ జూచుచుండఁగా
వెంకట నూర్యరాయపృథివీరమణుం డనుకూలుఁ డేలఁగా
వెంకట రామకృష్ణ కవివీరుల గారపుబిడ్డ కైత క
డ్డంకులు వల్కుపోటరులు డాఁగక లోఁగకయుండు పెట్లగు॥ (కవిత)

ఈ శాస్త్రీద్వయమునే కాక యింక నొకరి సాహాయ్యమును మాశిష్యులూ తీసికొని యున్నారని గాని ఆ చర్ల నారాయణశాస్త్రిలవారికిఁ దగుమాత్రము సంస్కృతజ్ఞాన మున్నను చెల్లులోఁ బ్రవేశము పూజ్యము. ఆసంస్కృతమునం దేనిఁ బరిశీలకతాజ్ఞానమున్నట్లు తోచదు. బ్ర॥ శ్రీ॥ మల్లయ్య శాస్త్రిలవారిని, వెం॥ రా॥ లు పేర్కొనుటచే నిందు వారుండిరని మేము తలంచుచుంటిమే కాని శ్రీశాస్త్రిలవారితోఁ జెన్నపురిలో నిటీవలమేముకలిసికొనిమాటలాడినపుడు వారికి దీనితో సంబంధమేలేదని నొడివిరి. కాన వీరు సర్వథా యిందులేరనుకోవలయును. మిగిలిన యిరువురలో నారాయణశాస్త్రిల వారున్నను లేక యున్నను నొకటేకదా! ఇంక మిగిలినవారు అర్జునకాలేజీ సీనియర్ పండితులగు బ్ర॥ శ్రీ॥ ఆకుండి వ్యాసమూర్తి శాస్త్రిలవారు, మా నాటకము 1911 వ సం॥ బి. యొచక్రీక్షకుఁ బఠనీయ మగుటచే వీరుదీనిని బాతము చెప్పవలసి వచ్చినది. అత్తటని

చారిబుద్ధికిఁ దప్పులుగాఁ దోచు వానినెల్ల స్కూలు విద్యార్థులకుఁ జెప్పుచు వచ్చిరట! బందరు నుండి చనిన కొందఱు విద్యార్థులు మావలన వినిన రహస్యములను గూర్చి వారి నడుగుచు వచ్చిన నట్టిచోఁ గొన్ని స్థలముల కాస్తులవారు “శేషం కోపేన పూరయేత్” కావించుచువచ్చిరట! ఇది ప్రత్యక్షములో నెఱిగిన కొందఱు బి. యే. విద్యార్థుల వలన విన్నయంశము. ఇది యిటులుండుఁ గాక, చాలవఱకు వెం॥ రా॥ ల శతఘ్నిలోని సంశయము లీ కాస్తులవారి వనుకొనక తప్పదు. ఇంక వెం॥ రా॥ లు చేసిన పరిశ్రమమో, శబ్ద రత్నాకరమును దగ్గఱఁ బెట్టుకొని అర్థానుస్వార శకటరేఖ వ్యత్యాసములును అక్షర వ్యత్యాసములును గట్టపడి గుదిగూర్చుటయు లేనిపోని నీచపు బ్రల్లదములను వెళ్ళఁగ్రక్కుటయుఁ దప్ప వేటొకటి కనుపట్టదు. శ్రీవ్యాసమూర్తి కాస్తులవారి కెంతటి యనుభవము గలదో మాపాశుపతమే తెల్పును గాన నిందది పేర్కొనుట యనవసరము. పీఠికతో “ఆచ్ఛతప్పలమృ ఆయా యంకముల చిగురున వివరించితిమి కాని మఱికొన్ని స్వల్పములు లేక పోలేదు” అని వెనుకటి ముద్రణమున వ్రాసియుంటిమి. ఆ స్వల్పముల నెత్తి చూపిన మా వెం॥ రా॥ లు మా కృతజ్ఞత కర్తులు కాకపోరు.

తుదకుఁ దేలిన సారమేమనఁగా, మేము పృథ్వీతర మొసఁగఁ దగు శంకలన్నియును శ్రీ వ్యాసమూర్తి కాస్తులవారివియు మాప్రాపురీడరు ప్రత్యుత్తర మీఁదగుశంకలు వెం॥ రా॥ లవియు నని తేలినది. ఇది యిటులుండుఁగాక, ఎవరి కవిత్యమునేని విమర్శించునప్పు డప్పటికి నారు రచించిన గ్రంథము లన్నియుఁ బరికించి విమర్శించుట యుక్తము. వీరట్లు చేయలేదు సరికదా, తుదకీ యశ్వమేధమునేని జక్కఁగాఁ బరిశీలించలేదు. ఇందుల కొక యదాహరణము, వెనుకటి ముద్రణమున నొకచో “విఘాతృకత్వము” అనియన్నది. దానింజూచి వెం॥ రా॥ లు మాకాశబ్ద వ్యుత్పత్తిని దెల్పుచుఁ దెగవెక్కిరించిరి. ఆశబ్దము తరువాత పుటలలో సరిగాఁ బ్రయోగింపఁ బడియన్నది. అది వీరు చూడనేలేదు ; రెండుమూఁడుచోటుల లెక్కయేమి, పెక్కుచోట్ల శుద్ధముగానుండియొకటిరెండుచోటులఁ బొరపడినదియే వీరు వెక్కిరించిరి. ఇట్టి ప్రమాదములు వీరికిందుఁ గుప్పతెప్పలు. అవి యక్కడక్కడఁ దెల్పియేయుంటిమి గాన నిందు విస్తరింపఁ బనిలేదు. ఈ వెం॥ రా॥ ల పూని

కను బలువురు నిరసించి మమ్మభినందించి యున్నారు. అందుఁ గొన్నిమాత్రము దాహరించుచున్నారము.

“అయ్యా, భవద్విరచితమగు పాండవాశ్వమేధ నాటకమును రామకృష్ణులు విమర్శనచేసిరి; కృష్ణాపత్రికలో ప్రచురింపబడినది. తమ రింతవరకును ఖండన వ్రాయకపోవుటకు కారణం బగోచర మయ్యెడి. పూర్తి విమర్శనమైన వెనుక వ్రాయదలచిరని యెంచితిమి.....తలను వంచునట్లు ఖండనము ప్రచురించెదరని తలచెదను. తప్పు లెన్నుటకు ఇపుడు మేలుకొంచినందులకు పరమసంతోషమూచున్నయది. ఇన్ని దినములనుండి యెయ్యెడ నుండిరో తెలియదు.....”

కో॥ వె॥ కృష్ణారావు,

KUMAR ZAMINDAR OF GAMPALAGUDEM

“వెంకటరామకృష్ణకవులు రచించిన శతఘ్నియందు తమ పాండవాశ్వమేధము సలక్షణమైన గ్రంథముకాదని తెలుపుచున్నారు. కూపకూర్మములవలె లోనం దాగి వెయ్యి ప్రగల్భములు పలుకవచ్చునుగాని తమవలె సకలనృపాల సభాస్థలములయం దమిత యశస్సును బొంది రసవంతములగు సద్గ్రంథము లనేకములు రచించి పండితాహ్లాదం బొనర్చుట యరుదు. తమ గీరతము చదివిన కొలది తృప్తి నొందకున్నది. కొరివి వెంకటరత్నం, Chicacole.

“నీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరుల గ్రంథములలోఁ గలవు తప్పులటన్న ఘనమటంచు వారిమూలమునఁ బేరు వెల్వడునంచు శాస్త్రశిక్ష యొకింత సాగునంచు పాండవవిజయాది బహుకృతీరత్నముల్ చదివిన వాక్కుద్ధి పొదలునంచు అలశనిగ్రహమున కబ్బిన చీవాటు లతిరుచ్యములు దిననగు నటంచు

తే. గీ. పెద్దపేరుల గ్రంథముల్ విక్రయించి
కాసుదూకలతోఁ బొట్టపోసికొనఁగ
దలఁచి రీ రామకృష్ణు లుదారమతులు
తోడివారలు నవ్వఁగా నాడు నేడు.

ఇట్లు విన్నవించు,

దూపాటి తిరుమల వెంకట రమణాచార్యులు,

గుంటూరు.

“..... తిరుపతి వేంకటేశ్వరులకుఁ దగిన సాధనసంపత్తి కలదు. వారి యొద్ద శతఘ్నులకును బగులని గట్టిరాళ్లగని యున్నది. ఆగనియందుఁ గోరిన రాళ్లును రత్నములును సకృతస్సముగ దొరుకును” (1912సం॥ అక్టోబరు 1వ తేది నుదర్శినీ పత్రికనుండి.)

“శ్రీరామకృష్ణకవులు శతఘ్ని నొకదానిని (ఫిరంగిని) బారుచేసి భజేలు మనిపించిరి. అది వమ్మై పోవునట్లు తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు పాశుపతాస్త్ర ప్రయోగముం గావించి శతఘ్నిని డమ్మునఁ బగులఁ గొట్టిరి” (అవధాన దర్పణము 6 పేజీ.)

(ఒకశిష్యుఁడు వ్రాసిన యుత్తరమునుండి)

“.....పాశుపతము చూచు నప్పటికి నిజమయిన మీ స్వరూపము అర్జునునకు కృష్ణనిరూపువోలెఁ గాన్పించినది. చెంపపెట్లు కొట్టిన ట్లుదాహరణములు నొరికినవి. క॥ టంకులయి గర్వపడు టక, టంకు బుధుల వీర మెల్ల డొంకించెడు నిశ్శంకప్రభావుఁ దిరుపతి వెంకటపతిఁ జేతు లెత్తి వినుతి యొనర్తున్ ॥౧॥ క॥ కొంకిరి బింకిరి వంకర, టింకర నడవళ్ల నిక్కు డెక్కులు పెక్కుల్, కంకెడు పెంకెల మతు లి, ట్టింకుల నింకించు వేంకటేశు భజింతున్ ॥౨॥ ఉ॥ వేంకట రామకృష్ణకవి వీరులు మీటి దురాగ్రహార్తులై, కంకిన చుర్వి మర్శనపు గ్రంథమునం గల యెల్ల తప్పులన్, వంకలు తీర్చి నేర్పుటకెవండు యెఱింగు? గురుండొ శిష్యుడో, వెంకటశాస్త్రి పండితకవిప్రవరుం డొక టుండు తక్కినన్ ॥౩॥ ఉ॥ అంక మొకింత కల్గని మహాత్ముడొకం డట మీఁద నా నిరా, టంకుఁడు, నెందఱో మఱియు డంకలు వెన్నను లేవనెత్తఁగా వెంకట రామకృష్ణ కవివీరులు వీరము మీటి యాగతిన్, జంకలు దట్టుచుండి రని చాటు జగ మ్మిది యెంతసత్యమో ॥౪॥ ఉ॥ ఒండొక కోపవేగమున నొప్పు లుఁ దప్పులెఱుంగ లేక వై, తండికవృత్తి నొత్తిలి శతఘ్నియటం చొకదుష్ప్ర యత్నపుం, గండరువున్ గురుంగుఱిచి కైకొన నయ్యది యంతలంతలై, పిండిలి వండులై తుదకుఁ బ్రేరగదే! తమకై మహోద్ధతుల్ ॥౫॥ క॥ టాటోటులతోఁ దాటా, తూటమ్ములతోడ లేనిదోసము లెన్నో, చాటించి గెల్పుగొన నిటు టాటాలాడుదురె వెంకటకవీంద్రుకడన్ ॥౬॥ క. అరసున్నలు నెఱసున్నలు, అరలున్ ముద్రణమునన్ దఱచు దబ్బిబై దొరలినవితప్పఁదప్పని, నిరూపణము

నేసి మీరు నిల్చినదేదీ! ||2|| ఉ|| దొంగరికంపుఁ బన్నుగడతోఁ దమయూరను
 వంటయింటి యాఁ, దంగులచైదముల్ సలిపి డాబుగ “వెంకటకాస్త్రీగారికిఁ,
 శృంగముభంగమయ్యె” నని చిందులు ద్రొక్కుచు దారితప్పియు, ప్పొంగదరేల!
 చాలునిక బోరగిలంబడ కూరకుండుఁడీ ||౩|| మ|| గురుధిక్కారము నేసి చెన్ని
 యొరురుక్తుల్ పల్కిరబ్బబ్బ! యో, గురువర్యా! యెటుపచ్చె నోటి కటు లెగ్గుల్
 వచ్చెనే యండొగికి, బరి మార్పకవలెఁ గాక పైఁపఁదగునే! ప్రాదుర్భ
 వద్గర్వము, స్కరత, నిష్క్రమశుష్కదుష్కృత విమర్శగ్రంథసంధానముల్”
 “సే|| కొప్పరపుకవీంద్రమంజరహర్యక్ష! రామకృష్ణకవీంద్రరాక్షసహరి, కృష్ణ
 కవిమన్యకీర్తి చంద్రాతప! ఘనశివరామాఖ్య కవిశరణ్య, తిర్పతిజలరుడహ
 ర్పతి సుకవీంద్ర కువలయశుభ్రాంశు! కుకవిలోక, యాత్రాగ్రతారక! యను
 పమామలపష్టిపరిమితకావ్యసంపద్విలాస|| తే|| గీ|| పాశుపతజిత పరమావ
 ణాశయావ, శీవికాసితశుభకీర్తి! భావితాంధ్ర, సంస్కృతచతుర్విధ కవిత్వ
 శతవధానచణ! గురూత్తమ! వేంకటకాస్త్రీవర్య ||౪|| కుకవిజనమస్తకోపరి,
 ప్రకటిత సవ్యాంఘ్రిపద్మ! పండితకవిరా, శ్మికరసుత శతవధానప్రకరా!
 వేంకటకవిగురువర్య! నమస్తే ||౫|| క|| మంగళగిరికులజాతుఁడ, రంగని భక్తుండ
 బాదరక్తుండను స, న్మంగళ! ద్వైపాయనుఁడ శు, భాంగా! దయతోడ జాబు
 నంపఁగవలయు || 3 ||”

“.....పూర్వము పండితరాయలు రసగంగాధరమను గ్రంథమ్మున నుడివిన
 రీతిని అనగా “శ్లో|| నిర్మాయ...కస్తూరి కాజననశక్తి భృతా మృగేణ” అను
 వాక్యానుసారంబుగా ననేక దుష్కర గ్రంథంబులు కల్పించి మించిన—
 ఉ|| వేంకటనత్కవీ! తమకవిత్వమునందు వృథా యసూయచే, వెంకటరామ
 కృష్ణులు ప్రవీణత యంచొకకొన్ని తప్పులకొ, బొంకముగా లిఖించి యిబ
 బుచ్చిరి పేరు ‘శతఘ్ని, యంచు, మీ కింకవిరాజమత్తగజ కేసరినామము
 గురైటుంగమికి. అద్దానిపై నెద్దియేనియు విమర్శనంబు నలుపుఁడని యిదిపటకే
 పత్రిక సంపియుంటిని.” గాడిపల్లి వీర్రాఘవయ్య (భారతుల నృసింహకాస్త్రీ
 తామంతేవారీ)
 (ఇట్టివనేకములు)

శబ్దబ్రహ్మమును దెలిసికొనుట సామాన్యముగాదు. యాపజ్ఞనమను బని
 చేసినను ఈవిషయము దురవగాహముగ నేయుండును. ఆయావిషయములు దేవీ

భాగవత పాణిగృహీతాది గ్రంథపీఠికలలో దిజ్మాత్ర ముదాహరించి యుంటిమి-
 యో॥ నశబ్ద బ్రహ్మాత్మం పరిమళమనామాయచజనః, కవీనాం గంభీరే వచసి
 శుణ దోషో రచయతు.” (మురారి)

ఇట్లు ప్రాజ్ఞులెల్లరును మొఱపెట్టుచున్నను అర్భకులకుఁ గల యవివేకములు
 తొలఁగనే తొలఁగవు. చూడుఁడు, ఎంతయవివేకమును లేకయున్న నిట్లువా
 యుదురా! ‘వేయేల మేము చూపిన దోషములలో నొక్కటియైనఁ ద్రిప్పశక్యము
 కాదు’ (శతఘ్ని 31వ పుట) ఇట్టి ప్రల్లదము లనేకములు. వానికేమి, ‘చిన్ని
 చిన్ని వ్యాకరణపుబొత్తముల్ చదివి కయ్యము పెంచకుడయ్య వాగ్విదుల్’
 అను మా ‘పాణిగృహీత’ లోని మాటను జదివికొనికూడ గోతిలోఁ బడువారి నెవ
 రుద్ధరింపఁగలరు! లక్షణము సమగ్రముగా నిప్పటినఱకును బయలుదేరని హేతు
 వున నీ యాంధ్రభాషకు లక్ష్యజ్ఞానమే విశేషించి యుండవలెను. ఈయంశము
 చిన్నయ్య సూరియు నొప్పికొన్నదియే “తుదకు లక్ష్యపరిజ్ఞానము చాలని లక్షణ
 పరిజ్ఞానమంత శ్లాఘ్యముకాదు, కాని తుదముట్టసర్వలక్షణపరిజ్ఞానముచేత నే
 పాధించుట మిక్కిలి దుష్కరము” (బాలవ్యా-పీఠిక) దుష్కరమైనను మాకు
 మొదలనుండియు లక్ష్యజ్ఞానమునందే యెక్కువ యభినివేశము.

క॥ పదరత్నచే మూర్ఖుల, రొదలడఁగుట విందు మని విరోధిహృదయదు

రక్తదము మొదలంటఁబ్రదులఁగ, గుదులుగుదులుగాఁగ వానిగుప్పెదమెందున్

ఉ॥ వెంకటరాను కృష్ణుల వివేక విహీనపు నెక్కిరింపు, ల

య్యంక మొకింతకల్గని మహాత్ములు తంపులతెంపులున్, నిరా

తంకుల పెంపులున్ ‘చరంతజ్ఞుఁడు’ నారపగారి మంపులున్

బొంకముదక్కి పాశుపతముం గని డొంకలఁబట్టి డేఁకుతన్,

చ॥ మునుపు పతినృతన్ ద్రుపదపుత్రిని జెల్లెలివావిమానినిన్

జెనఁకిన వానికై నరునిచే నొక పాశుపతంబు గ్రన్నఁగై

కొనఁబడె, నేఁడు నట్లే గురుఁ గొంటెతనమ్మున దూఱులాడుదు

స్వసులకునై కొనఁబడెఁ బ్రశస్తము పాశుపతాఖ్య మస్త్రమున్.

క॥ సుప్రథితుల కేమి యనా, ధ్రుపేతల దుర్విదగ్ధతల్ మాన్పుటకే

యీప్రయతన మిది చారిపు, డప్రియముగ నభినయించి యటతురో! యేమో!

ఉ. భారతనాటకమృపయిఁ బడ్డదియంట ! శతఘ్ని ! సత్కవుల్
వారక యెవ్వరేనియు నుపాసమాపుంగల స్వస్తిఁ జెప్పఁ ద
త్సారముతేలుఁ గాని, యటుసల్పెడి వారయదొటఁ జేసి యీ
గోరునఁ దీరునట్టిపని గొడ్డటఁ దీర్చితి మోవిచక్షణుల్!

వీరి కీమర్విదగ్ధతయఁ బ్రల్లదములును గలుగుట చేతనే కదా ! మేమింత
పరిశ్రమ జేయవలసివచ్చినది. ఇది మాశిష్యులకేకాక గేహళీదత్తదీపన్యాయా
మున నితరులకుఁ గూడ నుపకరించెడిని. ఇట్లు గాకున్న మఱియొక తెలుఁగున
నేని మాశిష్యుల యజ్ఞానమును మేము వారించుకొనక తప్పదు. ఆ వారించుట
కును దీనికిని సుంతభేదము లేకపోలేదు. ఇందులోనే వారికి సౌలభ్యమెక్కుడు
గన్నట్టేడిని. ‘మూడు జన్మముల శత్రులరై వచ్చెదరా ? ఏడుజన్మముల మిత్రు
లరై వచ్చెదరా ?’ యన శత్రులమయియే వచ్చెద మని రనుట యెవ్వరెఱుంగ
నిది ! అదిగాక, యింత శ్రద్ధ మఱియొక శిష్యులవిషయమున మాకుఁ గలుగనూ
గలుగదేమో. ఎట్లేనియు గురుశిష్యభావ మనునది పోగొట్టికొందమన్న నూ
పోనిది; కావుననే

క. మును శిష్యుడవై చదివితీ, వనయము ద్వేష్యుండవగుచు నభ్యాసం బీ
తనికడ నిష్పడు చేయుము, చను మన కీపాత్తు జన్మజన్మములకున్.

అని మున్నీ పాశుపత ప్రకటనమున వ్రాసి యుంటిమి. మా పరిశ్రమము
మా శిష్యులకన్నను సహృదయు లెక్కుడు పరిశీలింపఁదగినవారు. ఈ యంత
మును మునుపే ప్రకటించుకొని యుంటిమి.

క. తెలిసీ తెలియని పలుకులు పలుకుచు గడు గేలిగొట్టు పరమాపుల మి
మ్మల నేమియన్న నేమగుఁ గలరుగదా ! పండితులు జగమ్మననెందున్.

కావుననే కాళిదా సంతమహాకవి “ఆపరితోషా ద్విదుషాం నసాధుమన్యే
ప్రయోగవిజ్ఞానం” అని వ్రాసికొనియె. మాశిష్యుల కీవిషయమున నిదివఱకే
పులుసు విఱగిన దను నంశము వారి పరాస్తపాశుపతములోని యీక్రింది పంక్తు
లవలనఁ దెలిసికొందురు గాక.

“అచా॥ ... వెంకటశాస్త్రిగారు పాశుపతములో నెన్ని భారతప్రయో
గముల నుదాహరించిరో కనుఁగొంటివా ? కవి॥... ఆప్రయోగములు భారత

మంతయుఁ బారజదివి వ్రాసిన వసుకొన్నారా ! అవిఘ్ననియుఁ బ్రాథవ్యాకరణములోఁ బ్రదర్శింపఁ బడినవే (26 వ జనవరి 1912 సం॥ కృష్ణాపత్రిక.)

ఈ నెలితి ప్రసంగమును మాత్రము వ్రాసి శాస్త్రవిషయములను ఖండించుటకుఁ బూనక విరమించుటవలన నేమి, అనివార్యమగు పాశుపతమునకు “పరాస్తపాశుపత” మను తెల్వితక్కువ పేరితో వ్రాతకు దిగుటచేత నేమి, సరుకు పూర్తిగాఁ బయలఁబడినదని మేము వ్రాయక పూర్వమే లోకము గుఱుతించి యుండును. మఱియు దీనివలననేకాక యిటీవల మాపాశుపతమును గృష్ణలోఁ జదివియు “కొయ్యతోటకూర” సామెతగా నచ్చువేయు శతఘ్నిలోని “తెలివిడి” అను శీర్షి కక్రింది పంక్తులుకూడ నీయంశమునే స్ఫుటపఱచుచున్నవి. “వెరసి నూలు దుప్టములు మాత్రము తప్పక పరికింతురు గాక” అని నూలుంక అను వేసి వ్రాసియున్నారు. ఈ “తెలివిడి” వ్రాయునప్పటికి వారిందొక్క టియు నిల్వ దను నంశమును మాపాశుపతమువలన నెఱిగియు, అచ్చపారపాటు లేని నిల్వకపోవునా! వానిచేతనేని నూలుదోషములను జూపితిమని సంతసింప వచ్చునని యనుకొనియుందురు. కాని వీరి విమర్శనమునకుఁ బూర్వ మచ్చయిన మా యితర గ్రంథములలో నావ్యత్యాసములుకూడ సవరింపఁబడియుంటచే వీరి కా ముద్దుముచ్చటలును దీరవు. “సున్నకు సున్న హల్భికి హల్భి” ఈ యంశమును మేము మొట్టమొదటనే అనఁగా వీరి శతఘ్ని కొంచెము కృష్ణలో నెలువ డినవెంటనే తెల్పియున్నారము. అది యియ్యెడ నుదాహరించెదము గాక.

నన్ను బందరు హైస్కూలు తెలుగు టీచరుగా మాత్రమేని యెఱింగి నాకు “తిరుపతయ్య” యను సహాధ్యాయి కలఁడని కలలోనేని యెఱుఁగని మావారు మా దుస్థితికి (లక్షణవిరుద్ధకవనమునకు) చిరకాలమునుండి వగచుచు నామ్య సం॥ లో శ్రీ పితాపురపుఁగోటలో శ్రీవారపధాన మొనర్చునప్పుడు కూడ నెట్లో తీరికచేసికొని కొంచెమునే పీచిచారమునే పద్యముఖమున వెల్పుచిచ్చి (66 పుట 30 వ పద్యము వేం॥ కృ॥ గ్రంథమాల) పదప ననేక ప్రయత్నములు ప్రత్యక్షముగను అన్యపదేశముఖముగను బ్రయోగించి, యెన్నఁటికిని మాదుస్థితి తుదముట్టకుండుటకు జాలిపడి నేటికి ఈకృతఘ్నిని, కాదుకాదు శతఘ్నిని (ఫిరంగిని) ప్రయోగించి యున్నారు. ఈఫిరంగిని శ్రీవారు కీలక సం॥ ఘట్టినములోనే తయారుచేయించి మెల్లమెల్లగా నందు మందు లోనగునవి (మీస

మల నుద్ధాటించి చెప్పిన శద్యము, మొదలైనవి నానారాజసందర్శనముకూడగా
 కాడు(డు) నించి దట్టించి “ఈశ్వరవేరు” నాబడు జానకితాటితో నంటింప
 నుంకించి పొరపాటున నాత్రాడు ఫిరంగిచెవికి నంటింపక తిరుపతయ్యగాది
 చెవికి సోకించిరి. అతఁడు రిజప్టుములముగ నొక విజ్ఞాపనము నంపికొని
 మాజోలికి రావలదని వీలైనంత మృదుమధురగరిమను బతిమాలుకొనుటయో ఘండ
 లించుటయో కావించెను. పదపడి శ్రీవారి ఫిరంగి విధి విరామము లేక చాటు
 చాటుగా రగిలి రగిలి తుదకు నేటికిఁ బెద్దధ్వని చేసినది. లోకములోని
 ఫిరంగివంటిది కాక యియ్యది మాబాగును గోరుచున్నదనుట విస్పష్టము. మిక్కిలి
 విలువగల్గుటయేకాక నిత్యమును బరోపకారకార్యములయందే వినియోగించు
 శ్రీవారికాలమును నుంత మాకై వమ్మొర్చుచున్న మా యుభయశాస్త్రప్రపీ
 ణులు మా అత్యద్భుతశతావధానులు మా శతవిధానులు మా ప్రాథమికులు
 మాకు నమ్ములు కారనుట కెవ్వరికి నోరాడును! మా సత్యభాషాహరిశ్చర
 ద్రులు మాయండుఁ గ న జేసిన నిర్నిమిత్తకారుణ్యము నెఱుక
 పఱచుకొంటిమి గాన నిక మావారు చూపిన తప్పులను దిద్దికొనఁబోవుచు
 బ్రాజ్ఞలోకము దీని కంగీకరింతురో లేదో యని సంశయించి ముఖ్యముగా
 శ్రీ కాకరపత్రి విద్యద్భృందమును సమ్మతిప్రదానముకై యభ్యర్థించుచున్నా
 డను. అయ్యా! మనవారు చూపిన దొంగులలో రేఫశకటరేఫాద్యపత్రంశము
 లును అత్యేత్వాదివినిమయములును మే మెప్పుడేని దిద్దికొనితీరవలసినవే యని
 నేటికిఁ జిరకాలముక్రింద నచ్చయిన మా యితరగ్రంథములలో నాపని కాపరా
 చుకొని స్వస్థచిత్తులమై యున్నట్లు మా చదువరు లెఱిగియేయుంటుచే నందులకు
 మనవారి తోడుపాటు వమ్మైనదని యనుకొనకమానరు. మేము దిద్దికొనిన విధా
 నము కడుగూఢముగా నుండుటచే వారీశ్రమ పడవలసివచ్చినందుల కెంతయు
 జింతించుచు నికనేని వృథాగా మాకై శ్రమపడకుండుటకై శ్రీవారి ఘనతనూ
 మిక్కిలి కొనియాడుచున్నాఁడను. కొన్ని మీబోటి విద్వాంసులుకూడ నడుగ
 దగినవియు నుత్తరింపఁదగినవియు లేకపోలేదు. వేయేల, తుద కిందుఁగాని
 యితరత్రగాని నేటికి వీరు మాగ్రంథములలోఁ జూపిన దొంగ గొకటిగాని
 యరకాని పాతిక కాని తుదకుఁ బరమాణువు గాని నిలువ దని నాకు ధైర్యము
 కలదు. ఇక ముందుఁ జూపువానింగుఱించి యిప్పుడు మనవిచేసికొని నేరమును
 మన్నింప వేడికొనుచు నిందులకు మీరు నాలో నేకీభవింతురో మనవాది

అభిప్రాయమం దేకీభవింతురో తెలుపఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడను. ఇఁక లోకులతోఁ గొందొక మనవిచేసికొని విరమించుచున్నాఁడను. కాన నాకనుజ్ఞయొసంగుదురుగాక. అయ్యా, లోకులు! మిమ్మెల్లర విడిచి కాకరపర్తివద్ద న్మండలి నే ప్రార్థించితి నని యన్యథాగాఁ దలఁపక తాముకూడ నిం దేదోసమేని నిల్చునని తోచినచోఁ దెలుపఁ బ్రార్థితులు. వారు మీవలె విద్వాంసు లగుటయే కాక మాశ్రీవారికిని నాకును ముఖ్యబంధువులు; శ్రీవారికి గురుపరంపరలో వారుకూడఁ గొందఱుండుటయేకాక శ్రీవారిలో నొకరి కాగ్రామము నివాస ముకూడ నైయున్నది. మీబోధకన్న మాయభయలకు వారిబోధ యత్యాపశ్యకమని తామును దలంచితీరుదు రని నా నమ్మకము. (అప్రస్తుతప్రశంసలో చూడుఁడు) వారుగాని మీరుగాని యేకారణమున మిన్నకుండినను మా అశ్వమేధము నిర్దుష్టమే కాఁబోలు నని మేముబ్బి తబ్బిబ్బగుట తటస్థించునుగాన దోసఁగున్నచో నుదాసీనులు కాకుండుటకై మీరు సారెసారెకుఁ బ్రార్థింపఁబడుచున్నారు. వ్యాకరణవిషయమునఁగాని నాటక సంప్రదాయములయెడలఁగాని పరస్పరవిరుద్ధములయెడలఁగాని యశ్శీలాదిదోషములయెడలఁగాని అది యిది యన నేల, యెందునఁగాని మావారు చూపిన విషయములలో మీకు నచ్చిన దేది యున్నను నిస్సంశయముగాఁ దాము చూపుటయే తడవుగాని మాసమాధానమున కాలస్యముండదు. వాటి వెక్కిరింపులు మాకు సత్కరింపులకన్న నెన్నిరెట్లో సంతోషదాయకములు. వానికి మేము త్తరింపఁగల సమర్థత గలవారముకాము. కాన నావిషయమొకటి త్యజించి తక్కిన దేది యడిగినను నుత్తరమునకు సంసిద్ధులమై యున్నారము. చ॥ “బ్రదుకదు బట్టకట్ట దిట బంధుసముద్రులు చూపినట్టి త! ప్పిచమొకఁడేని” యంటిది విభీషిక గాఁ దలపోతురే మొ నా! మదికిటు దోచె వ్రాసితిని, మంచియొ చెడ్డయొ, ప్రాజ్ఞులిందు కొప్పెదరొ తీరస్కరించెదరొ, ప్రేమ ననుజ్ఞయొసంగ వేడితి॥ క॥ అది యిది యననేటికి, మీ! కెది తప్పని తోచునొకటి యేనరయేని॥, మది డాఁపక తెల్పుఁ డదే! పదివేలని యెంచి వ్రామఁ బ్రారంభింతు॥ క॥ “మే మడుగనేల? యడిగిన! ధీమంతులు రామకృష్ణధీరులుగల” రం! చేమియు నొడువకుఁ డెందుకొ! నామది కిటు దోచెఁ గరుణ ననుఁ గనుఁడు బుధుల్॥

ఇట్లు, శ్రీవేంకటరామకృష్ణకవిపర్యుల శతఘ్ని కెఱురు నిలిచియున్న మీ విధేయుఁడు, బందరు హైస్కూలు తెలుఁగుటీచరు, చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రి.

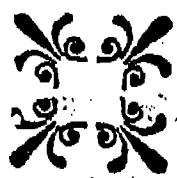
(ఏప్రిల్ 14 వ తేది 1911 సం॥ కృష్ణ)

వీరికున్న తెల్విలేట లెంతటివో కనుగొనుట కొకచిన్న యుదాహరణ మిచ్చుచున్నారము. అప్రస్తుతప్రశంసలో వీరు “ఆద్యులారా! ఇది యప్రస్తుతప్రశంసయేనా!” అని యొకచో వ్రాసికొని అది తప్పని సంశయించి శుద్ధ పత్రికలో “ప్రశంసయేనా” అని దిద్దికొనిరి దీనిచే వీరితెల్విలేటలు తెలిసికొన వచ్చును. దిద్దినప్రయోగ మెంత యసహ్యముగా నున్నదో సహృదయు లెఱుఁగుదురు. ఈదిద్దుబాటు శ్రీవ్యాసమూర్తిశాస్త్రులవారు తెల్పినమీఁద జరిగినదనుకొన్నను దప్పులేదు. ఇంతకు మొదటిది తప్పగునా కాదా, అనునది విచార్యము. ప్రశంస + ఏ + ఆ, అని యుండఁగా మధ్య నకార మెట్లు వచ్చునని సామాన్యులు శంకింతురు. విశేషజ్ఞులు భాషాస్వభావముచే మధ్య “ను” అను సముచ్చయము చేరుననియుఁ గావుననే ఇందుమతీపరిణయములో ౧౮॥ మునఁగుమారధూర్జటి, “ఉ॥...నాల్గుకోటులే, నా! మఱియున్ ఘనంబుగ ధనంబొనఁగూర్చెద” అని యతిస్థానమునఁ బ్రయోగించియున్నాఁడనియు నుత్తరము చెప్పుదురు. ఇట్లు వాక్యాలంకారముగా ‘ను’ చేరుచోట్లు కొన్నిగలవు. ఈయంశ మిందే గొంత తెల్పియుంటిమి. చెవి కింపు గలిగి యేమాత్రమేని సమర్థింప వలనైనదానిని వదలఁగూడదనియుఁ, జెవి కింపు లేక శాస్త్రసిద్ధమైనను దానిని వాడుట అంత హృదయంగమము గాదనియుఁ బూర్వకవుల యాశయము. ‘యద్యపి శుద్ధం లోకవిరుద్ధం నాకలనీయం నాచరణీయం’ ఇది ధర్మశాస్త్రవిషయమైనను బ్రకృతవిషయమునఁగూడ ననుకరింపఁదగిన దని మా యాశయము. ఈయంశము మాకబ్బములలోఁ బలుచోట్లఁ దెల్లమగును. పైఁజూపినయంశము, వెం॥ రా॥ లకుఁ గల జ్ఞానమును దెల్పుటకే కాని వారిని దప్పుపట్టవలయు నను తలఁపు గాదు మే మిందు ముఖ్యమైన యంశములకే కాక సామాన్యపు సంగతులకుఁగూడ నుత్తరము లిచ్చియున్నారము. అర్థానుస్వారశకటరేఫాదు లచ్చటచ్చట వ్యత్యస్తము లగుట మాపొరపాటే అనుకొను ధీరులుండరు; ఉన్నచో వెం॥ రా॥ లుమాత్రమే ఉందురు. వారి కుత్తర మతి సులభము. వారిందు శకటరేఫములనుగూర్చి చూపిన దొసఁగులు వారి పుస్తకములయందే కనుపట్టుట కేమిహేతువు? వారికిఁ దెలియ దనుకొందమా, అయినచో నితరుల కెట్లు భోధింపఁగలరు! కావున వారి కింతమాత్రము తెలియునని యొప్పి తీరవలయును; అప్పు డది పూర్తిపరీక్షరు తప్పని తేలును. ఆయాతప్పు

అకు వెం॥ రా॥ గ్రంథమాల చూడుడు. వీరిలెక్కయేమి, శ్రీ వ్యాసమూర్తి
శాస్త్రులవారి మురారిలో మధించు, వేదురులు, అడుది, తత్తరపడు, తాటక,
నెరవేచ్చు, చిరునగవు, నోచు, పోలునుమ్ము, లోనగు నపభ్రంశము లసక్యదా
వృత్తిగా నున్నవి.

మఱియు నర్థానుస్వారములను గూర్చియు శకటరేఖములను గూర్చియు
తెప్పడేని నిఘంటువుమాత్రమే శరణమగుటచే నెంతశ్రద్ధగా బరిశీలించినను
వ్యత్యాసములు రావచ్చును. అవి పాఞ్జులు తప్పలలోఁ జేర్చికొనరు. 'రాముడు'
అని వ్రాయుటకు 'రాముడు' అని పొరపాటున వ్రాసినచో దానిని దప్పగా
వ్రాసిన బుద్ధిమంతులకు పందనములు; మాకృతజ్ఞు లెంతో కష్టపడి 'శతఘ్ని' యని
వ్రాసి మాకింత పనికల్పించియును, నిక్కముగాఁ దప్పన్నచోటును గనుఁగొన
నేలేదు. వీరేకాదు, బ్ర॥ శ్రీ॥ కల్లూరి వెంకటరామశాస్త్రులవారుకూడ దీనిని
గుఱితింపనేలేదు. శ్రీశాస్త్రులవారు బి. యే. విద్యార్థులకుఁ బల్లనిచ్చుచుఁ
గొన్నిచోట్లఁ బొరపాటునైనారు. వారడుగునది ప్రశ్నకాన సమయము
వచ్చుచో మాకది తప్పగాదని తెలియుననియు శిష్యబుద్ధివై శిష్యమునకై యట్లు
ప్రశ్నించితి మనియుఁ దప్పించుకొందురని తలఁచెదము. ఆశిష్యబుద్ధి వైశిష్య
మునకేని నిజమగు తప్పగల చోటును వారు గుఱితించినఁ గొంతయు క్తముకదా!
అది, "వీరార్చిత..." అను గీతపద్యములోఁ గలదు. ఈముద్రణమున దిద్దితిమి
కాని మునుపు "వీర ! చిత్రాంగద విచిత్రవీర్యులకు వివాహమొనరించితివి" అని
యున్నది. భీష్ముడు వారిరువురకును వివాహము నేయలేదు గాన నది తప్పు.
దానిని గనిపెట్టి శిష్యులకు బోధించుట యుపాధ్యాయత్వమునకు వన్నె గలిగిం
చును. తప్పులుగానివి తప్పులని బోధించినఁ బ్రయోజనమేమి? ఇంతకును
శాస్త్రులవారు తప్పించుకొనుత్రోవ చూచికొనియున్నారు. గాన వారిచ్చిన
ప్రశ్నలలోని యసంగతత్వ మిటు విస్తరింపఁబడదయ్యె. మఱియు నర్థాను
స్వారములనుగూర్చి కూడఁ గొన్ని చిక్కులున్నవి. 'వీగు' ధాతువులో
నర్థానుస్వారమును నిన్నమొన్నటినుండి వేయ మొదలిడిరి. అంతకు మున్నె
వరును వేయలేదు. అంతకు మున్నున్న ప్రతులలోఁ గానవచ్చుచున్నది. శబ్ద
రత్నాకరములో నిర్బిందుకముగనే యున్నది. కేవలము దీనినే పట్టుటయుం

చగవుకాదు. దీనిం బట్టిన మాకృతజ్ఞులగతి యీపాశుపతమే తెల్పును గదా! 'కోర్కె' అను ఏకారఘటిత రూపము శబ్దరత్నాకరములో లేదు. "తే॥గీ॥ గీము లలరించుకొనితి కోర్కెలుచెలంగ" నీలానుందరీపరిణయము 3 ఆ, (అని) యతిస్థానమునఁ బ్రయోగము గన్పట్టుచున్నది. ఇది మహాసముద్రము. దీనిని గవిమాతృలు తరింపజాలరు; ఋషులుగూడఁ దరించుట దుర్ఘటమని "యథో త్తరం మునీనాం పామాణ్యం" అనునది చెప్పుచున్నది. కావున నేదియును చొందరపడి తప్పనక పెద్దలను గనుఁగొని మరలఁ గనుఁగొని మరలం గనుఁగొను చుండవలయును. ఆపెద్దలలో లక్షణజ్ఞులు గొందఱు, ఉభయజ్ఞులు గొందఱు, తప్పులున్నను వానిపై బుద్ధిపోనివారు కొందఱు; వానిమీద మాత్రమే బుద్ధి ప్రసరించువారు కొందఱు, ఇట్లనేకవిధములుగా నుందురు. అట్టిచో నీమహా విషయమున నిన్న మొన్న తలయెత్తుచున్న మాకృతజ్ఞుల పరిశ్రమ వమ్మగుట యొక యక్కజముకాదు. వమ్మెలకావలెను, సార్థకమే యగుఁగాక. ఈపాశు పతమువలన లోకమునకేమాత్రమేని యుపకారమున్నచో దానివలని సుకృతము మాకృతజ్ఞులే కైకొని ఆయురారోగ్యైశ్వర్యములు గల్గి చిన్నతనమువలని యజ్ఞ తను విడిచి బాగుపడుదురుగాక! ఓం శాంతిః.

పాశుపతము

చదువరులారా ! “పాండవాశ్వమేధము” పై మాకృతజ్ఞులు మిడిమిడి జ్ఞానముతోఁ బ్రయోగించిన శతఘ్నిలోని తుక్కుదూగఱల నవలకుఁ ద్రోసి విజ్ఞులుగూడ సంశయించు సంశయముల కుత్తరముగాఁ బ్రయోగించిన మా పాశుపత మిందు సంగ్రహముగా నుదాహరింపఁ బడుచున్నది.

—:నాం దీ ప ద్య వి చా ర ము.:—

నాందిలో వీరు బొత్తిగా నిరాధారముగా నికృష్టముగాఁ దూలనాడిరి. ముందు నాటకములో వచ్చెడి కథ, నాందిలో నిముడ్చుట గుణమేకాని చోషముకాదు. “మనాక్కావ్యార్థసూచనం” అనుచోఁ గొంచెమే కావలె నను విధికి బోధకపదములేదు; కొంచెమేని చాలునని తాత్పర్యము. ఇందులకుఁ బూర్వమందున్న ‘అర్థత శ్చబ్దతోనాఽపి’ అనునది గమకమగుచున్నది. ‘అధికంతు ప్రవిష్టం సతద్ధానిః. ఏనూచనమేని స్ఫుటముగా నున్నంతనే కవి యసమర్థుఁ డనుకొనునెడల ‘ఏషరాజేవ దుష్యంత స్సారంగేణాతిరంహసా’ అను కాకుంతలములోని సూచనముంబట్టి కాళిదా ససమర్థుఁడు కావలసివచ్చును; మఱియు నెందఱో కవులును ససమర్థులు కావలసివచ్చును; కావున నట్లనుట యుక్తమైత్రప్రలాప మనకతప్పదు. సూచనయొక్క స్ఫుటత్వాస్ఫుటత్వములు కవియొక్క యిచ్చ ననుసరించి యుండును. “శ్లో. దినకరకిరణోత్కరః... మధుకరకర్షణ విదగ్ధః” అని యనర్హ రాఘవకర్త కాళిదాసుకన్న గూఢముగా మూచించియున్నాఁడు. ఇంతమాత్రమున నితఁ డతనికన్న మిన్నయయ్యెనా!

శ్లో. శంభోః కోదండ భంగా దవిదితవిభవ శృక్రనూనోర్వి నాకా

దజ్ఞాత స్సేతుబంధాదపి నపరిచితః కైకసీసందనేన

సంవాదా దంగదస్యా ప్యనధిగతగతిః కారణా స్మర్త్యమూర్తే

రూఢాయా దూభత్యై జనానాం జగతి రఘుపతే ర్వైష్ణవః కోఽపిభావః.

(దూతాంగదము) విస్తర మాయాయీ ప్రాథకపుల నాటకములం జూడదగు.

మఱియు, నాందీపద్యమునందే “ఉత్తరాదారకు సేమమారసి” అనుచోఁ

లేదట! భృశమ్మ అత్యంతము, యశమ్మ కీర్తి, శమ్మ నుఖము, ఇదుకా
ఇచ్చును. పైగా నింకొక శంక, ముందు ముందెక్కడను జూపని యీ నై
చిత్ర యిందేల చూపవలయునో. అట! ఇదికూడ నొకప్రవృత్త్యాంశమగు
జూకో! కృత్యాదిపద్యములోనున్న విశేషములన్నియు గ్రంథమెల్లెడ నుండ
వలయును గాబోలు! ఓకవిత్వమా! నీకెట్టిపరిశీలకులు దొరకుచున్నారు! కాం
తం పాపం.

— సూత్రధార మారిష సంభాషణనుగూర్చి —

నాందిలోఁ గలయర్థమువలననే నాఁడు ప్రదర్శింపఁదగు నాటకము
“ఫలానా” అని తెలియుచుండఁగా. “ఈనాఁడు మనము ప్రదర్శింపఁ దగు
నాటక మెయ్యది” అని ప్రశ్నించు సూత్రధారుఁ డొక బుద్ధిమంతుండా!
అని కృతజ్ఞులు శంకింపఁ దొడఁగిరి. కాని వీరికి, ఆప్రశ్నకుఁ బూర్వమందున్న
ఁబోహో! ఈప్రశంసలోఁ బ్రకృతము మఱచితివే” అను వాక్యము గోచర
మయినట్లు దోఁపదు. ఆప్రశంస గురుద్రోహియగు మారిషుని దలవాచునట్లు
చీవాట్లు పెట్టుటయు దానిపై నతఁడేదో సమర్పింపఁ జూచుటయు దానిపైఁ
బూర్తిగాఁ గోపమువచ్చి ‘చీ! చీ!’ యనికూడ నదలించుటయుఁ గదా?
చింతకోపమో రానిచో ‘చీ! చీ!’ యనుట తటస్థించునా? తటస్థించదు; అట్టి
తోపములోఁ దానంతకు మున్నెఱిగిన దానిని మఱచుట తప్పా? కాదు; కావున
బూర్వపక్షులు పూర్వోత్తర సందర్భ మెఱుఁగక కదరఁజొచ్చి రనుట విస్ప
ష్టము మఱియు, మారిషుఁడు ‘పాండవాశ్వమేధ’ మని జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చినపిమ్మట
‘చక్కఁగాఁ బోల్చితివి’ అను మాటచే సూత్రధారుఁడు సంతసించెనని
యభిప్రాయపడి కొంత యనవసరపుఁ జర్చ చర్చించిరి. అదియును దెల్వితక్కు
వనే తెల్పుచున్నది. సూత్రధారుని సంతసము నిజమైనది కాదు. అది యొక
సక్త్యమునకే యని యెఱుఁగఁ దగు. అది యొకసక్త్యమున కను నంశము
‘చక్కఁగాఁ బోల్చితివి’ అను మాటకుఁ బిమ్మట గల యక్కరములే స్పష్ట
మగుచును. తుట్టతునకుఁ దేలినసార మిది; ఇందు సూత్రధారుఁ డెఱుఁగని
జేదియునులేదు, మారిషుఁ డొనర్చిన గురుద్రోహరూపమగు మహాపాతకమునకుఁ
గొంకి కొండొక మందలించియు నంతం దనివిననక మఱియుఁ గొండొక మం
తులింపఁ దలంచి ఆమందలింపును బ్రకృతముగా మార్పఁ దలఁచి యామాటను

బ్రహ్మించెను, దానిపై దా నెఱిగిన యర్థమును మారిషుఁడు తెల్పెను. దానిపై సంతసించి నట్లభినయించి 'ఈ గ్రహింపువలననే' అనువాక్యముచేఁ గొంత మందలించెను. ఇట్లు తెలిసికొన వలసి యుండఁగా నూత్రధారుఁడు బుద్ధిహీనుండని వ్రాముట యెట్టిదియో విజ్ఞులే చర్చింతురుగాక, ఇట్టి చొప్పు దంటు శంకలకుఁ గూడ నుత్తరించుటచే నింతగ్రంథము పెరిగినది. ఇంతటితో ముగించుచుఁ గొన్ని యపూర్వప్రయోగము లీక్రింద నుదాహరించు చున్నా రము. ఇందుఁ గొన్ని ప్రకృతమున కుపయోగించును, మఱికొన్ని ప్రయోగ విశేషబోధ కొఱకు మాత్రమే యుపయోగించెడిని.

(భారతారణ్య పర్వమునుండి.)

(1) క॥ మాయయ్య యెవ్వ (రె) క్కడఁబోయిరి సెప్పుమని, (2) ఉ గ్రాహివగుమని (యు) శాపమొగిన యిచ్చె, (4) లోకంబులు విలయంబున నెట్టిభం (గి) యగు, (5) సమయము (తోడఁ) గురియు వర్షములు, (6) కా వను (బో)వను) బ్రభుండు, (7) నిన్నెఱుంగఁజాల (నయ్యెద), (8) అశ్వ మేధమునకు (నర్చితం) బైన యీ యశ్వరా (జు) నిట్టు లపహరించి, (9) సగర నుతు లందఱు (భస్మం) బైన, (10) బాలకులయు నధిక శ్రీదర్పితులయు లుబ్ధులయు లఘుజనంబును (దోడ) మంత్రంబు నేయవలదు. (మఱియునిట్టి వెన్నియో విశేషములు గలవు)

ప్రవేశనిష్క్రమణలనుగూర్చి :—అంకమధ్యమందు రంజము శూన్యము కాఁగూడ దని నాటకలక్షణజ్ఞులు వ్రాసి యున్నారు. దానిం బట్టి ప్రకృత ముట్టిది తటస్థించినదని మాశిష్యులు శంకించిరి. కాని వీరి కీరహస్యము తెలియదు. నిష్క్రమించు పాత్రలచేఁ బాత్రాంతరప్రవేశము నూచితమై వెంటనే పాత్రాంతరము ప్రవేశించుచోఁ దప్పు లే దని మహాకవియగు శూద్రకుఁడు తన మృచ్ఛికటికలో నూచించియున్నాఁడు. రిప అంకమున, ఆధ్యకప్రవేశఘట్టమునఁ జూడఁదగు. అంతవఱ కక్కఱ లేదు. ప్రస్తావనానంతరమునఁ బాత్రప్రవేశ మెట్టగుచున్నదో విచారించుచోఁ దేలఁగలదు. ఇట్లే 13, 25 పుటలలో ప్రవేశ నిష్క్రమణములు కూడఁ దేలియఁదగు. లక్ష్యజ్ఞానము లేని లక్షణము వృథా.

—: ఇదుగో :—

ఇదిగో అనుదాని రూపాంతరము- (శబ్దార్థచందిక)

—: నురు వెవ్వరు :—

అని బహువచనము కూడ నుండవచ్చును. చ॥ నరునకు... చుట్టమె! వ్వరు, అరణ్యపర్వము, ౬ వ అశ్వాసము, భారతము, పౌర్ణ వ్యాకరణము ౨౨ పుట 3౭ వ సూత్రముకూడఁజూడుదు.

—: యోజించి :—

సాధువు: 'క॥ యోజింపుమరచు జెప్పిన, హాజారంబునకు...' రామాభ్యుదయము ౨ అశ్వా. 'యోచించి' అనుట కేయాధారమును లేదు. ఇప్పట్ల శబ్దరత్నాకరము పొరఁబడినది.

ఇతఁడు లక్ష్యమా :— అనుట భారతసమ్మతమే. "క॥ అమృతమయము... వా, చ్యవమయి పురుషోత్తము..." మఱియుం బెక్కులు, పెక్కులు, పెక్కులు.

యజమాని :— ఇట పుంయోగమున జీఘవచ్చును, ఇది పుమాఖ్యయే. నహి తద్ధి తాంత మాఖ్యాభవతి (మహాభాష్యము) యజమాన్యాభర్తుః అనువచనము కా॥ ౭౭ బ్దిక జీవులకు ముఖ్యముగఁ దెలియవలసినదియే!

అఁడువాండ్లు :— 'వాండ్లు' అనుదానికి, వాండ్లు, వాళ్ళు, అను రూపములు గ్రామ్యములు. అయినను గొన్నిచోట్ల ననఁగా నిరాదరత్వాదికము వివక్షితమైనప్పు డీ గ్రామ్యరూపములను వాడవలసియుండును. ఇయ్యెడ స్త్రీలయందలి యవ్యక్తత వివక్షితమై తీరవలెను. కాన గ్రామ్యరూపము వాడఁబడియే. నానారాజసందర్శనములో "గాండ్లు" అనుటకు బదులు "గాండ్లు" అని ప్రయోగించితిమి. గ్రామ్యమును వాడుటను గూర్చి నానారాజసందర్శనపీఠిక జదివిన మాయుద్దేశము విస్పష్టమగును.

గ్రహింపు :— కొంతమంది పండితులు సమ్మతించిరి. "శ్లో॥ క్వచిదిం ప్యంతతాం కేచి దూచిరే..." (అహోబలపండితీయము 375 పుట) సర్వపథీ నా? కవయః.

పఱచు, పఱుచు :— రెండును గలవు (శబ్దరత్నాకరము)

జరగినపట్టు :— ఇట "జరగినంతపట్టు" అని యుండవలె నని కృతజ్ఞుల యాక్షేపణము. 'అంత' కు లోపము రావచ్చును. 'కలంతకాలము' భార-

ఉద్యోగ ఆ॥ 'కలకాలము' అనునదియే అంతకన్న సుప్రసిద్ధము. 'సాధ్యమైన వట్టు' లోనగునవి యిట్లే అని యెఱుఁగఁదగు. ఈ 'అంత' కే కాదు; 'అది' కిఁగూడ నిట్టిచోట్ల లోపము సుప్రసిద్ధమే; 'పుట్టినకోలెను' భార-విరా-౧ ఆ. (ఇట్టివి పెక్కులు) "ఉ॥ తాళి విభుండు గట్టినమొదల్" పాండురం-౪-ఆ॥ 'వట్టు' అనునది 'మితి' అను నర్థమునిచ్చు 'మట్టు' నకు రూపాంతరము. భార తాదులలో 'వట్టు' నకే విశేషించి ప్రయోగము కన్పట్టు. దీనిని శబ్దరత్నాకర కారకుఁడు వ్రాయనేలేదు. "క॥...ననుమతి మీఁదఁ గలయంతవట్టు" అని హరి వంశము పూర్వభా- ౩ ఆశ్వాసమున యతిస్థానమందుఁ గలదని యెఱుఁగునది.

శేషముమిగుల్చు :— 'కౌ' అనుదానికి లోపము ప్రౌఢవ్యా ౭౭ పుట ౨౨ నూ. శేషముగ మిగుల్చువాఁడు అని యన్వయము, పునరుక్తియునులేదు. అహోబలపండితీయము 511వ పుట కూడఁ జూడుఁడు.

చంపీచంపని :— సోమయాజికి సమ్మతము. "నమ్మమి మృత్యువు...నర పతి నమ్మి నమ్మక" భాగ-శాంతి-౨౭.

నికృష్టంపుం జంపుఁ జంపి కెడపితి :— "అనుచితంపుఁ జంపుఁ జంపితి" భార ద్రోణ ౪, ఆశా. "జమీచంపులు చంపిరి." రామాభ్యుదయము ౮ ఆ. కెడపు (పడఁజేయు) శబ్దరత్నాకరముఁ జూడుఁడు.

రక్తమది :— ఇందలి 'అది' 'యతిభిక్షకుఁ గాఁబోలు' అని వెక్కిరించిరి. 'ఉ॥ ... ధృతరాష్ట్రుఁడు రాజ్యము నేయుచుండె న, త్రాయతశక్తితో దనకు హస్తీపురంబది రాజధానిగ౯" భార-ఆది-౫ ఆ. ఈయెడ యతిస్థానమున నన్నయ్యభట్టు వాడలేదుగదా, దీనిఁబట్టి యీ 'అది' సహృదయైక వేద్యము, కావుననే తిక్కనాదులెల్లరును గుప్పతెప్పలుగాఁ బ్రయోగించి కొనిరని యెఱుఁగునది. ఇదికడుఁ జక్కని ప్రయోగము.

నిగుడ్డి :— నిగుడించి. గుఱుతించి, ఇత్యాది సజాతీయ ప్రయోగముల యందెల్ల, బాలవ్యా - క్రియాపరి - ౪5 వ సూత్రముచే, ఇత్వము విధిగా రావలయునని వీరభిప్రాయ పడి కాఁబోలును గీట్లు పెట్టిరి, ఇందులకుఁ గొన్ని వేలు పరిశుద్ధప్రతుల యందుదాహరణములు దొరకినవి కాని యవి గ్రంథకర్తలు స్వయముగా ముద్రించునవి కాకుంటచే ముద్రాప్రమాదములని బొంక నవకాశము కలుగవచ్చును, కావునఁ జిన్నయ్య సూరి స్వయముగా నచ్చొత్తించి

కొన్న నీతి చంద్రిక నుండియు స్వయముగాఁ బరిష్కరించి యచ్చొత్తించిన నీలాసుందరీ పరిణయము నుండియు లక్ష్యములు చూపఁ బడుచున్నవి. 'నిగు డించి' (నీతిచంద్రిక) 61-74-86-113- పుటలు, „వినుపించెను” నీతిచంద్రిక 24-40-72-80-82-87 పుటలు. „అనుపించి” నీతిచంద్రిక 107 పుట, „విను పించిన” (నీలాసుం) 16-27-34- పుటలు. మఱియునిండే „ఎఱుగించి పిలు పించి, లోనగు సజాతీయములు కుప్ప తిప్పలుగా నున్నవి. చిన్నయ్యనూరి తాను వ్రాసిన నూత్రమున కన్యథాగాఁ బ్రవర్తించుటచే నది యనిత్యమని విస్పష్టమగుచున్నది. కావుననే „అంక మొకింత” కాన్దులవారు, వినుపించెద అని ప్రయోగించిరి. (మూరారి 8 పుట) నీతిచంద్రిక ప్రాత్ర వ్రాత్రప్రతులు కూడఁ జూడుఁడు. నిగిడ్చి అనియే యుండవలెనుగాని ఉకారసహిత ముండఁ గూడదని పూర్వపక్షము. రెండును నుండవచ్చును ఇటీవల, ఎఱున్న హరివంశ మున, యతిస్థానమందే దొరకినది. సీ॥ ఆలోనగద పూన్చి యభ్రమాతంగంబు కుంభపీఠంబు (పగుల్చి) యసుర - పూర్వభా - ర ఆ. పరిశీలింపవలెఁగాని ప్రయోగములకుఁ గఱ వుండదు,

శస్త్రాస్త్రములు:— ఇట్లుండవచ్చును. అనర్ఘ రాఘవ పీఠిక 5 వ పుట 21 పంక్తి చూడుఁడు. భారతమందున్న యీప్రయోగములకు మితియేలేదు.

—: తాపసి :—

ఇది తాపసశబ్దభవము. “లే॥గీ॥ అనుడు వేలుపు దాపసి యాసుశీల” పాండురంగమహాత్మ్యము, ౫ ఆ, పుంవాచకములగు రక్కసి, రాకాసి, అను శబ్దములును మానుషశబ్దభవమగు మానిసి లోనైనవియు, ఇకారాంతము లెటు లైనవో యిదియును నట్లే.

—: ఊరకొను :—

అనునది గ్రామ్యమని మేమే వ్రాసియుంటిమి. 1902 వ సం॥ అచ్చైన శ్రవణానందము 29 వ పుటచూ, దానిని జూచియే వీరిందు మమ్ము వెక్కిరించిరి. భవతు, గ్రామ్యమైనను మహాకవి సమ్మతింజేసి ప్రయోగింపవచ్చును. సీ॥ గొం తుకూర్చొని రసికుల” శ్రీనాథునివీధిచూ, ఇవిరెండును నొకవిధమైన గ్రామ్య ములే, ఈత్రోప “అంక మొకింత కల్గనివారికిని సమ్మతమే” (1) చ॥...పగులక

వడిఁ గొట్టుక” (2) తే॥గీ॥ కోకిలా ! నోరుమూసిక” పండితరాజ శతకము ౧౦, ౨౦ పుటలుచూ, ఈప్రయోగము బెల్ల గ్రామ్యములే, పూర్వకవి సమ్మతిఁ జేసి ప్రయోగార్హములయ్యె, ఆడక, ఈడక, ఇత్యాదులు భారతమందు సయితముకలవు. అవియును గ్రామ్యములే, అహోబల, 514 వ పుటచూ, పలకలు పుస్తకమ్మలను బాణిసరోజములక ధరించిపం, క్తులుగొని దారుపాళిపయఁ (గూర్చుని) వ్రాయుచు, చెన్నపురీవిలాసము ౪3 వ పుటచూ, ఏతద్ద్రంధకర్త శ్రీమన్మతుకుమల్లి నృసింహ విద్వన్మణి, ఈయనపాండిత్యమును గూర్చి వేలుగ వ్రాయనక్కఱలేదు. సుప్రసిద్ధము.

అనుంగతిని :— ఇది ప్రామాణికులంగీకరించిన సుప్రయోగము “మ॥... అయ్యింతి చెక్కులఁబోలుండెలనాకులు” పాండురం-౧-ఆ. “శా...చెల్వారుక రాముఁడు ప్రోచుఁగాత”. (కవుల షష్టము) కవినంశయ విచ్ఛేదము ప్రథమ తరంగముఁ జూడుఁడు.

నించె :— అస్త్రవిషయమున నించు (నిండించు) ధాతువునకుఁ బ్రయోగము కూడదని పూర్వపక్షులవాదము. ఈయస్త్రము నింపఁ (నిండింపఁ) దగినదియే. సగ్ధర “ఏదిక్కుం దానయై పెల్లెసఁగుచు భువనంబెల్ల భస్మంబుగా నా, పాడింపక” భార- సౌప్తి-౨ ఆ, విస్తరమాచోటనే చూడఁదగు. అస్త్రము లన్నియు ననేకరూపములతో భువనములు నిండెడివియే. వ॥...బ్రహ్మాస్త్రము ప్రయోగించిన. క॥ ఆదివ్యాస్త్రజ్వలనము, భూదిగ్గనములు నిండినదివి” భార- అర- ౪ ఆ, నారాయణాస్త్ర ప్రయోగఘట్టమున ద్రోణ ౫ ఆ, కూడఁ జూడుఁడు. వ॥...అతనిమేన నానాస్త్రములు నించిన, భార, భీష్మ 3 ఆ. “క॥ తనువులఁ బటుబాణములు నినిచి” భార- కర్ణ- ౨ ఆ, ఆయాస్థానముల యందెల్ల ‘నించు’ ధాతువునకుఁ బ్రయోగించు అను నర్థముచెప్పటయేయై క్తము. శబ్దరత్నాకరము వ్రాయలేదని సంశయింపఁగూడదు. అతఁ డిట్టివెన్నియో మానియున్నాఁడు. పోనిండు; ప్రకృత మంతవఱకుఁ బోనక్కఱలేదు. బ్రహ్మ శిరంబు భువనమెల్లను నిండునట్లుచేసెను, అని చెప్పికోవచ్చును మూర్ఖం యె దానురోధేన, మ॥...శస్త్రాస్త్రముల్ నించి’ శా॥...ఆగ్నేయాస్త్ర కావ్రాస్త్రసం, దోహమ్ముల్ శశిమీఁద నించుటకు నుద్యోగించినక” ఈచెండు ప్రయోగములును ఉత్తరరా- ౪ ఆ- లోనివి, మఱియు వేనవేలు.

గుప్తిరే :— కర్మవాచకము బహువచనముగా నున్నప్పుడుగాని గుప్తాధాతువు ప్రయోగింపఁ దగ్గ దని కృతజ్ఞులవాదము. బ్రహ్మశిరోనామకము బహురూపమై జగమెల్ల నిండునదియే కావునఁ బూర్వపక్షు లిఁక నోరు మెడ పరు; వాస్తవమునకో, “క॥...ఎవ్వని నాభీసరోజ మి నె విధాతః” భార-శాంతి- ౪ ఆ, శబ్దరత్నాకరములో, ‘ఈను’ ధాతువునుగూర్చి సర్వానుభవసిద్ధ మగు పశ్వాదిప్రసవపరముగా వ్రాయఁ బడియున్నది. దానిం బట్టి శంకించి వచో బ్రహ్మ పశువు కావలసి వచ్చును; కావున నిట్టిస్థలములయం దౌషచారి కత్వము సర్వకవిసమ్మత మని యెఱుఁగఁదగు. ప్రయోగము లిందులకు వినేకములు.

బీతులఁ :— ‘బీతుల వెత లుడుప’ విక్రమార్కచరిత్ర పూర్వభాగము ‘పలుకకు బీతునట్లు’ భార-విరా- ౫ ఆ, భీతశబ్దభవమని యెఱుఁగఁదగు.

ప్రజ్ఞ్వలింప :— ఇక్కడ, జకారద్విత్వ మజాగళస్తన మని వెక్కిరించిరి. ‘అనచిచ’ అను నూత్రముచే వచ్చు ద్విత్వము వికల్పముగానఁ జేయ నక్కఱ లే దని శంక, ఈశంక యుక్తముకాదు, ‘పర్జన్యవ ల్లక్షణప్రవృత్తిః, పతు స్థలేఽపి జలేఽపిచ న్నతి”

—: విచరునియింట విందనుచుఁ బెట్టితి సంధిచెడంగఁ :—

ఇటు వాక్యము భ్రష్టమైన దని వృథాగ వెక్కిరించిరి. సంధి చెడంగఁ అను పదద్వయము వెనుక కన్వయించుట కూడదని మా వివేకుల హృదయము. ఇందులకు భారతమంతయు నుదాహరణమే; స్వల్పముగాఁ జూపెదము. “చ॥ శీలముకొవదలి పథూజనమ్మలకు వచ్చునె యిమ్మొయి వేడ్కసల్పఁగఁ” భార-అర-౭ ఆ. దీనితో పాటుగా “ఏమును బోయెద మిచ్చకచ్చుగఁ” అను వదికూడఁ జూచికోఁదగు ‘అంక మొకింత కల్గని’ వారికవనమెల్ల నిట్లేయుండును.

దుర్ణయుఁడు:— ణత్వముకూడ నుండవచ్చును. వాచస్పత్యముచూడుఁడు. “ఆ॥నె॥ దుర్ణయుల్ శకునియుఁ గర్ణదుశ్శాసనుల్” భార - ఆది - ౩౭ - “ఉ॥ నిర్ణయ - దుర్ణయవృత్తికిఁ -” నైషధ - ౨ - “ఉత్సాహ॥ వర్ణనీయ... దుర్ణయారిమానహారి” - మనుచ - ౩ - ఆ - ఇవియన్నియుఁ బ్రాసస్థానములు. ణత్వమున కాధారములు కొన్ని చూపఁ బడినవి. అవి యనివార్యములు. అవి యులులుండుఁగాక, సంస్కృతభాషకు మహాభాష్యకర్త యెట్టివాఁడో తెల్లువా

మకు నన్నయ్య భట్టటివాడు. శేఖరకారుడు డన్యథా వ్రాసినను నతనిప్రయోగము తిరుగదు. అదిగాక యితనికన్న శేఖరకారుడు డతినవీనుడు, అట్టిచో నితనికతనికాసన మనుసరణీయ మెట్లగును. మనకు శేఖర మనుసరణీయ మైనను దెలుగుకవిత్వము విషయమున నన్నయ్యయే విశేషించి యనుసరింపఁ దగినవాడు. వ్యాఖ్యాత లొక్కొక్క రొక్కొక్క తెఱఁగున వ్రాయుచునే యుందురు. ఎవరినని యనుసరింపఁ గలము! ఇయ్యెడ నెట్లో శేఖరము ననుసరించి వాగనుకాసనుని ప్రయోగము త్రోసివేసితిమే యనుకొనుడు; తనమయము, తమమయము, మెదడుప్రోవులమయము లోనగు తిక్కనశంభుదాసుల ప్రయోగముల నేశేఖరము సాధించెడిని? (త్రిలింగలక్షణ శేషముఁగవ మాత్రము) కావున భారతమును వదలఁగూడదు. అది వదలి వేటొకని నాశ్రయించుట నేల విడిచిన సాముపంటిది. అదియునుంగాక దానిని వాచస్పత్యాదు లొప్పిరి కాని త్రోసివేయలేదు. మహాకవులగు శ్రీనాథ పెద్దనాదు లాత్రోవనే ప్రయోగించి యున్నారు. నన్నయ్యభట్టున కపూర్వప్రయోగములయందుఁ గడుఁ గుతూహల మనుటకు ననేక నిదర్శనములు గలవు. అందులోఁ బ్రకృతపు గత్వ మొకటి. “క॥ - - ము. ప్తాముప్తిరణోత్థితచ్చటాశబ్దంబుల్” భార - ఆర-36॥ ఈ ముప్తాముప్తిగూడ దుర్ణయశబ్దమువలెనే చర్చింప వలసినదే. పండితంమన్యులు దిద్ది పాడుచేయుదురని కాఁబోలు యీ విశేషరూపములను దిద్ద రానిచోట్లనే యమ్మహానుభావుఁడు వాడుచుండును.

— దుర్యోధనుని తొడలు విటుగఁగొట్టిన యాలములో నశ్వత్థామ లేడు —
ముమ్మాటికిని లేడు. భారతము శల్యపర్వము చూడఁదగు.

—: ఇతఁడు కోలుమసంగెను పైన్య మెల్లఁ. :—

పైన్య మెల్లక, పైన్యమునందంతటను (సప్తమ్యర్థమునఁ బ్రథమ) ఇతఁడు అశ్వత్థామ, కోలు మిక్కిలి, మసంగెను విజృంభించెను. దోణమరణానంతర మెక్కుడు చేపచూపెనని తా॥

—: ఒక రా, యిద్దతా :—

ఒక్కరు, ఈబహుపచనముగూర్చి పలుచోట్లనెక్కిరించిరి, ఇందుకుఁ బ్రయోగములు - “వ్యాకరణంబునకు నింకను నొకరిద్దలు వ్యాఖ్యానంబుంబొను తింప నుద్యమించిరి” గూఢార్థప్రకాశిక పీఠిక “ఒకరుకారిద్దలుకారు” నీతి.

తం - సంధి, 30 వ పు, “క॥ ఒకరిరువురుగాకందఱునకటా” పంచతం - 3-ఆ
 “అపిమ్మట నొకరిద్దఱు కొన్ని దినమ్ములుండి యావ్రాతపవి చూచిపోయిరి”
 శబ్దరత్నాకరపీఠిక, 8 పుట “మిలోపల నొకరయిన ముందువచ్చి” నీతిచం-
 (చిన్నయ్య నూరికృతము) “క॥ తా నిది గెలిచితి ననియెడు, నేను గెలిచియుండ
 వీతఁ డిది యేటికి మీ, రేనెఱిగినిజము నెఱుఁడా, నా (నొకరును) బయక రైరి
 వమితాననులై” హరివం - ఉత్తరభా - 3 ఆ. మఱియుంబెక్కులు, బాలవ్యా
 కరణమువందే, ఒకరులోనగు బహువచనోదాహరణములు పెక్కులుగలవు.
 అందే అమహదర్థకము నిత్యైకవచనాంతమనియుం జెప్పఁబడియున్నది. దాని
 వ్యాఖ్యానమగు గూఢార్థప్రకాశికలోఁ గూడ నీయంశముకలదు. 129 వ పుట
 చూడుడు. సంఖ్య, యననేమో, సంఖ్యేయమననేమో యెఱుఁగక పోవుటయే
 కాక భాషాస్వభావమునుగూడ బొత్తిగా నెఱుఁగనిదృద్ధుల ప్రేరణముచే నీబా
 లురిటఁ దప్పపట్టిరని యెఱుఁగునది.

తా:— ఏమియుం దోచకున్నప్పుడు వీరి కీ ‘తా’ ప్రత్యక్షమగుచుండును
 అని మావారు తూలిరి. మాకే కా దీరీతిని భారతకవులకును బ్రత్యక్ష మగు
 చుండును. “చ॥ తనయు మహేంద్రతుల్యవిభుఁ దా మహనీయుని గాంతునం
 చు” “ఉ॥ ననుదేవుఁడు దేవకుకూతు లందఱుకొ, దా వరుసకొ వివాహ మయి”
 “క॥ దేవరదర్శించుటకై । తా వచ్చుచునున్నవాఁడు తపనుం డిదె” వ॥-కృతవ
 శ్చ నడుగం బోయిన నతం డియ్యకొనక -విరోధమునకుఁ దానోర్వమిఁదెలియఁ
 బలికె” వ॥ తానొక్కరుండ హేతువై ॥ వ॥- గోవర్ధనధరుండు... తే॥ గీ॥ విబుధ
 కన్య లందఱను...దాను వరియించినాఁడు॥ ఉత్తరభా-౪ఆ॥ “కా॥ ఏమీ పా
 ద్రుఁడు తానుజుట్టములునై యేతెంచెనే” ఉత్తరభా-౬ఆ మ ... దివిషత్పా
 లుండు నాభీలకా । త్రవసంతాపశరణ్యుఁగా నినుమదిం దానమ్మియుండుకొ”
 ఉత్తరభా-౧౦ఆ॥ “ఉ॥-తానొకచేతకుకొ సమవధానము లేక మురారి ధీరతన్”
 ఉత్తరభా-౧, ఆ,, ఈ ‘తా’ ప్రయోగము లన్నియు నెఱ్ఱాప్రగ్గడ హరివంశము
 లోనివి. ఇవి యెన్నేని వెదకి యుంచితిమిగాని వెఱ్ఱిగాఁదలపోతు రని యెంచి
 యుంతతో విరమించితిమి. వచనములలోనివి కూడ నిందుఁగొన్ని కలవు. కావున
 యత్యాదులకై పుట్టిన వనుటకు వలనుపడదు. అఱవమునకును దెలుఁగునకును గల
 చుంబంధమును దెలిసినచో నీ రహస్యము సుగమము.

అట్లనె, ఇట్లనె :— “చ॥...లలితకరాబ్జరాగ మిటులక బ్రసరించి
శుక్తిచీపరిణయము, తి॥ ఆ॥ “ఉ॥...రామునిమోలనాటుకలు రానటులక బ్రతి
కూలపయ్యు” రామాభ్యు- 3 ఆ॥ “మ॥ ఎప్పట, ట్లనె యేనుండక పట్టితే నధిపు
నేలా వేడితిక॥ రామాభ్యు- 5 ఆశ్వా. యతిస్థానమున నొకటియుఁ
బ్రాసస్థానమున నొకటియుఁ బ్రామాణిక ప్రయోగములఁ బడియె; కొన్నివండు
చిందులకుఁ బ్రయోగములు కల వని యెఱుఁగునది.

ఇవ్వారిక :— ఇది తప్పట, దీనిఁగూర్చి దోషసహస్రమున నేమో
తెల్పుదురట! దాని ఖండమునందు దానికి బుద్ధిచెప్పుదుము. “క॥ దోష
సహస్రవిధాతల వేషమృలనడఁచుపాంపె వేంకటపతి సం॥ తోషమున నెదురు
చూచెడి, భాషావేత్తత్వమదియుఁ బైపైగలదే”

—: పంశపుంగురువగుదోణుకన్న :—

ఇట శంకకు లవమేని యవకాశముండినచోఁ దెబ్బటకు సహృదయులు
ప్రార్థింపబడుచున్నారు. ద్రోణుఁడతని కాలముననున్న కురువంశజుల కెల్ల
గురువు కాఁడా? ఒకవేళ ధృతరాష్ట్రాదుల కతఁడు గురువు కాఁడన్నచో ఛత్రి
న్యాయము దానికి నివర్తకముగాదా! కానిచో భారతమున సర్వత్ర ‘గురు’పద
ముచేఁ గవిత్రయ మేల వాడె? వ్యాసుఁ డేల వాడె? మఱియు నిందు విపరీతార్థ
ప్రదమును విరామశయ్యామాత్రబోధకమునగు వాక్యముకలదట! చిత్తగింపుఁడు

కడుపు లొక్కటక :— ఇట “భల్ల మొక్కట నాతని విల్లు దునిమి”
విరా-౫ ఆ॥ లోనగు ప్రయోగపరంపరాసారస్వమెఱిగినవారికి శంకయే లేదు.
బహువచనము భిన్నోదరత్వద్యోతకము, “లింగసంఖ్యావిభేదేఽపి” అను
న్యాయమున విశేష్యవిశేషణభావము జౌపచారికప్రయోగము “శ్లో॥ యత్ర
భ్రాతా సహోదరః” రామాయ-యుద్ధ-102 సర్గము. “శా॥ వచ్చెం గుంతీసుత.
మధ్యముండు” భార-విరా-4 ఆ. ఇవియన్నియు నౌపచారికములే. రామలక్ష్మ
ణులు కాసల్యాపుత్రులయినంగాని రామాయణము కుదురదు; నకులసహదేవులు
కూడఁ గుంతీపుత్రులయినంగాని భారతము కుదురదు. కానిచో మధ్యముఁడు
భీముఁడగునుకాని యర్జునుఁడు కానేరఁడు, విస్తరము సహృదయులవలన నెఱుఁ
గఁదగు. “జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధం బ్రహ్మపి నరం న రంజయతి, ప్రకృతమున నొక
కడుపుననే కాక యొకతండ్రికిఁగూడ జనింపనివార లయ్యు సామరస్యమున్నచో

నిట్లు తమలోఁ బాము కొట్టికొనిచావక యేకోదరులవలె మెలఁగఁదగువాఁని తాత్పర్యము.

ఎందఱికిం దనుజుండవో :— సంధివశమునవచ్చిన దకారము తనుజుని దనుజునిగాఁ జేసిన దనునది దేవయ్యల శంక. “తే॥ గీ॥ నీస్తవమువలనఁ దుష్ట హృదయుండనైతి” కవికర్ణ-౧ ఆ॥ ఇట్టివి వేనజేలు. - వ్యాఖ్యానతో విశేష ప్రతిపత్తి. ”

కులానఁ గళంకు:— ‘చ॥...తోమగలంకడఁగెన్’ అము క్తమాల్యద ర ఆ॥ మఱియుం బెక్కులు. కవిసంశయవిచ్ఛేదము తృతీయతరంగము కూడఁ జూడుఁడు.

ముదితొక్కులు:--అనునది వ్యాకరణముచే దుష్టముకాదు. ఇంక నెందులకు దేవయ్యలు శంకింతురు? శబ్దరత్నాకరములో దీనికి ముసలివాండ్రును నర్థములే దను హేతువున. “సిద్ధిర్లోకాద్వృత్త్యా” ముసలితొక్కులు అనునది లోకప్రసిద్ధము - ఆమె తొంబదియేండ్ల తొక్కువలె- గ్రీకుపురాణము 291 వ పుట. ఇది లోక మాన వాడుకయున్నదా, లేదా యను సందియముం దొలగించుటకుమాత్ర మీఁబడినది. శబ్దసత్తకు శబ్దరత్నాకరము చూడుఁడు.

వధింపుటకు :— పకారాదేశము లాక్షణికసమ్మతమే. -క॥ కావింపుట కావించుట భావింపుట మఱియు దీని భావించు టనం, గా వెలయుఁ గృతుల- సర్వలక్షణసార సంగ్రహము 2౨ పుట.

చేతురు, కోతురు :— అసాధువులు కావు, ముమ్మాటికి సాధువులు. -మ॥...సంక్షోభింపఁగాఁ జేతుఁ గట్టలుకన్ - భార- విరా- ర ఆ. -చ॥... దోర్బలము డాఁపక పోరెడు నేమిసేతు- భీష్మ- ౨ ఆ. -తే॥గీ॥...చేరి మంచి మోహింపఁ జేతురనిన- శృంగారనైష- ౨ ఆ. -మ॥ తనరార న్నుతి సేతు సేతుహిమవత్ - రసికజనమనోభి- ౧ ఆ. కొన్నివంద లిట్టి ప్రామాణిక ప్రయోగములు కలవు. చిన్నయ్యనూరి తప్పన్నంతనే పోదు. అహోబలపండి తుఁడు తిక్కనాదుల సుప్రయోగము లనేకములు త్రోసివేసినాఁడు; అది యతని యసమర్థతను తెల్పునుగాని ప్రయోగములకుఁ గళంకు గల్గింపనేరదు. చిన్నయ్యనూరికన్నఁ బ్రాచీనుఁడగు గణపవరపు వెంకటకవి తన ద్వితీయాపకాశములో

....చేతును జేయుదును నాఁగఁ జెలువొప్పు హరీ - అని గూఢాంతరముగాఁ జూపియున్నాఁడు. పరిసక్తివచ్చినది కాన “కోతురు” కూడ సాధువనుటకుఁ బ్రయోగమిఁబడుచున్నది. “చ॥ ఒకని కవిత్వముం దెనయు నొప్పులు తప్పులు నాకవిత్వముం దొకనికిఁ దప్పుపట్టఁ బనియుండదు; కాదని తప్పుపట్టినకొ, మొక మటు క్రిందుగాఁ దిగిచి ముక్కలువోయెడి యిన్నకత్తితో, సిక మొదలంటఁ గోతు, మఱి చెప్పునఁ గొట్టుదు, మోము దన్నదుకొ (రామలింగకవి చాటువు) చిన్నయ్యసూరి వ్రాత ననుసరించి బహుగ్రంథద్రష్టలు కాని కొందఱు భారతమును దిద్ది పాడుచేసిరి, చేయుచున్నారు, చేయఁగలరు. ఆదిద్దు బాట్లు విజ్ఞు లొప్పికొదగినవికావు.

తల నెరసినంతనే :— తల నిండినంతనే, పలితత్వముచే నని యధ్యాహారము భాషాస్వభావముచే నుగమము. -నరయు- ధాతువుకన్న నీ యర్థమున -నెరయు- ధాతువునకే లోకమునఁ బ్రచారము విశేషించి యుండుటచేతను, నయ్యది వ్యాకరణాదిదుప్తము కాకుంటచేతను, దీని నీ యుత్థితాకాంతామూల కాధ్యాహారపశమున నుబభముగా సమర్థింపవచ్చును. దిశ్మాత్రప్రదర్శకమయి నిన్న మొన్న నుదయించిన నిఘంటువుకలనఁ జిరకాలరూఢమై నిర్దుష్టమై వ్యవహరింపఁబడు పదము పోషలసినదేయగునా! మిడిమిడి జ్ఞానమున మిట్టిమిట్టిపడు వారిచేఁ దప్పని నిరసింపఁబడు శబ్దము లనేకములు నిర్దుష్టములు కలవను నంశ మిందే యనేకస్థలముల మీకుఁ దెల్లమగుఁగాన విస్తర మనవసరము. శాస్త్రప్రవిరోధము వచ్చువఱకు లోకమును వదలఁగూడదు. కావుననే -సిద్ధిగోకాద్వైతా-పంచాంగములో లిఖింపకున్న నక్షత్రములు పోవు.

అదే పాలికలను, దగ్గఱకు వచ్చినారము :— పాలికలను వేటు, దగ్గఱకు వేటు, దాని నిటఁ బరిహసించుట బుద్ధిపారపాటు. సమస్తపదము కాకున్నచో నిత్య మెట్లు వచ్చును? రాదు.

అంపు, అంపించు :— ఈరెండును సమానార్థకములు. ఇట్లే గుప్పు, గుప్పించు. -క॥...శరనికరములు గుప్పించుచు ధర్మజుఁడు కవినె- భార-శల్య- ౨ ఆ. ఈయర్థమునందే - ఉ॥ నూలుతూపులకొ గుప్పితి పీపు - ఉ-రా- ౬ ఆ. గుప్పు గుప్పించులకు శబ్దరత్నాకరము కూడఁ జూడుఁడు. -హరి నీ వంపలేదె- అనుటకన్న -అంపింపలేదే- అనుటలో నొకవిధమైన సారస్వమున్నది. అయ్యది సహృదయైకగోచరము. స్వహస్తపాకులకుఁ దెలియదు.

చెటుపన్నేను :— ఇట - ఏను - అని ఛేదము చేయవచ్చును. అయిన చో యతి యెట్లు చెడును! సంప్రదాయ మెఱుంగక శంకించిన వాండ్ర మతి చెడియుండవలెను. ప్రౌఢవ్యాకరణము ౫ పుట ౩ నూత్రము చూచి పిమ్మట నీ క్రింద నుదాహరించు నహోబలపండితీయమును జదివికొనఁదగు "...నోవా ద్విత్వం క్వచిచ్ఛిప్తం, పరప్రాణేన సంగతేః, ద్రుతాద్ద్రుతః క్వచి చ్చాత్రదృ శ్యతే కవిభాషితే, ఏత దాచార్యస్యాపి (నన్నయభట్టారక స్యాపి సమ్మతం - దీని నెటులు గ్రమ్మటించు మదీయభాషణ మెన్నఁడు, నేని మోఘము. గాదు - - ఆతనిధైర్య శక్తికిన్నరుదుగ మెచ్చి - ఇత్యాది తత్ప్రయోగాత్.... - విస్తర మందే 299 పుటలోఁ జూడుఁడు.

ఏడోయి :— ఏడ + ఓయి అని ఛేదము. సప్తమ్యర్థమునఁ బ్రథమ - తే॥ గీ॥ ఇచ్చిపోయిరి క్రమ్మట నెక్కడేని - భార ఉద్యో 4 ఆ. మఱియు నందేమి - యితరత్ర యేమి పెక్కులు ప్రయోగములు కలవు, కాని యిది సరి యైన త్రోవకాదు. ఈప్రయోగమిట్లు సాధించినను, ఇదే ప్రశ్న స్త్రీని గూర్చి చేయునెడల నిజేత్రోవ నవలంబించినచో భాషాస్వభావము చెడును. - భీమమ్మ యేడోయి - అనికదా యనవలెను. ఇది చెవి కెంత కంటకముగా నుండునో సహృదయు లెఱుఁగుదురు. కావున నిట - ఏడ - శబ్దమునుకొని శంకిం పఁగూడదు. ఏడి + ఓయి అని యెఱుఁగఁదగు. స్త్రీనిగూర్చిన ప్రశ్నమందు ఏడి + ఓయి అని యుండును. సంధివశమున - ఏడోయి అనియు ఏడోయి యనియు నగును; కావుననే త్రిలింగలక్షణ శేషము ౩౩ పుట ౩౩ నూత్రము లో - ఏడేరేదేవి శబ్దంబు లర్థవిశేషమునం దీకారాంతములగు... హ్రస్వాంతములునగు. వాడేడ (అర్థవిశేషము) ఎక్కడ, ఎక్కడ నున్నాఁడు ఇత్యాది, విస్తరమందే చూడుఁడు. వెనుకటికూర్పులో నర్థబిందువు లేమి ప్రమాదము. ఆప్రమాదముకూడ నడిగిన వాండ్ర తెల్వినిబట్టి సమర్థింపనే వచ్చునని చూపితిమి. ప్రాజ్ఞులు విశ్వసించు త్రోవ తుట్టతుదను దెల్పితిమి. భాషాస్వభావమెఱుంగని కవి కవిగాఁడు, కాఁడు, కాఁడు. సప్తమ్యర్థమునఁ బ్రథమ - నీ॥ ఎటయేని వెడలి, శాంతి-4ఆ - శా॥ బాలుండెక్కడ బండియొ క్కడ నభోభాగంబుపైఁ జేడ్చడం గాలందన్నుట యెక్కడేలపడుచుకొ, భాగవ-౧౦ స్కం, పెక్కులు, - ఉ, ఎక్కడి కెక్కడయ్య! - సమీరకుమార

విజయము- ౨ వరి. ఇక్కడక్కడ, నిర్వ- ఉత్తరరామా- ౪ ఆ. (మఱి కొన్నిహరి వంశములో నిటీవల దొరకినవి) -చ- అం, వఱమును నొక్కటై కలసి దవ్వగఁ బాటుద మెవ్వరెక్కడే నొఱగిన--పూర్వభా- ౩ ఆ. -క॥ తరుణీసంగమ మెక్కడ? యిరవగుయోగదశ (యెక్కడె య్యారికి) నే, తెరువు పూర్వభా- ౩ - ఆ, మఱియుం బెక్కులు,

ఒక్కటైనను:— ఒక్కటి + ఐనను; ఇది ఏమ్యదులలో జేర్పరానిది కాదు. తత్సమపదములకే లాక్షణికు లభ్యుజ్జ యిచ్చుచుండఁగా నచ్చ తెలుగున నభ్యంతరమేమి? - అనల జ్యోతుండే వీడుండఁగా నిత్యాదీనా మేత ద్గణత్వేనైన పాధుత్వ మవగంతవ్యం” అహోబలపండితీయము 194 పుట “క... వచ్చునే యొకటైనన్” కళాపూ-౩ ఆ. “నీ॥—మినుకొక్కటిచ్చిన పాండురం-౪ ఆ. మఱియుం బెక్కులు ‘ఒక్కడు’ అని దిద్దుట తెల్వితక్కువ వారి పని. వందలకొలంది యున్నప్పుడు దిద్దుటెట్లు!

బలవతులు :— బలవశశబ్దబహువచనము, తత్సమము, గ్రామ్య మను కొనుట పురాకృతవోషము, పరవశశబ్దమువంటిది.

పరామృశింపఁగా :— ఇది సంపృతిరూపము, నిన్నయ్యనూరి కీరూపమే కాదు. ఉ॥... ఒ, క్కుమ్మడి నుత్సజించు” (కాశీఖం-౨ ఆ) అను రూపమును గుదురదు. మాకు నన్నయ్యకన్నఁ జిన్నయ్య యొక్కవవాఁడను నమ్మకము లేదు. నన్నయ్య మతమున పైనుదాహరించినదియు మాదియు నిర్దుష్టములు. ఈ థాతు విషయములలోఁ జిన్నయ్యనూరి పోకడ దుర్బలమని యతఁడు గుణము నొకదానిని గల్పించి దానిని వారించుకొనుట కొనర్చిన ద్రావిడ ప్రాణాయామములవలననే కాక శ్రీనాథప్రయోగము వలనఁ గూడఁ దెలిసికొనుఁడు. నూరి ‘సృజికి’ నిర్మితిని గుణమ్ము లే దనికదా చెప్పినాఁడు; అన్యత్రకూడ నేల లేకపోవలెనో బాలవ్యా- ౧౦౪ పుట ౬౪ నూ. మొదలు ౬౯ నూ. వఱకును బరికించి యిందుఁ జూపిన శ్రీనాథప్రయోగమును జూచికొన్నచో నూరిగారి ప్రమాదము విశేషజ్ఞులకు స్ఫుటమగును. ‘ప్రమాదో ధీమతామపి.

గ్రుడ్డివానిఁ గా :— వాఁడుగా, అని దిద్దుకొమ్మనుట తప్పు. ప్రథమకన్న నియ్యెడ ద్వితీయకే ప్రాచుర్యము; ప్రయోగములు కుప్పతెప్పలు, “క॥... అవమానితుఁగాఁ బతిఁ జేయు నతివ” మార్కం-౫ ఆ॥

ప్రౌఢవ్యా-20 పుట 20 నూ. దీనికి భారతమున నేమి యితరత్రయేమి పృతి పుట యందును బ్రయోగములే “ఉ॥ ... దేవునింగా... బరమాత్మునిగా చలచుచు” పాండురం-3 ఆ.

పృథ్వీభరం బొక్కటా :— ఇట “బొక్క” అని విడదీసి దోషము విరూపించుట లాక్షణికులమతమే గాని, ముందీ -బొక్క- సదమున కేమి, -పాటు- -దొబ్బు- లోనగువాని కేమి, గ్రంథకర్తల మతమున దురర్థమున్నట్లుతో చదు. కావుననే, -బొక్కనీరు- (మార్కం - 3 ఆ) అని మారన్న ప్రయోగించి నాడు. పాటు దొబ్బులకు సర్వత్ర చూడుడు. దురర్థము వచ్చినను సంగీకరించి పంధిస్థలముల నిట్లు భారతాదికము నిరాఘాటముగాఁ బ్రవర్తించు చున్నది. -చ॥ పారిత, జయ మొడఁగూర్చున్న -భార- ఉన్యో- 2 ఆ॥ ఇట్టివి పెక్కులు. శృంగార రసమున నించుక పరిశీలింపవలసియుండును గాని యందును బ్రాచీనులు గణింపరైరి॥ -నీ॥...గుద్దంటఁ ద్రవ్యిత్రవ్యి- కళాపూ-4 ఆ.

మొక్కదగు :— -క॥ ...దెగడు, బుటువగు నొకపడుగు వచ్చె- పాండురం - 4 - ఆ.

అన్నవ :— (సాగను) మన కొక్క శబ్దరత్నాకరమేనా గతి! భారతాదు లింకను జూడవలసియుండును. -ఉ॥ ... అ॥ యన్నవబ్రహ్మచారి మొగ మంబురుహంబుసమంబు - భార-అర- 3ఆ॥ ఇట, అల్పపు బ్రహ్మచారి యని పహ్లాదయుఁ డర్థము చెప్పఁడు. -తవిన యన్నవ నల్లనైన దీర్ఘపుఁ దనువు -భార- అది-4 ఆ॥ అన్నవకల్పార్థకత్వము చెప్పినచో నియ్యెడ దీర్ఘ సదముబాధించును.

దయయుంచుము :— -జడిపంచము - పండిత రాజశతకము, 4 వ పుట చూడుడు. -అంక మొకింత గల్గని మహాత్ముఁడు వ్యాసమనీషిగారి పృయోగము వకుఁగూడ నడ్డుగలవా ! దీని కేనిమిది పుటలు శుద్ధపత్రికకూడఁ గలదు. శుద్ధప్రయోగము కాన వారందు దిద్దరైరి. మఱియు ప్రౌఢవ్యా 76 వ పుట 16 వ నూ. కూడఁ జూడుడు

పరాత్పరా :— ఇది దుష్టముకాదు. సంస్కృతజ్ఞానహీనులు దుష్ట మందురు. శ్రీతారానాథతర్కవాచస్పతికృతవాచస్పత్యము చూచి అలుక్స మాస మని తెలిసికొని ఆయనకును మన -అంక మొకింత గల్గని-వారికిని గల తారతమ్యమునుగూర్చి చర్చింపుడు. చూచుకొను తెల్వి లేకగాని శబ్దరత్నా లోనే

సమస్త పదముగా వ్రాయబడియున్నది. -స్ఫుర చ్చరా పరాత్పరా - రుక్మిణీ
చరిణ. 2 ఆ॥ -పరమాత్మా పరాత్పరః- (రామసహస్రనామములు.)

బ్రతిమాలు, - బతిమాలు:— రెండును సాధువులు శిష్టవ్యవహారసిద్ధములు. వ్యాకరణావిరుద్ధములు. తోలు, త్రోలు, పుచ్చు. పుచ్చు లోనైనవానికన్న దీని తక్కువయేమి! -సిద్ధిహోకాద్వైత్యా- “బ్రతిమాలినను బయల్పడనీని” కవి. రాజమనోరంజనము 5 ఆ, శబ్దరత్నాకరములో లేనంతన పోదు.

శతమనొక్కమొగి:— సుతులయొక్క శతమని తాత్పర్యము. “క॥ దుర్యోధనాదియగు శతము జగ, ద్రోహముఁ జంపెద” భార - సభా - ౨ ఆ” క॥... ఏకశత మ్ముదయించిరి సుతులు॥ భార - ఆది - 5 ఆ”

ముష్కరమున:— తెలుఁగులో నిట్టిభావప్రధాన నిర్దేశములు కవిత్రయము మృతములే “సరసమాడి”- భార - శల్య - ౧ ఆ॥ త్రిలింగలక్షణశేషము ౧౨ పుట - ౧౨ నూ-రామలింగని, శ్రీనాథుని జూడుఁడు.

కోటి, పటలి:— ఈ రెండును నుండవచ్చును. “క॥ తురంగములమొత్తము... అంచపిండు” బోలె॥ తే॥ గీ॥ అంశుజాలంబులు... కీరణతతులఁ బెరసి॥” భార - శల్య - ౧ ఆ॥

కురుకోటికురుట్పటలిన్:— ‘కురుట్’ అను పదము ప్రకృతరసమున కుచితమని యెఱుఁగఁదగు. ప్రతాపరుద్రీయము ౫౫ పుట చూడుఁడు. యమకపోషకముగూడ నగుచున్నది. అపరిసిద్ధమును గాదు. “సీ॥ జాతీభవక్కురుట్కోటి సమాశ్లిష్టధాటీవిహారంబు” యామినీపూర్ణతిలకా విలాసము - 3 ఆ॥

లేని సంతోషముతో:— హృదయమున లేని సంతోష మని తాత్పర్యము. “అయగార్చి॥...తోచు॥ లేని కొమరుండనము । లేని చెలువంబు వన॥” కళాపూ - ౪ ఆ॥ ఇట స్వతస్సిద్ధముగా లేని దని తాత్పర్యము. ఇట్లప్రయత్నసిద్ధముగా నధ్యాహారము రాదగు ప్రయోగముల సాబగు స్వహస్తపాకులవలనఁ జెలియఁ బడదు. “సంతోషము నభినయించి” అని దిద్దినచో, ‘లేని సంతోష’ మను నర్థము రానేరదు. నాటకపాత్రముల కన్నియు నభినేయములే గాని స్వతస్సిద్ధములుగావు గదా ! ఆయభినయించుటలో నియ్యెడ లేని సంతోషమునూ చెచ్చి పెట్టికొని నట్లుండవలె నని తాత్పర్యము. -లేనిమచ్చిక- పాండు- 3 ఆ॥ చావకకాశ్వతమ్ము, గా నిలుచువార లంచు జగానఁగలరె :— ఇక్కడ

అంచు చేర్చుటచే నచ్చుసాగము మూర్ఖులకుఁ దెలియదు. 'అను' ధాతువు లేకున్నను గురురుచుండఁగా నీప్రయోగములలో నెందులకు వాడిరో విజ్ఞులు తెలికింతురుగాక. "సీ॥ జలసరంబననెద్ది, నీడమాకననెద్ది, దాపననెద్ది, తే॥గీ॥ ఇందుసరుఁడన హరియన నేననంగఁ బ్రోపుగంటిమి" పాండురం- 5 ఆ. తే॥గీ॥...కళాపూర్ణుడనంగ నెవ్వఁడు" కళాపూ- 1 ఆ. ఎన్నని చూపుదుము! అక్షోపలక్షులు. ఈస్థలముల సర్వత్ర 'అను' ధాతువు దీసివేసినను నన్వయమునకు భంగములేదు, కాని యున్నచో సాగ నెక్కు డని యెఱుఁగఁదగు.

ఎగిరిమీఁదఁబడి శపించును:—ఈవాక్యము కోపాతిశయమును దెల్పును.

కొంపతీత :—ఇది గొప్ప హానిని దెల్పు లోకోక్తి; ఇట్లే 'పుట్టిమునుక. తోనగునవియు నని యెఱుఁగునది. ఇందలి మాటలు "ప్రళాసనపుమాట"లను వాఁడు పరమమూర్ఖుఁ డని విజ్ఞులు నిర్ణయింపఁగలరు.

వచ్చినవాఁడను రానేవచ్చినాను :— ఇట పిచ్చిశంక; 'రానేవచ్చె' 'పోనేపోను' "ఇత్యాదిరూపాణ్యపి సాధూని" అహోబల- 5/5 పుట.

మున్నరికంపు :— నిఘంటువులో వ్రాసినది 'మున్నరక'; దానికి ధైర్య మర్థము; లోకమున "పొగరు" అను నర్థమున వాడఁబడుచున్నది. మున్నరికము ధైర్యార్థకమైనచో నియ్యోడ సరిపడదు. గురుపదవాచ్యుడగు నన్నను పొగరుఁబోతు మాటలాడితి నని భీముఁడు పశ్చాత్తాపపడుచున్నాఁడు. ఇక కంపునుగూర్చి—ఈపద మర్థవత్తుగాఁబ్రయోగించినప్పుడే గ్రంథకర్తల మతమున మున్నరికమున్నట్లు లేదు. అట్టిచో నిట నశ్లీల మెట్లు? రత్నాకరము చూచు "ఆ॥ వె॥ కంపురూపు తెలుపుగలిగి ... పుష్పముల ... కైకొండుని నిర్జయలు" భార- అను- 4 ఆ. 'ఉ॥ ...పువ్వునం గలుగు తోరపుఁగంపులు' పాండురం- 4 ఆ. మఱియుం దెక్కులు. అది యటులుండుఁగాక. దుర్గంధ మను నర్థము వ్రాసించినను బ్రకృత ముపయోగమే; నీచపుమాటలఁ దనయన్నయగు కర్ణుని మాషించితిఁగదా యని భీముఁడు త్తముఁడు గానఁ బశ్చాత్తాపపడుచున్నాఁడని స్వారస్యము తీయవచ్చును. గ్రుడ్డెద్దు జొన్నఁ బడినట్లు గీట్లుపెట్టుటయే కాని మూర్ఖుల కేస్వారస్యమును తెలియదు.

జెడిపోతి :— 'గీ॥ బొడ్డుపల్లెను గొడ్డేలి మోసపోతి' శ్రీనాథుఁడు. "జా॥ శుంభద్వస్తువులెల్లఁ జూతునని పోచు" కళాపూ- 4 ఆ. 'శా॥ కొంచు

బోచున్నవాడో - కళాపూ 3 ఆ. సటీకాన్ధశబ్దచింతామణి 98 పు 48 నూ.

మాయన్న యజాతశత్రుఁగనిన :— ద్వితీయకుఁ బ్రథమ విశేషణము. కావచ్చును. - కొన్నియెడల విశేషణంబు ద్వితీయాదులకును బ్రథమ చూపట్టెడి ప్రాధవ్యా 50 పు 22 నూ. - చ॥ అహీనబలసారఘనుల్ మధుకైటభాది దైత్యపతులనెల్లఁ ద్రుళ్లడఁచె - నిర్వ 5 ఆ. విస్తరమందే చూడుడు.

ఎకసక్కెపుమాటల గేలిసేయ :— ఎకసక్కెమువేలు, గేలివేలు. శబ్ద రత్నాకరములో ఎకసక్కెమున కర్థములు వ్రాసివ్రాసి - దీనికి దీని రూపాంతరములకును పరిహాసమర్థ మని కొందరు చెప్పుచున్నారు గాని కవుల ప్రయోగ సరణిబట్టి అది నిర్ధారణ చేయఁగూడలేదు - అని కంతోక్తిగఁదెల్పె.

నారదుఁ డొనరించె ననుచు :— ఇయ్యెడ - లోకులనుకొనియెడినింద - అను వాక్య మధ్యాహార్య మగును. - గమ్యమానత్వా దప్రయోగః -

పాంచాలీపరిణయము :— సంస్కృతభారతమున - సమేత్య - అని యున్నది. అనఁగా - మీ సోదరులెల్ల - అని యర్థము వచ్చును. కుంతిహృదయమున చన కాటుగురు కొమరులు గలరనియే యుండును గాని యయిదుగురని యుండనేరదు ముందు ముందుఁ గర్ణుఁడు పాండవులలోఁ జేరినను విప్రతిపత్తి లేకుండునట్లే యాపతివ్రత నోటినుండి యామాట వెలువడినది. కావుననే సర్వజ్ఞుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁడు, - క॥ పాంచాలరాజపుత్రియు నంచితముగ నిన్నుఁ బొందు నాజప వరుసక - (భార - ఉద్యో - 4 ఆ) అని కర్ణునితోఁ జెప్ప సాహసించెను. కుంతీవాక్యము పంచపాండవులకే సమన్వయింపఁదగిన దైనచో శ్రీకృష్ణ వాక్యము వ్యర్థముకాదా! ఇదిగాక నాటకములలో బాధలేనిపట్టున యథేచ్ఛగా మార్చికొనవచ్చును.

ముక్కు తెగబారెడు చేసితి :— ఈమాట కోపాతిశయమును నూచించెడి లోకోక్తి, - ముక్కు మూరెడు, కళ్ళు చేరెడును జేసినాఁడు - అను లోక వ్యవహార మెఱుఁగనివాండ్రకిది పల్లెటూళ్ళ పట్టుదలమాటయే - పండ్లు పటపటఁ గొటుకుట, కన్నుల నిప్పులు రాల్చుట - లోనైనవి కోపనూచకము లని లోకజ్ఞులెఱుఁగుదురు. లోకజ్ఞుఁడు కానివాఁడు కవిగాఁ దగఁ డనియేకదా నన్నయ్యభట్టు - లోకజ్ఞు - అని తనకు విశేషణము వేసికొనియె. - చ॥ కనలున నమ్మ హేశ్వరుఁడు కన్నుల నిప్పులు రాలుచుండఁగ - శాంతి ౫ ఆ. ప॥ ...నీవు

ఈక ముక్కురి వగచుచున్నవాడవు - ఉద్యో ౨ ఆ. ఇది విచారమును దెల్పు లోకోక్తి. -క॥... ఆగతమునకును నోరుదెఱచి కడుఁగోరక - కాంతి 3 ఆ. ఇది దైన్యమునుదెల్పు లోకోక్తి. -ఆ॥ వె॥... అనుచు నొయ్యఁ బలుకుచును జాపెఁ బ్రయు నొక్క, ముగుద కేల నోరు మాసికొనుచు - కళాపూ 2 ఆ. ఇది వినయవిశిష్టమగు భయము నభినయించుటను దెల్పు లోకోక్తి. లోకమును విడిచినవాడు సర్వమును విడిచినవాడే, వాడు కవికాఁ డనుటకన్న మనుజుడే కాఁ డనుట యుక్తమని మాతాత్పర్యము.

అరణ్యమునకుఁ బదండు :— పదము పదఁడు ‘ఏవం దేశ్యక్రియాను వర్ణాగమవైచిత్ర్య మగణేయం’ అహోబల- 513 పుట ‘చ॥ పదఁడని యిద్దఱుకా దొరసి భద్ర’ విజయవిలాసము - ౧ ఆ. ‘మ॥ పదమా పట్టదమాలికా పరిలస త్పాథోధునీ’ భీమఖం ౮ ఆ. పెక్కులు కలవు. ‘క॥ పదపదఁడంచు’ నిర్వ- ఉ-రా, ౬ ఆ.

చిగురు :— ఈపదమునకు లోకవ్యవహారమువలన ‘తుద’ యను నర్థము సుగమము; లోకమున నీపదమున కీయర్థమున నేప్రాంతమునను వాడుకయే లేనిచో మాకుమాత్ర మెక్కడనుండి వచ్చెడిని! ‘చివర’ అని వ్రాయలేక ‘చిగు’ రనలేదు. ‘కంగుల్దీర్చిన మైతిజీరయిక’ వలెనే యిది లోకమువలనఁ జెలియఁదగినది. ‘చిగురు, ‘చివర, అను నర్థ మొసఁగజేసి, “కఠినము” అను నది -కష్టము- అను నర్థమును -లేత- అనునది -అల్పుఁడు- అను నర్థమును నీయఁగలవా? -తే॥ గీ॥ అతని కాహార మొనరఁ జేసికొనుట కఠినమై చెల్లుచుండ- భార. అశ్వమేధ. 4 ఆ. -చ॥... ననుఁ గనలేని లేతలకు- పాండురంగ 4 ఆ. -లేతలు- అల్పులు, అని వ్యాఖ్యాత వ్రాసెను. ఈ లేతపద మెట శక్తమో, ఎట లాక్షణికమో విజ్ఞులకుఁగాని గోచరింపదు అట్లే -చిగురు- పల్లవమునందు శక్తము; -చివర- అనుచో లాక్షణికము. ఇంత వఱకెందుకు, -దిక్కు- అను పదమునకు, -శరణము- అని శబ్దరత్నాకరము లో వ్రాసెను. దీనికి సంస్కృతమున నీయర్థము కలదా! అతని వ్రాత లోక వ్యవహారమును బట్టియే బ్రతుకఁదగినది. శక్తిగ్రహోపకరణములలో దేశ భాషల విషయమున నన్నిటికన్నను లోకవ్యవహారము ముఖ్యమని యెఱుఁగఁ దగు. లోకములో వాడుక లేనిచో లక్షణ చెప్పట యయుక్తముగాని, యున్న

దానికిఁ జెప్పట యయుక్తముగాదు. విస్తరము పాఞ్జులవలనఁ దెలియఁదగు.

అడరు :— (సంకటము) - తే॥ గీ॥ ... అట్టి, యడరున జయింతుమని
కదా యద్దినాళి- ఆముక్తమాల్యద- 5 ఆ. అట్టియడరున- అట్టి సంకటమున-
అని వ్యాఖ్యాత వ్రాసెను. భారతమున శాంతి పర్వమునఁ గలదుగాని యిటీ
వల నిన్న మొన్న కాఁబోలు దెలిసియుఁ దెలియనివారు శబ్దరత్నాకరములో
లేదను హేతువున దిద్దిరి. లక్ష్మీనారాయణీయము చూడుఁడు. ఇందునకుఁ
గవిత్రయములో నొకఁడగు నెఱ్ఱాపగ్గడ హరివంశము 2 వ ఆ.- మున నిటీవల
యతిస్థానమున దొరకిన ప్రయోగము తే॥ గీ॥ -ముప్పునకు నోమదయ్యెనే
ముగ్ధ యాయ, శోద నందగోవున కుగ్రశోకజలధి, యాదఁ గొలఁది గాదయ్యెనే
యిట్టిదైన, (యడరు) పెట్టెనె పెన్నిధియనుఁగు బిడ్డ-

కానీ:— ఇందలి -ఈ- స్వరయతికిఁ బనికివచ్చెడిని. -మ॥ ఎనయంగల్గిన
కూర్మిభృంగిరిటిఁగా నీ, తండుఁ గానీ నికుంభునిఁగానీ- భీమ ఖం ౧ ఆ॥

వగచి కార్యము లేదు:— వగచి, అనఁగా వగచుటచేత అని అర్థము.
-ఒక్కొక్కచో భూతార్థకాసమాపకక్రియ హేత్వర్థకంబును నగు, ప్రాథవ్యా-
2౫ పుట ౧౫ నూ. -ఉ॥ రాహుకంతము దెగి దేహము ధరణిఁబడియె- భార
ఆది-౨ ఆ॥ తెగి - తెగుటచే అని అర్థము. ప్రయోగములు వేసవేలు.

దాపరించి:— (ప్రాప్తించి) శబ్దరత్నాకరము తిరిగియుఁ గనులు బాగుగఁ
దెఱచి చూడఁదగు. నిఘంటువునేనిఁ దిన్నఁగాఁజూచు తెల్విఠేటలు లేని దేవ
య్యల కింత శిరోభారమెందులకో చదువరులే పరిశీలింతురుగాక.

పినాసి:— ఇట ననుకరణము కలదు. లేకపోవుఁగాక. ఇది లుబ్ధునిం
గుఱించి వాడెడి దేశ్యపదము; అపశబ్దమునుటకుఁ దగినయాధారము లవమును లేదు,
లేదు. దేశ్యము లన్నియు నపశబ్దములై నచో నిది యపశబ్దమగునని యెఱుఁగునది.

అమృత్యా:— ఇది అనాకరమని, శబ్దర- వలనఁ దేలినందేలుఁగాక.
-లోకోక్తీనాం భవేద్యోగో యది స్యాచ్ఛ్చితిరంజనం అయోలక్క ఇత్యాద్యా
లోకోక్తయః-అహోబలపం - 362 పుట. శబ్దరత్నాకరమే సర్వమునకు దిక్క
గునేని మన వేసులవారి -అబ్బీ- ప్రయోగపరంపర యెట్లు బ్రదుకును. అనర్హ
రాఘవము- ౯౮ పుటయు మఱికొన్ని పుటలును చూడఁదగు.

ఆదిగ:— ఆదిగ, అని అర్థము. కా॥...విపంచి నిన్న మొదలు నీ

వంటమింజేసి- మనుచ 3 - ఆ॥- ౪॥ ఓ లీలావతులార నేడు మొదలే యొ
య్యారి- ఉత్తరరామాయణ - ౧ - ఆ- పెక్కులు కలవు. క॥.....
చనుడంచె నయోధ్యనుండి సరి నిందులకు, భార- అర ౨ ఆ- సరిన్
- సరిగన్ - అని యర్థము. మఱియు నన్నయ్య విట్టివి పెక్కులు-
లేనేలేడు:- ఆశ లేనేలేదు (ప్రతాపరుద్రీయము. ౨ వ అంకము)
పిల్చినావు:- -క॥ బన్నమువడి నొచ్చినారు- భార - అర- ౫ ఆ॥
చ॥ జననమునొందినారరు - అరణ్య - ౪ - ఆ॥ -మెత్తినాడు - లోనైనవి-
మనుచ, ౪. ఆ॥ వీని నిటు లుంతము, -గలిచినామ, చేరినామ- లోనగు -అంక
మొకింత గల్గని మహాత్ముల- యసర్థ రాఘవములోని ప్రయోగములనేనిజాడక
-నిక్కినాముజాతి- యని వదరినందులకుఁ గోటిఫలీగోదావరీస్నాన మొనర్చుట
తక్క నిష్క్రమితిలేదు.

భూమిప్రజలందఱుక :— భూమి- ప్రజలు ఈ రెండును నుండుట
భారతసమ్మతమే. -చ॥... సమస్త ధారుణిప్రజఁ బోచుచుక॥ భార-అది-
౨ ఆ॥ భారతమునిండ నివియే. ఇంక -అందఱునుక - అనుచో సముచ్చయ
ద్యయ మనుకొనుట బుద్ధిపారపాటు, బాలవ్యా-సంధి ౨౧ నూ. చూడుడు
అదియునుంగాక -దివంబునుంబోలే- లోనగు నుదాహరణములు పెక్కులు.

విశాంపతులు :— ఇది అలుక్సమాసము (1) వాచస్పత్యము, (2) మా
హేశ్వరీయము, (3) సుధ లోనగు నుద్గ్రంథములును క్రీమాక మాడభూషి
వెంకటాచార్యులవారు అల్లమరాజ సుబ్రహ్మణ్య కవిగారి యాక్షేపణ కొనఁ
గిన కృత్యుత్తరమునుజూచి, ఈ క్రింది ప్రయోగములు చూడఁదగు. -ఉ॥...
అపాంనిధిఁ గన్గొనిరి- రసికజన మనోభిరామ . ౬. ఆ॥ -క॥... మాడునాళ్ల
పాంపతి వేడెక.- ఉత్తరరా- ౧ -ఆ॥ -క॥ ... వారాన్నిధు లేను దాటి
పాండురం ౧ ఆ. -క॥ ... తలఁతుక మద్వంశాచార్యుక దిరుమల శ్రియః
పతి గురునిక -పంచతంత్రము ౧ ఆ॥ -తత్పురుషేకృతి- అనునూత్రమున
నున్న బహుళగ్రహణ మాయాప్రయోగముల కుజ్జీవకమని సుభోధినీకారకుడు
స్వప్తపఱచె -విశాంపతిర్విష్టరభాజమారాత్ - అను కాళిదాసప్రయోగముకూడ
నలుక్కనియే వాచస్పత్యాదులసరణి తెల్పుచున్నది. తిట్టదలంచుకొన్నచో
దప్ప -విట్పతి- యని రాజునుగూర్చి యెవ్వఁడును వాడఁ డని యెఱుఁ

గదగు. మఱియు - ఇది చేమకూర వెంకన్న శిరసావహించు ప్రయోగము - అని తూలనాడియున్నారు. అది సాధువు కాదా! ఈపంక్తులు చదివికొనుడు. - అతయేవ రామాభ్యుదయే, - శ్లో॥ ఆపుల నీవ నేర్తు వరయంగ - నిత్యాదిపద్యే, కర్తు మకర్తు మన్యథాకర్తు ముదారశక్తి వీత్యుక్తం, అహోబల 169 పుట. మఱియు, ప్రాథవ్యా 5 పుట, 15 సూ. చూడుడు. పిట్ట కొంచెము గూత ఘనమును గాదగదు.

మీరలుండిరి:— ఇది భవచ్ఛబ్దార్థకము, కావునఁ బ్రథమపురుష యోగము తప్పలేదు. గౌరవద్యోతకము, బహువచనమునకు ఫలాంతరముండుటచే తావన్నాత్రిముచేఁ దృప్తిచాలక ప్రథమపురుషము వివక్షచేయఁబడినది. - అనుక్తమన్యతో గ్రాహ్యం - పాణినీయముచూడుడు. తఱచు పాణిన్యను సరణ మాండ్రవ్యాకరణమునకుఁ గలదని విజ్ఞులెఱుఁగుదురు. - నీవు - అనుచో నీవిధి చెల్లదు. దానియందు గౌరవద్యోతకత్వ మప్రసిద్ధమని యెఱుఁగునది.

మానిసులు :— ఇది తద్భవము, ఇదుపోత్తమనూత్రము దేశ్యములయందుఁ దఱచు ప్రవర్తించును. అందలి యుదాహరణము లాయీ నూత్నాశ్రములను బోధించెడిని. అహోబల 419 పుట చూడుడు. ఈనూత్రిప్రవృత్తి ప్రాయికము. ఇందుకు కవిజనాంజనము చూడుడు. ఇది నూరియు నూచించినదే. ఏమైనను నిప్పట్ల నూరిగారి మతము సుంత చింత్యము. మీరు ఇదుపోత్తమ నూత్రము నెత్తితిరి గానఁ దన్మూలముననే నూత్రిపాయమగు స్రత్యుత్తర మీఁబడియె. నూరిగారిమత మేల చింత్యమో దెబ్బట అంత ప్రిస్తుతము గామి కాఖాచంక్రమణమునకు దిగలేదు. “ఉ...కలరుగా మఱి మానిసిబోలు మానిసుల్” విజయవి- 3- ఆ, ప్రాచీనప్రతులు చూడుడు. ఇటీవలివా ఓదియేకాక యనేక స్థలముల “మానుసులు” అని దిద్దఁజొచ్చిరి. అవి నూరిగారి వికృతిపద వ్యాఖ్యానుసారములని యెఱుఁగదగు. ప్రాజ్ఞులకొఱ కింతవఱకు వ్రాసితిమికాని మాకు “అంక మొకింతకల్గివారి” మురారి 129 వ పుట లోని ‘పోణిములకు’ అనునదియే చాలును. ఈప్రయోగము సర్వమతదూష్యమగుటచేఁ దప్ప. ఈ తప్పుచే నొప్పును సమర్థించుట మాకెండులకు. ఈ “పోడిమి” అహోబలపతిచేఁ బరిగణితమని యెఱిఁగి విస్తరము కావలసినచోఁ బ్రశ్నింతురుగాక.

కొదువ:— ఇది ఉకారమధ్యముగా శబ్దరత్నాకరమున లేదని తప్పనుట

యుక్తముకాదు. 'ఈ...నీకుఁ బాదుసా । గామి యదంతగాఁ గొదువగాదు...
అ॥ వె॥...కూర్చువాఁడొకండె కొదువగాని' ప్రతాపరు ద్రీయము 7 అంకము.
ఇట్లు వీరు పలుచోట్ల నుకారమస్యముగా నగ్రామ్యపాత్రోక్తులలో వాడియు
న్నారు. శుద్ధపత్రికలో దిద్దకుంటకూడ వీరి కిది సమ్మతమని దెల్పుచున్నది.
మఱియుఁ గళాపూర్ణోదయాదులలో నెల్ల నిట్లే యున్నది. ప్రాచీనప్రతులు
చూడఁదగు.

మరల నడుగుచున్నాడను :— అనుచో నర్థబిందువు వెనుకటి ముద్రణ
మునఁ బొరపడినది దానిం బుచ్చుకొని “వాఁడు అనుచోఁదక్క నట్టి రూప
భేదముల నర సున్నయుండు నని కవి యెఱుంగఁడు” అని చెడవెక్కిరించిరి.
అరసున్నలుకలవి, 2-3 పుటలలో 4 ను, తక్కిన యావన్నాటకమునందును
వెదకిన 68 యును వెరసి 92 ఉన్నవి. ఇట్లుండ నట్లేల వెక్కిరించిరో పరికిం
పుఁడు. ఇట్లే అనర్థ రాఘవపండితరాజశతకములను విమర్శించిన వానిగతి యేమ
గునో యోజింపుఁడు. 4 “దాక” లలో నర సున్నలు వేయవేదు. సైచు, తేడు
తొలి, మునిగి, తలపు, ఆ మెధలంతే, కోలజాలెడిక, చక్కదనము, ఇంకను
మఱికొన్నియును నరసున్నలు లేనివి కలవు. ఇడుకొనెఁడు అలరవినంగ, గోళ్లఁ
గీట, సంస్కృతపుఁబాగు, కృష్ణఁగీత, నన్నఁగేలి, తొలఁకా డెఁడు, లోనగు
పెక్కుచోట్ల ననవసరముగా నరసున్నలు పడినవి. ‘ఆచార్యుల్ బ్రయంబంద’
లోనగుచోట్ల వృథాగా నరళాదేశమున్నది. 7 ప్రయోగములకన్న నధికముగ
—వృథా— యని చతుర్థవర్ణమును వాడిరి ఇట్టి వింకను ననేకములు కలవు. ఇవి
యన్నియును నంక మొకింత కల్గిని (వ్యాసుల) వారివే యనుకొను వెట్టు
తుందురా !

హుళక్కి:— హుళిక్కికి రూపాంతరము. (శబ్దార్థచంద్రిక)

నరుఁ డీతని పధియింపఁగ, హరశిష్యుండైన జామదగ్న్యునికన్నఁ:—
అప్రాజ్ఞులిట యతిపోయిన దందురు. అ॥ వె॥ ... జమ, దగ్ని తనయరాఘవాదు
లైన” కాంతి - ౬ ఆ.

విష్ణుపాదోద్భవి :— శ్లో॥ -విష్ణుపాదోద్భవీం గంగాం- సంప్రదాయ
పెద్దమగు వైదికపాఠ మిట్లున్నది, విష్ణుపదీశబ్దమునకు బలె జీషు నులభము
కౌరాదిరాకృతిగణః. సర్వజ్ఞా సర్వజ్ఞీ అను చోటం బలె నిట, ఆ ఈ ప్రత్య

యములు రెండును సాధువులు. - శ్లో॥ సర్వార్థమాగధీం సర్వభాషాను పతి
కామిసిం సర్వదాం సర్వతోవాచం సర్వజ్ఞీం ప్రణీదధ్మహే - కావ్యాను
కాసనము ౨ పుట. ఇట - సర్వజ్ఞస్య, భార్యా, అని చెప్పి - పుంయోగాత్, అని
జీషుచేసినచో సర్వజ్ఞత్వము పతయిండు సంక్రమింప వలసివచ్చును గాన
- గౌరాది, జీషు చెప్పి తీరవలె నని యెఱుంగునది. ఇంతకన్న విష్ణుపాదోద్భవి
కడు సుగమము. - విష్ణుపది - యును, వైదిక పాఠమును దానికి మార్గప్రదర్శ
కములు; విష్ణుః, పదం స్థానం, యస్యాః, అని సుధాకారకుడు విగ్రహము
ప్రాసి - గౌరాది, జీషు చెప్పెనని యెఱుంగునది. ప్రకృతము, ఉద్భవత్య
స్మాదితి ఉద్భవః, విష్ణుపాదః ఉద్భవః యస్యాస్సా.

విదురుని జన్మము :— వ్యాసుడు విదుర వృత్తాంతమును జెప్పటకు బీజు
మిడి. పై విదురవాక్యముచేతఁ గొంతయు, గంగావాక్యముచేతఁ గొంతయు
విదురజన్మ వృత్తాంతము సూచితమైనది. అందు విదురవాక్యములోఁ దనజన్మ
మును గూర్చి విదురుఁ డేవగించుకొనుట ధ్వనితమగుచున్నది; దానిచే నందు
లకుఁ గారణమగు వ్యాసుడు—అలోపము నాదిగాదనియు, నిందులకిట్టి యితి
హాసము కలదనియు, నీవు దానీపుత్రుండవైనను బరమోత్తముఁగుడ యముని
యంశముచే జనించిన వాడవనియు—నూత్రప్రాయముగాఁ జెప్పి యతని
నోదార్చెనని యెఱుంగునది, ఈమాత్రము పూర్వోత్తర సందర్భము లెఱుంగని
మోఱకులకు విమర్శనము లెందుకో! శాంతం పాపం.

చతుర్థాంకాంతమున శ్రీకృష్ణవాక్య మసందర్భముగా నున్నదట :—
ఆహా! మూర్ఖత! శ్రీకృష్ణుడులు భాగీరథికి స్నానార్థ మరుగుచుండఁగాఁ ద్రో
వలో స్త్రీరూపధారిణియగు గంగ కన్నట్టెను; గంగ వచ్చుటచే ధర్మరాజుడు
ప్రయాణమునకు సుంత విఘ్నము కల్గినది; కొంతసేపచ్చటనే నిల్చిపోయిరి;
కదపడి గంగ పుత్రుని గడసారి చూచుటకని వెళ్ళిపోయెను; పిమ్మట శ్రీకృ
ష్ణుడు ప్రకృతవాక్యమును బల్కెను. ఇటఁ బూజ్ఞులకు శంకయే లేదు;
దేవయ్యలకో, బ్రతుకెల్ల శంకయేకదా! వీరి తాత్పర్య మిది. గంగ యిక్క
డనే యుండఁగా వీరు గంగకడకేగి స్నాన మెచ్చటఁ జేసెదరని. ఈయం
శము గంగాశంతనుసమాగమఘట్టము చదివికొన్నచోఁ దీరును. స్త్రీరూపధారి
ణియై గంగ చిరకాలము శంతనునింటఁ గాపురమొనర్చి యతని కెనమండ్రు

బుద్ధులను గనియెను. అంతకాలమును జలరూపిణి యగు గంగ లేదనియే భావించు మూర్ఖులును గలరా! ఇట్లే రామునికి సముద్రుఁడు, ఆంజనేయునికి మైనాకుఁడు మనుష్యరూపమునఁ బ్రత్యక్షమైనట్లు రామాయణమునఁ గలదు; ఆయాస్థలముల నెల్ల నిట్టి పిచ్చి కుచ్చితపు శంకల నొనర్పవలసినదేయగునా! విస్తరమందం ముఁ జూడఁదగు.

మరుత్తు, మరుత్తుఁ (డు) :— ఉభయమునుగలదు. -వృద్ధాదిరాకృతి కణః- కావుననే -నారాయణభట్టు - భార- ౧ ఆ. లోనైన ప్రయోగములు చెప్పించెడిని. -మరుత్తు- కు బురాణనామచంద్రికకూడఁ జూడుఁడు.

మరుద్భూపాలుఁడు :— మరు + ద్భూపాలుఁడు, అనుకొని దేవయ్యలు వెక్కిరించిరి. మరుద్భూ + పాలుఁడు, అని తెలిసికొందురుగాక. అనఁగా దేవభూమియగు ముంజవత్పర్వతమును బాలించెడి సాంబమూర్తియని యర్థము. -ప॥ హిమవంతంబు నుత్తరభాగమున ముంజవంతంబను పర్వతము గలదు; అందు శివుండు శివాసహాయుడై సురసిద్ధగరుడగంధర్వాది సమస్తజాతులును పేవింప విహరించుచుండు. భార- అశ్వ-౧ ఆ. ఆభాగమంతయుఁ జక్కఁగాఁ జదివికొన్నచో నాద్రవ్యమునకు మొదటిస్వామి శంకరుఁ డనియు, బిడపటి స్వామి మరుత్తుఁ డనియు, గడపటిస్వాములు ఋత్విక్కు లనియుఁ దేలును. శివుని మరుద్భూపాలశబ్దముచే వ్యవహరించుట సాభిప్రాయమని యప్పు డెఱుక వడును.

అవుల :— దీనిని, అవల, అను నర్థమున భారతాది గ్రంథములనిండ్ల వాడి యున్నారు. వ్రాత పొరపాటుకాని అచ్చుపొరపాటుకాని కాదు. ఇన్న మెన్న నచ్చైన ప్రతులయందును గానవచ్చుచున్నవి. -సత్యాదులవుల, శాంతి ౫ ఆ -అవులఁబడి- అవతలబడి- 1912 సం॥ 8 ఫారము నోట్సు. శబ్దరత్నాకరములో వ్రాయలేదని దేవయ్యలు వెక్కిరించిరి. పాపము! దాని పీఠికలోఁ బ్రయోగమున్న దని యెఱుఁగరు. -వ్యవహారమాత్రోపయుక్తం బులైయుండి యవులఁ క్రమక్రమంబున వృద్ధిబొంది- viiiవ పుట.

బందులు, బందువులు :— ఈ రెండును బంధుశబ్దతద్భవరూపములు, వుగాగమము బహుళమగుటచే రూపద్వయసిద్ధి సుగమ మని యెఱుఁగునది. బాలవ్యా- తత్సమపరి- ర ౬ సూ. చూచి, దాని వ్యాఖ్యానముకూడఁ జూడుఁడు.

బాలకుడవయ్య మెచ్చంగవచ్చు నిన్ను :— నీవు బాలకుడవు అయ్యకో ఐనను, నిన్ను మెచ్చంగవచ్చుకో, అని అన్వయము; అసందర్భమునట తెలివితక్కువ. -క॥ నీయడిగిన యర్థాభి, ప్రాయములకు నుత్తరంబు పరువడిఁ జెప్పకో, ధీయుత! బ్రాహ్మణులకుఁ గా, కాయతమతులయ్యు, నొగుఁ కవి విషయములే, అయ్యకో - ఐనను, అనియర్థము. ఇట్టివి పెక్కులు.

బాలకుడ నంచునన్నేల నేలిచేసె :— నేను బాలకుడను, అంచుఁ (నీమదిలో నూహించి) అని సమన్వయించు కొనఁదగు, ప్రాథకవిత్వమార్గ మెఱుంగని వాండ్ర కేయన్వయమును -దెలియదు. తే॥ గీ॥ అతివ యాగర్భ మెవ్వరికైతి చెపుమ॥ కాశీఖం—ర ఆ॥ ఇయ్యెడ, 'ఎవ్వరికయ్యెకో' అని యున్నంగాని మీకుం గుదురదు. క... ప్రాద్దుజామెక్కుటయుకో, భార- కృతఘ్నోపాఖ్యానము. ఇటఁ బ్రోద్దేమిటి, జామేమిటి, ఎక్కుటేమిటి, అని శంకింతురు కాబోలు! క॥ ... అయ్య! ధ్వు నొక్కొక భూమిపతులగుదు రుజ్జ్వలులై॥ ఉత్తర రా-౯ ఆ॥ ఇట, ఆఱుగు రొక్కొక భూమిపతు లేమిటి అందురు కాబోలు! ఆ॥ వె॥- నిన్ను నధముండగుట మను తపః ప్రభా వమున నెఱింగియు, ఉత్తరరా-౫ ఆ॥ ఇట నిన్నునకు నీవుండవలెనని యం దురు కాబోలును! ప్రయోగవైచిత్ర్యము లెఱుగుట పైపైని లేదు.

తాత తండ్రులు :— ఇట 'దండ్రులు' అని యుండవలెనని కృతఘ్నుల యాశయము; అజ్ఞానము తప్ప. చూడుఁడు, "తే॥గీ॥ తాతముత్తాత తండ్రుల తరతరంబు- పాండురంగ- 3 ఆ॥ దిద్దుదురు కాబోలును! కొన్నియెడల ద్వంద్వంబునం బదంబు మీఁది చతపలకు నదవలుగానంబడవు. 'అప్పాచెల్లెం ద్రు' నిర్వ- 3 ఆ॥ "కండతుండెములు" రామా- ౧ ఆ॥ రాక పోకలు, భాగ- ౧౦ స్కం. ప్రాథవ్యా- 2 పుట ౬ నూ. చూడుఁడు.

అదిగో, అదుగో, అడుగో, అరుగో, ఇగో, ఇదిగో, ఇదుగో, ఇడుగో, ఇరుగో :— ఇత్యాదులు దేశ్యములు, కళలు, ప్రతిపదోక్తావ్యయములు. ఈ యంశమునకు అహోబల. 496 పుటయు సంగ్రహవ్యా- 39 పుటయుఁ జూడుఁ డు. ఉత్పఘటిత రూపసత్తకు శబ్ధార్థచంద్రిక చూడుఁడు. అడుగో, ఇడుగో లకు వాడుగో, వీడుగో, అని షిల్లలమఱ్ఱి వీరభద్రుఁడు వాడెనుగాని, ఆ ప్రయోగములు కర్ణకతోరములగుటయేకాక బాగుగవిచారించినచో కాస్త్రీయ

ములుగూడఁ గాఁజాలవు. 'గో' అనునది ద్రుతాంతావ్యయమనియు - గో - అనునది దాని రూపాంతరమనియు, శ-ర-లో వ్రాసెను; అది అహోబలుని మతమునకు విరుద్ధము. పైఁగా - రాముఁడుగో - -కృష్ణుఁడుగో - ఇత్యాది ప్రయోగములను గూడఁ దెచ్చి పెట్టిన భాషకు వైరూప్యము నాపాదించును గాన నంతకన్న ప్రతిపదోక్త పక్షమేమంచది. బంగారులో - గారు - గౌరవార్థక మనుకొన్నట్లే, ఇందు సర్వసామశబ్ద మున్నదనుకొనుట విచార చూరము. - ఇగో - అను దానికి దేశ్యత్వమొప్పిన శబ్దరత్నాకర కారకుఁడు తక్కినవాని కొప్పుకుండుట యక్కజము. - ప్రవాహినీ దేశ్యా - ఇవి యే షియు భారతకాలమునకు గ్రంథస్థములుగాఁ గనపట్టవు. క్రమముగాఁ జేర మొదలిడినవి. ద్రుతప్రకృతికములు గానిచోఁ గళా పూర్ణోదయ ప్రయోగము కుదుర దని యొక వాదము రావచ్చును. అది ద్రుతోపజీవిత్వమువలనఁ గుదు రును. ఈయంశమునకు అహోబల, 358 పుట చూడఁదగు. శ్రుతిరంజకతం బట్టి ద్రుతము చేరును, లేనిచో మానును; ఇది సంగ్రహముగా వ్రాసిన ప్రత్యు త్తరము. ఈరహస్యమును నెఱుఁగని వారు దీనిని ద్రుతాంతమని భ్రమపడుదురు. అయినచో - మిక్కిలి - - అప్పుడు - లోనైనవి కూడ వారికి ద్రుతాంతములే కావలసివచ్చును. ఈద్రుతోపజీవిత్వముకూడ దీనికి హ్రస్వరూపస్థితిలో లేదు. ఆ యీ యంశములు దీర్ఘదర్శిత్యము కలవారు విచారింతురుగాక.

ఇయ్యది వినోదముగా నొకరిశక్తి యొకరు పరీక్షించుకొనుట కేర్పడినది:— ఇయ్యెడ స్వప్నములో నంతస్వప్నమువలె దేవయ్యల తెల్వితక్కువ వ్యాకరణ పాండిత్యములో మఱియొక తెల్వితక్కువ వచ్చి ప్రవేశించినది. ఈ వాక్యము నందు సంఖ్యావాచకము కాదుగదా సంఖ్యేయవాచకమగు - ఒకరు - గూడ లేదు. అన్యోన్యశక్తి పరీక్షణ మొనర్చుకొనుచున్నారని వాక్యార్థము. - సీ॥ ఒకరితో నొకరు దెల్పక యథాయథలయి - ఉత్తరరా - 4 ఆ॥ - ఏకేముఖ్యాన్యకేవలాః - ఈజరుగుచున్నయదియో, అన్న గారి కొకరికి సరిదురము - అంక మొక్కింతకల్గ నివారి అనర్ఘరాఘవ నాటకము 91 పుట, 5, 6 పంక్తులు చూడుఁడు.

ఇక్కడికిఁ, అక్కడికిఁ:— ఇత్యఘటిత రూపములును సాధువులే. - సీ॥ నీవెక్కడి కేగె దనుడు - - ఉ॥ ఎక్కడినుండి వచ్చె - మార్కండేయ - ౧, ౫ ఆ॥, గ్రంథవిస్తర భీతిచే - అంక మొక్కింతకల్గనివారు సంస్కరించిన పొత్తము

నుండి మాత్రముదాహరించితిమి. మఱియు నీప్రయోగములకుఁ జిన్నయ్య నూరి స్వయముగా సంస్కరించి ముద్రింపించిన నీతిచం - 10, 18, 23, 25, 31, 34, 41, 45, 47, 106, 114 పుటలును, నీలానుందరి పరిణయము 40 పుటయుఁ జూడుఁడు. ఇతరత్ర కల ప్రయోగములకు మితియేలేదు. - ఎక్కడికిఁబోయెదరు- శుక్రనీతిసారము, 12 పుట. ఇది నిరాతంక శాస్త్రులవారిది.

ఇద్దటితోడను :— ఈరూపమునందలి యిత్వమేమి, అందటికిఁ, కొందటికిఁ, ఎందటికిఁ, లోనగు స్థలములయందలి యిత్వమేమి మాబాబురకుఁ దప్పని కొందఱు వృద్ధులు బోధించిరి. ఆవృద్ధులకు నుంకర రంగయ్యగారి గూఢార్థప్రకాశిక ప్రేరకము. ఆరంగయ్యగారికిఁ జిన్నయ్యనూరిగారి ప్రయోగ మాధారము. ఈయంశము గూఢార్థప్రకాశిక 124 పుట చూచిన విస్పష్టమగును. - వజ్రం వజ్రేణ భిద్యతే - కనుక నూరిగారి ప్రవృత్తిచేతనే దానిని ఖండింప వలెను. నీలానుందరీపరిణయము 34, 54 పుటలలో నాలు గేసియు 53 లో నొకటియు వెరసి 9 ప్రయోగము లున్నవి. పొరపాట్లందమా ! ముఖపత్రముం దిటు లున్నది. - ప, చిన్నయ్యనూరిచే వ్రాత తప్పులవలనఁ దొలఁగింపఁ బడి - గూఢానం॥ ఏప్రిల్ ౫వ తేదీని నచ్చైన పుస్తకము చూడుఁడు. ఆదిన ములయందే అట్లే అచ్చయిన చిన్నయ్యనూరి నీతిచం, 18 పుట లోనయినవి కూడఁ జూడుఁడు. మఱియు నీయిత్వము ప్రాథవ్యాకరణకర్తకును సమ్మతమే త్రిలింగలక్షణశే 33 పు, 90 నూ లో, నీయంశము ధ్వనితము కావుననే యితఁడు శబ్దరత్నాకరము 393 పుటలో - అందటికి, అని వ్రాసెను. పొచ్చిన ములైన భారతాదులలోనున్న యీప్రయోగములకు మితియేలేదు. 1901 సం॥ అచ్చైన భారతమునఁ గూడఁ గానవచ్చుచునేయున్నది. - క॥... అందటిలో నొక్కనిఁ గోరుము - మహాప్రస్థానిక పర్వము. ఇది కం, వీ; రా, న, కా; గార్లు దిద్దినది, - ఉ॥ అందటిలోనఁ బెంపును - ఉత్తరరా క ఆ. - ఇది 1910 సం॥ - చెదలువాడ నుందరరామశాస్త్రులవారు దిద్దిప్రచురించినది. దిక్పాత్ర ముదాహరింపఁబడియే. నిరాధారపువ్రాతయు నిన్న మొన్నటి సామాన్యపు వ్రాతయు నిందటి కజ్జత నాపాదింపనేరదు గాన దానిం ద్యజించితీరవలయును.

ఏడ్గురంట :— ఇట, వెనుకటి ముద్రణమున - ఏడ్గురు - అనుటకు బదులు - ఏగురు - అని డకారవిహీనముగాఁ బడినది; దానిపై వసువు లేనమండ్రి

అనియు, ఏగురు అను శబ్దమునకు ఏడుగురు అను సర్థము రాదనియు బోధించిరి. ఈయంశము మేము వీరివలననే తెలిసికొనుట నిక్కమైనను లోకము విశ్వసించదు. పైఁగా నింతకుమున్నుచ్చైన మా గ్రంథములొప్పవు. - తే॥గీ॥ అష్టవసువులుగూడ భార్యాసమేతులగుచు - మా దేవీభాగవతము 2 స్కం. ఇంకను మాశిష్యులు వాదింపఁ గలరు. - అష్టశబ్దమునకు, తి॥ వెం॥ కవుల కర్థము తెలియదు. ఊరక సంస్కృతపదమును మక్కికి మక్కిగా మార్చి - రన మొదలిడుదురు. వాండ్ర కేమి సాగదా! చీవాట్లిడువారు లేరుగదా! - లజ్జా మేకాం పరిత్యజ్య త్రిలోకీవిజయభవేత్.

క్షమాపణ:— ఇది నింద్యగ్రామ్యమట! ఔరా తెలివి! శ్లో॥ క్షమాపయసి చే న్మాంత్వం కురు మే వచనం నృప- దేవీభా 2 స్కం ౧౯ శ్లోకము చూచి బుద్ధిగల్గి మసలునది.

సహాయము :— ఇది ధర్మపరముగాఁ బ్రయోగించినది యని గీటు పెట్టినారు. అట్లు ప్రయోగించినను దప్పు లేదు. నిజమున కిటు ధర్మవాచకమే కాని ధర్మవాచకము కాదు. సహాయము తోడు, అని అర్థము. గీటువెట్టుట తెల్విత్తువన. - వాలిసహాయమునకు - అనర్ప 2 అం. ఇది ధర్మపరమే యని తెలియఁదగు. - క॥నినుఁ దెప్పగాఁగఁ గైకొని, మనోరథపయోధి యేను మానినొగడనకొ, గని చరితార్థత నొందుదు, ననితలఁచెద నీ(సహాయ) మల్పమొయ్యెందుకొ - హరిసం- ఉత్తరభా-7ఆ. ఇటు సహాయము ధర్మపరముగాకతప్పదు.

పుత్రా దిచ్చే త్వరాజయమ్ :— ఇటు ననుకరణము లే దని వెక్కిరించిరి; అభియుక్తప్రయోగరహస్యము లెఱుఁగమింజేసి వీరు పలుచోట్ల నిట్లు పొరఁబడిరి. - ఒకానొకచో ననుకరణ విరహితంబుగ సంస్కృతవాక్యంబు గానంబడెడి. - అంటితి నమశ్శివాయ, పాపాత్మురాలి- జై 4ఆ. ప్రాథవ్యా 5వ పు, 15 వ నూ. చూడుఁడు

పంచమాంకమునఁ బ్రధాననాయకుఁడగు ధర్మరాజుప్రవేశము లేదు, దానింగూర్చి దేవయ్యలువెక్కిరించిరి. ఈసంశయమునుగూర్చి, మురారి మహాకవికృత మగుననర్ప రాఘవమున రివ అంకమును జదివికొందురు గాక, పాపము! ఆనాటకమును ప్రత్యక్షరమును దెలిఁగించిన - అంక మొకింతకల్గనివారికిఁగూడ నీస్వల్పవిషయము తెలియకుండుట విచార్యము. తెలిగించుటలు వేఱు, తెలివి తేటలు వేఱు-

శ్రీమత్పర దేవతాయైనమః.

పు ర శ్చ రణ ము

చదువరులారా! యిందు మాపాశుపతమున మున్ను చర్చించినవిషయములే మరలఁ బ్రసక్తి కలుగుటందేని పిష్టపేషణ మొనర్పవలసివచ్చినది. ఆప్రసక్తి మాశిష్యులుచేసిన - పరాస్తపాశుపత- నామకమగు నవకతవక ప్రసంగమే - పాశుపత- ఖండన మెట్టులున్నను ముందు దానికి ననుగుణమైన పేరేని మా - దైవవంచితులకు - స్ఫురించినదికాదు. ఈ ముగ్ధులకు స్ఫురింపకున్నను వీరి - నేమమును జూచు తాతల - కేని స్ఫురింపకుండుట శోచనీయము. సిద్ధములు గొడ దైవవంచితులకు సమయమునందుఁ బొడకట్టవనుటకు మనకు గురుశాప దుష్టుడగు కర్ణుని చరిత్రమే బోధకము. అది యటులుండె. పాశుపతముపైఁ బ్రసరింపఁదగిన పే రెయ్యదియో తెలుపవలసియున్నది. అది బ్రహ్మదండము.

శ్లో॥ తస్యాఽస్త్రం గాధిపుత్రస్య ఘోరమాగ్నేయ మద్యతమ్, బ్రహ్మ దండేన తచ్చాంత మగ్నే ర్వేగఇవాఽంభసా, వారుణం... పాశుపతం తథా వశిష్టో గ్రసతే సర్వం బ్రహ్మదండేన రాఘవ॥ (వాల్మీకిరామా - బాల)

పై ప్రమాణముం బట్టి పాశుపతముపైఁ బని చేయునది బ్రహ్మదండమని విన్నవ్యమ. మాముగ్ధులకింత పరిశీలనాజ్ఞానమే యున్నచో నొప్పులు తప్పు లని దీవరి తెగవెక్కిరించి దానిచే శీర్ష మాధారచక్రగత మగుటయు, దాని నట నుండి యుద్ధరించుకొనుటకై మరల నేవో వెట్టిప్రయత్నము లొనర్చి - భక్షి తేఽపి లకు నే న రోగకాంతిః - అను లోకోక్తికిఁ బ్రథమలక్ష్యము లగుటయు నెట్లు ఘటిం చెడిని! నామకరణవిచారమింతతో ముగించి యింక నిందలి విషయములనుగూర్చి ముచ్చటెంతము. ఇది సర్వవిధముల నీ వెం॥ రా॥ ల శిష్యుడ నని యొక దేవయ్య ప్రచురించిన “పాణిగృహీతాశ్రవణానంద శృంఖల” కుపాధ్యాయప్రాయముగ

యన్న దని మాచదువరు లెఱుంగుదురు కాక. అట్లుండుటందేసి దానికిఁ బట్టించిన గతియే దీనికిఁగూడఁ బట్టించుట యుక్తము గాన దానివలెనే యీ పరాస్తపాశు శతనామకపుఁ జొప్పబెండు గూడఁ దృణీకరింపఁబడుచున్నది. “సహృదయాః పమాణమ్॥”

యజమాని:—ఇట పుంయోగమున జీషు రాదని చెప్పటకాధారమునున్న. టిక్షితులువ్రాసిన యక్షరములు ‘టిడ్డాణయ్’ ‘ఉగితశ్చ’ అను నూత్రములవలన వచ్చెడిజీప్సృత్యయమునే వారించెడినిగాని యన్యమును లేశమును వారించ నేరవు. ఆయక్షరము లుదాహరింతము. నూ. టిడ్డాణయ్... “పక్ష్యమాణేత్యత్ర టిత్వా దుగిత్వాచ్చజీప్ ప్రాప్తః యానుటో జిత్రేన్వన లాశ్రయ మనుబద్ధకార్యం వాఽఽదేశానా మితిజ్ఞాపనా న్నభవతి, శ్చశ్చానచ శ్చిత్రేన్వన క్వచి దనుబద్ధ కార్యఽన్యనల్విధా వితి నిషేధా ద్వా” ఈ యక్షరముల యర్థము మాముగ్ధుల చూటట్టులుండ, తద్రీక్షకులకుఁగూడఁ జక్కఁగాఁ దెలియ దని వారిచట వాదించు వాదముంబట్టియే నిర్ణయింపవచ్చును. ఇంతమాత్రపుఁ దెలివితో నీ “దైవవంచితులు” వైదికులవెట్లు తూల నాడుచున్నారో చూడుఁడు. “యజమాన్యాభర్తుః” మొదలగు వైదిక శబ్దములు పాచకులకుఁ గాని శాబ్దికులకు సమ్మతములుగావు.” వైదికశబ్దములట! అనఁగా వేదములోని శబ్దములు గావు. అగుచో నవి శాబ్దికులకు సమ్మతములేల కాకుండెడిని? పైఁగా ప్రయోగము వేదములోనిదని యెవఁడనుకొనును? వైదికులు, అనఁగా యాజ్ఞికులు, సంప్రదాయ సిద్ధముగా పాడు శబ్దములట! ఈ నక్షత్రనూచులకట! సమ్మతములు గావట! ఆయాజ్ఞికులు శాబ్దిక జీవులుగాని శాఽఽబ్దికజీవులు కారు. కావుననే ‘యజమానస్య భార్యా’ యజమానీ అను నర్థమున నిర్బాహ ముగు జీప్సృత్యయమును కైకొనిరి. ఈజీషు టిత్వప్రయోక్తము గాని, ఉగితశ్చ ప్సృత్యయముగాని కాదు; జీష్ణు గాదు. మోఱకుల కెంత తెల్పినను దెలియదు. కాన నింతతో ముగించుచు ‘క్షమాపణ నింద్యగ్రామ్య’ మన్ననోటి కిది తప్పనుట యొక యక్కజము గాదని తెల్పుచు, దానివలనఁ గల్గిన పరాభవమున కొప్పి తొని యనుభవించుచున్నట్లే దీవింగూడ ననుభవింపవలసినదని కోరుచున్నారము. “అషశ్య మనుభోక్తవ్యం కృతం కర్మ శుభాఽశుభం”

ధామ్యులు ప్రవేశించును, వ్యాసులు ప్రవేశించును :— ఇందులకు మను

చరిత్ర వ్యాఖ్యానమునుండి మాచూపిన— “కృష్ణరాయలు.....జయించెను” అను నుదాహరణము పనిచేయడం! అతడు గూడ మాతోపాటు దానిని దిద్ది కోవలసినవాడే యగునట! మాకర్మము కాలి యీ “నక్షత్రసూచుల” తప్పుడు గూతలకు మేము పాతులమైన నగుదుముకాక; పాప మయ్యనఘుడు గూడ నట్లే కావలసివచ్చినేమి! అది యటులుండె, పైగా భారతమునుండి చూపిన— “క॥ మాయయ్య యెవ్వ రెక్కడఁ బోయిరి” అను నుదాహరణమట! పద్యములో నున్నదియట! మాగద్యములు కూసుగద్యములట! ఇందలిప్రయోగము లకట! విచ్చిత్తివిశేషమునకై కొండొకచో వాడిన పద్యగతప్రయోగములు పని చేయవలె! ఎందులకీ పిచ్చిప్రలాపన మని యిది వఱకెందతో మందలించినను నోరు మెదుపు మా దేవయ్యలి కెప్పుడేని బుద్ధిగల్గునొకో! ఏదియో ప్రేలుటయే వృత్తిగా నేర్పఱచుకొని యదియే జీవనాధారముగ వర్తించు వీం డెట్లు ప్రేలిన నడుగువా రెవరు? “అబోధోపహతా శ్చాన్యే జీర్ణ మంగే సుభాషితం” పైప్రయోగముం గూర్చి పాశుపతమే విశేషించి తెల్పును గాన నిట విస్తరింప వలసినది లేదు.

ఇదుగో, ఇదుగో, ఇరుగో, అరుగో :— ఆయా రూపములంగూర్చి పాశుపతమున విస్తరించి బోధించి వ్రాసియుంటిమి. అందు, ఇయ్యవి ప్రతి పదోక్తావ్యయము లనియు కళ లనియు నొక్కి వక్కాణించి యుంటిమి. ఆయా సందర్భములకుఁ దగిన ఖండనోపాయము దొరకక యేవో కొన్ని మాటలు వదర్చి కొంత దుఃఖము దీర్చికొని— “మీఁదుమిక్కిలి యవి కళలట” అని యొక అంకె వేసిరి. అవి కళలు కావేమి? కానిచో—

క॥ ఈకుధరేంద్రము లోకా । లోకపు బల్ గోడఁ దట్టి లోనికటాద్రుల్
మేకులుగాఁ జేయుచు నది । గో కానబడియెఁ దల్లగొల్లెన భంగిక॥

(వరాహపురాణము)

అను మహాకవిప్రయోగము కుదురుటెట్లు? శబ్దరత్నాకరకర్త కీప్రయోగము దొరకక, దొరకిన కళాపూర్ణోదయప్రయోగమును సాధించుటకు గత్యంతర మున్న దని యెఱుకపడక, ద్రుతాంతముగను లాక్షణికముగను వ్రాయవలసివచ్చినది. అట్లతడు భ్రమించినచోట్లు మఱికొన్ని గలవు. “గచ్ఛతస్థలనం న దోషాయ” కళాపూర్ణోదయ ప్రయోగముకన్న వరాహపురాణప్రయోగ

మేవిషయమునంగాని తీసిపోవునది కాదు. పైపెచ్చు దీనికన్న నది చాలఁ బ్రాచీనము. దిద్దుద మన్నఁ బ్రాసస్థానమం దున్నది. కాబట్టి “యోజించు” ప్రయోగమువలెనే యియ్యదియు వదరుబోతుల నోరు నొక్కునదియే యని విజ్ఞులరయుదురుగాక ! యోచన తప్పనియు, ‘యోజనయే సాధు పనియు’ అంతకు మున్ను ప్రాసస్థానమునందుఁ బ్రయోగ మిచ్చి వాకట్టు కల్పింపఁబడినది అందులకే మఱియొక మహాకవిప్రయోగము—

త॥ రాజా ! యేమని చెప్పుదు! నాజగతీసురుని మొదటియణకువయును ధా త్రిజనులు రోయునప్పటి! యోజన కాశ్చర్య మయ్యె..., (నిరంకుశోపా)

ఈ ‘యోజనా’ విచార మిటు లుంతము. దీనింగుఱిచి మా వేదము శిష్యులు ప్రకృతమించుకయుఁ బ్రలపించినవారు గారు, కావున నది చచ్చిన పాముం జంపుటవంటిది. పరికృత ‘మిదుగో’ విచార్యము. ఇం దిదిక నొక మాట బొత్తిగాఁ దెల్వితక్కువను వెలిఁ బెట్టునట్టిది వ్యయము చేసిరి.

“ప్రకృతిప్రత్యయజ్ఞానము కలవా రెవ్వరును ‘ఇదుగో, ఇదుగో, మొదలు’ అగు శబ్దముల నొప్పురు ”

ఒప్పురేమి! ఈమాట పరికృతిప్రత్యయజ్ఞాన మున్నవాండుఁ బ్రాసినదే మగునోటు ? అగుచో, నట్టివాండ్రు ‘ఇదుగో’ శబ్దము నొప్పుకున్నను ‘ఇదిగో’ శబ్దము నొప్పుదురుగదా ! ఆయొప్పుట, ‘ఇది’ అనునది ప్రకృతి యనియు, ‘గో’ అనునది ప్రత్యయమనియు. ననుకొనుటవలననే కాఁబోలు, పోలు పోలు! ఎందుల కిచ్చిచ్చివ్రాతలు? కలిగినంతలోఁ దిని కూర్చుండినచోఁ గొంత గంభీరులుగా నుండవచ్చునుగదా ! ప్రతిపదోక్తావ్యయము లని మేము వ్రాసియుండఁగా నానింగూర్చి మాటలాడుచు మధ్య నీచేతఁగాని ప్రసంగ మెందులకు ? “ఎన్నాళ్ళయివది యన నాటు నెల లైన” దనునట్లుండుట యుక్తమో కాదో, లోలోన ‘యోజించుకొందురుగాక..’ మఱియు నట్టి తెల్వితక్కువ మాటలనే ‘చిగురు’ శబ్దవిషయమును ఖండించుచు వెళ్లఁ గ్రక్కిరి. చూడుఁడు.

“చివర యనుటకు గ్రామ్యులెవరో ‘చిగుర’ని వాడుచుందురుగాక... అలోకమున నెన్ని శబ్దములు వికారమును బొందుచుండుటలేదు... ఓహో గ్రామ్య భాష దేవతా.....” ఇత్యాద్యపలాపముల కర్థమేమైనఁ గలదా. ఈ మా వేదము వదరుబోతులకు గ్రామ్యశబ్దార్థము తెలిసిన నిట్లు వాగరుకదా! పైవ్రాత

వలన 'చివర' శబ్దమునకు 'చిగురు' శబ్దము గ్రామ్యమని తేల్చుచున్నాడు. ఇది యింతకు మున్ను చూపిన ప్రకృతిప్రత్యయజ్ఞానప్రసంగముకన్న శోచ్యమైనదే. వ్రాత సర్వమును శోచ్యదశలో నున్నప్పుడు దీనికై యింత శోకింపఁ బనిలేదు.

నిష్కృష్టాంశ మిది. 'చిగురు' చివరకుఁ గాని, చివర చిగురునకుఁ గాని గ్రామ్యములు గావు. గ్రామ్యమని మన మేపదమునందుమో, దానికి నదేయర్థము. గల వేటొకపదమును జూపవలసి యుండును. ఆపదము కొంచెము భేదము. మాత్రమే కలిగి తాదృశానుపూర్వియే కలదిగా నుండవలయును. ప్రకృత మానుపూర్వీసామ్యమున్నను అర్థైక్యము లేకమును లేదు. కావున వీనిలో నొకటి కొకటి గ్రామ్యములుగాఁ జెప్పఁ గూడదు. అగుచో 'చివర' యను సర్థమున మీరు 'చిగు' రని యేల ప్రయోగించితి రందురా, ఇందుంగూర్చి యాపచారికమని మున్నే వ్రాసి బోధించి యుంటిమి. కాన నిందు విస్తరింపఁ బనిలేదు. ఇట్టి వల ననఁగా మా పాశుపతము చదువకమున్ను వెం॥ రా॥ లు ప్రకృతవిషయమున వ్రాసినవ్రాత యెంత ముద్దుగానున్నదో చూడుడు. "వెండుక మనుష్యశక్తి రమున కగ్రభాగమగు శిరమం దుండును గాన దానికిఁగూడ నిట్టియర్థము చెప్పువచ్చును గాబోలును" ఈ ముద్దుమాటలలోఁగూడ లోకజ్ఞానము పూజ్యమో కాదో విచారింపుడు. వృక్షమున కెక్కడఁ జూచినను, చిగురు (పల్లవము) శాఖోపశాఖల తుట్టుతుద నుండును. అది నిజమే. అట్లే వెండుకలుగూడ మా వెం॥ రా॥ లనుకొనునట్లు శిరమందే యుండేనేని చెప్పనే వచ్చును. ఇవి యటులుండుట యనుభవసిద్ధము కాదు. మూతియందు, మోక్కునందు, ము + యందు, చం + యందు ఇంకను నెన్నో చోటుల నుండును గాన దీని కట్టి లాక్షణికార్థము కుదురదని బుద్ధిచెప్పవలసివచ్చినది. ఇంత తెల్విత్తువగాఁ దాము ప్రసంగించుచు నీప్రసంగముతుదను "లాక్షణికార్థ మెట్టిచోట్లఁ జెప్పవలయునో యాలంకారికుల నడుగుడు" అని శాసించుచున్నారు. లజ్జయున్నంగదా, అది లేనియప్పు డన్నరుఁ డేవ్రాత వ్రాయఁడు? ఏకూత గూయఁడు? ఈక్రింది యాపలాపమును జూడుడు. "ఇంతకు మున్ను ముద్రింపఁబడిన పాండవాశ్వమేధపుఁ బ్రతులుఖర్చు కాకుండఁగనే వేంకటేశాస్త్రిగారిమధ్య నానాటకమును మరల నచ్చు వేయించి" ఏమిచెపుమా, అట్లేల యచ్చువేయించికో! వెం॥ రా॥

తప్పుడు శతఘ్నిని గృహ్ణాముఖమున నామరూపశూన్యముగాఁ జేయునప్పటికే యది పునర్ముద్రణమునకు వచ్చి యుండుటయు, దానికొఱ కెందఱో చదువరులు నుమా రొకవత్సరము వేచి యుండుటయు సర్వజగద్విదితమే యగుటచే నీప్రలాపమున కుత్తర మనావశ్యకము. ఇది 'శృంఖలలో' పీండ్రశిష్యాపశదుఁడు చేసిన "ధాతురత్నాకరమట! కాళీసహస్రమట! శృంగారశృంగాటకమట! ఎక్కడనున్నవో?...ధాతురత్నాకరము, శృంగారశృంగాటకము లేవు ... అటు లేదు, చూటు లేదు, కొడుకు పేరు సోమలింగమట!" అను నరణ్యరోదనమున కుపాధ్యాయప్రాయ మని విజ్ఞు లరయకపోరు. కాన నిట్టి ప్రల్లదముల ఖండింపఁ బూనక శాస్త్రవిషయచర్చ కుపకరిమింతము.

శ్రితపఱచు, శ్రితపఱచు:—ఇవి రెండును సాధువు లని వ్రాసి యందు లకు శబ్దరత్నాకరము జూచుకోవలసిన దని మేము బోధించి యుంటిమి. ఆయా మావాత దూరదృష్టిలేని వ్రాతయట! అచట వీరి కువాదోద్ధరణమునకుఁ గంతోక్తముగా నేదో యున్నదట! ఆయున్నదాని నిందు లిఖించి మందలింత ముగాక. "పఱచు,.....క॥ భంగించి యితరకాంత దొఱంగుట తప్పా తడంబఱచి పురుషులకుక" కళా— 2, ఆ, ... (ప్రేరణార్థకమయిన 'పఱచు' ఒకన్యాయమును బట్టి ఉకారమధ్యముగా నుండవలసియున్నను వ్రాతప్రతుల యం దంతట, తఱచుగా, అకారమధ్యముగా నుండుటవల్లను, ఒకప్రామాణిక కవిప్రయోగమున యతియందు కానఁబడుటవల్లను, ఇట్లకార మధ్యముగాను వ్రాయఁబడెను." అని వ్రాసి మరల నుకారమధ్యములు వ్రాయుచు "పఱచు"అనుప్రయుక్తమైన పడుధాతువునకును రూప మిట్లెఱుంగునది.) అని లిఖించెను. దీనినలన నేమి తేలుచున్నది ? పూర్వమహాకవిలిఖితములకు ననేక గ్రంథములలో నిట్లకారమధ్యరూప ముపలబ్ధ మగుచున్న దనియు దానిం దిద్దుదమన్న నొకమహాకవి యతిస్థానమునఁగూడఁ బ్రయోగించుటచే వలనుపడకున్నదియనియుఁగావున విధిలేకయకారమధ్యమునుగూడ నొప్పుకతప్పుక నచ్చినదనియు, నాకభీష్టమైనదిమాత్రముకారమధ్యరూపమేయనియుండేలుచున్నది ఇతని కీష్టము లేకున్నను నితని తాతముత్తాతలకది యిష్ట మని వారివారి ప్రవృత్తి వలనసిద్ధమగుచున్నది. తథావమతభేదేనోభయరూపసిద్ధిః, 'సర్వపథీ నాః కవయాః' మఱియు 'తడఁబఱచు కన్యథా గతి యున్నది' అని యొకబొంకు బొంకి యంత

తోనే ముగింప నేల వలసెనో! వట్టి చెత్తతుక్కు ప్రిసంగముతోడనే చాలా పుటలు చెటిచి యేవో నాలుగు మూడు పుటలుమాత్రము ప్రధానవిషయమునకుఁ గా వమ్మొనరించిన మా దేవయ్యల కాగతి యెట్టిదో బయటఁబెట్టుటలో వచ్చిన నష్టి యేమో విజ్ఞులు విచారింతురుగాక. తప్పుడుకూతలు గూయు దేవయ్యలకుఁ గల గతియే దానికిని గల దనియు; దానికిఁ జూపఁ దలఁచిన గతిని బైటవైచిన యుత్తరక్షణమే యాగతిని దుర్గతిగాఁ జేసెద మనియుఁ గఁతో క్తిగాఁ జాటుచున్నారము.

నిగుడ్చి :— దీనింగూర్చి పాశుపతములో నెఱ్ఱిన హరివంశమునుండి యతిస్థానమున “కుంభపీతమ్ము పగుల్చి మఱియు” అను ప్రయోగ మీఁబడి యున్నది. ఆసందర్భమును జూడనియ ట్లభినయించుచుఁ జిన్నయ్యసూరి సంస్కరించి యచ్చొత్తించిన పాత్రములో నున్నదని చెప్పిన ప్రయోగపరం పరల నెల్లఁ ద్రోసివేయ నుద్యమించు మా దేవయ్యల యవస్థకు వందురనివారెవరు? ‘యతిస్థానము’ యతిస్థానము, ఎఱ్ఱన్న, శంభుదాసుఁడు కవిత్రయములోనివాఁడు. ఇప్పుడేని తెలిసినదా? ఇంక నోరు కట్టుట యుక్త మేమో”

రక్కసు లందఱిని దునిమి రక్త మది తన దేహంబందు :— ఇందున్న “రక్తమది” యనుచోటఁ గల “అది” యనుదానింగూర్చి తెలివితక్కువతనము చే నోరు తెఱచి వెక్కిరించిరి. భారతప్రయోగములను జూపి మేము శిరో భారమును బూర్తిగాఁ దగ్గింపఁగా మరల “క్రిందఁ బడియు మీఁదివాఁడ” నని చెత్తప్రసంగమునకు మొదలిడి భారతమునందలి “హస్తిపురం బది రాజధానిగన్” అనుచోఁ గల ‘అది’ ప్రసిద్ధార్థక మనియు నిది యట్టిది గా దనియు, నది విచ్చిత్తి విశేషాపాదక మనియు నిది యట్టిది కాదనియు, వ్రాయుచుఁ గొన్ని దుడుకుఁ గూతలు కూయఁ జొచ్చిరి. ‘అది’ ‘తా’ వీనింగూర్చి పాశుపతములో వ్రాసిన సంగతులపై నేమియు వ్రాయ వీలులేక వదరు వదరులవలనఁ జీవాట్లు తక్కు ఫలాంతరము గలుగుట దుర్ఘటము. “హస్తిపురం బది” అను ప్రయోగ మటు లంతము.

‘చ॥ శిరమున కొప్ప నర్చనలు నేసిన పువ్వుల యవ్విధమ్మునన్’ ఇందలి ‘పువ్వులయవ్విధమ్మునన్’ అనుచోఁ గల తచ్చబద్ధార్థకమున కేప్రసిద్ధార్థకత్వము గల్గెడిని? “పువ్వులవిధమ్మునన్” అనినం జాలునుగదా? తెలిసీ తెలియని

మూర్ఖుల కేమిబోధించినను బ్రయోజనకారికాదు.

కర్ణఁడు దుర్ణయుం డగుచు :— ఇట “దుర్ణయ” తత్పనియా ‘దుర్న్య’ అని దిద్దవలయు ననియు మొదట వెం॥ రా॥ లాక్షేపించిరి; దానిపై భారతము లోని “దుర్ణయలో శకునియుఁ గర్ణదుశ్శాసనుల్” అను దురుద్ధర ప్రయోగమును, మఱియు నిట్టి దిద్దరానివియే యగు శ్రీశాధపెద్దనాదుల ప్రయోగములును జూపి శాస్త్రవిషయకముగు సమాధానమును గూడ వ్రాసి పాశుపతములో బుద్ధి గఱపి యుంటిమి. అంతతో ముగియవలసిన యాయనివార్యసమాధానము నన్యథాకరింపఁ దలఁచి భారతప్రయోగమును -దుర్న్యయుల్.....కర్ణదుశ్శాసనుల్- అని దిద్ది నన్నయ్యభట్టారకున కిట్టి చండాలపు నణ పొసముకూడ నిష్ట మని యపవదింపఁ దొడఁగి యంతం దనివి సనక “నన్నయ మఱికొన్ని చోట్ల బాహిరముగా నణపొసము వాడినాఁడు. నన్నయభట్టారకుని మతము సాధారణము కెట్లు తెలియును. సిద్ధాంతకాముదీగంధ మెంతమాత్రము నిలిచిన నీతప్పు వెం॥ శా॥ గారికిఁ గలుగకుండెడిదిగదా” ఇత్యాది నీచాతి నీచోక్తులు ప్రేల మొదలిడిరి. ఈవెట్టి కుట్ట లెట్లో వదరుదురుగాక, పాపము పెద్దలు విద్వాంసులును నగు బ్ర॥శ్రీ ఆకుండి వ్యాసమూర్తిశాస్త్రుల వారిచేఁ గూడ నీగుడ్డితోవయే యనుసరింపఁ బడిన దని వ్రాయుటకుఁ జాలఁ జింతిల్ల వలసి యున్నది. మఱియొక సంచికలోనేని గాక, ఈతప్పుడుఁ బ్రసంగము ప్రచురించిన సంచికలోనే, “భారతఫక్కి”లో వ్యాసమూర్తి శాస్త్రులుగారు వ్రాసినట్లున్న వ్రాతం జూడుఁడు. “దుర్ణయమున శకునికర్ణదుశ్శాసనుల్” అను సర్వప్రాస సీసము నాటగీతిని ‘దుర్న్యయమున’ అని యుండ వలయును. “దుర్జ్వత్వణత్వయో దుపసర్గత్వ ప్రతిషేధోపక్తవ్యః” ‘ఉభయప్రాసము భట్టారకునకు సమ్మతంబ’ ‘అక్షాహిణియా నిరంతరప్రమాణసంఖ్య’ ప్ర ఆ.80.

ఈవ్రాతకును ఆవ్రాతకును గల సంబంధ మిఁకఁ దెలుప నక్కఱలేదు. అట్లుననుకరించి రాఁబోవు మానాపమానములను గణింప నేరక గర్తమునం బడుచున్న శ్రీ శాస్త్రులవారి వ్రాతయందలి యసారతను గూర్చి మాభారత విశేషములు 31 వ పుట మొదలు 34 వ పుటవఱకును జదివి కొనఁదగు. మఱియు నందే శ్రీ శాస్త్రులవారు భారతముపై నాపాదించుచున్న భారతఫక్కియందలి గోషముల యసారతనుగూర్చి కూడ విస్తరింపఁ బడియున్నది. శాస్త్రులవారు పొజ్జ

లయ్యను మానేవయ్యల ననుసరించుకతన నపహాస్యాస్పదపు విమర్శనములకు దిగి రని మే మిందు వ్రాయవలసి వచ్చినందులకు మిగులఁ జింతిల్లుచున్నారము. “దుర్ణయ” గత ఇత్యమునకై తిక్కనగారిప్రయోగముకూడ నొకటి యుదాహరించి విషయాంతర ముపకరిమించెదము. “క॥ కర్ణునిసారథినై నను । నిర్ణయమున కేను బార్థునికా గాచెద నాదుర్ణయవిచారు నెమ్మొయిఁ । గర్జకతోరమ్మలాడి కలఁతుం బోరన్.” (భార. ఉద్యో) ఇట్లు కవిబ్రహ్మలగువారు సమ్మతించిన ప్రయోగములనెల్లఁ హి హీహీ, యని నెక్కిరించి గర్జమునఁగూలి తమతోఁ గొందఱం గూలఁద్రోచి యిప్పుడేమి చేసిన నేమి లాభము?

నాందీపద్యవిచారము:— దీనింగూర్చి మాశిష్యాపశదులు వదరిన వదరుల నెల్ల రూపుమాపఁదగు సమాధానమును మాపాశుపతము చెప్పియున్నది. దానిం జదివి యది ఖండింపరామికి వగచి మరల “కుర్వీత బుధ సోమయోః” అను ప్రాస్తావిక శ్లోకపాదమున కున్నంత ప్రసక్తి మాత్రమే కల “న హి చమత్కార విరహితస్య కవేః కవిత్వం” ఇత్యాది గల వాక్యము నొకగాని నుదాహరించి వదరుచున్నారు. నాందిలో రాఁబోవు నాటకకథ నిముడ్చుట చమత్కారము కాదని పైవాక్యము చెప్పదు. కాన నిది యుదాహరించి ప్రయోజనములేదు. మఱియు “ఏష రాజేవ దుష్యంతః” అనునది నాంది గాదనియుఁ గావున నందలి నూచనము గూఢముగా నుండ నక్కఱ లేదనియు వ్రాయుట పూర్తిగా బుద్ధిపారపాటు. పాత్రప్రవేశనూచన మగూఢముగా నుండవలెననియు నాంది లోని కావ్యార్థనూచనము గూఢముగా నుండవలయుననియు వ్రాయునంతటి యప్రాజ్ఞులు లాక్షణికులలో నెందును లేరు. కాన నిటఁ బెనఁగుటకన్న వేఱు మూఖత లేదని యెఱుఁగఁదగు. విస్తరము పాశుపతమునఁ జూతురుగాక.

అన్వయము:— ఇందలి ద్విత్వమునుగూర్చి శాస్త్రమును జూపియుంటిమి. అయినను మరల వదర దొరఁకొనిరి. అవదరు లేవి; “దీని సత్య మిది, న + అశ్వః, అనశ్వః అయినదికావున, న + న్యాయము, అన్వయము కావచ్చునని కవియాశయము. వ్యాకరణము నెమరునకురాక.....” ఇత్యాదులు తప్పుడుఁగూఁతలు గూసిన లాభమేమో! ద్విత్వము రాఁదగు శాస్త్రముండఁగా దానిని గనఁ జాలక మొదట వదరి శిరోమండనమున కగ్గమై యిప్పు డాశాస్త్రజ్ఞాన శూన్యత నొడలపై నారోపించిన విశ్వసించు మూఖుల లెందుందురో!

ఏగురు, ఏడ్గురు:— ఈస్థలమున, ఏడ్గురు అనుటకు, ఏగురు, అని ముద్రణమునఁ బొరఁబడినది యని పాశుపత ము త్తరమిచ్చినది. దానిపై నిటువడఁచుచున్నారు. “అయిదుగురు అను నర్థముగల, -ఏగురు- అను శబ్దమును, ‘ఏడుగురు’ అనుదానికి రూపాంతర మని తప్పఁదలఁచి ప్రయోగించి.....” ఇత్యాదులు వదరిరి. అగుచో వీండాొత్తేపించినచోటునకుఁ జాలవెకనునే యున్న యీక్రింది యశ్వమేధపుఁ బ్రయోగములం దిలకింపుఁడు. (1) కా॥ఏగుర్వాండవుల్ దక్క॥ (2) ఉ॥ ఏగురఁ బార్థులన్ (3) ఉ॥ ఐదుగు రైదుగు ర్గలిగి యట్లన యుండిరి సోదరాత్మజుల్॥ ఆయా ప్రయోగములవలనఁ ది॥ వెం॥ కవులకు ‘ఏగురు’ అనుమాటకు, ఐదుగురు అనునర్థ మెఱుక పడు నను నంశము తేలెడినిగదా! అట్టిచో నీనికృష్టు లది ముద్రాప్రమాద మనిన విశ్వసింపక యింకను నటచుట యెందులకో పొజ్జి లరయుదురుగాక. ఇదిగాక, ఆముద్రాప్రమాద మేస్థలమునఁ బడినది ? దాని సందర్భమెట్టిది ? అని విచారింతురేని—

తే. గీ. “ఒక్కవసునంశమగు భీష్ము నోర్చుటకుఁ ద । రంబుగాదయ్యెమును సమరమున మనకు । అట్టివా రేగురఁట.....
అని కదా ! మొదట ముద్రాప్రమాదపాతము, వసువు లెనమండ్రనియు నందు భీష్ముఁ డొకనియంశ మనియు, నతఁడుగాక మిగిలిన వసువు లేడుగు రనియు నెఱుఁగుట కూడ నొక ప్రాజ్ఞతయే యగునోటు ! ఈమాత్రపుఁ బ్రాజ్ఞతకూడఁ ది॥ వెం॥ కవులకు లేదని వాదించు నీదేవయ్యలకుఁ గల సత్యతత్పరతను జదువరు లెఱుఁగుదురుగాక.

తి॥ వెం॥ కవులు రచించిన దేవీభాగవతము 2 స్కం. లోని “అష్టవసువులుగూడ భార్యాసమేతు, లగుచు” అను వాక్యమువలన వారి కీమాత్రము జ్ఞానము కల దనియేని లోకము విశ్వసింపక పోదు. కాని యెఱిఁగి నిద్రించు మాదేవయ్యలకో, యెన్ని యుదాహరణములు చూపినను ‘బూదిలోఁ బోసిన పన్నీరులే.

ఒకరా, యిద్దతా ! :— ఇందలి ‘ఒకరు’ అనుదానింగూర్చి పాశుపత ములో నెన్నియో యభియుక్తప్రయోగము లీఁబడినవి. మరల మొఱుఁగుచున్నారు; చేయవలసిన దేమి ? ఆప్రయోగములెల్లఁ బనికిమాలినవట ! చిన్నయ మూర్యాదుల ప్రయోగములెల్లఁ బనికిమాలిన వని తిట్టి యెఱ్ఱాప్రగ్గడగాది

“నా! నొకరును బలుకరైరి నమితాననురై” అనుచో, ఒకరు అనఁగా అన్యులని యర్థము చెప్పుదుమని డబిద్ధవాదమునకు దిగిరి. ఆయర్థము కుదురదు. అన్యులు అను నర్థము చెప్పుచో నందున్న ‘ను’ అను సముచ్చయమునకు స్వారస్యము చెడి భ్రష్టమగును. ఈసంగతి దేవయ్యలకు తెలియదు. చిన్నయ్యనూరి, శబ్దరత్నాకరకతఁ, లోనగువారితో పాటుగా నెఱుంగునుగూడఁ బనికిమాలినపదమున కగ్గము చేసియే మొలుగుట కొంత యుక్తమని తలఁచెదము. పోనిండు, అన్యార్థ మగునప్పుడు ‘ఒకరు’ నిరాఘాటప్రయోగమని యిప్పుడు దేవయ్యలు వ్రాయు వ్రాతలవలనఁ గన్పట్టుచున్నదికదా! ఈతెల్వి మాపాశుపతాపతారమునకుఁ బూర్వమే వీండ్ర కున్నచో, “ఒకరిశక్తి నొకరు పరీక్షించుకొనుట కేర్పడిన కయ్యము” అను చోటున, అన్యార్థకముగాఁ బ్రయోగించిన ‘ఒకరు’ కూడఁ దప్పని యేల గీటుపెట్టవలయునో! తత్త్వమిది; వీండ్ర జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధశిరోమణులు, తటస్థించిన సాయముగూడ నంతటిదే, దానంజేసి వీండ్రకు జన్మజన్మములకుఁగూడఁ దలనెత్త వలనీయనియంత పరాభవమునకు హేతుభూతమగు శతస్ఫీరచనాపృసక్తి ఘటించినది. అది చేయవలసిన యపకృతి పూర్తిగా చేసినది. దానిని ఖండించుట కవతరించిన పాశుపతమువలన నిటీవలఁ గొంత జ్ఞానము కలిగినది. కాని మొండితన మవలంబించక విధి లేక యేదో మొలుగుచున్నారు. ఈయంశము నెఱుఁగని మానవవ్యక్తు లుండఁబోవు. కావుననే విస్తర మనవసరము.

ఈకూతలు చూడుఁడు! ‘పాశుపతములోని సమాధానములు తుక్కుతుక్కుగుచున్నవి.’ మఱియు నీయవ్యక్తప్రలాపములంగూడఁ జూడుఁడు. ‘ప్రౌఢవ్యాకరణములోఁ బ్రతిమాత్రమునందును, గొండొకచో నొకానొకచో, ననుపద మెందుల కునిచినాఁడో పాశుపతము తెలిసికొనుఁగాక” ప్రౌఢవ్యాకరణ మనునది యొకటి యున్నదనియె యెఱుఁగక తెగ వాఁగివాఁగి పాశుపతమువలన దానిసత్త నెఱిఁగి యయ్యది కొంప తీసినదని మిణికిమిణికి యిప్పు డద్దాని క్షేదేవయ్యలు వ్యాఖ్యానమొనర్ప మొదలిడి, జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధత్వమును, బయటవేసికొనుటకన్న నొండు సిగ్గునుం గలదో! ఆవ్యాకరణము నటులుంచి యభియుక్తప్రయోగములంగూర్చి యేమని వదరుచున్నారో తిలకింపుఁడు. మొదలగు తప్పులకును ప్రయోగము లంగీకరింపఁబడవు, తప్పుక దిద్దికొను.

చలసినవే" ఈవాక్య మెట వ్రాసిన దనుకొంటిరి ! నోరెత్తవీలుగానిగతి సమర్థిం
చినచోట్లు పదమూడింటినెత్తికొని వానిపై నేమియు వ్రాయఁ జేయి రాక,
వాని కిచ్చిన ప్రయోగములు తిరుగనివని తెలిసి, యాయప్రగల్భోక్తిని వదలి
తలయెత్తఁదలఁచుచున్నారు. ప్రయోగము లంగీకరింపకుండుటకు వీం దెవరో!
పైఁగా నాయాయాప్రయోగములకు శాస్త్రముకూడఁ జూపి యుపపాదించి
బుద్ధిగఱపితిమి. శాస్త్ర మక్కఱయేలేదునుడీ ! అభియుక్తప్రయోగమే
చాలును.

“నై యాకరణాః పిశాచాః ప్రయోగమంత్రేణ నివారణీయాః” ఇట్లుండఁ
బ్రయోగము లంగీకరింపఁబడవట ! అనాలోచితముగా నిట్లు ప్రేలుటవలన
నెత్తిపైఁ బడెడి ‘తస్యప్రహరణముల’ నేని యంగీకరింతురో, యంగీకరింపరో
తదా ! ఏమీ ముట్టిపొగరు ! స్థానము కదలి సత్సభకు వచ్చినచో నాయంగీక
రింపకుండుట యెట్టిదియో తెల్పఁబడు నని లోకు లెఱుఁగుదురు, మఱియు
నిట్లు ముట్టిబడిమి కూతలు కూయుచున్నను శిరోభారము పూర్తిగాఁ
దగ్గినట్లు సూచించు కొన్నివాక్కులు వెలు వ రిం చు చు నే యున్నారు,
తిలకింపుఁడు. “అనాటకమును (పాండవాశ్వమేధమును) విద్యార్థులకుఁ
చారము చెప్పినవారు...నీనియరు పండితులగు వ్యాసమూర్తిశాస్త్రులవారుకాదు”
ఈవాక్యమువలనఁ దమకు వ్యాసమూర్తిశాస్త్రులవారి సాయము లవమును లేద
నియు, శతఘ్నివలనఁ బ్రాప్తించిన యవమానమందు శ్రీవారికి భాగ మీయక
దానినంతయుఁ దామే యనుభవింపఁగలవార మనియుఁ దేల్చుచున్నారు.
ఇయ్యది మొదటనే తెలిసినచో ‘ఉ॥ అంక మొకింత గల్గని మహాత్ముఁడు’
వ్యాసమనీషి’ అని వ్రాసికొనకయేయుందురు. పాపము, ఇటీవలఁ దోచినలాభ
మేమి? ‘విప్రాః పశ్చిమబుద్ధయః’ విప్రకులోత్పన్నత్వముకతన నిట్టి పశ్చా
త్తప్తత కల్గినది; కాని యట్టి పవిత్రబ్రహ్మసామాజికమతప్రవిష్టతా నూచక
మగు ‘ననర్థశతకము’ వలన నుప్పరతనముగాఁ బరిణమించినది. కావున నికఁ
చత్సరియైతమగు దోసము వదలి నుఖముగా మనవచ్చునని తెల్పుచున్నారము

ఊరకొను :— దీనింగూర్చి పాశుపతము పూర్తిగా వివరించినది. మే
మెన్నివత్సరములక్రిందటనో దీనిని గ్రామ్య మని కంతోక్తిగా వ్రాసి
యుండఁగా, దానిని వీండ్రు మాకు గ్రామ్య మని బోధించుటలో ఫలమేమో!

గ్రామ్య మైనను మహాకవిసమ్మతింజేసి ప్రయోగార్థమగునని శాస్త్ర ముద్ఘోషించుచున్నది. - ఏవం స్థితే మహాకవిప్రయోగప్రధానత్వకథనేన మహాకవిప్రయోగారూఢంచే ద్ద్రామ్యమపి ప్రియోగార్థ మిత్యాచార్య తాత్పర్యమ్ (అహోబల 177 పుట) విస్తర మందే చూడదగు. ఇదివఱలోఁ జూపిన శ్రీనాథప్రయుక్తమగు నుదాహరణము బజాటుప్రతిలోనిదట! మతుకుమిల్లినృసింహశాస్త్రులవారికి హిరణ్యశృంగములు మొలుపలేదట! కావున వారును దిద్దికోఁ దగువారేనట! ఈవదరులే పరాభవాపనోదనము లగునోటు! వదరులకేమి, ఈకింది మహాకవిప్రయోగములను గూడ శిరసావహించి మఱియుఁ బ్రేలుదురుగాక.

ద్వి॥ 'ఊరకో నాతండ్రి యూరకోవన్న, ఊరకో నాస్వామి యూరకోంతేల' (బసవపురాణము) ఆ యీ ప్రయోగములు పొల్కురికి సోమనాథ మహాకవివి. ఇతఁడు తిక్కనాదులకాలములోనివాఁడని కొందఱును, అంతకుఁ గూడఁ బ్రాచీనుఁడే యని కొందఱును నుడువుచున్నారు; ప్రాచీననవీనత్వములతో నంత ప్రయోజనము లేదు. ఈతఁడు మహాకవి కాఁడను వారుండరు; దేవయ్య లన్నచోఁ బ్రయోజనకారి గాదు.

ఇక వీండ్లు ప్రకృతపరాస్త పాశుపతములో మగల నెత్తినవానికి నంబంధింపకున్నను, పాశుపతములో మున్నదాహరింపఁగా మిగిలిన మఱికొన్ని నుప్రయోగము లుదాహరించుచున్నారము.

అవుల :— -అవల- అని యుండవలెనేకాని యిటు లుకారమధ్యముగా నుండరాదని కృతఘ్నులవాదము. ఇదివఱలోఁ జూపిన ప్రయోగముల కన్న నీప్రయోగము దిద్దవలనుపడని దను నంశము మనమం దుంచికోఁగోరుచున్నారము. -చ॥ అతఁడు మహాదిగంతవిజయ మొనరించి నురాద్రి (యాల) నున్నతనిజమీన లాంఛనము - (నరసభూపాలీయము, ౧ ఆ) అవుల, అనునది యున్నంగాని, జౌల సిద్ధింపదు. కావున నిదివఱలో నిచ్చిన దానిని దిద్దినచోఁ బ్రయోజనము లేదు.

తాపసి :— దీనింగూర్చి పాండురంగ మహాత్మ్యమునుండి ప్రయోగమును జూపితిమి. అంతలోఁ దృప్తి నంది కృతఘ్ను లావిషయమును వదలికొనిరి. ఈయొక్క విషయమే కాదు, పాపము! నూలులకొలఁది తప్పులు వట్టి వాని

వానికిఁగా మేమిడిన సమాధానముల నన్నిటిని గైకొని తృప్తి నందియే యున్నా
రు, కాని యూరక యున్నచో దర్బారుకవిత్వమునకు భంజకముగా నుండు
నని యేవో వెట్టి మొట్టిపదరులకు దిగినారే కాని యిందు విజయము చేకూరు
నను నుద్దేశము స్వప్నముననేని వాండ్రకు లవమును లేదు. కాని యొక నమ్మ
కము మాత్ర ముండవచ్చును. మనము పరాస్తపాశుపతములో నూరక
యుఁబునుపోక వదరిన పిచ్చి కూతలను వారు గజింపక యుపేక్షించి తీరుదు
రనియు, దానివలన మూఖులలోకమేని పైకోటి మనదిగా భావింపక పోదనియు
దానిచే -చోరాయ లాభాయ- గా సంతసింప వలనుపడుననియు నెంచి,
శివవాదమును విష్ణువాదమును జేయ మొదలిడి ధర్మసత్యమును బీడి భూమిపా
లానరించి యాగృహస్థునకుఁ గనువట్టకుండఁ బాటిపోయిన జంగమయ్యను
సాతానిని మనమందుంచుకొని యీవదరులకు మరల నుపక్రమించిరని లోక
మెఱుఁగుఁగాక. అట్లు పేక్షింపవలసియున్నను దెలిసినవిషయము నొరులకు బోధిం
చుటయందే కృతనిశ్చయులమైన మేము వీండ్ర వదరులను నిమిత్తమాత్రముగాఁ
బుచ్చికొని మాసంగ్రహించిన ప్రయోగాదికము మఱికొంత యిందుఁ బ్రచురించి
తిమి. ప్రకృత మనుసరింపుదము.

ద్విపద॥ చూపఱుల్ గీర్తింప నురలు శంకింప । (తాపసి) మైవెంపఁ
దరుణి మై వెంప॥ (బసవ పురాణము) ఇటఁ దాపసి పురుషుడేకాని స్త్రీ యని
వదర వీలు లేదని యెఱుఁగఁదగు.

మఱియు -ద్విపద॥ కన్నప్ప (తాపసి) కరయూరిచోడు... చెలఁగుచుఁ
(దాపసి) చెప్పినయట్లు - (పండితారాధ్యచరిత్రము) ఇట్లెందఱో కవులు వాడి
యున్న యీపదము లోనగు పదములను దప్పు లని, చీవాట్లఁబడిన మాదేవయ్యలు
మరలఁ బరాస్తపాశుపతమును పేరితో నేవో వదరదొరఁకొనుట యెందులకో?
వీరలు కిక్కురుమనక వదలికొన్న స్థలము లెల్లఁ జూపుచో నెన్నియో కాగితములు
నింపవలసివచ్చును గాన నందుంగూర్చి పాశుపతముం జూడఁగోరె
దము. తాముమాపిన తప్పులలో నొకటియేని బీటువోదను నమ్మకముతోఁ బ్రతి
జ్ఞలు కొట్టికొట్టి తుట్టతుద కొకటియేని నిలిపికొనఁజాలని దౌర్భాగ్యదశ కగ్గమైన
మావదరుఁబోతుల యవస్థకు మేమును విచారించుచునే యున్నాము. ఐనను
విద్యా విషయము వ్రాయక తప్పదుగదా!

శిరసావహించు:— ఇది, విశాంపతి, అనుప్రయోగము నాక్షేపించుచు, -చేమకూరి వెంకన్న -శిరసావహించు- ప్రయోగమువంటి- దని యేమేమో వదలి యున్నారు. సమాధానము పాశుపతములోఁ బూర్తిగాఁ గలదు. మఱియొక మహాకవిప్రయోగ మిటీవలఁ జిక్కినది. -సీ॥ అఖిలవేదాతీతుఁడైన శ్రీమన్మహా దేవుండు నిను శిరసావహింప (వరాహపురాణము)

ఇట్లెన్నియో వీరు తప్పులనుకొని తెగవెక్కిరించిన ప్రతివిషయమునకును బ్రయోగములు కలవు. శాస్త్రసమ్మతీయును గలదు. చిన్నతనముచే వీండ్లును, అనుభవముచాలక వీరిసహాయులును భ్రాంతి పడిరి. పరిశ్రమచేసి పాశుపతముచే భ్రాంతిని వారించితిమి. ఇకనేని వదరులు మానుట యుక్తముకదా ! అట్లొన రింపని వీండ్ర నెవరు మాన్పఁగలరు? -బ్రహ్మణాపినశశక్యతే, భవతు -

ఇంతవఱకు వీండ్రొకరి నాక్షేపించి తెచ్చికొన్న యవమానమునుగూర్చి కొంచెము తెల్పితిమి. ఇక నొరులు వీండ్ర నాక్షేపింపఁగాఁ దప్పుడు త్రోవ లతో సమాధానము లిచ్చి తాండవమాడు విషయము నొకదానిని నూచించెదము.

నింబశబ్దమునకు -వేఁప- అనియేకాని -నిమ్మ- అను నర్థములేదు. ఉన్న దని మాళిష్యులు వ్రాసిరి. దానికి నిఘంటువు నొకదాని నుదాహరించిరి. అందు, -లకుచో లికుచో నింబో డహుః-అని యున్నది. కాని యది ప్రమాదపతితమగు పాఠము. ఆ ప్రమాదము నీక్రింది యక్కరములు ధ్రువపఱుపఁగలవు. -నింబూ, స్త్రీ- నిబి నేచనే, ఊ,.... జంబీరభేదే,....నింబుక, నింబూక,....తస్యఫలం, శ్లో॥ -నింబూక మంబు వాతఘ్నం దీపనం పాచనం లఘు- శ్లో॥ నింబుకంక్రిమి సమూహనాశనమ్-॥ “నింబ, పుం, నివి, నేచనే, అచ్, వబయో రైక్యా స్త్రీ,శ్లో॥ నింబం ఫలం రసే తిక్తం,....నింబతైలంతు కృష్ణఘ్నమ్,..... (వాచస్పత్యమునుండి) అందెతయో వ్రాయఁబడియున్నది, గాని యీశబ్దము ‘నిమ్మ’ అను నర్థమిచ్చునక్కర మొక్కటియు నందు లేదు. కావున మాళిష్యు లుదాహరించిన యభిధానరత్నమాలలోని పాఠము “లకుచో లికుచో నింబూ ర్దహుః” అని యొకారము నూకారముగా దిద్దితీరవలయును. అది లేఖనప్రమా దముగాని గ్రంథకర్త పొరపాటు కాదు. వాచస్పత్యమునం దుదాహరింపని నిఘంటువులులేవు. అయ్యది నిఘంటువు లను నదులకు సాగరమువంటిది. పాపము మాకృతఘ్నులుకూడ దానిపై నింతవఱకు నేవిధమైన వదరులును వదరినవారు

కాదు; ఇంక వదరుదురేమో ! అది యటులుండె. 'నింబ'కు 'నిమ్మ' వికృతి కాదు. వికృతి యనుమాట యాపాతరమణీయముగాఁ దోచినను విమర్శనా సహము కాదు. కావుననే దేశ్యమని శబ్దరత్నాకరము వ్రాసినది. 'నింబూ' నుండి 'నిమ్మ' పుట్టిన దనునెడలఁ గొంతవఱ కొప్పికొనఁ దగియుండును; గాని దానివలన శబ్దరత్నాకరము దేశ్యమని వ్రాసినవ్రాత ఖండింపఁ బడినఁ బడు నేమోకాని, "నింబంబంత" అను మాటకు నిమ్మకాయయంత అని యర్థముచెప్పి వితండవాద మొనర్చువాండ్ర కప్పుడును ఫలము కలుగదు. ఈవాదము ప్రస్తుతము కాకున్నను బ్రసక్తానుప్రసక్తముగా నిందుఁ గొండొక వివరింపఁబడియె. నింబశబ్దమున కెన్ని జన్మము లెత్తినను "నిమ్మకాయ" అను నర్థము సాధింపరా దనియు మం॥ కృ॥ద్వై॥ గారి వాదమే యుక్తమనియుఁ జదువరు లెఱుఁగుదురు గాక. దైవపంచితులకు దొరకు నాధారములుగూడ నంతటింతవే దొరకుననుటకు నక్షరస్థానిత్యము గల నిఘంటువు మాదేవయ్యల కీవిషయమునఁ చటస్థపడుట యొక యుదాహరణముగాఁ జూచికొనఁదగు. తమరచన నాక్షేపించినపు డెట్లో పాట్లుపడుదురుగాక. ఒకరి నాక్షేపించునప్పుడు తగినంత పరిశీలకతతో నేల పాటుపడఁగూడదో ! అది యటులుండుంగాక; ఏకాస్త్రజ్ఞానముతోఁగూడ నవసరము లేకయే దొరకఁదగు తప్పుకటి మాపాండవాశ్వమేధమునఁ బ్రథమ ముద్రణమున దొరలినది కలదు. వీండ్రకు నిజమైన తప్పులు పొడకట్టు నదృష్టము లేనికారణముననే యయ్యది చిక్కినదికాదు. చిక్కుచో మేముగాదు వేటొక రేని యయ్యెడలఁ జెప్పదగు సమాధానము లేదు. ఇందునుగూర్చి అశ్వమేధ పీఠికతుదను గొండొక చర్చించి నవరణమును జూపి యుంటిమి. కాని ఆ సవరణలోఁ గూడ నిప్పటికిని బొరపాటు గలదు. ఈ "పరాస్తపాశుపత" రచనకుఁ జాలదినములక్రిందటనే యయ్యది ప్రకటిత మైనను వీండ్ర కిటీవలనిలిచియున్న మాప్రమాదశేషమేని చిక్కినదికాదు. అదృష్టవంతులను జెలుచువారును దురదృష్టవంతులను బాగుచేయువారును నుండరుగదా ! ఆయొక్కటి చిక్కినంతలో వీండ్రెత్తిన యుద్యమమెల్ల ఫలవంతమగునని కాదుకాని యేమైనను నొకటియేని దురుద్ధరమైన ప్రమాదమును జూపినట్లు సంతసింప నవకాశము కలుగవచ్చును. ఆదోషశేషము, "వారు నేటికిఁ బ్రత్యుపకార మిట్టు లొచ్చిరి" అనునది. అశ్వమేధ చతుర్థాంకమున 59వ పుట 6 వ పంక్తిలో

స ప రి య ప బ డి న ది. ప యి ప్రసంగమున కిచటఁ బ్రసక్తి యేమనఁగా నెం॥ రా॥ లు దైవవంచితులనియు, వీండు తప్పులు తప్పు లని వ్రాయక యొప్పులు తప్పులని వదలి చీవాట్లు తినుటకే జన్మించిరనియు, ఋజువు చేయుటకుఁ బ్రస్తావించితిమి. వీండ్ర పరాస్తపాశుపతమెల్ల ముట్టిపాగరు వదరులతోడనే నిండి యున్నది ఉండుఁగాక; గ్రంథవిమర్శనాదులలో నెట్లో యప్రమాణ వాదము లొనతురుగాక. అయ్యది భ్రాంతిమూలక మని సరిపెట్టుకొన వచ్చును. బుద్ధిపూర్వకముగా నప్రమాణమునకు దిగి వ్రాయుచున్న యీ దురా గతపువ్రాతలం దిలకింపుడు.

“ఆ॥ ... కలుష మనక మూడుకాళ్ళ ముసలి యైన తండ్రిమీద నాగ్ర హముం బూని యిల్లు వెలిచెనంట యీ ఘనుండు” (రామకృష్ణ మహాభారతము, రామపర్వము) ఆగ్రహించి నేను మాతండ్రిగారి నిలువెడలగొట్టి నాడనంట! వాండ్ర తల్లి కడుపుచల్లఁగా నింతమాత్రమే వ్రాసి విడిచిరి. ఏదో యొక హేతువునుగూడఁ గల్పింపనియందులకు సంతసింపవలసియే యున్నది. పైదురా గతపు వ్రాతనుగూర్చికూడ నేనిందు ఖండింపఁబూనుట యపహాస్యాస్పదము కాకపోదు. అయినను దూరగులకొఱ కించుక వ్రాయుచున్నాడను. నాగురు భక్తి యెట్టిదియో దేవీభాగవతమువలన జగ మెఱిగియుండును. గురువులలో నొకరుడగు తండ్రి నిలువెడలఁగొట్టువానికి నొజ్జ యందు మాత్రము భక్తియుండెడినా? ఏమాత్రము విమర్శనాజ్ఞాన మున్నను నింతతోఁ దేలఁదగిన విషయమున మాకృతఘ్ను లిట్టికుకల్పనకుదిగుట కెంతయువిచారింపవలసియున్నది. అవును, పాపము! వాండ్రతప్పేమి? ఏపూర్వజన్మప్రసారబ్ధవశముననో వాండ్ర కీజన్మమున మహాపాతకరాజమగు కృతఘ్ను తాకాలుష్యము సంఘటించినది. దాని నపవదించుటకై యెన్నితప్పుడుఁగూతలు కూసినను దుద కయ్యది “ముల్లు వుచ్చి కొఱ్ఱడచిన చందమై” వృత్రాసుర బ్రహ్మహత్యవలె మెడకుఁ జుట్టు కొని వంటింట దాఁగి కూర్చుండుటకుఁ గూడఁ దావొసంగక యెంత యత్నించి నను బైకిఁ దలనెత్తనీయక పీడించుచున్నది. అందుల కుపాయమేదియును లేక తుట్టతుదకు ‘సంధ్యావందనం నమ్మగురువు కిల్లా’ ‘నాకేకాదు మాయిం టిల్లి పాదికిని’ అను తెఱఁగునఁ దమ కృతఘ్నులను మఱికొందఱకుఁగూడ నాపాదించి ‘పదిమందితోటి చావు పెండ్లితో సమానము’ గా సంతసింపవచ్చు

చని మాకృతఘ్నులు పైవిధమున దురాగతమునకు దిగి పరాక్రమించుచున్నారని
కాని యిందొకతప్పు నాదికూడఁ గలదని కొందఱు స్థూలదృష్టు లనుకోవచ్చును.

క॥ కులటం గులటా యన నది కులకాంత న్నూలుసార్లు కులటా యను
చవ్వల నవ్వల నవ్వలరఁగఁ గులటవె యని గేరి మెచ్చుకొనుఁ దననేర్పు॥
(కవిసింహగర్జితములనుండి) అనుసామెత నెఱిగిన వెం॥ శా॥ గారు పూతికా
గాఁ గృతఘ్నునైనను గృతఘ్నుఁడని ఋజువు చేయుటచే శిష్యునికిట్టి దురాగతపు
త్రోవకు దిగవలసివచ్చినట్లూహింప వచ్చుననుట సత్యదూరము గాదు. కాని
యేమైనను గృతఘ్నుతావిషయ ముపేక్షార్హము కాకుంటచే నట్లు వానికి భయ
పడి మిన్నకుండ వీలు గాదయ్యెను.

శ్లో॥ శక్తో య స్థాపితుం ధగ్మ ముపేక్షాం కురుతే నరః, సోఽసిపత్ర
వనంనామ నరకం ప్రతిపద్యతే॥ అందుచే శిష్యునికి బుద్ధిచెప్పు టావశ్యక
మైనది. వానికో, యిందుచే నాపై నపవాదలు వేయు టావశ్యకమైయుండును.
అగుచో నిందుఁ దరణోపాయ మేమి? తరణోపాయమే లేదా? మున్ను
రజకాపశదునిచే నపవదింపఁబడిన సీతాపాతివ్రత్య మట్టై నశించి పోయెనా?
పోలేదుగదా! అట్లే నాపితృభక్తియు నింతమాత్రమునఁ గళంకితము గాదు.
అయ్యెడ రజకాపశదుని కున్నంతయేని యియ్యెడ మీకృతఘ్నాపశదుని కపవ
దింపఁ దగినయపకాశమున్నదా యందురేని వినుఁడు.

కొంతకాలము విద్యాభ్యాసమునను, మఱికొంతకాలము విద్యావ్యాసన
మునను దవిలి సతతప్రవాస మొనర్చిన నేను సుమారు పదివత్సరములకు మున్నీ
బందరున కుపాధ్యాయత్వమిషచే వచ్చినాఁడను. అప్పటికి మాతల్లిగారు జీవించి
యుండిరి. కాన నాతో మాతండ్రిగారు రావలసిన ప్రసక్తియే లేదయ్యె.
పిదప సుమారు రెండు సంవత్సరములకు తల్లిగారు స్వగతులగు కతన మా
తండ్రిగారు నాతో రావలసివచ్చినది. వారెన్నఁడుగాని ప్రవాసమొనర్చిన
వారు కారు. ప్రవాసమందుఁ గాని దాని నొనర్చు నాయందుఁగాని యితరు
లందుఁగాని వారి కంతగా గౌరవము లేదు. లేకున్నను నేకపుత్రవిషయ
మగుటచేత నన్ను వదిలి యన్యత్ర నుండుట కిచ్చగింపక బందరు వచ్చి యెప్పటి
కప్పుడు స్వదేశవాసమునకు నన్నుఁ బురికొల్పుచు నాలుగేండ్లవఱకు బందరు
నందు పసింగిరి. నేనును వారియాజ్ఞంబట్టియేమి, స్వదేశవాసమునందలి

కోర్కొంటియేమి, యెప్పటి కప్పుడే గమనోన్ముఖుడనయ్య నిక్కడి యన్నోదకముజానుబంధప్రసక్తి తీరనికతన నిప్పటికేనిఁ గృతకృత్యుడను గాఁజాలకే పోతిని. అట్లు నాలుగు వత్సరములు మాతండ్రిగా రిటు వసించిన పిదప నొకపరి వారి శరీరమున కెక్కుడుగా జబ్బు చేసినది. అది వైద్యము కతన నివతిఁంచినపిదప వారాజబ్బు బందరునీటివలనఁ గల్గినది యనియు నిక “నే నిటు వసింపఁ జాల” ననియుఁ బట్టు పట్టిరి. దానిపై “నికఁ గొన్నాళ్లుండు రేని యందఱమును స్వదేశమున కేగుదము, ఏక పుత్రవిషయములో మీరొకచో నేనొకచో నుండుట ధర్మముగా నుండ” దని బతిమాలితినిగాని, వారి యుద్యమమును మరలింపఁ జాలనైతిని. పైగా వారికి బందరు మాత్రామము వలెఁ బుణ్యనదీతీరము కాదని కూడ సందియము కలదు. దానంజేసియు దీనంజేసియు నన్నెట్టకేల కొప్పించి వారు స్వదేశములో మాచెల్లెలిగారియింట, నేనాము గ్రామమునఁ బ్రవేశించిరి. “స్వతంత్రేచ్ఛస్య మునే ర్నియోక్తు మశక్యత్వాత్” అది మొదలు నే నెప్పటి కప్పుడు స్వదేశగమనమునకై మఱింత యత్నించుచునే యుంటినిగాని దైవ మనుకూలింపలేదు. పుస్తకముల ముద్రాణము ముఖ్యముగా నుపాధ్యాయత్వ ముపసర్జనముగాఁ బెట్టికొని నేనిటు నుండుట లోకు లెఱుఁగనిదికాదు. పుస్తకములలో నింకను నెన్నియో యముద్రితములు నిల్చి యున్నవి. ఆయావ్యాపారము పల్లెటూళ్లలో సాగఁదగినది కాదు. ఇదియే నాస్వదేశగమనము నరికట్టుచున్న ప్రతిబంధకము. ఏమైనను గొలఁదికాలములో స్వదేశమున కరుగఁదలఁచియేయున్నాను. ఇప్పుడేని నెలవులరాకకుఁ బూర్వమే స్వదేశమేగి ప్రతివత్సరమును మాతండ్రిగారి తోఁ గలిసికొని పితృపితామహార్జితపసతియగు కడియము గ్రామములో నియతముగా రెండుమాసములును వసించుచుంటిని. నారాక కెప్పు డెప్పుడని యెదురుచూచు మాతండ్రిగారు నే నరుగక పూర్వమే కడియమున కాతామడలోనున్న యేనామునుండి బయలుదేరి వచ్చి నన్నుం గాంచి యానందించుచుందురు. వారు వత్సరమునకు రెండుమాసములు నాయొద్దను పదిమాసములు మాచెల్లెలియొద్దను వసించుట మాకృతఘ్నుఁ డెఱుఁగనిదికాదు. మామాసౌహార్ద మెఱుఁగనివాఁడును గాఁడు. కాని వానికిఁగల కడుపుమంటచే నెట్టెట్టో యపవదింప మొదలిడి నాఁడు. ఇల్లువెలువరించిన పుత్రునియొద్దఁ, గాదుకాదు శత్రునియొద్ద, వత్సరము

చతు రెండుమాసములే కాదు రెండుదినములేని యేతండ్రు నివసించుట కిచ్చగించు చుని యెవరేని చీవాట్లు వై పగలవార లుండకపోరని వా డెనుకొనియుండెడు. ఇంత పరిశీలన యెవరికిఁ గావలసి వచ్చుననియు, ఏమో యతఁడు పితృద్రోహి కాఁగూడదాయని దూరగులేని విశ్వసింపకపోదురా యనియుఁ దోచినట్లెల్ల తదర దొరఁకొనియెను. సర్వగృహమేధిసాధారణముగు నీమాత్ర మవకాశము తప్ప వాని కేవిధమైన యవకాశముగాని దొరకలేదనుటకు వాఁడు వ్రాసిన దురాగతపు వ్రాతలోని “ఆగ్రహించి” అను, నిర్ణేతుకాగ్రహ ప్రవాదకథనమే చదువరు లుదాహరణముగాఁ గైకొనవచ్చును. ఆయాఘట్టమున నెన్నో తప్పుడుఁ గూఁతలకుఁ జాలఁబద్ధెములు వమ్ముచేసిన సాహసికి వారిపై నాకాగ్రహ మేల బావలయునో తెలుపఁగల కొన్ని యక్కరములు విస్తరభీతిం గలిగించెడినని యెవ రనుకొందురు ? ఇదిగాక యింత దురాగతము మొదట నుండియు వీని కల వడినచో నీతప్పుడువదరు లే“యప్రస్తుతప్రశంస” లోనో వదరవలసియుండును. వీనికిని నాకును గలహమునకుఁ బూర్వమే మాతండ్రుగారు నాయొద్దనుండి స్వదే తము ప్రవేశించి యున్నారు. క్రమముగాఁ బాపము పండి కన్ను మిన్నును బెలియక పరాభవనన్నిపాతము మదిరి యిట్టి దురాగతములకు దింపుచున్నదని పైహేతువులవలనఁ బెలియఁదగు. అయ్యో ! తప్పివచ్చెఁగదా యని వీఁడియ్యది చూచినమీఁద నేనో హేతువులనుగూడ నపవదింపక పోఁడు.

అబద్ధమున కర్థమేమి, మొండికాలికిఁ జెప్పేమి?

సరకేసతి కోదోషో మరణేసతి కింభయమ్

మొండివాఁడు రాజుకన్న బలవంతుఁడు.

వీండ్ర మొండితనము, వీండ్ర యసత్యపాండిత్యము, వీండ్ర యపత్రపా మాన్యత్యము ఇయ్యవి మేము తెలుపనక్కఱలేదు. వీండ్ర -హాభారతమే- సహస్ర ముఖముల ఘోషించెడిని. అందు నేడు పర్వములవఱకు విగ్రహారాధనపీఠిక చిమర్చించినది. ఈతప్పుడు ప్రసంగము దాని కిటీవల వెలువడిన రి ప పర్వము చందలిది గాన నందెక్కడయ్యె. ఏవ్రాత వ్రాసినను వీండ్రు సమీపస్థులు విశ్వ తింతురనికాదు, కేవలము దూరగులను గిరురించుటకే. వారు మాత్రము మూర్ఖులా? ఎవరికో వ్రాసి నిజము తెలిసికొనకుందురా? ఇట్లు శృంగభంగమునందలి తత్త్వ మును బెలిసికొనినవా రెందఱులేరు! ఎంతో దూరమునందున్న కలకత్తానివా నునకు

దానితత్త్వ మెంతలోఁ దెలిసినది. అట్లే యిదియును “నిజము నిడిమి మీఁద దెలియును” అను లోకోక్తికి స్మారకముకాకపోదు. వ్రాసి తెలిసికొను వారు మాకృతఘ్నునికిఁ బ్రదత్తలికొమరుఁడును (ఈయన కీబాంధవ్యముతప్ప వేఱొండు కళంకము నాపాదింపవలనులేదని యెఱుఁగఁడగు) గడు నుత్తమఁ ఁడును, ఏనాముపోస్తు మురుమళ్లపోలవరగ్రామ నివాసియును నగు ఆకొండి రామ మూర్తిగారికిఁ గాని, ధవళేశ్వరముపోస్తు మానివాసగ్రామము కడియమునందలి సంపన్న గృహస్థులలో నొకరును మాకృతఘ్నునికిఁ జాలఁగూర్చు చుట్టములును విద్యావయోవృద్ధులును నగు చామర్తి వెంకటాచలపతిగారికిఁగాని వ్రాసినచో నాపితృభక్తియు నాయెడల మాతండ్రిగారికిఁ గల యనురాగసంపత్తియు వేఱు వేఱు చోటుల నుండుటకుం గల కారణము వారు తెలుపక మానరు. ఈవిషయమై మాతండ్రిగారికిఁగాని, వా రెక్కడ నివసించుచున్నారో, ఆ నా చెల్లెలిభర్తకుఁగాని వ్రాసినను దెలియనయ్యెడినిగాని యేమైనను వారు తెల్పుట యంత బలవత్తరమైన సాక్ష్యము గాదు. ఎంత యపాత్రునందైనను గొడుగు నెడలఁ దండ్రి దోష మున్నదని వ్రాయక పోవచ్చును. వ్రాయనీయకయుఁ బోవచ్చును. “కడుపు చింపికొన్నఁ గాళ్లమీఁదఁ బడును” అను లోకోక్తి నెఱుఁగనివా రెవరు ? కావున మాకృతఘ్నుని కత్యాసన్నులగు వారిపలననే పైవిషయము తెలిసికొనుటవీలు. పేరెత్తిచూపిన యాయరువురకే వ్రాయవలయు నను నియమముతోఁ బనిలేదు. ఆగ్రామములకే యక్కఱలేదు. చుట్టుపట్లగ్రామములకేని వ్రాయనగు, బందరు గ్రామమునకుఁగూడ వ్రాయవచ్చును, పూర్ణమైన హక్కుతోఁ జేరిన తండ్రి నిలువెడలఁ గొట్టవలసివచ్చినపు డద్దాని నెందఱు విని యుండవలెను. సుఖ సుఖాల నిలువెడలి పోవుటకుఁ దండ్రి యతిథిపంటివాఁడు గాఁడుగదా ! - శాంతం పాపమ్, ప్రణామత మమబ్జశమ్-

ఈవిచారణ మిటులుంచి వారిపోషణమునకు సంబంధించిన చరిత్రమునకు పోద్ధాతప్రప్రాయములగు మాకృతఘ్నుని మఱికొన్ని వదరులంగూడఁదిలకింపుఁడు.

“క॥ నెలనెలకు నించుకించుక కొలబత్తెము కొడు కొసంగఁ గూటికినికొ గడ్డలకును జాలకయాతఁడు కలకాలము నిట్లు పాట్లు గనవలయునొకో॥ (రామ కృష్ణమ హాభారతము).

కాలనేమిచర్య స్ఫోరకములగు పైవాక్యములఁదిలకించితిరా? మాతండ్రి

గారికి నేను నెలకుఁగాని వత్సరమునకుఁ గాని నాస్వార్జితమునుండి పైసయేని యాయవలసియు లేదు, ఇచ్చుటయు లేదు. ఇట్టిస్థితిలో నామాత్రమేని యిచ్చుచున్నట్లు వ్రాయు మాకృతఘ్నుఁడు కడు యోగ్యుఁడుగదా ! మాతండ్రిగారు పితృపితృమహర్జితమగు భూమిశిస్తునుండి రైతులవలన సం॥ 1 కి రు 82-0-0 మాత్రము కైకొని మాచెల్లెలిగారి కిచ్చి వారియింటఁ బదిమాసములును వసించుచున్నారు. వారి కవసరములేక కైకొనుటలేదు గాని యంతకధికము కావలసియున్నను నన్ను వారడుగవలసిలేదు, వారి భూమియే వారి కీయఁగలదు. ఈయంశమిక్కడ నేను గ్రొత్తగా వ్రాసినదికాదు, గురుదక్షిణలో వేటొక ప్రసక్తిలోఁ దెల్పినదియే. ఇది కొలబత్తెమో వారి యిచ్చానుసారమగు పోషణమో ప్రాజ్ఞులు విచారింప నర్హులు. మఱియు నీదురపవాద లిఖించుఘట్టమున మాతండ్రిగారి నీ నికృష్టుఁ డెంతో నీచముగా నపవదించెను. అది యంతయు నియ్యోడ విస్తరించుట యుక్తముగాదు, ప్రస్తుతమును గాదు. ఏవిధమైన మనోనైషమ్యములుగాని మాతండ్రిగారికిని నాకును లేవు, అనునదిమాత్రమే ప్రస్తుతాంశము, అదియే విచార్యము. మఱియు మాకృతఘ్నులు వెం॥ రా॥ లలో రెండవవాని తండ్రిగారును గొడుగును మావలెనే వేటువేటుచోటుల వసించుచున్నారు. ఆవసించుటకుఁ గలకారణమును మేము శతథా సహస్రథా కాఁకర పతీ వాస్తవ్యులవలన వినియుంటిమి. కాని యొకఁడు చెప్పగొఱికిన వేటొకరుఁడు సిద్దిగొలుకుటకు సిద్ధపడినటు లుండు నాప్రసంగ మిటవిస్తరింపఁ దలఁపము. ఆయనయు మాతండ్రిగారివలె నేకపుత్రకులే, వృద్ధులే; మామానివాసముల వలె వారివారి నివాసగ్రామములు దూరములును గావు; బందరునకును ఏనామునకును నెంతదూరమో కాఁకరపర్తికిని పితాపురమునకును నెంతదూరమో యిందువ్రాయవలసి యుండదు ; కావున నాయనఘ్నుఁడు కొమరుఁడుండు చోటున నుండక స్వగ్రామమందే వసించుటకేమి కారణమున్నదో నూత్నమతులు విచారించినఁ దేలకపోదు. ఆయన పూర్వాచారపరాయణులు, కొడుకు బ్రహ్మసామాజికమతప్రవిష్టుఁడు; అట్టిస్థితిలో నాయనఘ్నుఁడు “పుత్రమంతేచకర్మణి” అను వచనము నీ సామాజికప్రబుద్ధుఁడు సార్థకపఱుచు నని యెట్లు విశ్వసింపఁగల్గెడిని; కావున నెటు నున్న నేమగు ? ఆయన యీప్రబుద్ధుని విషయమునఁ బొందుచున్న విచారమునకుఁ బారమే లేదని విందుము. ప్రకృతము వారి విచార

మిందెత్తుటకుఁ గల ప్రిసక్తి ఆపితాపుత్రులకుంబలె మాపితాపుత్రులకు
మతనైమనస్యముగాని ఆచారనైమనస్యముగాని లేదని తెల్పుటకేయని యెఱుంగఁ
దగు అంతయుకాని వాండ్రతోఁ దుల్యత్వము సంపాదించ నుంకించుటగా భావింప
కుందురుగాక.

ఇక బ్రహ్మత మగు పురశ్చరణమునకు సంబంధించిన పద్యములు కొన్ని
మాత్ర ముదాహరించి యిది ముగించుచున్నాము.

ఉ. పాశుపతమ్ముచేఁ దెగి నభస్థలి నిట్టటు వ్రేలుచున్న న
ప్రాశము సింధురాజశిర మాసయిఁ బ్రేలద హేతు వేమి ? దు
ర్ధీశబుమ్ముకా! తిరుపతీ! యదియున్ మఱిపేరిల దేల? ల
జ్జాశకల ప్రచారవివశ మ్మది వీ రటు కారు వీఱిమల్.

ఉ. జుట్టెగఁబట్టుచున్ వవుడశుద్ధి నుపానహ మూని చేయు న
ప్పట్టునఁగూడ మోటుకు లవాకుచవాకులు గూయమాన ర
న్నట్టులు నాఁడు పాశుపత మట్టులొనర్చినచోదఁగూడ నీ
చెట్టల తప్పఁగూఁతలు నశింపనికారణ మేమి తిర్పతీ !

మ. దనియాలంబలెఁ జేసి పోవిడిచినన్ ధార్మ్యమ్ములన్ మాన రీ
యనయుల్; వీరలు రక్తబీజులూ! లులాయాకారమున్ మున్ను గై
కొని దుశ్చేష్టలొనర్చినట్టి యల రక్షోవీరులూ! కాకభూ
జనులం దిట్టి యపత్రపావిరహితుల్ జన్మించుటల్ వింటిమే॥

చ. అఱిముఱి నేవియో గిలికి యజ్ఞుల వంచన నేయు నీధురం
ధరులకునై "పురశ్చరణ" తాడన మొప్పకయున్నె! తత్పుర
శ్చరణముకల్మిఁ బాశుపతచండిమ మెందు నఖండమై పొరిం
బారి నపలాపధార్మ్యమును బూది యొనర్చెడుఁ గాక వీరకమై॥

ఉ. అంక మొకింత కల్గని మహాత్ముల మధ్యగ నుంచియో, నిరా
తంకుల మధ్య నుంచియొ 'శతఘ్నిని' 'పాశుపతమ్ముఁ' దెచ్చి న
ర్సంకష్ణులైన పండితుల భావములన్ దనియింప రాదె? యీ
పెంకెతనంపుఁగూఁతలు బిభీషికలున్ మఱి యేల కాల్పనే!

సంపూర్ణము.

ఉ పా ధా త ము.

ఉ. ...వృధా తిట్టెడిపట్ల గ్రామ్యులకుఁ దెల్పివిశేషము గాన వారలకా,
గట్టిగ మేపి తిట్టుఁ డనఁగాఁ దగదో తమకేటి కీ శ్రమల్. (గీతము 1భా)
పాఠక మహాశయులారా!

మాచే దృఢీకరింపఁబడిన 'శృంఖల' అను నపభ్రంశపు విమర్శనము, పై
నుదాహరించిన గీతపద్యానుసారముగ బయలువెడలినది. ఈ కర్త బ్రాహ్మణ
వంశసంభూతుఁడు. తక్కిన యంశములు స్వకృతాపరాధసదృశమై శిక్షింపఁ బడు
చున్న యితని విమర్శనమువలననే తెలిసికొనఁదగు. ఈ బ్రాహ్మణుని పూనికను
బలువురు పాఠజ్ఞులు నిరసించియున్నారు. అందఁడనుండి దిక్షాత్రముదాహ
రించి చూపుచున్నారము.

(1) పాణిగృహీత, శ్రవణానందము, అనెడు పుస్తకములయందుఁ జూపిన వెట్టి
మొట్టి కుశంకలఁ జూచితి.

బొడ్డుపల్లి శేషయ్య బోర్డుస్కూల్ మాస్టరు,
తాడికొండ, 9-7-13

(2) "శృంఖలను గూడఁ దెప్పించి చదివి యసహ్యమును జెంది యాకలాభివర్ధన
మేనేజరుగారికి నాయభిప్రాయమును వ్రాసిపంపితి."

చివుకుల ఆప్పయ్య, సికిందరాబాదు.

(3) ఉ. జ్ఞాన మెఱింత లేక, విరసం బగుపల్కులు గొన్నిపల్కి క
య్యానకుఁ గార్లుద్రవి, బిడియంబు త్యజించి, యనూయనించి, యిం
తేనియుఁ గొంకులేక, రచియించిన "శృంఖలఁగాంచినాఁడ న
జ్ఞానము బైటఁబెట్టుచు నశక్తిని జాటుచునుండె మెండుగక"

భ. చి. యజ్ఞనారాయణశర్మ, మాడుగుల, 12-5-13.

ఇట్లుదాహరింపఁ బూనుదుమేని గ్రంథము విస్తరించును. ఈ బ్రాహ్మ
ణుఁడు పాపము! యశోర్ధి యయి యాపాత్రమును వ్రాసెను. వ్రాయుటకు నిజ
మైనకారణమేదియైనను, మేము మాపాణిగృహీత, పంచమాశ్వాసమున నుదాహ
రించిన—

చ. ఇపుడిక నొక్కకర్మ మదియేమన? నేరిచి సంతలోనఁ గ

బృహ్మబనులాచరింప నది పడితులౌ కవులొప్పుఁజూచి "యీ

కపితము సెప్పనేల" యని గాఢముగాఁ దలవాయఁ దిట్టి దా
నిపయి విమర్శనమొక్కఁడు వింపుదురంతకు ముమ్మడుంగుగఁ"

అను పద్యార్థమే తనకుఁ బ్రేరకమని వ్రాసికొనియెను. ఆ పద్యము "మి
డిమిడి" జ్ఞానముతో నొకవేశ్య కవిత్వము సెప్ప నుంకింపగాఁ బ్రాజ్ఞుఁడగు
తన్ననోహరుఁడు దానివారించుటకుఁగాఁ బ్రసంగించినది. పాపమీ బ్రాహ్మణుఁ
డట్టిపండితుఁడు తాననియు నావేశ్యవంటికపులము మేమనియు నిశ్చయించికొని
ముమ్మడుగుగాఁ గాకున్నను జాల విస్తరించి యీశ్వంఖలను రచించి మాకు బుద్ధి
గఱపఁజొచ్చెను. బుద్ధి చెప్పునప్పుడు తిట్టవలయును గానఁ దోచినట్లెల్లఁ దెగఁ
దిట్టెను, వెక్కిరించెను, ధిక్కరించెను, ఏమేమో చేసెను. అవియెల్లఁజూపుట
ప్రస్తుతముగాదు వానికన్నిటికి నితనికిఁ గల గురుభక్తి యొక్కటియే వారకము
కావలెను. తనగురువులు గురుదూషకులై యశమాద్భించుచుండ వారివద్ద నొకటో
రెండో యక్కరములు నేర్చికొన్న యీవిప్రుఁడు వారితోననే పట్టకుండుట
గురుమతమునకు విరుద్ధమైనను లోకులకభినందనీయము కాక పోదు —

చ. గురులశతఘ్ని బద్ధలయి కుక్కిన తుక్కది మోరమిడికే
దొరలి దృగంతరాళములు దూళిని బుంగుడువోయి కన్ను మి
న్నరయఁగ లేక యుండుతటి నయ్యల నుద్ధరణం బొనర్ప ని
ప్పరముఁడు పూనెదా "నుడుతబత్తి" గ "శ్వంఖల" పేరివారితో 1

ఆ. నె. వారి పూరియగుచు వంధ్యమయ్యును నాండ్ర! పత్రికకు నితండు పంద్యుఁ
డయ్యె! మమ్ముదిట్టుగాక మహితాత్ముఁడితడు నిం! ద్యుండుగాఁడు గురు
వశుండు గాన. 2

ఈ యాంధ్రపత్రికాభిప్రాయము కిరి వ పుటలోఁ జూడఁగోరెదము. నిజ
ముగా దానిని బ్రాజ్ఞులగు నాగేశ్వరరావు పంతులుగారే (నిజమైన యధిపతి)
వ్రాసిరని తలంతురేమో, యనికల్ల, వారెఱుఁగకుండ నందు గొన్నివ్రాతలు
పడుచుండును. ఇందులకు శ్రీపంతులుగారి చేవ్రాలుగల యుత్తరములే సాధక
ములు. ఈ విషయమునుకూర్చి మా "వేసువరాగ్రహారశతావధానపీఠిక" చూడఁ
గోరెదము ఈ యభినందనముకూడ సత్యద్వేషియు నసత్యతత్పరుఁడును నగు నొక
మానిసి ప్రకటించినదియే. ఈ రహస్య మెఱుఁగనివారు మాత్ర మాంధ్రపత్రి
కాధిపతి మెచ్చెనని భ్రమింతురు. నిజమున కాయన మెచ్చినను గవిత్వవిమర్శన
యెడల నది యింత కార్యకారి కాదుగాని యదిగూడ్చినిజముగాదని తెల్పుచున్నా
రము. ఆయన యుత్తరింప రాని విట్టి పందాయన యెఱుకలేకయే పడుచుండు

III

ననుట కొకటి యుదాహరించి చూపుచున్నారము. (8 వేప్రిల్ 1913 సం॥ సువర్ణలేఖనుండి) మ॥ ఆంధ్రప్రతికాధిపతిగారికి—

“కవితయననేమి, యనుశీర్షికకింద, మార్చి 12 వ తేదీ ఆంధ్రప్రతికలో, భ. కుమారస్వామికాస్త్రీలుగారు వ్రాసినట్లు ప్రకటింపబడినది. ఈ కుమారస్వామికాస్త్రీ లెవరోగాని యీతడీ వ్యాసమును వ్రాయలేదు. ఈ వ్యాసమును వ్రాసినది నేను, దానికింద “నిష్కల్మషులనూరక దూతెడి తెలువులకు ధీగలు పునతఁడు” అనివ్రాసితని, ఆంధ్రప్రతికాధిపతిగారు, భ. కుమారస్వామికాస్త్రీలు అని మార్పుటకేమికారణమో తెలియదు. ఆంధ్రప్రతికాధిపతిగా కీతవ్యుడు దమప్రతికాముఖమున సవరింతురని కోరుచున్నాను.

ఇట్లు,

నిష్కల్మషుల నూరక దూతెడి తెలువులకు ధీగలుపునతఁడు.

ఈ భ. కుమారస్వామికాస్త్రీ యనుపేరు కల్పితము. దీని నవలంబించి యెన్నో యవకతవకలు చాలసార్లు చాలచోట్లఁ బ్రచురించినమానిసి యొకఁడెప్పుడటఁ గలఁడు. అతఁడీ తబ్బిబ్బులు చేయుచుండును. పాపము! ప్రతికాధిపతి యేమెఱుఁగును? అందుఁ గొన్ని యెదురు తిరుగును. ఆ యెదురుతిరుగునంశములలో ‘శృంఖలను’ గూర్చిన యభినందన మొకటి, దీనింగూర్చి యడిగినచో నాగేశ్వరరావుపంతులువారు నిరుత్తరులే యగుదురో, మఱి యేమగుదురో యీ భిందనమే తెల్పునుగాన విస్తరింపము, మఱికొన్ని వ్రాతలుగూడ నింతకుమించిన వంతుఁ గలవు.

“గంధ్రతనము కవిత్వమగునా?, ... యీతఁడే కవియగునెడ” నికఁ గవి కానివాఁడెవ్వఁడు? యని సువర్ణలేఖయొక్కసాక్షి వ్రాయుచున్నాఁడు. ఈ వాక్యములను చెల్లపిళ్ల వెంకటకాస్త్రీగారు జ్ఞప్తియందుంచుకొనఁ గోరునన్నారము. (ఆంధ్రప్రతిక నుండి)

ఈ వ్రాత వ్రాసినమానిసి యెవరో యా యభినందనమును వారిదే దీనిని వివరించవలసివచ్చినచో నింతట నంతటఁ దేలదు. ఇది వ్రాసినవారు నాగేశ్వరరావుపంతులుగారు మాత్రము కారు అనునది సారాంశము. వారే వ్రాసినను బైవాక్యమునందు దోషమేమున్నదని చదువరు లనుకొనవచ్చును. చోలఁడు దూషణ మాఘట్టమునఁ గలదు. ఆ భాగము వదలి బొట్టుపెట్టితిమి. ఇట్లు వదలుట గూడ శ్రీ నాగేశ్వరరావుపంతులుగారి గౌరవమును గాపాడుటకొఱతేయని ప్రాజ్ఞులరయుదురుగాక. వృథాగా నట్టివా రెవరినిగాని పేరుపెట్టి యెచ్చటనో యెందు

లకో యేర్పడిన తిట్లతో, డిట్టుచురా ? అది నమ్మఁ దగినదియా? వా రది నాడే యని ప్రకటించినప్పుడడుగఁ దగినది బోలేడు కలదు గాననిక నిట విస్తరింపఁ బనిలేదు. ప్రకృత మనుసరింపుదము.

తే. గీ. కాలదోషమ వ్రాయసకానిదోష, మిందు లవమును లేదని యెఱిగినార,
మది యొనర్పఁగరాని దెయ్యదియుఁగాని తప్పు గన్నట్టదీ మాట తజ్ఞహితము.
ఆ కాలదోషస్వరూప మిట్టిది.

ఆ. వె. వ్రాసినతఁడు మంచివాఁడయ్యుఁ గడుఁ బరీధావి యయ్యె దానఁదవులుకతన
మఱి ప్రమాదములకుగుఱియకాటయో? ప్రమాదీచవత్సరంపు నీచగుణము 4

క. ఎటఁ దెగినన్ శృంఖల నతు, కుటకుం గొనిపోవవలయుఁ గొల్మికిది తృణం
బటఁబని సేయ దయోమయ, ఘటనకు నది పుట్టె దీనిగతి యేమగునో? 5

అని మాత్ర మీ బ్రాహ్మణుని ‘శృంఖలం’ గూర్చి విచారింప వలసియు న్నది. ఈయనకుఁ దటస్థించిన యభినందన తత్వమును దెల్పితిమి గాన మఱికొన్ని తస్యప్రహరణములను జూపుచున్నారము.

“పాణిగృహీతా శ్రవణానంద శృంఖల” యిట్టి విమర్శనమునకుఁ దాము స్వయముగా నిరసనము రచించుట యంత భావ్యము గాదేమో, “వివాహశ్చ వి వాదశ్చ” రాజమండి, 25-6-13. భ. సీతారామయ్య.

లోక మీ బ్రాహ్మణుని ప్రల్లదముల కు త్తరమును లిఖించుటకే యొప్పి కొనలేదు. సుదర్శనీపత్రికాధిపతిగూడఁ జాలవఱకు నీతనికుశంకలకు జవాబులు వ్రాసివ్రాసి తుద కీ క్రిందిరీతిగా లజ్జించి విరమించెను.

‘ఈ నడుమ చాల సంచికల నుండి’ ... “శృంఖల” యను విమర్శనమును గూర్చి “విశృంఖల” యనుపేరిటఁ జర్పించుచున్నాము. ఇంకను జర్పింపవలసిన దెంతయో గలదు గాని యింతటితో విరమించుటయైనది. ఏమనఁగా? ఈ నడుమ వీరిచే రచించఁబడిన “వారకాంత” యను నాటకము (జూడఁ దటస్థించినది భాషలో నింతకన్నఁ బాపిష్టిగ్రంథమును బ్రయత్న పూర్వకముగానైన నెవ్వఁ డును వ్రాయఁజాలఁడు ... తా నిట్టి దిక్కుమాలిన గ్రంథమును వ్రాసియు... ప్రాధికపుల మనోహర కవిత్వమును పంకలొత్తుటకుఁ బ్రయత్నించిన యీ పెం గలి వెట్టి మొట్టికుశంకలకు సమాధాన మిచ్చుటయే యసమంజసమని తోచుట ముఖ్యకారణము. (సుదర్శిని)

ఇందటిన్ని విధముల నేవమును బ్రకటించువారిఁతపై సదభిప్రాయమిచ్చు నతఁ డెట్టివాఁడై యుండునో చదువరులే యోజింతురుగాక. అభినవసరస్వతీ పత్రికాధిపతి యిట్లు తన యభిప్రాయమును బ్రకటించెను.

“ఈ శృంఖలలో నీ-వోత్తులు, తిట్లు, తలకుఁ దగని మాటలు విస్తరించి యున్నవి.”

సుదర్శినియేమి, ఆభినవసరస్వతియేమి, యీ బ్రాహ్మణుని యవివేకమును పరిమర్శముగాఁ జర్చించి తుట్టతుదకు వ్రాసిన మాటలనుమాత్రమే మేమిందుచా హరించితిమి. లేనిచో గ్రంథము వృథాగాఁ బెరిగెడిది. అభినవసరస్వతి కొంత క్లుప్తముగజే వ్రాసి విరమించెను గాని సుదర్శిని మేము వ్రాసిన “తృణీకరణము” కన్న నొకింత విస్తరించియే విశృంఖల, యనుపేరఁ జర్చించినది. అందలిసార మిది. ఇతడు, విమర్శకుఁడు గాఁడు సరిగదా, తుదకు నాంధ్రుఁ డగుననుటకుఁ నూడ వలనుపడ” దని యొకచో వ్రాసినది చూడుఁడు.

“నోటఁ బడుతుంపురులు” (పాణిగ్రంథం)... కవులీ వాక్యభాగమును నోటి నుండి పడుతుంపురులు, యనునర్థమునఁ బ్రయోగించిరి. విమర్శకు లాయర్థమిందు రాదనియు నోటిలోఁ బడు, నని యర్థమగుననియు నాక్షేపించిరి. “చెట్టున రాలినపండు, అనునిత్యాద్యవసరముల, సప్తమికిఁ బంచమ్యర్థము వచ్చుచుండుట విద్యార్థులేనియు నెఱుఁగుదురు. “నోట గుడ్డలు క్రుక్కు” యనునపుడు నోటి యందనియు, “నోటరక్తము గక్కు” యనునపుడు నోటినుండియనియు నొక విభక్తికే యర్థభేదములు ప్రకరమునుబట్టి వచ్చుచుండును. ఆంధ్రరక్తమున జన్మించినవారికిది సహజముగాఁ దెలియవలసినదే”

పత్రికాధిపతి యుత్తర మొసఁగిన ప్రయోగము గలపద్యము 18 వ పుటలో వీఖండనమునఁ జూడఁదగు. ఇట్టి వెన్నో యాయన యుత్తరించెను. అన్నియు సమంజసములని విజ్ఞులు పలుకుదురు. ప్రకృతమీయన యుత్తరించిన విషయము. ప్రౌఢవ్యా— 44, నపుట, 11 వ సూత్రమునఁ గలదు. ప్రయోగము లిందులకుఁ గుప్పలెప్పలు— చ. ‘చిరమున బ్రహ్మకుం దపముచేసి’ (భారతము) చిరము నుండి అనియర్థము, యిది యిటులుండె. ఈ బ్రాహ్మణుడే సంగతియు నెఱుఁ గఁడు. ఏవో రెండు ముక్కలు తెలుగు చదువనివాఁడు కాడు. ఈ శృంఖలలోఁ జాలవఱకుఁ దప్పదు ప్రసంగ మితనిది కాకపోదు, కొంత యితని గురువులది, మఱికొంత ప్రకృతము కాదంబర్యాదులుగూడఁ దనముందు నిలువ వని డచ్చీలు గొట్టు నొక యనాత్మజ్ఞునిది. ఇందుల కాధారము లీతని శృంఖలయందే కలవు. పీఠికాభాగము కొంతచక్కగా నున్నది. దానికిని విమర్శనమునకును సంబంధవే కనుపడదు. ఇతనిని సుదర్శినీ పత్రికాధిపతి యెంతవఱకెఱుఁగునో మేమును నా చవఱకే యెఱుఁగుదుము. అతఁ డీతని యసభ్యంశపు ‘వారకాంత’ నేని జూచెను.

మాకాభాగ్యముగూడఁ దటస్థింపలేదు. ఈతఁడిట్టి వాఁడయ్యు మా, వె. రా. ల. శిష్యుఁడు గాన విధిలేక మాప్రశిష్యులలో జమ కాబడియె. ఇతనిజ్ఞానము చదువరులెఱిగినదే కదా? ఈలాటి విజ్ఞానులే నేఁడు కాలిదాసాదులయు నన్నయూదులయుఁ గబ్బములనుగూర్చి గోలచేయు మహాభాగులు. ప్రకృత మిప్రశిష్యుఁడును శిష్యులు వెం|| రా|| లును “కుప్పకు నిప్పు వెట్టి పేలా లేరికొని తినుటకై” యీ యుద్యమమునకు దిగిరి. ఈయంశము “శృంఖల” అను పేరే తెల్పుచున్నది. విస్తరింపఁ బనిలేదు. వారికోరిక యిటీవల శ్రీగవర్నరుగా రేర్పఱచిన సదుపాయముంబట్టి విఫలమగుటకు విచారింప వలసియున్నది. ఈయంశ మాంధ్రభాషాపరిషత్పత్రిక, ప్రమాదీచ చైత్రమాససంచికలోని “పరీధావి నామసంవత్సర కార్యనివేదనము” 8 వ పుటలో విస్పష్టముగ నున్నది. అందే 9 వ పుటలోఁ గొందఱు ప్రాజ్ఞమహాశయు లొకతీర్పును దీర్చియున్నారు. అందు ఆభ్యంతరరతివర్ణనము కూడనిదిగా నిర్ణయించిరి. ఇందుల కెంత నెదకినను బ్రాచీనలాక్షణిక సాహాయ్యము దొరకమింజేసి ఆది వారిస్వకపోల కల్పితముగా భావించుచున్నారము.

ఈ విషయము నాటకమున కావశ్యకమని సహృదయు లిదివఱకే యెఱుఁగుదురు.

శ్లో.రంగమధ్యే....స్తనాధరవిమర్దంచ । తథా లజ్జాకరంచ యత్,....

శ్లో. పితృపుత్రస్నుషాశ్వ శూదృశ్యం యస్మాత్తు నాటకం । తస్మాదేతాని సర్వాణి వర్జనీయాని యత్నతః, (నాట్యశాస్త్రమునుండి)

విస్తరమందే చూడఁదగు నాటక మందివి వర్జనీయములని యెఱిగిన పా్జులు శ్రవ్యప్రబంధముల నుండవచ్చుననుటకు హేతువు సహృదయయైకగమ్యము. ఆది యటులుండె, యెందులకో నేటివారవలంబించిన యీ మతమునఁజేరి యిప్పుడనేకులు జ్ఞానలవమర్విదగ్ధులు గోలచేయ మొదలిడి— “ద్విత్రాయేవకవయః, ద్విత్రాణ్యేవ కావ్యాని” యనునుక్తికిఁగూడ జంకనివారికే పంకలు పెట్టమొదలిడిరి. ఇఁక నితరులెక్కయేమి, మిడిమిడిజ్ఞాన మా యీ యిక్కట్టులకు హేతువు, యితరభాషాధ్యేత లిద్దానికిఁ దీర్పరులగుటయు నీ ముప్పునకుఁ గారణము, యేమైనను వీరి ననుసరింపక తీరదు, కావుననే బ్ర. శ్రీ. వేదము వెంకటరాయశాస్త్రులవారు శ్రీనాథుని నైషధమున కొకకొత్తత్రోవను దొక్కియున్నారు బ్ర. శ్రీ. కల్లూరి వెంకటరామశాస్త్రులవారు వైవారివాదము లశాస్త్రీయములని నూచించుచుఁ గొన్ని పంక్తుల నొకట వ్రాసియున్నారు. ఆయా విషయ

VII

మెల్ల నిందుదాహరించుట కవకాశము చాలదు. సార, మిది క్రొత్తమతము, పంజీతదూరము, అనితేలును. అది యటులుండె. నేటినాగరికులలో నశ్శేషరులు కూడ మాశ్రవణానందము నభినందించుటంగూర్చి 24- ఫుటలోఁ గొండొక చూపితిమి, మఱియొకటి యిటఁ జూపుచున్నారము —

అభినవరీతుల ననుసరించి సులభగ్రాహ్యముగాను, రసవంతముగను, తాము కచియించినశ్రవణానందము చదివినమీతట తమచే రచితములగు యితరకావ్యములనుగూడ, చదువ కుతూహలము పొడముచున్నది....

చెన్నపట్టణం 4-4-11, విధేయుడు, గో. కనకరాజు.

వీరి యుద్యోగాదికము 3 న ఫుటలోఁ జూడఁదగు, వేలకొలది ప్రాజ్ఞుల సదభిప్రాయములున్నను నేటికాలమునకు వీరుశిష్టాదిగురువులని యెంచి వీరిని మాత్రముదాహరించి విరమింపఁదలఁచితిమి. ఇందు పదలిన చెత్తప్రశ్నలు చాలఁ గలవు, వానికిఁ బ్రాజ్ఞులు తమంతటఁదామే సమాధానము చెప్పుకోవచ్చును, లేదా మాపాకుపతాదికమువలనఁ దెలిసికొన వచ్చును. కాలానుసారమునఁ గవి తాకన్యక, శ్లో. యస్యషష్ఠీ..... ద్వితీయాస్యామహంకథమ్॥ అను శ్లోకమున కుదాహరణ మగుచున్నది. సహృదయాః ప్రమాణం.

ఇట్లు,
తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు.

శృంఖలా తృణీకరణము

చదువరులారా !

మేము రచించి ప్రచురించిన శ్రవణానంద, పాణిగృహీతలపై విమర్శన మను నెపముతో “పాణిగృహీతాశ్రవణానందశృంఖల” అను నొక షెడ్యూల్డ్ పాత్తము కేవల దూషణప్రధానమగు వెక్కిరింపులతో వెలువడినది. దానిని బ్రాజ్ఞులగు పత్రికాధిపతు లింతకుమున్నే నిరసించి ప్రచురించియున్నారు. విమర్శనకర్తృ సదృశులగు కొందఱు దాని నభినందించి యున్నారు. ఆయా యంశములను బీతికలోఁ జర్చింపఁ దలచి ప్రధానాంశమున కుపక్రమించు చున్నారము. శంక లెట్టివైనను సమాధానము నపేక్షింపకమానవు. చదువరులలో ననేకులు పరప్రత్యయనేయబద్ధులుండుటచే గ్రంథకర్తలు ప్రతిపక్షుల పూర్వపక్షములకుఁ దోచిన సమాధానములను బ్రచురించుట తప్పనిపని. విమర్శన మసమంజసమను నంశము స్వయముగానే గుఱితింపఁగలవారికి గ్రంథకర్త స్వహస్తలిఖితము లపేక్షణీయములు గాకున్నను, దక్కుంగలవారికి నివి యపేక్షణీయములు కాక పోవు. కొందఱు మొత్తముమీఁద విమర్శనము బాగుగాలేదని మాత్రమే చెప్పఁగలుగుదురు గాని తగినంత యాధారమును జూపఁజాలరు. అట్టి వారలకొఱకై యీ పరిశ్రమము చేయఁబూను మమ్ము విజ్ఞలోకము మన్నించుఁ గాక — విమర్శనము యుక్తియుక్తమా? కాదా? అను విషయముమాత్రమే చర్చించుట ముఖ్యమగుటచే మే మిందుఁ దక్కువిషయము లనఁగా విమర్శకుని స్వరూపస్వభావపాండిత్యాద్యప్రస్తుతవిషయముల నెత్తికొనక విడిచితిమి. ఇంతియకాక యతని గ్రంథపంక్తులనుగూడ నిందుదాహరింపక మాసొంతమాటలతో నతని పూర్వపక్షస్వరూపమును డెల్పుచు మాయెఱిగినంతలో సమాధానములను లిఖించుచుందుము. సాధ్యమైనంతలో సంగ్రహింపఁదలచి మేమీ లాభ్యమున కొడిగట్టితిమి. ఇకఁ బ్రకృత మవధరింపుడు.

“పాణిగృహీతా శ్రవణానందశృంఖల”

ఈనామము తప్పు. తచనాకాలమును బట్టినచో శ్రవణానందము మొదట నుంచవలసియుండును. అట్లుంచినచో “శ్రవణానందపాణిగృహీతాశృంఖల” అని యగును. అప్పుడు విమర్శకుని మనోరథసిద్ధికి భంగము కలుగును. విమర్శ

కుడు తానిడిన పేరునకుఁ జెప్పినయర్థ మేమని? పాణిగృహీణా = లంజలఁమొక్కఁ
శ్రవణ = చెవులకు, ఆనందము = సంతోషము (ఇచ్చునది) అని. పేరు తలక్రిందై
నప్పు డిట్టియర్థమున కవకాశ మెట్లు లుండెడిని. విశేషార్థము రాదు గాని,
ఆరెండుగ్రంథములను గూర్చిన విమర్శనమనునర్థము వచ్చెడిని. కావున నీ పేరట్లు
మార్చికొనవలయును.

“శ్రవణానందము అను పేరు న్యాయమా?” న్యాయమే. శ్లేషయమక
చక్రవర్తి యగు శ్రీ వేంకటాద్వరి “శ్రవణానంద” మను పేరితో నొక సం
స్కృతనాటకమును రచించెను. “ఎవరిచెవులకు?” అని చెక్కిరింపనక్కఱ
లేదు. అవయవము లవయవి వినాభూతములుగ నుండవు గావున నుత్థితాకాంక్ష
వశమున నవయవి యాక్షిప్త మగును. అయవయవి కవితాస్వాధనార్హముగా
నుండవలసి వచ్చును. ఐనచో విమర్శకుని వ్రాతచొప్పున అనామకులగు మూర్ఖు
లాక్షిప్తలెట్లగుదురు? పైగా విమర్శకుడుగారు లంజయలచెవుల కానందమిడు
నని వేటొకచో వ్రాసినారు. నాంధ్రుగూడఁ గవితారసాస్వాదనకుఁ దగు
యోగ్యత గల వాండున్నచో వాండ్రుగూడ గ్రహించుటలో మాయధ్యంత
రము లవమును లేదు. మేమిడిన నామముమాత్రము సహృదయ మాత్రాకర్షకము
గాని విమర్శకాభిప్రాయము ననుసరింపదు. ఇంతపని కెందులకు? లోకులు
సామాన్యముగా మంచినస్తువునుగూర్చి చర్చించునపుడు మనోహరముగా నున్నది
హృదయంగమముగా నున్నది, అని వాడుచుంట యెల్ల రెఱిగినదే. అట్టిపట్టుల
నెల్ల నెవరిహృదయములకు? అని యాకాంక్ష తప్పనిదే. అనుగుణ మగు నవ
యవి యాక్షిప్తము కావలసినదే. సర్వసులభమగు నీవిషయమున కింతకన్న వ్రాసి
పెంచుట యయుక్తము. సహృదయుల శ్రవణముల కానందము నొసఁగునది యను
నర్థము తప్ప వేటొండు కల్పన యిటఁ బ్రాజ్ఞులు చేయరు. అట్టి సహృదయుల
లేఖ లెన్నన్నియో కలవుగాని విస్తరభీతిచే నుపేక్షించి,

క. ఒక శ్రవణానందమ్మున, నొక పద్యమునందుఁ గల్గు నొకపాదమునం

దొకయక్కరమున కొసఁగిన, సకల మృగు రత్నగర్భ చాలునె తూఁపక.

అను పద్యమును మాత్ర ముదాహరించుచున్నారము. ఈ పద్యమును
బ్రహ్మశ్రీ రామడుగుల సీతారామశాస్త్రిలవారు నిర్వాజముగా మాకడకంఠ
యొన్నారు. మున్ను కృష్ణాపత్రికలో నీపద్యమును, మ॥ రా॥ రా॥ గోపేటి

కనకరాజు పంతులుగారు (గవర్నమెంటు ట్రాన్సులేటరు) వ్రాసిన యభిప్రాయమునుంగూడఁ బ్రచురించియుంటిమి. ఇట్టి ప్రాజ్ఞుల చెవుల కానందమిడిన గ్రంథములను, అనామకులయొక్కయు లంజియలయొక్కయుఁ జెవుల కానందమిడునవిగా లిఖించిన విమర్శకుని బ్రాజ్ఞలోకము తుమించుఁగాక ! ఇదిగాక విమర్శకుని త్రోవనుబట్టి విమృష్టగ్రంథములు లంజెలకుఁగూడ నానంద మిడఁజాలవు. విమర్శకుఁ డొకచో “ఇని విటులను బ్రవృద్దిట్టుటచే విటులకానందమిడనేరవు” అని వ్రాసి యున్నాఁడు. ఇదే యుక్తి నుపచరించినచో నీగ్రంథములు విటులకన్నను లంజియలనే యెక్కువగా దూషించుచున్నవి. ఈయంశము కబ్బములే వాక్కుచ్చెడిని. కావున వాండ్రుచెవులకుమాత్ర మెట్టు లానందమిచ్చెడిని? అట్లగుటచేఁ బూర్వపక్షివాఁత తప్ప. తప్ప. తప్ప.

“పాణిగృహీత” అను పేరు సమంజసమే యగునా ?

ఈపేరు జుగుప్సాకర మనియు నేమో యనియు విమర్శకుని వాదము. దీని వ్యుత్పత్తింబట్టి చూతము. “పాణిర్గృహీతోఽస్యా” ‘పాణిగృహీతీ’ అని సుధాకారకుఁడు వ్రాసెను. ఈయర్థమునే ‘పాణిం గృహీష్వాప్స పాణినా’ అను వాల్మీకివాక్యము ధ్వనింపఁజేయుచున్నది. విధివిహిత మగు పాణిగ్రహణము జరిగినస్త్రీ పాణిగృహీతి యని చెప్పఁబడును. కావుననే “పాణిగృహీతి భార్యాయాం” అని వార్తీకము పుట్టినది. దీని ననుసరించియే “పత్నీ పాణిగృహీతిస్యాత్” అని యమరము ప్రవర్తించినది. ఈ పత్నీశబ్దమువలన ‘పత్యుర్నోయజ్ఞసంయోగే’ అను సూత్రము స్మృతికిఁ దగులును. దానిచే యజ్ఞయాగాదులయందు భర్తతో సహాధికారముగలస్త్రీ ‘పాణిగృహీతి’ యనిపించుకొను నని తేలును. అట్టిది కాక, కేవల పాణిగ్రహణమును బొందిన స్త్రీ అనఁగాఁ గేవల కామనిర్వాపణప్రయోజనమునకుఁగా స్వీకరింపఁబడినస్త్రీ పాణిగృహీత అని చెప్పఁబడును. కావుననే భట్టోజీదీక్షితులుగారు “పాణిగృహీతాఽస్యా” అని వ్రాసిరి. ఈ దీక్షితులవారి పంక్తినేమి, పైనుదాహరించిన వార్తీకమునేమి మా విమర్శకుఁడు సూత్రము లనియే వ్రాసెను. దానివలన నయ్యనఘుని పాండిత్యమును లోకమెఱుఁగుఁగాక ! ప్రకృత మనుసరింతము. పాణిగృహీతా పదము టాబంతము. అనఁగా ఆకారాంతము. పాణిగృహీతీ పదము జీబంతము. అనఁగా ఈకారాంత మనుకొనుఁడు. ఈరెండుపదములకును నిలచుమించు

వృత్తి యొకటియే. రెండవదానిలో విధివిహితము అను నంశముమాత్రముండదు. ఈ యంశమును మనమందుంచుకొనియే మేము మాకబ్బములో—

ఉ. పాణిగృహీతి యందురు వివాహితయైన సతిఁ దనంతఁ దాఁ
బాణిగృహించి యుంచికొను బానిస తొత్తును శాబ్దికాగ్రణుల్
పాణిగృహీత యందురు. (పాణిగృహీత)

అని వ్యాఖ్యానము చేసి యుంటిమి. అది యటు లుండుఁగాక. జుగుప్స అనునది సచ్చిబూతుమాటలు వినుటవలనఁ గలుగఁ దగినది. పైపద మట్టిదియని యేప్రాజ్ఞులును పలుకరు. విధివిహితముగాఁ గాక కేవల కామార్థము స్వీకరింపఁ బడినస్త్రీ అనుమాత్రముననే జుగుప్స కలుగు నని వాదించువారుగూడ లోకమున నుందురా? ఉందురు గాక!

“కృతాభిషేకా మహిషీ భోగినోఽన్యన్యపస్త్రీయః”,

గృహీతీ, గృహీతలకుం బోలె మహిషీ భోగినులకును గొండొక విచారిం చినచో జుగుప్సాకరత్వము జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధులు కల్పింప వచ్చును. మహిషీ పట్టాభిషేకసమయమున రాజుగారి సహాసనమున కర్హురాలు. భోగిని అట్టిది కాదు. భోగమాత్రప్రయోజనముగా నేర్పడినది. పాణిగృహీతాపద మీభోగినీ పదమునకుఁ బర్యాయము కావచ్చును గాని భోగినీ పదమునకుంబలె నులభముగా దానికి నర్థము స్ఫురింపదు. గూఢమగు నాపదమే జుగుప్సాకర మగుచో నులభ మగు భోగినీపదము మిగుల జుగుప్సాకరము గాదా? అగు నేని—

“భోగినీసంగతికి రాజు వోవుచుండి” ఆముక్త మాల్యద

ఇత్యాది ప్రయోగములెల్ల నింద్యములే కావలయునుగదా? భోగము, రతి, సురతము, యిత్యాది పదములవలన జుగుప్స యుదయించునని వ్రాసినలాక్షణికులు మా యెఱిగినంతలో లేరు. భోగినీ అనునర్థ మిచ్చు మాత్రముననే ‘పాణిగృహీతా’ పదము నింద్య మగుచో, భోగినీపర్యాయములగు “వారకాంత” లోనగు పదములును నట్టివియే కావలసి వచ్చును. వారల గుఱించి మహాకవులెల్లఁ బురవర్ణనములలోఁ బ్రతికావ్యమునందును వర్ణించి యున్నారు. అదికూడఁ దప్పే కావలయును. వారల నటుంతము. ఇది ప్రకృతము నూతనముగా బయలు వెడలుచున్న యొకవిధమగు సిద్ధాంతము ననుసరించిన యాత్మేపణ యనుకొందము. అయినచో నాత్మేపణ కవకాశముండ వచ్చును గాని యీవిమర్శకుఁడుగారు “వారకాంత”

అనుపేరుతో నాటకమును రచించినట్టి విమర్శనమునందే కాక పుటలో వ్రాసి కొనియున్నారు. గూఢార్థముగల పాణిగృహీతా పదమును జూచి యేవపడు విమర్శకునకు “వారకాంతా” పదము సమంజస మెట్లయ్యెడిని? దీనింగూర్చి విశేషించి చర్చించిన బ్రయోజన ముండదు. విమర్శకునింగూర్చి సుదర్శనీపత్రిక జరువఁగోరెదము.

గ్రంథపరమైనప్పుడు పాణిగృహీతా పదమున కర్థమేమి?

పాణిగృహీతా నుద్దేశించి రచించిన గ్రంథమని యర్థము. విమర్శకుఁడు గానీ సందర్భమున మఱియును సాహసించి యున్నారు. గ్రంథమునకు “లంజె” అని పేరు పెట్టినట్లభిప్రాయ మిడిరి. కాదంటరి, అముక్తమాల్యద, లోనగు నామములు నిట్టివేయని ప్రాజ్ఞలోక మెఱుఁగుదురుగాక. ఈ యర్థము నైయాకరణుల వలన విస్పష్టముగా దెలిసికొనవచ్చును. విమర్శకుఁ డెట్టివాఁడైనను దనగ్రంథము పై నిచ్చినయాక్షేపణల కుత్తర మిచ్చుట గ్రంథకర్తకుఁ దప్పని పనియని మున్ను చెప్పియుంటిమి. గ్రంథనామ విమర్శనమున కిచ్చిన ప్రత్యుత్తరము వలననే విమర్శకుని పాండితి కొంత తెలిసియుండును. ఏమైనను పైవిచారము కొంత శాస్త్రముతో సంబంధించి యుంటుచే సర్వసులభముగా బోధపడఁ దగినది కాదు. ఈ క్రింది యంశమును దిలకింపుఁడు.

“గృహమునకై వగ మీఱంగఁ జేరి యాత్మగతమునకై” (శ్రవణానందము)

ఇందు గృహమునకుకై + ఐ, అని పదచ్ఛేదము చేసికొనకున్నచో యతి చెడును. ఆత్మశబ్దప్రయోగము వలననే పదచ్ఛేదము స్ఫుట మగుచుండఁగా దానిం గణింపక గృహమునకై, అనునది చతుర్థ్యంత మని నిర్ధారణ చేసికొని, యెంతో వెక్కిరింపును వినియోగించెను. ఇట్లే—

తే. గీ. తనను చిత్తమ్ము నేనియుఁ దగినసాగను
గలుగు చెలిమిన్న కడకంపఁ గదలిరాదు
అట్టిచోఁ గేవలాన్యుల ననుప నగునె
దౌత్యమునకన్న సతిపొందు తప్పిదంటె.

పాణిగృహీత.

ఈ పద్యములో “దౌత్యమునకన్న” అను నాల్గవ చరణమునకు సందర్భమే లేదని త్రోసివేసెను. పద్యము కఠినశైలిలో నున్నచో నన్వయింపక వెక్కిరించు వచ్చు ననుకొందమన్న నట్లు లేదుగదా. అయినచో వెక్కిరింపున కవకాశమేమి?

సమన్వయించి చూపినచోఁ జదువరులే నిర్ణయించు కొందురుగాన నట్లు చేసెదము.
శ్లో॥ నపుంసక మితిజ్ఞాత్వా ప్రియాయై ప్రేషితంమనః । తత్తు తత్త్రైవ రమతో
హతాః పాణినినా వయం॥

ఈ శ్లోకము ననుసరించి మేము పైపద్యమును రచించితిమి. తన మనస్సే
దూతకృత్యమున కనర్హుమని చెప్పవలసి వచ్చుచుండఁగా నితరులెట్లు పనికి
వత్తుదు? అని శంకించుకొని మరల నట్టియనుమానము యుక్తముకాదనియు
యోగ్యుడగుదూత నాయకా సంపర్కమునకై యత్నింపఁడనియు సమాధానము
రాఁగలదని కొండొక యూహించికొని, తుట్టతుది యర్థాంతరన్యాసము నుప
యోగించెను. ఆ యర్థాంతర న్యాసమువలన దూతకృత్యమయుక్త మనియు దాని
కంగీకరించు వానికి నాయకాసంభోగాభిలాషమత తప్పిదముగాఁ దోచక
పోవచ్చుననియు నాయకుఁడు నిర్ణయించినాఁడు. ఈ యంశము రసమంజర్యాదు
లలో వివరింపఁబడిన యధమ నాయకలను మనమం దుంచుకొని వర్ణింపఁబడినది.
చీనింగూర్చి వర్ణించుటకూడఁ దప్పని విమర్శకుఁడుగా రందురేమో! అట్లనఁ
గూడదు.

శ్లో॥ నిశ్శేషచ్యుత చందనం స్తనతటం నిగ్మప్తరాగోఽధరః॥

అనుశ్లోకము నంగీకరింపని లక్షణగ్రంథకర్తలు లేరు. పైశ్లోకము
నాయకుని యధమత్వమును దెల్పుట కేర్పడినది యని తజ్ఞు లెఱుఁగుదురు.
శ్లో॥ దూతి! త్వయా కృత మహా నిఖిలం మదుక్తం॥

అను పుష్పబాణవిలాసగత శ్లోకముగూడ నాయకాధమత్వమునకే
యుదాహరణము. ఆ యీ శ్లోకము లయోగ్యము లని యిప్పటివఱకును నెవ్వరు
గాని వారీయ లేదు. కాని యొక విశేషము మాత్రముండును. అధమనాయ
కానాయకులకన్న ముత్తమనాయకానాయకులు గరియ స్థానయోగ్యులని
చెప్పక తప్పదు. ఈ యంశ ముత్తమాధమవిశేషణములే చెప్పుచున్నవి.
అయినచో సర్వత్ర యుత్తమాశ్రయముగనే కవిత్వము చెప్పట యుక్తమేమో.
యుక్తమగుట కేసంశయమును లేదు గాని ప్రతికవియు నొకటే త్రోవను బోవ
లసి వచ్చును. ఒకరు పోయినత్రోవనే పోవుటచేఁ దాను స్వతంత్రించి రచిం
చినకల్పనలుగూడఁ దత్తత్థలోచితము లగుకతన నంతకుముందు పోయిన వారును
పోయియుందురుగానఁ దనకుఁ జౌర్యము నాపాదింప వలసినవి కావలసి వచ్చును.

అయీ హేతువులచే భిన్నభిన్నవిషయములుగాఁ గవులు కావ్యములు రచించుటకై లాక్షణికులు కొన్ని త్రోవలు చూపి యున్నారు. వానింబట్టి యశ్చేష్టయుగాఁ గవులు ప్రవర్తింప వచ్చును. ఒక కవి కొన్నియట్టివియు మఱికొన్ని యట్టివియు కావ్యములు వ్రాయవచ్చును. అట్లే కానిచోఁ గాళిదాసు రసాభాసమున కుదాహరణ మనఁదగు విక్రమోర్వశీయకథ నెత్తికొని నాటక మేల వ్రాయును? ఊర్వశి దివ్యయైన నగుఁగాక! ఇంద్రుని యుంపుడు కత్తెలలో నొక్కతెకదా. అట్టిది పురూరవునియం దనురక్తయై పలచినదే యందము. రసాభాస మెట్లు వారింప నగును.

శ్లో॥ యోషితో బహుసక్తి శ్చేత్.

అను సంశయమున కుదాహరణము కాక యెట్లుండును? తుట్టతుద కూర్వశి మిష పెట్టి తన్ను వచించినతఱిఁ బురూరవుఁడు పడిన పాటులెల్ల రసాభాసమున కుదాహరణములే యగుచుగదా.

శ్లో॥ ఏకత్రైవానురాగ శ్చేత్॥

తెలుఁగులో మనుచరిత్రముకూడఁ బైలక్షణములు గలయదియే కాన రసాభాసకావ్యమే. ఈ రసాభాస విషయ మటులుంతుము. ఉత్తమత్వము వేశ్యకన్న సంసారిణియం దెక్కుడుగ నొప్పుక తప్పను అట్టిచోఁ గాళిదాసు వేశ్య నుద్దేశించి కావ్యమేల వ్రాసెనోకదా! పెద్దన్న గూడ నదియే త్రోవనేల పోవలసి వచ్చెనో? దీనింబట్టి కవులు స్వీయా, పరికీయా, సామాన్యా అనిలాక్షణికు లేర్పఱచిన మూగురు నాయికలను దమ కబ్బములయందు నిరాఘాటముగా వర్ణింప వచ్చునని సిద్ధాంతిత మగుచున్నది. మఱియు నీ నాయికల యొక్కయు వీరలకు పద్యశులగు నాయకుల యొక్కయుఁ బ్రభేదములనెల్ల గవులు తమతమ కబ్బముల యందుఁ గైకొన వచ్చును. కావున నాయికాధమత్వవ్యత్యతకమకు పైపద్యమును రచించుట యుక్తమే. మేము పీఠికలో—

మ. అగుఁ గావ్య మ్మిది యైననుం బ్రహసనప్రాయము పౌరంభమా
దిగ దీనక బలుచోటులం దొదవు నెంతేనిక రసాభాస,నో
మగువక నాయికసేత దుర్విటుల నిర్మర్యాదవాక్యము లొ
ప్పుగ దానిక వెలయించుఁ; బండితులు తప్పుల్ తీతురేమొకదా.

అను పద్యములో నూత్రప్రాయముగాఁ బైవిషయములనెల్ల సూచించి యుంటిమి. పద్యరచనాకాలమునకు మాకుఁ గల భయము పండితాక్షేపణకుఁ

బాతుల మగుడు మేమో యను నంతవఱకే. ఇటీవల నాభయము పోయినది. సర్వమును దెలిసిన పండితులుగాని వారి లక్షణములుగాని వారి లక్ష్యములుగాని, పనికిరాని కాలము వచ్చినది. ఎవరియిచ్చవచ్చినట్లు వారు శాసనము లేర్పఱుప యత్నించుచున్నారు. కావునఁ బై పద్యములో 'పామరులు తప్పులో దీతురేమో కదా' అని సవరించుట యుక్తముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. అయినచోఁ గవులు పండితప్రీతికిఁ గాక పామరప్రీతికే లోఁగి కబ్బములు వ్రాయవలసినట్లు స్ఫుట మగును. అట్లు ధ్రువపడెనేని క్రమమైన కవికి మూకీభావముకన్న సుత్రమగు పని గానరాదు. కావుననే—

ఉ. కైత యొకండు గాదిపుడు కాలము సర్వము మాతౌ వ్యర్థపుం
జాతురి హెచ్చె స్వల్పమగు సాహితీతోఁ బెదఁజెడ్డ పాత్రముల్
మాతురు తప్పు దిద్దుదురు శూరత చచ్చెఁ గవీంద్రులందు నీ!
మాతులు గట్టినై చుకొనఁ బోలెనె సత్కవులైనవారికిన్.

అని యీ విమృష్టగ్రంథముల పీఠికలలో నొకట వ్రాసియుంటిమి. పైసా ర్చిన చర్చలోఁ గొంత శాఖాచంక్రమణము ప్రకృతపద్యమునకు సంబంధింప కున్నను నిందే వేటొకచో విమర్శకుఁడుగారు వ్రాసిన యాత్మపణను బ్రత్యా ఖ్యాన మొనర్చుటకుఁ బనికి వచ్చునని విజ్ఞులూహింతురీగాక. గృహమునకై అను దాని విచారణమువలనను, దౌత్యమునకన్న అనుదాని విచారణమువలనను, బ్రకృ తవిమర్శకుఁడుగారి పరిశీలకతాజ్ఞానము స్ఫుటమగుచున్నది గాన వీరు శంకించు శంకల కు త్తరమియవలసియుండునో యుపేక్షింపవలసియుండునో పాఠిజ్ఞులు విచారింతురుగాక.

సీ.సంధ్యావందమునకు బావగారు

.....జపతపమ్ములకెల్ల సవతితల్లి,...

తే. గీ. ...కవిత యిట్టినియని చెప్పగాఁ దరండె. (శ్రివణా)

పైపద్యములో కవిత్యము సంధ్యావందనమునే జేయనీయని యప్పుడు జపతపమ్ములను జేయనీయదని వేఱుగఁ జెప్పుట నిష్ప్రయోజనము అని విమర్శ కుఁడు వ్రాసియున్నాఁడు. సంధ్యావందన మనఁగా మన విమర్శకుల యభిప్రాయ మునుబట్టి—

తే. గీ. కడువడిగఁ జిన్న నాఁడైన వడుగునాఁడు
తడఁబడుచుఁ జెప్పికొన్నట్టి తప్పుసందె

ముక్క లొక్కొక్క నిమసాన ముగియవచ్చు

బళిర ! యనవచ్చు లౌకిక బ్రాహ్మణులను. (తెల్లనాడు)

అని శ్రీ దాసు శ్రీరామకవిగారాక్షేపించిన విధమైనదిగాఁ దేలుచున్నది. సహస్రగాయత్రీజపితలు, దశసహస్రగాయత్రీజపితలు లోనగువాఁంగూర్చి వీరి హృదయము ప్రవర్తింపనేలేదు. విమర్శకుఁడుగా రభిప్రాయపడిన సంధ్యావందనము కవులు చేయుదు రను నర్థమును “బాపగారు” అను రూపణమువలననే ధ్వనివేత్తలు తెలిసికొనఁ గలరు. బాపగారియెదుట మఱియెవరు సంకోచించుచుఁ జరించు ననికదా ? దానియర్థము. ఐనచో సర్వశూన్యత్వ మెట్లు సాధింపఁ బడును ? అది సాధింపఁబడనిచో “కవులు సంధ్యావందనము చేయరనుట” ఇత్యాది విమర్శక సాహసప్రయుక్తసిద్ధాంతము లెట్లు బ్రదికెడిని ? ఎట్లో బ్రతుకుఁగాక ! జపతపములనుగూర్చినపృథగ్గ్రహణము పాదపూరణమాత్రప్రయోజనమే యగునో కాదో విచారితము.

శ్లో. సంధ్యావందన ! భద్రమస్తు భవతే భోస్నాన తుభ్యంనమో

భోదేవాః పితరశ్చ తర్పణవిధౌ నాఽహం క్షమఃక్షమ్యతామ్.

అను లీలాశుకశ్లోకమున సంధ్యావందనమును వదలుకొనుట తెల్పినపిదప దేవపితృతర్పణత్యాగమును గూర్చిన ప్రసంగము కన్పట్టుచున్నది. విమర్శకాభిప్రాయముచొప్పున నిదియును దప్పే కాఁబోలును. ఇట వాయవ్యవలసినది బోలెడున్నను జూపినశ్లోకము ననుసరించి చేయఁదగు వ్యాఖ్యానము విజ్ఞులే చేయఁగలరని యుపేక్షించుచున్నారము. మఱియు ‘వ్యాసవాల్మీక్యాదులు సంధ్యావందనమే చేయలేదా ? తి॥వెం॥ కవులు మానిరేమో?’ ఇత్యాద్యప్రస్తుత ప్రసంగమును మా విమర్శకుఁడు లిఖించెను. మారచనలో సంధ్యావందనమునకు సర్వశూన్యత్వమును గయికొనువారే యుండరు. అట్టిచోఁ బైశంకల కవకాశ మేలేదు. “నచ శంకా నచోత్తరమ్”. లీలాశుకుని శైలిలో సంధ్యావందనమునకుఁ బరిత్యాగమే కానవచ్చుచున్నది. ఇది యితఁడు సన్న్యసించినపిదపఁ జెప్పినదని యందురేమో ? ఐనచో స్నానమునకుఁ గూడఁ ద్యాగము విధింపవలసియుండదు. ఇదిగాక విరజాహోమకాలమునఁ ద్యజించిన సంధ్యావందనాదికమునకుఁబునస్త్యాగ ప్రవచన మనుపపన్న మగును. దేవపితృతర్పణములు సన్న్యాసికి విధివిహితములైనచో నవి చేయలేకపోతినని పరితాపపడుట యుక్తముగాని పరిత్యజింప

వలసినదానిని బరిత్యజించుటలోఁ దప్పేమి యుండును ? కావున నిది కవితార్ణవ మగ్నతాదశయందొండె, భగవద్గుణానుభవమగ్నతాదశయందొండె నుభయ సమ్మేళనప్రసంగమగ్నతాదశయందొండె రచించిన శ్లోక మనక తప్పదు. పైశ్లోకము

శ్లో. గోవిందేతి సదాస్నానం గోవిందేతి సదాజపః
గోవిందేతి సదా ధ్యానం సదా గోవిందకీర్తనం.

అను శ్లోకమునకు స్మారక మగుచున్నది. వ్యాసవాల్మీక్యాదులుగూడ నొక్కొక్కచో సంధ్యావందనమును రచింపజే లేదని యూహింపవలసియున్నది. వేలకొలది పత్సరములు తపస్సమాధిలో మునిగియున్న ఋషులకుఁ బ్రతిదిన మును సంధ్యావందనాచరణమును సమర్థింపఁదగు పాక్షిణి లెచ్చట నుందురు ? ఋషులకుఁ దపస్సమాధి యెట్టిదో నిజమైన కవులకుఁ గవితాసమాధియు నట్టిదియే. ఈవ్యసనమునందుఁ జిక్కి కొందఱు సాంసారికసుఖములను వర్జించినవారు గూడ గలరు.

శ్లో. శబ్దేందుశేఖరః పుత్రోఽమంజూషా తప పుత్రికా.

పైశ్లోకము శ్రీ మహామహోపాధ్యాయ నాగేశభట్ట విరచితము. గర్భిణి నిర్మాణదీక్షలో వయస్సెల్ల వినియు క్తమైనపిమ్మట నొకచో సంతానార్థినియు మహాపతివ్రతయు నగు భార్య కతఁడట్లు సమాధానము చెప్పెనని తజ్ఞులు చెప్పుచున్నారు. “అహరహస్సంధ్యాముపాసీతి” అను విధివాక్యము నుల్లంఘించుట యెట్టిదియో ? “ఋతౌ భార్య ముపేయాత్” అను విధివాక్యము నుల్లంఘించుటయు నట్టిదియే. ప్రసంగవశమున నింతవఱకు వ్రాసితిమే కాని మా రచన సర్వశూన్యత్వబోధకముగాదు. కేవల కర్మకులవలెఁ గవులు సంధ్యావందనాదులపట్ల బద్ధదీక్ష కలవారు కారనునది సర్వసమ్మతము. సంధ్యావందనసమయమున నేదేని వర్ణనంగుటించి మనము ప్రసరించినచో నిజమైనకవికి సంధ్యావందనము తోఁచ దనుటలో నతిశయోక్తి లవయును లేదు. ఇందులకుఁ జూపిన యుదాహరణములే చాలును. మఱియుంగావలసినచోఁ గాళిదాసాదుల చరిత్రము లుదాహరణముగాఁ గైకొన వచ్చును. కవిత సర్వశ్రేయస్సాధకము గావున వాచికితరకర్మశ్రద్ధతో నంతగాఁ బని యుండదు.

శ్లో. కావ్యం యశనేర్థకృతే । వ్యవహారవిదే శివేతరక్షతయే ।

సద్యః పరనిర్వృతయే । కాంతా సమ్మితతయోపదేశయజే॥ (కాన్యపరికా)
విమర్శకుఁడాత్మేపించిన శ్రవణానందనములోని నీసపద్యము పైశ్లోకార్థము
ననుసరించి రచించినదియే యని విజ్ఞు లెఱుఁగుదురుగాక! మాపద్యము నిట నుదా
హరించి కొంత వ్రాయవలసియున్నను విస్తరభీతిచే నట్లు చేయఁజాలకున్నా
రము. అందలి—

“ముక్తికాంతా సంగమునకుఁ దారువుఁగత్తె సద్యశోవ్యాప్తికిఁ జాటు డప్ప”

ఇత్యాది చరణములయందలి యర్థమునుబట్టి విచారించినచోఁ గవులు
సంధ్యావందనాదికర్మములచేఁ దరింప నక్కఱలేదనియుఁ గవితవలననే వారు
తరింపవచ్చుననియు స్ఫుటముగాఁ దేలెడిని. ఆయీయంశము లెట్లు లున్నను,
గవులకు సంధ్యావందనమునం దించుక శ్రద్ధాలోపమునే మా రచన చెప్పునుగాని
సర్వశూన్యత్వమును బోధించుట లేదు గాన విమర్శకుని ప్రసంగము తప్పు.
తప్పు. తప్పు.

తే. గీ. అరయఁగాలేక మిము వెలయాండ్రటండు

గాని యీయర్థ మది నేటికాలమందు

చ్రవ్యమిడి పెండ్లియాడిన ధన్యతముల

భార్యలకు నెల్లఁ జెల్లఁగా వచ్చుఁగాదె. (పాణిగృహీత)

అలంకారికులారా! “ఈగ్రంథమున దుర్నిత యంతయు నీసందర్భముననే
యున్నదట”. విచారించితిగా? కావ్యార్థమేమి? వికీర్తకన్యాపరిణయము
దూష్యమనియేకదా? గ్రహింపవలెను. తక్కిన ధర్మములు భిన్నములైనను
వికీర్తక ముభయత్ర తుల్యమగుటచే నింతకుమున్ను వేశ్యలయందు యోగరూఢ
ముగా నున్న “వెలయాలి” పదము ప్రకృతము వికీర్తకన్యలయందుఁగూడ సం
క్రమింపవచ్చు ననునది యాపత్తి కాని నిజముగా సంక్రమించిన దని చెప్పుట
కాదుగాదా. “జీవితం వ్యంగ్యవైభవం”. కావున నిట వాచ్యమేమి? వ్యంగ్య
మేమి? వేశ్యలు తమ కన్నియల ద్రవ్యార్థము విక్రయించుటచే, వాండ్రకాకృతి
ననుసరించి “వెలయాండు” అను నామము వచ్చినది. మనముగూడ నట్లు
విక్రయింతుమేని మన కన్యకలకుఁగూడ నా నామము చెల్లవలసివచ్చుననునది
వాచ్యార్థము. వ్యంగ్యమో? కన్యావికీర్తదూష్యుఁడు. పరిగ్రహీతదూష్యుఁడు.
వికీర్తకన్యక దూష్యురాలు.

యథా, అన్నవికేతాదూష్యః తదన్నంచ దుష్టం, తద్బోధకాచదూష్యః, విస్తరస్తుతద్బోధకేభ్యశ్చాస్త్రేభ్యోఽవగంతవ్యః.

కన్యావిక్రయణనిషేధాపాదకమగు నీపద్యమే దుర్మతిబోధక మగునేని తద్బోధకధర్మశాస్త్రములెల్ల నట్టివియే కావలసివచ్చును. సాదృశ్యమన భేద ఘటితము. తద్బిన్న త్వేనతితద్గతభూయో ధర్మవత్త్వం సాదృశ్యం, కవివివక్షిత ధర్మపురస్కారముగా సాదృశ్యమును విచారింప నలసి యుండును. విక్రయణ మిక్కడ సమానధర్మము, తక్కుప్రవర్తనాదికము భిన్నతాపాదకము. “చంద్ర వన్మఖం” అనుచోఁ జంద్రనిష్ఠయాపద్ధర్మములును మొగమఁ దెన్నఁటికినిరావు. అట్లే వెలయాలికిఁ గల వ్యుత్పత్తిమాత్రమే యిట వివక్షిత మగుచున్నది గాని తక్కిన వ్యభిచారాదికము వివక్షిత మగుటలేదు. విస్తరింపవలసియున్నను విజ్ఞులు కలరుగదా వారే విస్తరింతురని ముగింపఁబడుచున్నది. ఇందులకు భాగవతాగ్ర గణ్యుడగు శ్రీ పోతరాజుగారి పద్యమొకటి యుదాహరింపఁ బడుచున్నది.

ఉ. బాలరసాలసాలనవపల్లవకోమలకావ్యకన్యకా

గుళల కిచ్చి యప్పడపుఁగూడు భుజించుటకన్న సత్కవుల్

హరికులైన నేమి... (భాగ 1 స్కం)

ద్రవ్యావేక్షచేదమ కావ్యకన్యకల నొరులకు విక్రియించుకొను కవులు పడపుఁగూడు భుజించువారని పోతన్నగారు వ్రాసిరి. కావ్యమునకుఁ గరచరణాద్యవచనములు లేవు. అది స్త్రీ కాదు. కొన్ని ధర్మములం బట్టి కవులు స్త్రీగా రూపించు చున్నారు. దేని ధర్మము నిందు రూపించుచున్నారో దానిని విక్రియించి భుజించువాను పడపుఁగూడు భుజించువారుగాఁ బరిగణించు వ్యుత్పాద హార మున్నయప్పడ పోతరాజుగారియూహ బ్రగుకును. ఐనచోఁ బోతరాజుగారు గూడ మా యభిప్రాయమునే పొందిరనుటకు సందియము లేదు. కావున విమర్శకాభిప్రాయము చొప్పున దుర్మతి పోతరాజుగారి పద్యమునకును దగుల వలయును. శాంతం. పాపం.

శ్లో. నశబ్దబ్రహ్మాత్థం పరిమళ మనాఘ్రియచ బనః

కవీనాం గంభీరే వచసి గుణనోషా రచయతు. (మూరారిరమహాకవిః)

పురుషుని విధవ యనవచ్చునా ? అనఁగూడదా ?

అనవచ్చును. విధవాత్వము స్త్రీనిష్ఠధర్మమైనను శిష్టవ్యవహారమువలన నీపరియోగము సుసాధ మగుచున్నది. ఇందుల కీ క్రింది పంక్తులు సాధకములు గాఁగలవు.

శ్లో. శేనచి త్పూర్వముక్తోఽపి నీవీబంధశ్శరీరకృతః
విచిత్ర భోజనాభోగవర్ధమానోదరాదినా॥
ఇతి పరయోగః, భ్రాంతీ రుపచారాద్వా॥

(వామనకృత కాన్యాలంకార సూత్రములనుండి)

నీవీబంధపదము స్త్రీ కటివాసోబంధమునకు జెల్లును గాని పురుషపస్త్ర
గ్రంధికః జెల్లదని శంకించుకొని మొదట భ్రాంతిచలనఁ గవి యట్లు వాడి
యుండు నని చెప్పి పిదప స్వల్పవిషయమునందు మహాకవికి భ్రాంతికల్పన
మనుచిత మని యెంచి “ఊపచారాద్వా” అని గతిని నూచించియున్నాఁడు.
ఇంతశాస్త్రము నుపయోగించి దీనిని సాధించుటకన్నఁ దప్పనుట నుళువు కాదా
అని కొందఁ జలను లనవచ్చును. కాని యది సరి కాదు. అస్మదాదులప్రయో
గము లట్లు త్రోసివేయ వలనుపడును గాని శిష్టవ్యవహారమట్లు త్రోసివేయుటకు
వలనుగాదు. శాబ్దబోధోపకరణములలో “వ్యవహారతత్త్వ” అని వ్రాసిన శాస్త్ర
జ్ఞులకు శిష్టులయం దెట్టి గౌరవమో విజ్ఞు లెఱుఁగనిదికాదు. దానిని సాధించు
నీతి యెఱుఁగుఁగాక, మానుఁగాక ! మూర్ఖుఁడుఁగూడ విధవ యనియే పలుకు
టకుం గతపేమి? శిష్టవ్యవహారోపలబ్ధియే. ఇప్పు డన్యథాగా నాపదమును
మాన్యుడన్నను లోకులు మార్చరు. మార్పుటకుఁ ద్రోవయును గానరాదు.
మఱియుఁ గొందఱు ‘విధవుఁడు’ అని యందు గనుకొందము. అట్లనుట యుక్తమా?
ఎన్నఁటికిని యుక్తముకాదు. ‘ధవః ప్రియః పతి ర్భర్తా’ ఇందలి నాల్గవబ్దము
లలో ధవ శబ్ద మెన్నఁడు గాని భార్యాపరముగా స్త్రీలింగముగా నుండదు.
ప్రియాదిశబ్దము లుండఁగలవు. భర్తృశబ్దము స్త్రీలింగముగా మాటినను భార్యా
వాచకము మాత్రము కానేరదు. దీనింగూర్చి వ్రాసిన గ్రంథము విస్తరించును.
గాన నది పదలుదము. ప్రకృత మనుసరింతము. విధవుఁడు, నుశబ్దము కావలసి
వచ్చుచో, విగతా, ధవా, యశ్యసః అని విగ్రహము చెప్పనొప్పును గాని,
దయిత వల్లభాది శబ్దములవలె ధవశబ్దము స్త్రీలింగము లేదు. కావుననే విధ
వుఁడు, అను వ్యవహారమును గలుగలేదనియెఱుంగునది నిష్కృష్టాంశమేనునఁగా
విధవాశబ్దము విశేష్యనిఘ్న మగుటకు పీలులేదు గాన నిత్యస్త్రీలింగముగాఁ
బరిణమించినది. ఆహేతువుచేఁ బురుషుని దిట్టవలసి వచ్చినను నయ్యది య
యవార్థసూన్యముగా నదేలింగమున వ్యవహరింపఁ బడుచున్నది ఇందులకు —

శ్లో. లింగసంఖ్యా విభేదేఽపి విశేషణ విశేష్యయోః।
విభక్తిః పున రేకాచే ద్విశేషణ విశేష్యతా.

అను నాగ్యోక్తి సాధకము కాఁగలదు.

స్త్రీనిష్ఠ విధనాత్మ్యము పురుషనియం దుపచరించుకతన నిది యౌపచారిక ప్రయోగమని శిష్టస్వవహారవేత్తలు నిర్ణయింపఁగలరు. ఇందులకు మొదటనే యాధారము చూపఁబడినది.

గీ. మనకు మేళములకు వచ్చు ధనముకన్నఁ
దగినవారలతోడ సందర్భములు ఘటించుటే
ముఖ్య మగులాభము. (శ్రవణానందము)

విమర్శకుఁ డిటు నన్వయము చెడిన దని దిసంతులు గొట్టి తిరస్కరించెను. దిద్దికొమ్మనియెను. ఎందులకు దిద్దవలెనోకదా? మేళములకుఁ దటస్థించుధన మెంతయో యుండదు గాన నద్దానికన్న నయ్యెడ కరుదెంచి తమ హాసభావాదు లం జూచి మోహించిన విటులొనగెడు ధన మెన్ని రెట్లో మోచ్చుండుటం జేసి, ఆ ధనరూప లాభముకన్న నట్టివారలతోడి సందర్భ మనెడి ధనలాభమే ముఖ్య మగులాభమని బొలునకేని స్ఫురించుచున్నది. ఇట్లుండఁగా నెక్కిరించి తిరస్కరించుట కవకాశమేమో విజ్ఞులే నిర్ణయింపఁగలరు. సుదర్శినీపత్రికాధికారి వ్రాసినచోప్పున “గ్రంథపు బొంత యంతయు” నిట్టియనాలోచితపు శంకల తోడనే కుట్టబడినది ఈ శంకల కుత్తరము లేల లిఖింపవలయును. అథవా లిఖించిన ధలమేమి? ప్రథానాంశమునకు వత్తము. ఈ విమర్శకుఁడు వ్యాకరణాది విషయములనుగూర్చి చర్చింపఁ దగువాఁడో కాఁడో తజ్ఞులెఱుఁగక పోరు. పాశుపతములో ననేకోదారణములు చూసియుపపాదించిన విషయములనే యందు మరల నెత్తికొనినఁ జేయునదియేమి? కావున నా విషయములను, అనన్వయములని యూత్నేపించిన విషయములను నుపేక్షించి యీ కబ్బములు దుర్మీతిని బోధించు చున్నవని విమర్శకుఁడు వ్రాసిన దెంత సత్యమో విస్తరించి చర్చింతము. శ్రీకృష్ణానందములోనేమి, పాణిగృహీతలోనేమి, వేశ్యలంగూర్చియు, తన్నాయకులంగూర్చియు, వారివారి ప్రవర్తనలంగూర్చియు నిరాకరించి మందలించిన యుక్తు లకుఁ బరిమితియే లేదు. ఇందుదాహరించి చూపుద మన్నఁ బ్రబంధమెల్ల నుదాహరింపవలసి వచ్చును గదా! అట్లుగటచే నా నెట్టి పనికిఁ బూనక పొజ్జులగువారి నాగ్రంథములు సాంతముగాఁ జూచునట్లు ప్రార్థించు చున్నారము. మఱియు పొందికకథలు రసాభాసములను వాదమన కింతకుమున్నే కొందొక యుత్తర

మీఁబడినది. కాన నద్దానిం గూర్చి విస్తరింప వలసిన యావశ్యకత లేదు. ఇంక నీతిబోధకము లైనను అక్కడక్కడ దుర్మీతినిగూడ బోధించు పద్యములు కలిగి యుండెనా? లేదా? యను శంక కుత్తరమును వినుఁడు. కావ్య మనునస్పృహ యీపాత్రల కనుగుణముగా వాక్యకల్పన చేసినదియే కాని యన్యము కాదు. నారివారి మనోభావముల ననుసరించి రసోచితముగా రచించినప్పుడు పాత్రోచితమగు దుర్మీతి కొంత ప్రతికావ్యమునందును నుండియే తీరును. శ్రీమద్రామాయణములో, రావణుఁడు నీతతోఁ బ్రసంగించిన ప్రసంగము దుర్మీతి కాదని యెవ్వరేని చెప్పఁగలరా? అంతమాత్రమున నాకావ్యము దూష్యమను సాహసములుందురా? ఉండరు. అయినచో నాదుర్మీతి ప్రజల మనస్సున నాటకుండ నెట్లు కాపాడ నగునో చెప్పవలసియున్నది. ఉత్తమపాత్రలు వచించు వాక్యములు సిద్ధాంతములనియు నితరపాత్రలు వచించునవి యాపాతరమణీయములుగాఁ గన్పట్టినను నవి సిద్ధాంతములు కాఁజాలవు గానఁ పాజ్ఞులు వానింబట్టి తమవర్తనమును మార్చుకొనరనియు నెఱుఁగఁదగు. ఇట్లూరక వ్రాయుటకన్న మహాకవుల వచనరచనలం జూపి చర్చించినఁ గొంత యుక్తముగా నుండెడిని.

“సీ. వెలిఁబెట్టిరే బాడబులు పరాశరుఁబట్టి దాశకన్యా కేళి తప్పఁజేసి॥(మ చ.)

పై సీపద్యము దుర్మీతి బోధకమా కాదా? మఱియు—

ఉ. ...నెన్నవలెం గఱంగు నలివేణులఁ గొఁగిటఁ జేర్చుభాగ్యముల్

శా. ...ఆ నందో బ్రహ్మయటన్న బ్రాజదువు నంతర్భుద్ధి నూహింపుమా...

ఈ పద్యము లన్నియు దుర్మీతిబోధకములే, యివియె యననేల, యీపాత్ర మున పరూధిని నోటనుండివచ్చు ప్రతియుక్తియు దుర్మీతి బోధకమే కావలెను. ఎందుచేత? వేశ్యాసమాగమ ముత్తమ మనియు, గర్మనిష్ఠత్యాజ్య మనియు బోధించుటచేత. అగుచో గతియేమి? ఆ మాటలను బూర్వపక్ష మొనర్చి వచించిన ప్రవరాఖ్యుని మాటలు సిద్ధాంతము లగునని కవి యభిప్రాయము గాని పరూధినిమాటలు సిద్ధాంతములని కాదు. కావున సంతమాత్రమునఁ గావ్యము దుర్మీతిబోధకము గానేరదు. ప్రవరాఖ్యుని వచనములు చూడుఁడు.

శా. ఈ పాండిత్యము నీకుఁ దక్కు మఱియెందే గంటిమే కామశా

స్తోత్రపాధ్యాయుని నా వచించెదవు మేలోహో త్రియాధర్మముల్

పాపంబుల్ రతి పుణ్యమంచు నిక నేలా తర్కముల్ మోక్షుల

క్షీపధ్యాగమ నూత్ర ఫక్కి కివివో మీసంప్రవాయాధ్యముల్.

ఈ యుపన్యాసము వలన నవగతమగు నీతియే శాస్త్రవోదిత మగునీతి యనియు దీనినే చదువరులు గ్రహింపఁ గలరనియుఁ గవియాశయము. పూర్వ పక్షము లేనిచో సిద్ధాంతముదయింప నేరదుగానఁ గవినమిహిత సిద్ధాంత సదృశ మగుపూర్వపక్ష ప్రసంగము పాత్రోచితముగ వర్ణించుట కవిధర్మము. అట్లు వర్ణించు నప్పుడుగూడ నాలంకారిక సమయోల్లంఘనము చేయఁగూడదు. కాని యేకారణము వలననో సర్వజ్ఞు లగు కాలిదాసాదుల శ్లోకములు గూడఁ గావ్యచి త్కముగా దోషప్రకరణమున కుదాహరణము లగుచున్నట్లులు లక్షణగ్రంథముల వలనఁ దెలియ నయ్యెడివి. దీనింబట్టి చూడ గుణమున్న చోట నెల్ల నిందుక దోష మున్నను సహ్యమని పెద్దలు చెప్పు సిద్ధాంత వచనము స్మృతికి నచ్చుచున్నది. అది యటులుండుఁగాక! అపస్తంబాంతరమును బొందియున్న యుత్తమ నాయకా నాయకుల ప్రసంగములు గూడఁ గొండొకచో దుర్నీతి ప్రదములుగ నుండును. త్రాగినవారి ప్రలాపములంబలె, నట్టికట్టుల నవ్వారి వచనములును బరిత్యాజ్య ములే. అనఁగాఁ బూర్వ పక్షకోటి ప్రతిప్రములే గాని సిద్ధాంతప్రదవికి రాఁబా లవు. స ర కి ం పు ఁ డు. అ నృ త ము దుర్నీతి కావనువా యండయగదా? అట్టి యనృతము నొక పట్టునఁ గాలిదాసు దుష్కర్మంతునిపంటి యుత్తమ నాయకునిచే బలికించెను.

శ్లో. క్వవయం క్వపరోక్షమస్మథో మృగశాబై స్సమ మేధితో జనః
పరిహాస విజల్పితం సఖే పరమార్థేన నగృహ్యతాం వచః॥

ఈ శ్లోకము శాకుంతములోనిది. దుష్కర్మంతుఁడు తనకు శకుంతలయందును శకుంతలకుఁ దనయందును గల యనురాగమును ననమిత్రునితో చెప్పించి పదపడి యాతఁడంతఃపురమునకు నిది తెలియఁ జేయు ననునందియము రాఁగాఁ దైరీతి నప లాపించెను. దీనిని దుర్నీతి యనువారుందురా? సమయోచితముగా నట్లతఁడప లాపించుట యుక్తమేయని కావ్యధ్వనివేత్తలు నిర్ణయింతురు. దుష్కర్మంతుఁడు శకుంతలా విషయక వ్యామోహములో నుండి పలికిన పలుకులకన్నఁ బదపడి శకుంతలను మఱచి శకుంతలచేఁ దెలుపఁబడి కూడ కాపవశమున నిజము స్మృతికిఁ బగులక యాపె బరిగ్రహించుటకుఁ బరకీయా పరిగ్రహణ దోషము వాటిల్లునేమో యని కొంకునప్పటి పలుకులు నీతిప్రదాయకములుగను సిద్ధాంత స్థానోచితములు గను నుండునని ప్రాజ్ఞులు నిర్ణయింతురు. ఇట్లే కావ్యముల యందేమి నాటక ములయందేమి చర్చించి సారమును జెలిసికొనవలసి యుండును. దిక్పాత్రము వ్రాసితమి గాని విస్తరించినచో నెంతయేని పెంచ వలసివచ్చును. మైని జెప్పిన

విధముగాఁ గాక యేదో యొక పూర్వపక్షపు వచనమును బట్టుకొని నిషేధింపఁ బూనితిమేని ఆదికావ్యము మొదలు నేటివరకును గలకావ్యములన్నియు దుర్నిత భూయిష్ఠములే యని చెప్పవలసి వచ్చును.

ఉ. ...తాటాకులలోన వ్రాసిరి పరాంగనఁ గూడినఁ బాపమంచు॥

(తారాశశాంక)

పై పద్యము నిప్పటివా రనేకులు గర్హించు చుండఁగా మేము వినియుం డిమి. కవియుద్దేశము చొప్పున నది సిద్ధాంతవాక్య మెన్నఁటికిని గాదని వారెఱిగినట్లు తోచదు. దుష్ప్రవర్తనాభిముఖురాలగు స్త్రీ పచించు దుర్నిత బోధకవాక్యమును బట్టి చరించువా రుండరు. ఎంతవ్రాసినను నిది తేలునదికాదు. లేద పురాణ కావ్యములలోఁ గావ్యార్థగ్రహణమే కష్టము. ఇందుఁ బదార్థము వేటుగను సాగము వేటుగను నుండును. ఈయంశమును గూర్చి లాక్షణికు లెంత ముద్ఘోషించినను బ్రకృతకాలవిమర్శకాభానుల కా గ్రంథనామములుగూడ తెలియని కతన యథేచ్ఛగా వ్రాసి కవులను దూషించుట కవకాశము గలుగు నున్నది.

“వ్యభిచారము తప్పని బోధించుటకుఁ గథానాయకునకు సుఖవ్యాధులు నొనగునవి తటస్థింపఁగా నప్పడతఁ డేడ్చుచు నీతి బోధించినట్లు రచించుట లాక్షణికసమ్మత మగునా?”

మావిమర్శకుఁడుగారు పైఁ జెప్పిన చొప్పునఁగాని నీతిని బోధించినను విధము లేదనుచున్నారు. అట్టి దుస్థితులు వ్రాయవలసిన యవసరము తటస్థిం పినను వర్ణించుట యుక్తము కాదని లాక్షణికులు మొఱ్ఱవెట్టుచున్నారు. ఇందే ఏ గతి? గతిమాటకేమి! లాక్షణిక సమయము నుదాహరించి చూపుటయే గతి.

“...కవినా ప్రబంధ ముపనిబద్ధతా సర్వాత్మనా రసపరతంత్రేణ వితవ్యం తత్రేతివృత్తే యది రసాననుగుణాం స్థితిం పశ్యే త్తాం భంక్త్వాఽపి వ్యతంత్రితయా రసానుగుణం కథాంతర ముత్పాదయేత్ నహి కవే రితివృత్త తాత్రనిర్వహణేన కించి త్ప్రయోజనం ఇతిహాసా దేవ తత్సద్దేః”

(ద్వన్యాలోకమునుండి)

మఱియు మాప్రబంధముల నటుండని త్తము. రామాయణాది ప్రబంధము నే పుచ్చుకొందము. నాయికా నాయకులకు సంబంధించినంతవఱకు వర్ణనీయ.

ములైన కష్టసుఖములు స్నాన పానాదులు లోనగునవియును నందు వర్ణించియు దంతభావనమునకుమున్న వశ్యం భావి యగు కొండొక కృత్యమునుగూర్చి వర్ణింపని కారణ మేమో? విమర్శకుఁడు విచారింపవలసి యుండును. ఏ నాయకా నాయకులుగాని దానితో నవసరము పట్టనివా రుండరుకదా? ఔరా! కావ్యార్థ విజ్ఞానము! ఏది వర్ణ్యమో, ఏదికాదో, లక్షణజ్ఞసమయ మెట్టిదియో తెలియకయే విమర్శనము వ్రాయుటయు దాని నెవరో యచ్చొత్తించుటయుఁ గలుగు నీకాల మహిమ నేమనవలయును. దీనిం గూర్చి విమృష్టగ్రంథములలో నొకటి యగు పాణిగృహీతలో—

చ. మునుపు మహాకవీంద్రులు సమున్నతభక్తి నొనర్చు కబ్బముల్
వినుతికి నెక్కుఁ గాని యవివేకుల కూతలు తాటియాకులం
దునె నశియించె, నోటఁ బడు తుంపురు లేనియు నిప్పుశచ్చు వ
చ్చిన కతనక జగాన విలసిల్లెడి, మేటికృతుల్ నశించెడిక.

అని వ్రాసియుంటిమి.

“ఉ. కాంతలమాట నమ్ముకొని కంతునికిఁ గడు లోకువై తదీ
యాంతరభావముల్ దెలియ ‘కై సరుబాజ్జ’ యటంచు నుబ్బుచుం
డ్రొంతవివేకులైన మది నీవిషయంబు పరీక్ష నేయఁగా
నెంతయు ‘బుడ్డనమ్ముకొని యేటను బడ్డ విధమ్ము’ గాదొకో” (శ్రవణా)-

పై పద్యములోని ‘బుడ్డ’ అను పదము అసభ్యమని విమర్శకుని వాదము. అసభ్యమనఁగా అశ్లీల మని యాశయము. ఆ అశ్లీలము వ్రీడావ్యంజకము, అమంగలవ్యంజకము, జుగుప్సావ్యంజకము అని మూడుదెఱఁగు లనియు దానిని గావ్యములయందు వాడఁగొడదనియు లాక్షణికులు వ్రాసియున్నారు. కావున నిప్పుట్ల విమర్శకుని యాక్షేపణము సమంజసమే కావలెను. కాని యాదోషము నకుఁ గొండొకచోఁ బ్రవృత్తిని లాక్షణికులెల్ల సంగీకరించి యున్నారు. దాని నిట నుదాహరించి చర్చింతముగాక.

“శాంత విదూషకాద్యుక్తా నదోషః శాంతోక్తా యథా”

శ్లో. ఉత్తానోచ్ఛాన మందూక పాటితోదర సన్నిభే
క్షేదిని స్త్రీవ్రణే సక్తి రకృమేఃకస్య జాయతే. (కావ్యానుశాసనమునుండి)

పైపంక్తు లశ్లీలప్రకరణముననే యాయానుశాసనికుఁడు వ్రాసియున్నాఁడు. శాంతుఁడనఁగా నేకారణమువలన నైన నేమి స్త్రీవిషయక వ్యాపారమునుండి

యేవమును బొందినవాడని యెఱుగఁదగు. వాని ప్రసంగమునం దశ్శీలదోషము గుణముగా గ్రహింపఁ బడుననియు, నట్లే విదూషకోక్తులయందును గ్రహింప వచ్చుననియు, బైవాక్యముల కర్థము, సక్యతమో? భావశాబల్యమునఁ బ్రవర్తించు నాయకుఁడు పలువిధముల వితర్కించుచు నందు స్త్రీ వ్యసనము గూడనిది కావున నందుఁ బ్రవర్తించుట వివేకికి లక్షణము కాదనియు నట్లు ప్రవర్తించుట “బుడ్డను నమ్మికొని యేటనుబడ్డ” సామెతవంటిదనియు, దనలోఁ దాను విమర్శించుచున్నాఁ డని పద్యము వలన విస్పష్టముగాఁ దెలిసికొనవచ్చును గాన నిది శాంతోక్తిలోఁ జేరుచున్నది. అందుచే నిది దోషముగాదు. ముమ్మాటకిని గాదు ఈ యనుశాసనము నెఱుఁగుటంబట్టియే మహాకవులెల్లరు నిట్టి పట్టులనెల్ల నిట్లే వ్యవహరించుచు వచ్చిరి.

(1) శ్లో. కృచ్ఛ్రణాఽ మేధ్యమధ్యే నియమిత తనుభిః స్థీయతే.

(2) శ్లో. స్తనౌ మాంసగ్రంధీ కనకకలశావిత్యుపమితౌ
ముఖం శ్లేష్మాగారం తదపిచ శశాంకేన తులితం
స్రవన్ముతక్రిన్నం కరివరశిరస్పర్థి జఘనం
ముహుర్నింద్యం రూపం కవిజనవిశేషైర్గుర్యకృతం.

(పైశ్లోకమునకే యేనుఁగు లక్షణకవిగారి తెలుఁగు పద్యము)

చ. స్తనములు మాంసపిండములు చక్కని బంగరుకుండ లంచు నా
ననము కఫాలయంబు తుహినద్యుతితుల్య మటంచు మాత్రభా
జనజఘనస్థలంబు కరిచారుశిరస్సమంచుఁ గామినీ
జనమలినాంగముల్ సుకవిచాతురి వర్ణనకెక్కె నిమ్మహిణ్.

(3) శ్లో. ...భోగినీనాం స్థూలోపస్థస్థలీషు స్థగితకరతలస్పర్శలీలోద్యతానామ్
అత్ర సహృదయాహ్లాదిన్యాం వ్యాఖ్యాయా మేవ మస్తి- స్థూలోపస్థ
స్థలీషు వర్తులోచ్ఛానమదన సదనప్రదేశేషు జానపదేత్యాదినా అక
త్రిమాఢేజీవ స్థగిత, మాచ్ఛాదితం, యత్కరతలం...ఇత్యాది.

అతివిస్తరిత మెందులకు? పైశ్లోకము లన్నియును మహాకవి యగు భర్త హరి సుభాషితములోనివి. ఇందలి యశ్శీలములెల్లఁ బై నుదాహరించిన “శా త్లోకై” అను దానివలననే సంరక్షణీయములు. ఈరహస్యము నెఱుఁగనివాఁ డా సుభాషితములు కుభాషితములే. కవిత్వము పుట్టినది మొదలు నేటివఱకు

బ్రాహ్మ లగువా రేమను నిట్టి సందర్భములయం దిట్టి ప్రయోగముల నేవగించు కొనుట లేదు సరికదా పైపెచ్చు తమ లక్షణగ్రంథములయం దుదాహరణములు గాఁగూడఁ గైకొనుచున్నారు.

శ్లో. ఆలోకనంచ వచనంచ నిగూహనంచ

యాసాం స్మర న్నమృతవత్సరసం కృశస్త్వమ్

తాసాం కి మంగ! పిశితాస్రపురీషపాత్రం గాత్రం విచిత్త్య
సుదృశాం ననిరాకులోసి. (వాగ్భటాలంకార గ్రంథమునుండి)

పైశ్లోక ముపమేయ ప్రచురోపమాలంకారమున కుదాహరణముగా గ్రంథ కర్త స్వీకరించియున్నాఁడు. మఱియొకటి యీసందర్భమున విచారింపవలెను. ఈ కవికి నశ్లీల మన నెట్టినియో తెలియదనియు నక్కతన దీని నుదాహరించి యుండు ననియు నాపాతరమణీయమగు నొకవాదము రావచ్చును. కావున దానిని నివారితము.

“...ప్రీడా, జుగుప్సా, అమంగల, ప్రతీతికరా యే శబ్దాస్తేఽపి సభా నుచితత్వా ద్ద్రావ్యా ఏష, ప్రీడాహేతుర్యథా. “సాధనం మమహ ద్యస్య” ఇత్యత్ర సాధనశబ్దః పుంశ్చిహ్నేఽపి శంక్యేత, జుగుప్సావాచకో యథా, వాయుః ప్రసరతి” వాయుశబ్దోఽపానపవన శంకాకారీ, అమంగల ప్రతీతి కరో యథా, “సంస్థితోఽయం, సంస్థితశబ్దోఽత్ర మృతార్థ శంకాకారీ...”

(వాగ్భటాలంకార గ్రంథమునుండి)

సహృదయులారా! “సాధన, వాయు, సంస్థిత, శబ్దములనుగూడ సంగీక రింపనియంత పరిశీలనగల యీయనుశాసనమునకు “పురీషపాత్ర” శబ్దమునందలి దోష మెఱుంగరాదను సాహసులుండరుగదా! అట్టిచో నితఁ డద్దానిని నలంకారోదాహరణముగా నిచ్చుటకుఁ గతమేమి? “శాంతోక్తానవోషః” అను నప వాదకాస్త్రము ననుసరించియే యని యెఱుఁగునది. మఱియు నీరహస్యము నెఱుఁగక కొందఱు యథేచ్ఛముగా నశ్లీల ప్రసంగములను గావించి వానినెల్ల భర్తృహర్యాదులు శాంతోక్తులయందు వాడిన ప్రయోగములవలన సాధింపఁ జూచుచున్నారు వారెల్ల నీరహస్యము నెఱుఁగవలయు నని కోరుచున్నారము. ఇందునుగూర్చి “శలభాలభనము”నందు విశేషించి చర్చింతుము. పై నుదాహ రించిన భర్తృహరి శ్లోములలో (3) వ యంకెగల శ్లోకము “శాంతోక్తి”

కాదని ప్రకరణమునుబట్టి కొందఱు వాదించవచ్చును. అగుచో నది మాకు మఱియు నుపకారకమేగాని యైనను దత్త్వమును దెలుపఁబూనుపట్టున నట్టి స్వలాభములను జూడఁగూడదు గాన నదికూడ శాంతోక్తిలోనిదే యని చెప్పుచున్నారము. అందులకు,

“శ్లో. సంసారే స్వప్నసారే పరిణతి తరళే ద్వేగతీ పండితానామ్. ”

అను మొదటి చరణమే బోధక మని పాఞ్జు లెఱుఁగుదురుగాక మఱియు నాయాశ్లోకముల నుదాహరించి తమ కృష్ణలీలాతరంగిణిలోని యవాచ్య ప్రసంగములను సాధింపనెంచుచు “గుంజాగర్వభంజన” మను పేరితో మామిత్రులు మ॥రా॥రా॥ బెల్లంకొండ రామరాయ కవీంద్రులవారు చిన్నపాతము నొకదానిని బ్రచురించియున్నారు. పైవారీ రహస్యముల నెఱిగి సమర్థులమునకు దిగవలయునని పార్థింపఁబడుచున్నారు. అపవాద్యాపవాదకభావము నెఱుఁగక యెవరుగాని శాస్త్రప్రసక్తిలోనికి నడుగిడఁ గూడదు

“నహింస్యా తస్మాద్భూతాని ” “అగ్నిహోమీయం పశుమలభేత ” ఈ యుభయశ్రుతులకును నేకవాక్యత గల్పించుకొనినంగాని చక్కని సిద్ధాంత ముదయింపదు.

“పచనా త్ప్రవృత్తి ర్వచనాన్నివృత్తిః ”

ఏభూతమునుగాని హింసింపఁగూడదు. ఎందుచేత ? ‘నహింస్యాత్’ అని వేద ముద్ఘోషించుచున్నది గనుక; మఱియు యజ్ఞమునందుఁ బశుహింసచేయ వచ్చును ఎందుచేత? శ్రుతి చెప్పుచున్నది గనుక — తుదకు దేలిన సారమే మనఁగా — “అపవాద వినిర్ముక్త స్థలపవోత్సర్గశాస్త్రస్య ప్రవృత్తిః” కావున ముందుగా నపవాదమునకుఁ జోటుచూపి విదప నుత్సర్గము ప్రవర్తింపవలయును. అందువలన నే.

“అగ్నిహోమీయ పశువృత్తిరిక్త సర్వభూత కర్మకహనన మిష్టసాధనత్వా భావవత్ ”

అని పైశ్రుతులకు నిష్కృష్టార్థమును మీమాంసకులు నిర్వచించియున్నారు. విస్తరము తజ్ఞులవలననే యెఱుఁగఁదగు. ఇకఁబ్రకృతమో శాంతవిదూషకా ద్యుక్తులయందుఁదక్క నశ్లీలము లితరత్రా వాడఁగూడదు, అని యర్థము చెప్పి తీరవలయును. కావున విమర్శకుని యాక్షేపణము శాస్త్రజ్ఞానదూరమని యుపే

క్షీంపవలసినదే. మఱియుఁ బ్రకృతమునకు సంబంధింపకున్నను నపవాదశాస్త్ర
ఘటిత విమాషకాద్యుక్తులకుఁగూడ నుదాహరణమును చూపవలసియున్నది. గ్రంథ
విస్తరభీతిచే నందులకు దిగక తదుదాహరణము లచ్చటచ్చట నాటకములయందును
బ్రహ్మసనములయందును జూడఁగోరెదము. ఈవిచారణమువలననే ప్రహసనము
నందలి శ్లోకములుగూడ శ్రీరామారావుగారి యశ్శీలములను సమర్థింపనేరవని
యెఱుగఁదగు. వారి “గుంజా గర్వభంజన” మెల్ల నింతమాత్రముననే ప్రత్యా
ఖ్యాతమని చెప్పవలసియున్నను “శలభాలభనమున” నందుంగూర్చి విస్తరింపఁ
బడునని సహృదయు లరయుదురుగాక.

మఱియు నొక విషయము విచార్యము. భర్తృహర్యాదలు సంస్కృత
భాషాకవులు. వారాభాషలోని యనుశాసనములంబట్టిపోవచ్చును, తెలుఁగుకవుల
కట్టుపోవుట యుచితముగాదని కొందఁ టనఁగా వింటిమి. ఈయనువా రెంత
విజ్ఞులో మేమరయఁజాలము. ఆలంకారిక విషయము తెలుఁగునకు వేఱుగలేదు.
ఉండనక్కఱయులేదు. గుణవోషవిషయకమగు చర్చకుఁగూడఁ దెలుఁగునకు
వేఱుగ గ్రంథములులేవు. ఉండఁదో! అవియు సంస్కృతగ్రంథములఛాయలే.
ఏభాషలోనున్నను ధర్మశాస్త్రమెట్లు సర్వజనగ్రాహ్యమో అట్లే యిదియునని
యెఱుంగునది. కావుననే తెలుఁగుమహాకవులుగూడ శాంతోక్తులయం దశ్శీలము
లను వాడియున్నారు. దిక్పాత్ర ముదాహరించెదము.

(కవికర్ణరసాయనమునుండి)

శా. పాత్రాపాత్రవివేకరీతులు శుభప్రారంభముక్తుల్ పురీ
పోత్రీపాయలు తత్త్వసాధన కళాబోధానపాయుల్ శ్రవో
నేత్రప్రూణకజిహ్వాకాపరమనోనిత్యానుకూలుర్ సదా
మూత్రద్వారసుఖాభిలాషు లహహా! మోక్షంబపేక్షింతురే.

క. మలమూత్రరక్తపిత్తా, దులు వేర్వేరునరోసి దుర్మదుఁడిహిహీ!,
మలమూత్రరక్తపిత్తా, దుల పోవగుకాయమింపుతోఁగామించుకొ.

తే. గీ. మూత్రపతనస్థలం బపవిత్రమనుచుఁ
దొక్క రా నేలఁ గని చాలఁ దొలఁగుచుందు
రట్టిమూత్రఫలఁ గాలువయైన డోలి
యోని దానికి రోయదీ యల్లమహాహా !

(కవిరాజ మనోరంజనమునుండి)

అతివిస్తరమెందులకు? పై నుదాహరించిన గ్రంథములలో నీ ఘట్టము నందే మఱికొన్ని యిట్టివికలవు. చూడఁగలరు. ఆగ్రంథములే యననేల, యే గ్రంథములందేని యిట్టి పట్టుల నిట్లేయుండును. ఐనచో నేవము కలుగుట సంభవించునందురా? ఆయేవము కలుగుటయే సాధ్యముగా నెంచి కవి పాత్రోచితముగా నట్లు ప్రసంగించెను, గాన నాయాపత్తి పనిచేయదు. కావుననే ఆపి శంకరులు,

శ్లో॥ నారీస్తనభరనాభీదేశం దృష్ట్వామాగామోహవేశం । ఏతన్మాంస వసాదికారమ్ ॥ అని యేవమును గలిగించిరి. —

శ్లో॥ శాంతే లోష్ట్రాయతే సర్వమ్ ॥ (అలంకారశేఖరమునుండి)

మన మెందఱ మసహ్యపడినను విరక్తుడింతకన్న గౌరవముగా వర్ణింపఁడు. ఇంతవఱకెందులకు? శ్రీ యాంధ్రకవితా పితామహుఁడొకపట్టున,

చ. పడిగముతమ్మలం బుమియు చల్లవకోటికి నోరు, వేణి యం
గడిసవరమ్ము సంత సారకాయ లురోజము లచ్చరచ్చసా
వడి యెద, యూరుపుల్ గమిడి వాతీయనంటులు, మోవి జిడ్డిగి
జిడ్డి వెలయాలి జీవనము జీవనమే తలపోసి చూడఁగన్.

అని యేవముగా వర్ణింపలేదా? భాగవతాగ్రగణ్యుఁడగు శ్రీ పోతరాజుగారు. —

ఆ. అగమఁడైనవాని కాలగుకంటె
నత్యధికునింట దాసియగుట మేలు
హీనుఁబొంది యోని హింసింపఁగా నేల
యువతి జనుల కూరకుంట లెస్స ॥

అని భాగవతమున నుడువలేదా? వీరెల్లరు మూర్ఖులా? లాక్షణికసవయము నెఱుఁగక వంకలుపెట్టు మనము విజ్ఞులమా? ఔరా! కాలమహిను! వచనానుసారముగ లోకానుసారముగ నడుచు మహాకవుల కీనాడెట్టికష్టము తటస్థించుచున్నది! ఆశ్చర్యమేమి? వేదముననుసరించి యజ్ఞ యాగాదు లొనరించు మహామహులకన్న నీకవులయొక్కపయేమి? వారిని వెక్కిరించి వ్రాయువారు వ్రాయులేదా? అట్లే వీరినిగూడ వెక్కిరింతురు. అది యటులందుఁగాక, చక్రకృత శ్రవణానందప్రయోగ మిప్పటి నవీన సిద్ధాంతమునకుఁగూడ విరుద్ధము

కాదని శ్రీ రెంటాల వేంకటసుబ్బారావుశంతులు బి.యే., బి.యల్., హైకోర్టు
లాయరుగారి లేఖవలన దెలిసికొనవచ్చునుగాన నద్దాని నిట నుదాహరించు
చున్నాము.

I have perused all these verses in 'Sravananau-
dam' and am of opinion that only six of them
(indicated in the list by cross marks) are objectiona-
ble according to modern refined notions, though
verses containing similar ideas and description
are not uncommon in high class Telugu Literature.
The rest of the verses in the list are unobjectionable
and do not transgress the legitimate bounds of
of *Srungara*, even according to present-day canons.

28th Janry 12, } (Sd) R. Venkata Subba Rao.
Mylapore, Madras. }

ఈక్రిందిపంక్తులు పాణిగృహీతనుగూర్చినవి.

I have gone through every one of them. None
of these are objectionable.

(Sd) R. V. S.

పైపంక్తులు శ్రీలాయరుగారు వ్రాయు సందర్భ మేమనఁగా మ॥రా॥రా॥
జెల్లంకొండ రామారావుగారు శ్రీకృష్ణ శీలాచరంగిణిలో నసంప్రదాయముగా
నశ్శీలములను వాడి రని మాశిష్యుఁ డాక్షేపించఁగా, వారిపక్షమున నొకరు
బూతులు, బండ బూతులు, అని పెద్దబాబిలాను మా ప్రవచానంద పాణిగృహీత
లనుగూర్చి ప్రకృతపు విమర్శకునివలెనే ప్రయతించిరి. దానిని జూచి వారు
పై యక్షరముల నాయచ్చుకాగితము మీదనే వ్రాసి పంపించిరి. అవ్రాయు
నప్పుడు వారందులోఁ గొంతమంది ప్రకృత నవనాగరికు లంగీకరింపనివి యని
కొన్నిటికిమాత్ర మొక గుర్తుపెట్టిరి. అగుర్తు ప్రకృతపద్యమున కుంచలేదని
యెఱుఁగునది — కావున “బుడ్డ” అనునది యేమతమునఁగాని యియ్యెడ మావ్యము
కాదని స్థిరీకరింపఁ బడుచున్నది. ఇదిగాక యీపదము బుడ్డకాకర, బుడ్డ
బుడుసర నొనగు పెక్కుసమాసముల శ్రుత మగుచుంటచే నశ్శీలములలోఁగూడ

నంతగాఁ బరిగణింపఁ దగనిది. “తువ్యతు దుర్జన న్యాయమున నశ్లీలములలోఁ బూర్తిగా గణింపఁ దగినది యైనను “శాంతోక్తా నదోషః” కనుక నిర్దుష్ట మని యెఱుఁగఁ దగు. ఈ వ్రాసిన శాస్త్రార్థముచే దీని సజాతీయములగు “మరుగు కాలుపజాతి” లోనగు నాత్మే పణములెల్లఁ బ్రత్యాఖ్యాతములని యెఱుఁగఁ దగు. మానపూర్వులు ప్రతివిషయమునందును లేశలేశములుగా విమర్శించి లక్షణముల నేర్పఱచి రనియు వారి కట్టుబాటుల నాత్మేపించు నేటి నవీనులలో ననేకులు వృథోదరపోషకమాత్రులనియు నీవిమ్మిష్ట గ్రంథములలో నొకట వ్రాసియే యున్నారము.

మ. కలు ద్రావణ జన దంచుఁ దెల్పుటకునై కల్గిచ్చు నాచెట్టునా
కులుగూడఁ గలుషమ్ము లంచుఁ దమ వాక్కుల్ వేదముల్ గా జగం
బులకుఁ బోధ మొనర్చినట్టి సుమహాత్ముల్ “కడ్పుకైలాస”మా
ఖిలులఁ బోలఁగఁ జాలరో వశ మొకో ? ఖండింప నక్కట్టులఁ.

(పాణిగృహీత)

అయీ శాస్త్రార్థ విషయమెల్ల నిప్పుడు నవీన సిద్ధాంతములకుఁ గాలు డొక్కు వారింగూర్చి వ్రాసితిమి. మా విమర్శకుఁడుగారి కిది యంతయు నకించిత్కరమే గాన నాయనకొఱకుఁ గాదని యెఱుఁగునది.

“ఉపరి సురతవర్ణన మసభ్య మగునా?”

మావిమర్శకుఁడుగారు పైవిషయమును వర్ణించినవి కొన్నియుఁ గేవల సురతమును వర్ణించినవి గొన్నియు నసభ్యము లని వ్రాసియున్నారు. అందు వారొక నీసపద్యము నుదాహరించుచు నందు మఱియు నసభ్యమని కాఁబోలు నొక చరణము మానివేసిరి. ఆచరణమునకుఁ గుండలీకరణము గుఱుతుగా నెఱుఁగునది.

సీ. చూచు నేమొకొ సిగ్గుచోటు లంచును మధ్యమధ్యఁ గౌగిటికొక్కమాటుఁజేరు
కోపగించునొ యంచుఁ గులుకు గుబ్బల మధ్యమధ్యఁ జేతులకొక్కమాటొసంగు
పరిహాసించునొ యంచుబల్ రయమ్మున మధ్యమధ్యనాపకయొక్కమాటుపెనఁగు
(శ్రమఁజెందునొ యంచుఁజవులుదేఱఁగమధ్యమధ్యనోష్ఠ మొక్కమాటొసంగు)

తే. గీ. ముద్దులిడి యెడలెఱుఁగమి మోవిఁ గొలుకు
బదులు తీర్చునె యని చేతఁ బట్టు తొమ్ము

రాజ్యమిది నాది యంచు గర్వముఁ జూపు
నుపరత మొనర్చువేళ నయ్యువిద మిన్న.

పద్యమెల్ల నుదాహరించి “శ్రమఁ జెందునో” అను నాల్గవచరణ ముదా
హరింపకుండుటకుఁ దగిన హేతువు మాకు గోచరింప లేదు. చదువరులు పరికిం
తురుగాక. అది యటులుండె. పురుషాయిత వర్ణనమే తగదనియా? లేకయిట్లు
వణిఁంచుట తగదనియా విమర్శకుని యాశయము? త్తణకాల మిట్లు వణిఁంచుట
మాత్రమే తగదని యనుకొని చర్చింతము.

సీ. పాతొండ్లు ప్రియపడి పతి చూడ లజ్జఁ దద్వత్సస్థలమ్ము పై వ్రాలి వ్రాలి
మగుడఁ దస్వేదంచు నెగనెత్తి పట్టఁ గాముకునక్షు లిరుగేల మూసి మూసి
యిఁకఁజూడఁగప్పితి నిదెయంచుఁ జనుముక్కు లతఁడు పాణులనంట నలగియలగి
కటిభార మెగయ నెత్తుటకుఁ దోడ్పడియెడనని చాఁపఁ బతిచేతులాఁచియాఁచి

తే. గీ. తనదు గోప్యాంగముల దాఁచికొనఁగ తామి
యరసి కెలనికి డిగిపోవ మరలి మరలి
కొమ్మ పుంభావరతి కాదిఁ గొంచగాని
కొలఁది యెఱుఁగద మది దొరకొన్న వెనుక. (కళాపూర్ణోదయము)

మఱియు నీఘట్టమున నిదేవర్ణనమున మఱియొక సీసపద్యమును వేటొక
చంపకమాలయును నిదేశైలివి కలవు. ఉదాహరించిన కళాపూర్ణోదయ పద్యము
నకును మాపద్యమునకును గల పోలికను సహృదయు లరయందురుగాక. పింగళి
సూరన్న గారనఁగాఁ దోరిసివేయఁదగు కవులలోనివాఁడు గాఁడు. ఉపరిసురత
మసభ్యమని సుంతైన నెఱిగినచోఁ దన ప్రబంధమున నేల వర్ణించును? వర్ణిం
చుటలో నేమైనఁ గొంకినట్లున్నదా? లేదు కావున గ్రామ్యాశ్శీలాదులలో నుపరి
సురత వర్ణనము చేరదు. మఱియు నిందుంకూర్చి లాక్షణికులు గొన్ని విశేష
ములు వ్రాసియున్నారు.

శ్లో. పురుష భావపపట్కృతి వర్జితం

పనితాయా నిజయా సుకృతీకృతీ మణితహీనరతోత్సవ మాచరేత్.

అని రతిరహస్యమునందు స్వీయాసంభోగము

అని రతిరహస్యమునందు స్వీయాసంభోగము పురుష భావవర్జితముగానుండఁ
చుగ నని శాసించెను. ప్రకృతము మా కీయాత్మే పణము లేదు గాని సూరన్న
గారి వర్ణనమునకుఁ దగులుచున్నది. ఒక సూరన్న గారికే యననేల! స్వీయా

విషయమునఁ బురుషాయితము వర్ణించినవారికెల్ల నీయాక్షేపణము తగులఁ దగినదే. తగులుఁగాక ! అంతలో వారి కవనమున కసభ్యత్వ మెట్లు కలిగెడిని ? ఆకవులు కామశాస్త్రరహస్యము నెఱుఁగనివారని కాని, యెఱిఁగియు నతిక్రమించిరని కాని యూహింప వలసియుండును. కవులకుఁ గామశాస్త్రజ్ఞత్వముకూడ నుండ పలెనా యని మా విమర్శకుఁడు వెక్కిరించును గాఁబోలును. వెక్కిరించినను దెల్పక తీరదు.

...కామ శాస్త్రతః కామోప చారస్య, సంవిదిత్యను వర్తతే కామోప చారస్య సంవిత్కామశాస్త్రత ఇతి కామోపచార బహులం హివస్తుకావ్యస్యేతి. (కావ్యాలంకారసూత్రములనుండి)

(1) ...లోలే...నాట్యాభిధాన కోశకామార్గ యోగాది శాస్త్రేషుచ నిపుణతా వ్యుత్పత్తిః ...కామశాస్త్రే నైపుణం యథా....శాస్త్రోక్తివిపర్యాసో విద్యావిరుద్ధః, యథా॥ శ్లో॥ ...విభాతి దంతవ్రణ ముత్తరాధరే అత్రవ్రణమథ రాధర ఏవ కామశాస్త్రే విహితం, నోత్తరాధరే॥ (కావ్యానుశాసనము)

పై శాసనములవలనఁ గవికిఁ గామశాస్త్రజ్ఞత యావశ్యక మనియే కాక కావ్యము కామోపచారబహులమనియు సంభోగశృంగారము వర్ణన మనియు విస్పష్టపడును. ఇంతమాత్రమే కాదు. కవికిఁ దెలియవలసిన వెన్నో యున్నవి. కావుననే—

శ్లో. ననశబ్దో న తద్వాచ్యం నసా విద్యా నసా కలా
జాయతే యన్న కావ్యాంగమహో భాతోగురుఃకవే. (అనికావ్యదర్పణం)

కవికిఁ బై విద్యలయం దొకింత పరిశ్రమ తక్కువైనను నంత లోటు లేదు గాని విమర్శకునికో ! అం దేది తెలియకున్నను నపహాస్యత తప్పదు. నేటి విమర్శకులకో ? ఏమియుఁ దెలియ నక్కఱ లేదు. ఇచ్చవచ్చినట్లెల్ల గీట్లుపెట్టుట యొక్కటి చేతనైనం జాలును. అది యటు బుండె—

(1) కావ్యప్రకాశికాకర్త (2) కావ్యానుశాసనకర్త (3) కావ్యదర్పణ కర్త (4) నాట్యశాస్త్రకర్త, ఎందఱుపేళ్లని వ్రాయఁగలము ? వీరెల్లరు సంభోగ వర్ణనమును నిషేధింపనివారే, పైఁగా నిట్లువర్ణింపుఁ డిట్లువర్ణింపుఁడని కూడ శాసించి యుండిరి—

శ్లో. సురతే సాత్త్వికా భావా శ్చిత్కారాః కుట్మలాక్షతా
కాంచీకంకణ మంజీరరవోఽధర నఖక్షతే. (అలంకార శేఖరమునుండి)
(విస్తరస్తుతత్రైవద్యప్రస్థావ్యః)

విమర్శకుఁడు వదలిన నాల్గవ చరణమున “అథరోష్ఠ విషయ మున్న దని యెఱుఁగునది. ఈవిషయము వర్ణముని లాక్షణికులు ఘోషించుచునేయున్నారు. పితృమాతృవిషయికమును పార్వతీపరమేశ్వర విషయికమును దక్కఁ దక్కిన సంభోగశృంగారమును లాక్షణికులెల్ల నంగీకరించువారే.

శ్లో॥ భవానీశంకరాదీనాంపితోర్వాకేళివర్ణనమిత్యలంకారశేఖరే, యద్యపికుమార సంభవే కాళిదాసేనవర్ణిత మస్తితథాప్యర్వాచీనేన నకర్తవ్యమ్, ఇత్యపితత్త్రైస.

ఇట్లు లేశలేశములుగా నాయా యీ విషయములను విమర్శించిన లాక్షణికులు సంభోగము నంగీకరించు చున్నారు. తత్తద్భేదములను గ్రామ్యాశ్లేల దూరముగా వణికంప వలసి యుండుననియును వారే శాసించు చున్నారు. అట్టిస్థితిలో సంభోగ వర్ణనము పనికిరాదని కేవలము వాదించు వారికిఁ జెప్పఁగ నుత్తరమేమి? ఏమియును లేదు. వారిప్రతిభ ముండు మహాకవుల శాస్త్రములు పనిచేయునవి కావు. ఇది యితరవిషయము. ప్రకృతమో? “నచ శంకా నచోత్తరమ్” ఉభయవిధ సురతములును వణికంఁచిన మహాకవులపద్యములెన్నో యున్నను విస్తరభీతిచేఁ జెలుఁగు గవులలో నుత్తముఁడని పేర్వడసిన పింగళి సూరన్నగారి పద్యమును మాత్రము దాహరించి మిన్నకుంటిమి. దానివలననే విమర్శకుని యాక్షేపణము నిరాధార మని తేలును

(1) ‘రసజ్ఞపరుల మంచు నిక్కెదరుగా’ (శ్రవణా)

(2) “వానిం దన వీధి నేగుతటి నిక్కి కనుంగొని” పాణిగృహీత.

ఇందలి “నిక్కు” ప్రియోగము లసభ్యములని విమర్శకుని వాదము—

సీ. కడుదీఁగసాగుచుబడుగునెన్నడుము మిక్కిలి గృశంబుగఁదత్తజీలుచునిక్కి”

పై “నిక్కు” ధాతువు. కొత్త పెండ్లిహూతును భర్తపైఁ దలఁచొల్లు వోయునెడఁ బింగళి సూరన్నగారు కళా పూర్ణోదయమున వాడిరి.

చ. ... నిక్కెడి నీలైడి విజ్జవీఁగెడిక ॥ (విజయవిలాసము)

ఇది యురోజవర్ణనాసందర్భమునఁ జేమకూర వెంకటకవి వాడినది.

“బిగువుఁ జన్ను నిక్కఁ దిన్నెలఁబాత్రములో నెత్తమాడు॥

ఇది ఆముక్తమాల్యదలో శ్రీకృష్ణరాయ మహాకవి వర్ణించినది — ఈ కృష్ణరాయ లనేక మహాకవులను బరీక్షించు సభకు నాయకుఁడైనను మావిమర్శ

కుడుగారి యోక్షేపణకుఁ బాతుఁ డయ్యెనుగదా! ఇతఁడేకాదు. మన యజ్ఞానమునెల్ల శాస్త్రముగా నుపచరింతుమేని నన్నయ్య భట్టారకుడుఁగూడ నవలక్షణలక్షితుఁడే సుడి.

క. ... మటువ కనుష్ఠించునది సమంజసబుద్ధిక్ || (మహాభారతము.)

మన తెల్విం బట్టి “నిక్కు” ధాతువుకన్నను “అనుష్ఠించు” ధాతు వసభ్యముగదా? గాఁగింధిక భాషాసంప్రదాయము నెఱుంగక విమర్శనము చేయువారి కుత్తరమిచ్చుమా తెల్వి నేమనవలయును? మనవిమర్శకుడుగారి యర్థమును నైఘంటికులు వ్రాయనే లేదు.

“నిక్కు (దే) ఉన్నతమగు, గర్వింపు, అతిశయించు, వర్ధిల్లు, గర్వము, ఉన్నతి, విలాసము. (శబ్దరత్నాకరము)

“కవి, రాజనికటమునఁగాని వేటొకటఁగాని తనరహోవిషయమును బ్రస్తావింప వచ్చునా?”

వ్యాసః || ... శ్లో || గతోహం శయనాగారే మాతు స్తద్వచనాన్నిశి ।
చానీ విదితవీర్యస్య రూపయావనసంయుతా, (దేవీభాగవతషష్ఠస్కంధమునుండి)

శ్లో || పర్యంకేహం సమావేశ్య సంస్థితా ప్రేమసంయుతా । పరిసన్నోహం తదా తస్యావిలాసేనాభవంయునే । రాత్రౌ సంక్రీడితం ప్రేక్షా తయా సహ మయాభృశం ...

కాళిదాసః || శ్లో || కదా కాంతాగారే పరిమళ మిళత్పుష్పశయనే । ...
నిమిషమివ నేష్యామి దివసాన్

మఱియొక లెలుగుకవి, క॥ శీతలసలిలస్నానము । భూతలమున శయ్య సంకటిపూట మెతుకులున్ । నాతిగల బ్రహ్మచర్యము । నాతరమా రోజుగడప నారయభూషా.

మఱియు నెన్నియో యిట్టివి కలవు. వీని వసభ్యములునుట పొరపాటు. స్వరహోవిషయముగూడఁ గవికి నర్హమే. మఱియు రాజెంత కాలమునకు చాజ్ఞ యొసంగితటి నింకొక కవి చెప్పిన శ్లోకము నుదాహరించుచున్నారము.

శ్లో. గాజం స్పృష్టాంబురాశే ర్నహి జగతి గతః కశ్చిదేవావసానం ।

తోగాఽర్థోఽర్థైః ప్రభూతై స్స్వపవృషి గళితే యకావసే సానురాగే

•

శాసన ద్వికాంతకుముదేంద్రీయరాలాకినీనా.

మృత్యువును జయించుటకు ముందు మరణమును జయించుట అవసరము.

సమస్తానాం సుఖాపితమనఁ గన్పట్టు చున్నను విది యన్యకవి.
 నామో నేర్పరనియుఁ జెప్పవలసి యున్నది. భర్తృ
 మును ముగ్ధునిగూడఁ బ్రబోధ చందోదయాదులలోఁ గాన
 నామో నేర్పరనియుఁ జెప్పవలసి యున్నది. భర్తృ
 మును ముగ్ధునిగూడఁ బ్రబోధ చందోదయాదులలోఁ గాన
 నామో నేర్పరనియుఁ జెప్పవలసి యున్నది. భర్తృ
 మును ముగ్ధునిగూడఁ బ్రబోధ చందోదయాదులలోఁ గాన

అప్పుడు మనము పాపమును విన్నవించి పొన్నాచి ముద్దుపల్కులకు నై
 వేదములు చదివి..... పంపగ దశయ్య, యాత్మకూర్పార్థివేంద్ర॥

అంతః పరివారముగాని సన్నిధి—

... కృష్ణరాయ కృష్ణుని పేరేగటాక్షింపవే॥

అంతః పూర్వమునకుఁ గల్గును ద్వారగా దయచేయుఁడని వేడునంది
అంతః పూర్వమునకుఁ గాచి నన్నిఁగిని—

మహావ్యధానీశ్వరం మహావృద్ధా గురూః
 యోగచతుర్థిమపశ్యచురే...

అందుచేత ఇది మహాభారతమునకు పాఠభాట. అయితే
ఇది మహాభారతమునకు 54, 81, 88, పుటలలోఁ జూడఁదగు-
చున్నది. ఇది మహాభారతమునకు విమర్శకునినే నాడే. సింహ బలిసకొన్ని
మహాభారతమునకు మహాభారతమునకు మహాభారతమునకు జూపు

శి. పాఠశాల గనగనైపుడు. (శ్రవణా)

(1) శ్రీ. పరిమళ సందభు:నా గనిన జచ్చని యెచ్చని వ్యాధి:జ్ఞయన్.

(మనుచరిత్ర) ౩౯)

... వచ్చి కైదు వ్యాభ్యాత... వంది... వేళమాత॥

(శ్రవణ)

(2) శ్లో. కార్యేషు దానీ కరణేషు మంత్రీ (పాస్తావిక శ్లోకము)

(3) ఉ. ... ఏటికిదాచి పెట్టితిరి యే గనకుండ. (పాణిగృహీత)

(3) ఉ. ... ఏమంటి యువేందరి (భార. ఉద్యోగి)

మధ్యమ పురుషేకారమునకు వికల్పసంధి.

చ. అదరిచి...మీ! రిదె యకు నాజ్ఞద్రోచితిరి యెచ్చట॥

(సర్వలక్షణ సారసంగ్రహము చూ)

(4) చ. ...అథమపు వేశ్యల॥ (పాణిగృహీత)

(4) చ. ...ఉగ్రపు బలులు॥ (భార కర్ణ ౨ ఆ)

ఉగ్రముగా వర్తించు బలవంతులని సమన్వయము. మధ్యమపదలోఁ జ సమాసము. దీని నిటీవల నిన్నమొన్న “ఉగ్రపుబలమని” దిద్దిరి. అది విచార చూరము.

(5) చ. కలసిన కొన్ని నాశ్శౌకటిగాఁ గనుపట్టెడి మేనులై...మగండు నాలునై (పాణిగృహీత)

(5) ఆ. వె తెల్లహరుల రథము వెల్లనిగొడుగునై।

యల్లవాఁడె పాండవాగ్రిజండు..... (భార కర్ణ ౧ ఆ)

(6) ఉ. ...అంచు ...ఇంతులు...ఎల్లపుడు న్నుతియించునాకు॥ (పాణిగృహీత)

(6) తండ్రి సచ్చిన ప్రిజలు॥ (భార ఉద్యోగి ఆ)

ఇటుఁ జచ్చినవాఁడు తండ్రియో ప్రజలో తెలిసినచో నచ్చట నుతియించు వా రింతులో జలజాక్షియో తెలియనగు.

తే.గీ ...నీవు సంకట పడియెడు దేవపదవి యైన నేనొల్ల॥ (భార ఉద్యోగి ఆ)

సంకటపడువాఁడు శ్రీకృష్ణుఁడు గాని దేవపదవికాదు. విమర్శకుఁడు భారత మెఱిగినను నందలి ప్రియోగ వైచిత్ర్యము తెలుగనివాఁడందురా? అయినచో నిది చిన్నయ్య సూరిలోనే కలదు.—

“కర్మాదులకుఁ బ్రాప్త్యా విపత్తయందు ధాతుజ విశేషణంబులు కర్త తోడంబోలె వానితోడ సమసించు.” రాముఁడు రక్షించిన భృత్యుఁడు... రాముఁడు వసించిన చోటు.

ఇటు రక్షించినవాడు రాముడా? భృత్యుడా? అవురా! భాషాస్వభావమా? తెలియదు, సంస్కృతాలంకార గ్రంథములా? తెలియవు. ఇట్టివారు విమర్శనము నొనర్చుటయా! మేలు! కాలమా! మంచిదశకు వచ్చితివి

(7) 'తవిటి రొట్టె' యిది విమృష్ట గ్రంథములలోనిది కాదు. మాచేతనే రచింపబడిన వేటొక చిన్నవ్యాసము పేరు. ఇటు "తవుటి" అని యుండవలెనని విమర్శకుని శాసనము. చిన్నయ్యసూరియు గుప్తార్థప్రకాశిక యను దానివ్యాఖ్యయు "తవుటి" "తవిటి" యీ రెండును సాధువులని చెప్పుచున్నవి. (ఆచ్చికపరిచ్ఛేదము కిరి ప నూత్రమును దాని వ్యాఖ్యయుఁ జూడుఁడు)

(8) మనమున యోజించు చున్నంత (శ్రవణా) ఆలోచించు అనునర్థమున యోచించు అని యుండవలెనట? యిందులకుఁ బాశుపతములోఁ బూర్తిగా వివరించితిమి. యోచించు తప్పు, తప్పు, తప్పు. దీనిని బ్రమాదపడిన వారు తప్పుఁ దక్కినవారు ప్రయోగింపరు. శబ్దరత్నాకరమున నిది తత్సమ క్రియయని వ్రాయుట భ్రాంతిమూలకము. 'గచ్ఛత స్థలనం నబోపాయ' సంస్కృత గ్రంథములలో సర్వత్ర యోజయేత్ అనియే యుండును. ఇందులకు ధ్వన్యాలోకము, అలంకార శేఖరము, కావ్యాలంకారనూత్రములు, అవి యివి యన నేల? యావద్గ్రంథప్రపంచమును జూడఁదగు

9. ఉ. ఇప్పటికైత గాండు..."

(పాణిగృహీత)

కవిత యనుదానివికృతి కైత, శబ్దరత్నాకరముచూ, కైత + కాడుఁ కైత గాఁడు బహుపదనము, కైతగాండు ఆయాసక్రియకుం జిన్నయ్యసూరి వ్యాతద్ధితపరి, ౧౧-౧౨ నూత్రములు చూచునది.

10. ఉ. పాడు వెలచేడియ నుంచెడి నిన్ను బోటికిన్ (పాణిగృహీత)

ఇటు ఉంచెడి యను తద్ధర్మ విశేషణమునకు భూతార్థకత్వము నుగమము (ప్రాధవ్యాకరణము 71 వ పుటనుండి)

తద్ధర్మార్థక విశేషణం బసహాయతం ద్రికాలవాచి యగు..., నా నేర్పు విధంబున (నేర్పు, నేర్చిన) భార ఆది 1 ఆ,... జనమేజయు చేయు సర్పయాగమున (చేయు-చేయఁగల) భార ఆది 1 ఆ".....

11. క. అప్పరమేశ్వరి...

(శ్రవణా)

ఈ పరమేశ్వరికి లక్ష్మీయను నర్థము రాదని చిరకాలమునుండి యితని గురువులు రామకృష్ణులు వాదించు చున్నారు. పాశుపతములో దీనింగూర్చి వివరించితిమి. ప్రయోగములకుఁ బరిమితియేలేదు. శబ్దరత్నాకరములో, పరమే

శ్వరుడు, శివుడు, విష్ణువు, అని స్పష్టముగా వ్రాసి యున్నది. పరమేశ్వరుని భార్య, పరమేశ్వరి యగుట కేమి సందియము? తెలుగు నిఘంటునే చూడలేని వారి కీ క్రిందిపంక్తు లకింకొక్కరములైనను జూరవలకొను కీబడుచున్నవి.

శ్లో॥ భాత్యత్ర సగరే పరమేశ్వరః, అత్ర... పరమేశ్వరశబ్దస్య శంకరాని సాధారణస్య రాజస్యేభిభానియజ్యతే...

12. క॥ నవనాగరికులు కొందఱు శివశివ (శ్రీవణా)

ఈ “శివశివ” వైష్ణవభక్తురా లని వర్ణింపఁబడిన కథానాయికతల్లిపల్కిన మాట కాన నిట శంకించుచున్నారు. యుక్తమే, కాని వీరవైష్ణవుల మనిషిం చుకొనుప్రాజ్ఞులుగూడ శ్లో॥శివం మహాభాగవతం స్మరామి, అని శివస్మరణ సంగీక రించుచుండఁగా సర్వసామాన్య యగు నీసామాన్యవచనమున కింత శంకింపఁ బని లేదు. దీనింబట్టి యీవృద్ధ వైష్ణవమతరహాస్యవేదిని గాని సామాన్యభక్తురాలు కాదనికూడఁ దెలిసికోవలగును. ప్రాజ్ఞులగు వైష్ణవులుగాని శైవులుగాని శివకేశవ నామముల నుచ్చరింపఁ గొంక రని యెఱుఁగునది.

శ్లో॥ తత్రైత్య సగణ శృంభస్తామాహ హరినల్లభాం,...హరిం త్యక్త్యా ద్య మాం కస్మాత్ స్తాషి దేవి జగత్పతిం,...(లక్ష్మీ)...ఏకత్వంచ మయాజ్ఞా త్వా మయా తే స్మరణం కృతమ్, ఉభయో రన్తరం నాస్తి మిథ స్సంసక్తచేత సోః,... ఇత్యుక్తం దేవదేవేన విష్ణునా ప్రభవేష్ణునా,... (దే-భా-రిస్కం)

సాక్షాల్పక్షికన్న విష్ణుభక్తురాం ద్రెక్కడనుందురు? ఆపెయే స్మరిం పఁగా నిక నీసామాన్య యాదృచ్ఛికముగా స్మరించుటలోఁ దప్పేముండును? ఇదిగాక వారివారివద్ద నాయారీతుల నటించినను వేశ్య సామాన్య గాన నాయా యీమతములకు సంబంధించిన పట్టుదలతో దానికీ బనిలేదనియుఁ బైప్రసంగము తానును గూఁతురును మాటలాడుకొను సందర్భములోనిది గాన నితరానుసరణ ముతో లేశమును బనిలేదనియుం గూడఁ దెలిసికోవలగు. ఇక నొకచో మధుసూదనుడు—

క॥ ధనకాంతా...వానిశివునిగా నెన్నఁదగున్ (శ్రీవణా)

అను పద్యమునందు ధనమోహకాంతామోహములు లేనివానిని శివునిగాఁ జెప్పవచ్చునని నొడువఁగా నయ్యెడఁ గూడ విమర్శకుఁడు వెక్కిరించెను. అది సంస్కృతశ్లోకమును దెలిగించిన పద్యము, అందు శివుని గూర్చియే యున్నది. శివకోడనుటకు బదులు హరికోడనినట్లు తెనిగించుట యపహాస్యాస్పదము గాన యథాశ్రుతముగనే తెలిగింపఁబడినది. మూలశ్లోక ముదాహరింతము.

వులు గూడ, వ్యాధ్యతిరేకోపశాంతికై రుద్రనామాంకితములగు నౌషధములను నేవించుచునే యుందురనుట జగద్విదితమే. అట్లుండఁ బ్రాజ్ఞులవిషయమునఁ జెప్పవలసినదే లేదు. ఈకథానాయిక పాజ్ఞురాలా యని వివేకులు శంకింపరు. శంకింతురేని, నాయకను నర్జించు ఘట్టమున నాట్యవిద్యాసంపన్నురాలినిగా నిర్దేశించిన యంశమువలననే సర్వమును సంపన్న మగును.

ఎట్లుందురేని? నాట్యవిద్యయనఁ బైపైనిలేదు. దానియం దాటిలేటిన స్త్రీ సంగీతసాహిత్యాదులయం దెక్కుడు పాండిత్యము కలదిగా నుండవలయు నని తజ్ఞులు రచించిన గ్రంథములు చెప్పుచున్నవి. కూరగాయ నాట్యములును, తాదృశసంగీతములును జూచి “తన కలిమి యింద్రభోగము” గా శంకించుట పొరపాటు. దిక్పాత్ర మివిషయమున శాస్త్రముదాహరింపఁబడుచున్నది.

శ్లో॥ నానాశిల్పప్రయోగజ్ఞా... చతుష్పక్షి కలాన్వితా,... ఏభిర్దుజైస్తు సంయుక్తా గణికా పరికీర్తితా”... (దశరూపకమునుండి)

శ్లో॥ నానాకలావిశేషజ్ఞా... రసభావ విభావికా,... నటకీ సాప్రకీర్తితా” (విస్తరస్తు తత్తద్రంధేభ్య ఏవావగంతవ్యః) (భరతముని ప్రణీత నాట్యశాస్త్రము)

ఒకటి చెప్పవలసి యున్నది. ప్రపంచక మెల్లఁ దత్తత్కులోచితవిద్యల యం దాటిలేటయే యుండు నన వలనుపడదు గాని గ్రంథకర్త కథానాయికనుగాఁ జేయునప్పుడుమాత్ర మాటిలేటినవస్తువే కైకొనుట విధి

శ్లో॥ సాధారణస్త్రీ గణికా కలాప్రాగల్భ్యధైర్యయుక్” (దశరూపకమునుండి)
అని తల్లక్షణము నుదాహరించి

శ్లో॥ రక్తైవ త్వప్రహసనే నైషాదివ్యానుపాశ్రయే “ప్రహసనవర్జితే ప్రకరణాదౌరక్తై వైషావిధేయా, యథామృచ్ఛకటికాయాం పసంతసేనా చారు పత్తస్య,... ఇతివ్యాఖ్యా”

తేలిస సార మేమనఁగా? స్వభావముగా సర్వజన సాధారణానురాగము గల సామాన్యకుఁ బ్రకరణాదులయం దేకత్రానురాగకల్పనను శాస్త్రకర్త విధించుచున్నాఁడు. అట్టిచోఁ గులోచితవిద్యాప్రావీణ్యమును దన గ్రంథమునందలి నాయికనుగూర్చి వివక్షించుటకేమి యసాంగత్య ముండును? అంగీకరించితీర వలెను దీనిచే విదుషీత్వము దుర్నివారమగును. దానిచేఁ బ్రాజ్ఞులుగుట స్ఫుట మగును. అంతతో సర్వము సంపన్నమని సంతేషము, ఆయాకాస్తార్థముచే. గణిక నాయికగా నుండుటయే తగదనువారి వాదము పూర్తిగా నిరస్తము.

ఇందునుగూర్చి లక్షణగ్రంథములలో నెక్కడను నిషేధము కానరాదు. విధి సర్వత్ర కలదు. అననురక్తకూడఁ గొన్నిటియందు నాయిత పహింపవచ్చును -

“ప్రహసనే త్వరక్తాఽపి, హాస్య హేతుత్వాత్” (దశరూపకమునుండి)

దీనింబట్టియే పాణిగృహీతలోని నాయకను గేవలానురక్తనుగా మేము వ్రాయక మ. అగుఁ గావ్య మ్మిడియైననుం బ్రహసన పోయిమ్ము” అని ముందు పీఠికలోనే నూచించి యుంటి మని యెఱుఁగునది మఱియునిందు భగవంతుఁడు, అనుచో నశ్శీలమని యొకవాదము. అందుకు- “శివలింగ, సుభగా, బ్రహ్మాండాదిశబ్దానాం విపక్షితార్థస్య ప్రసిద్ధతయాఽశ్శీలార్థో నోపతిష్ఠతే, నతేషు దుష్టత్వమిత్యగ్రేస్ఫుటీభవిష్యతి, అను కావ్యప్రకాశిక చూడఁదగు.

13 గీ॥...గాన మిరీతి చక్కనికాంతి గలుగు పలువరుస గలకలుకుల కొలయుటరుదె” (పాణిగృహీత)

గానమునకును, పలువరుసకుఁ గల చక్కని కాంతికిని, సంబంధముకలదు. వివిధసత్తలు స్త్రీలని చెప్పి, ఆయా యీభేదముల నిరూపించుచు భరతముని యిట్లు నూచించెను.

శ్లో॥...చారునేత్రా, నఖదంతైస్సుపుష్పితైః,...నృత్యే గీతేచ నాత్యేచ రతా,...గంధవృశీలా...” (నాట్యశాస్త్రమునుండి)

ఇట్లు గంధర్వసత్తకు నఖదంతములు చక్కనికాంతి కలిగి యుండుటను విశేషాకారముగఁ జెప్పి నృత్యగీతాదికమును వివక్షచేసి యింతకన్న సత్తమ సత్త్వలకు నాయా యీవిశేషములు రెండును విపక్షింపకపోవుటచేఁ జక్కని కాంతిగల దంతములు గానవిద్యకు సూచకములని మేము వ్రాసితిమి. దిజ్ఞాత్ర సూచకముగాఁ దెల్పినదగుటచేఁ దాదృశనఖాదిమత్త కిది యుపలక్షణము. దంత కాంతి యన్యథా యున్నచో నది యెట్టిసత్త్వమో తెలుపుచున్నారము.

శ్లో॥ కృష్ణదంతోత్కటముఖీ... సౌకరం (పంది) సత్త్వమాశ్రితా॥ (నా॥ శా॥)

సౌకరత్త్వమునకు నల్లనిదంతములు లోనైనవి గుఱుతు, ఆ పెసత్త్వమునుబట్టి గానవిద్యలోఁ బ్రవేశముఁ గలుగునా? కలిగెనే యనుఁడు. ఎట్లుండును? ఘుర్ఘురారాసమువలె నుండునా? మఱియుఁ బై పద్యమునందే— “కవనమీరెంటికన్నను గప్తమగునె” అని తుట్టతుద నున్నది. విమర్శకుఁ డీవాక్యమునకు మఱియును వెక్కిరించుచు “తిరుపతి వెంకటేశ్వరుల కవనమువంటి కవనమైనచో గానాభినయములకంటెఁ గప్తము గాదని యెట్టకేలకు సమ్మతించెను.

దంతమున్ను లిఖించిన ప్రమాణములవలన నభినయమునకు నాహిత్యాద్యావశ్య

కత విస్పష్టమే. ౪౪౭ పుటలు గల సూత్రపాయగ్రంథమును రచించినవాఁడు భరతముని. అతని గ్రంథమును నేటివఱ కేమాలంకారికుఁడుగాని ప్రమాణముగాఁ బట్టకపోలేదు. దానింబట్టి చూచినచోఁ గవికిఁగల సామగ్రియెల్ల నభినయించుపాత్రల కుండితీరవలె నని తెలియుచున్నది. పైఁగా సభలోఁ దా నెట్లభినయించునో యితరులవలనఁ దెలియఁదగినదియే కాని తనకుఁగూడఁ దెలిసికొనుటకు వీలులేని విద్యయభినయము. కవనమట్టిది గాదు. కవితారసనిర్ణేతలలో గవికిఁ గూడ స్వకవన విషయమున సహృదయత్వము నాలంకారికు లంగీకరించియున్నారు. అభినయ విషయమున సర్వదా పరప్రత్యయనేయత్వమే గాని గతి లేదు. కావునఁ గవనములో మెప్పువడయుటకన్న నభినయములో మెప్పువడయుటయేకష్టసాధ్యము. తాదృశాభినయమే మేము వివక్షించితిమి గాని చెత్తను వివక్షింప లేదు. కవికి ఛందోవ్యాకరణాది శాస్త్రజ్ఞాన ముండవలెఁగదా, యభివయపాత్ర కది యవసరమా? యని యందురేని వినుఁడు.

శ్లో. గురులఘ్వుక్షరాణిహ సర్వం ఛందస్సు దర్శయేత్ ... ఇతిచ్ఛందాంసియా నీహమయోక్తాని ద్విజోత్తమాః, పృతాన్వేతేషు నాప్యేఽస్మిక్ ప్రయోజ్యాని నిబోధత... శ్లో. ద్విజా యేచైవలింగస్థా సంస్కృతం తేషు యోజయేత్, రాజశ్చగణికాయాశ్చ, ... శ్లో. త్రివిధం హ్యక్షరం కావ్యే విజ్ఞేయం నాటకాశ్రయం, హ్రస్వం దీర్ఘం పుతంచైవ రసభావ విభావికం, ఏకమాత్రంభవేద్ధ్రస్వం, ... ఏవంతు సంస్కృతం పాత్యం మయాప్రోక్తం సమాసతః ... శ్లో. ఆశ్చర్యం, ఆచ్ఛరియం, నిశ్చయమిచ్ఛన్తి ణిచ్ఛయంతితథా (విస్తరస్తు తత్రైవద్రవ్యతః) (నాట్యశాస్త్రము)

ఆ యీ చూపిన దిక్షాశ్ర వచనములవలన ఛందోవ్యాకరణ జ్ఞాన మాచర్యకనా, కావో విజ్ఞులు తెలిసికొందురు. శాస్త్రము లిట్లు ఘోషించుచున్నను మనకవనములవలెనే, మన విమర్శనలవలెనే, వాండ్ర యభినయాదులును ప్రకృతము కూరగాయలుగా నడుచుచున్నవి అంతలో నాయావిద్యలు తక్కువ పరిశ్రమ కలవిగాఁ దలఁపఁగూడదు. ఇందునుగూర్చి యింతమాత్రముతోఁ దత్త్వము తెలియదు. ఆ యా గ్రంథము లామూలాగ్రిముగఁ జదువఁదగు.

శ్లో. ఆబోధోపమాతా శ్చాన్వే జీర్ణ మంగే సుభాషితం (భర్తృహరి)
4. శా. ... ఆ శాసాశం బరిదీర్ఘమై (శ్రవణా)

ఇటు “దీర్ఘ” మనుట యసందర్భమట. దృఢమైనది అనవలెనట! కాపము! భాగవతకర్త కీసంగతి తెలియదుకదా!

కా. ఆకాపాశము దాఁ గడున్నిడుపు లే దంతంబు రాజేంద్ర (భాగవతము)
15. నీ. ... గీ ... మనులకప్పర స్త్రీ గమనము (శ్రవణా)

ఇందు నసందర్భము లేదు. మనులు జితేంద్రియులు. వారికి స్త్రీసంబంధము గలుగనే కలుగదు ఒక్కచోఁ గలిగెనేని యచ్చరలతోఁ గలుగును అనఁగాఁ దనపదము నభిలషింతురో, యేమో అనుభయమున నింద్రుఁడు తన యుంపుడుకత్తెలగురంభోర్వశ్యాదుల సంఘటయు నక్కతన వారు భ్రాంతు లగుటయుఁ గలుగునని కదా? తాత్పర్యము. ఇట్లుండ “రంభ దాసీ దేలకావలెనో?” “దాసీది” యట! ఇట్టి యాయన వ్యాకరణవిచార మెట్లు నేయ మొదలిడెనో కదా! ఇంకొకచో “పంథ” అనియు నీయన యీ శృంఖలలోనే వాడెను. ఉత్సుకత్వమా, ఉత్సుకమా, అని శంకించెను ఉత్సుకత్వము తప్పట! ఉత్సుక మని దిద్దనలెనట! ఈయన కుత్తరమేమి చెప్పఁగలము? ఏమో ఉత్సుకత్వము, అనుటకు బదులు, ఉత్సుకమే యనుటయే యుక్తమని యేల యెంచరాదు? ధర్మధర్మ వివేక మెందులకు? ఈయనయెట్లు వ్రాసినను వ్యాకరణ భ్రంశములను జూపినట్లే సంతసించువారు మాత్రము లేరా? చూడుఁడు.

“... గారు పంధ్యలు, ... గారే గ్రంథరచనయందు నిరుపమాన మగు ధైర్యమునే గాక నిష్పాక్షిక బుద్ధియు విమర్శనా నిపుణత్వమును, లోకజ్ఞానమును వెల్లడించియున్నారు. ఈ రెండు గ్రంథముల యందలి అసందర్భములు, అన్వయాభావములు, వ్యాకరణ భ్రంశములు అపార్థములు, అసభ్యములు, ఔచిత్యభంగములు, మున్నగు దోషములనెల్ల బహునేర్పుతోడను వివేకముతోడను, సామర్థ్యముతోడను చర్చించి యున్నారు.” (1913సం॥ జూన్ 18వ తేది ఆంధ్ర ప॥)

వైపంతులు చదివిన ప్రతివివేకికిని — శ్లో॥ యన్నింబానాం పరిణతఫలస్థితిరాస్వాదనీయా, యచ్చైతేషాంకబళనవిధా కోవిదః కాకలోకః॥ అను పండితరాయోక్తి స్మృతికిఁ దగులక మానదుకదా? అది యటులుండె, మావిమర్శమడుగా లెట్లు విమర్శించినను యోగ్యతాపత్రిక రానే వచ్చినది. గాన భవ్యత్వమున కభ్యంతరము లేదు. ప్రకృత మనుసరామః.

16. ఉ॥...తండ్రినాఁడె తా నిచ్చినసొమ్ము...॥ (పాణిగృహీత)

ఇట నన్వయము తెలిసికొనలేక ‘తాను’ అనుమాట తండ్రిని జెప్పదని కొంత వెక్కిరించెను. తండ్రి, నాఁడె పూర్వమే అనఁగాఁ దాను జీవించిన కాలమందనుట, తాను, ఇచ్చినసొమ్ము, అని యన్వయము. ఇందుఁ గల ‘తాను.

అను దానింగూర్చి సపాశుపతాశ్వమేధపీఠిక చూడఁ గోరెదము. 'తండ్రినాఁడె
అనునది సమాసమైనను నిట్టి యర్థము వచ్చుటకు శంక లేదు గాని గ్రంథ విస్తర
మెందులకని సుఖమైన తోన నుత్తర మీఁబడినది.

17. ఉ॥...మందతరస్మితమ్ములును... (శ్రివణా)

ఇట 'తర' యెందుల కని యొకశంక, 'మేఘసం దేశమునఁ గాళిదాసు ॥ మం
దమందం నదతి పవనః॥ అనియు భారతములో నన్నయభట్టు॥ క॥...మంద
మంద మృదూక్తి॥ అనియు నేల యనవలెనో? అందొక "మంద" తీసివేయ
రాదా?

18. ఉ॥...మలయమందసమీరకుమారుక॥ (లక్షణాపరిణయము)

ఇట మలయసమీరమునకు 'మంద' అను విశేషణ మేల యని శంక,
లయగ్రాహి॥ మందమలయానిల మమందగతివీచెక॥ భార- ఆది- ౫ ఆ.

శ్లో॥ మృదుమలయసమీరో వాతి వైభాతికోఽయం॥ (వృషభానుజ)
వేటొకటి 23 వ ప్రశ్నకడఁ జూడఁదగు.

19. నీ॥...అనివార్య ఘర్మోదకావతారము. (శ్రివణా)

ఇది సాత్త్విక భావవిశేషమని యెఱుంగక గీర్వాణులును కావనియు
వర్ణులును వనియుఁ జెమటపట్టినట్లు నర్హింప రాదనియుఁ దెగ వెక్కిరించెను.
మంచి నడివేసఁగిలోఁ జలిజ్వర మారంభించినవానికిఁ జలిగలిగినట్లే సాత్త్విక
భావములకును ఋతుధర్మములకును సంబంధము లేదు. ఇవి సార్వకాలికములు.

శ్లో॥ స్తమ్భః ప్రళయరోమాంచా స్వేదో వైవర్ణ్య వేపధూ,... అష్టౌ
సాత్త్వికాః పరికీర్తితాః॥... రోమాంచస్వేదౌ లక్షయతి, శ్లో॥ రోమాంచః
పులకోద్భేద స్వేదస్తంగా జ్వలోద్గమః,... స్మరరా జ్యేభిషిక్తేవ స్విన్నాంగీ
కామినీ బభౌ॥ యథావా, శ్లో॥ స్వేదాంబుసిక్తౌ హృదయే సుదత్యాః... పునః
పునస్సించతి బాష్పపూరైః॥ (కావ్యవర్పణమునుండి)

మఱియు వర్ణ ఋతువునందుఁగూడ గీర్వాణులుచిహ్నములు కొంతపఱ
కుండుటకు నాలంకారికులు సమ్మతించియున్నారు.

“ఋణాను గీర్వాణింగానువృత్తి ర్యథా;

శ్లో॥ స్వరవస్తే...హాసేనభాసాంపతిః॥ (కావ్యానుశాసనమునుండి)

ఆలంకారికులమాట నటుంచుడు. వర్ణ రువునందు గీర్వాణులుచిహ్నములు
కొన్ని యనుభూతములుగా లేవా? అయినను బ్రకృతవిషయమునకు ఋతుసం
బంధమే లేదని తెల్పుట యావశ్యక మగుటచే నట్లుత్తర మీఁబడినది.

20. గీ॥...అంగజానంత తాపశాంత్యోపధంబు...కోడికూత॥ (శ్రవణా)

ఇది తప్పుట ! కోడికూత మన్మథతాపము నభివృద్ధి చేయననియే చెప్పు వలెనట ! కోడి జామున కొక్కొక్కపరి కూయు నాచారమున్నను దెలవాలు జామునఁ గూయుదానినే కవులెల్ల వణికెందురు అది కవిసమయ మని యెఱుఁగఁదగు దీనిం బట్టి తెలవాలుజాము తాపపర్ధనమా కాదా? కవు లెట్లు వణికెంచిరి? అనునది విచార్యము. శ్లో॥ యువతి జనకదంబే నాథముక్తోవృబింబే చరమగిరినితంబే చంద్ర బింబం లలంబే” ఇతి కాళిదాసః.

దీనింబట్టి తెలవాలుజాము తాపపర్ధనము కాదనియుఁ దదుద్యోగమును చారించెడిదియే యనియుఁ దేలినది. కాన కోడికూత తత్కాలవ్యంజక మగుటచే నాపథత్వరూపణ ముచిత మని స్పష్టమే—తాపమునకు “అనంత” అను విశేషణముకూడఁ గొంత విచారణీయమని యెఱుఁగఁదగు.

21. తే॥ గీ॥ ...మలయవాయువులిరువురఁగలకఁదేర్ప గలయఁ దమకించి కోడికూతలకుఁ దలకు వారలైరట ! గ్రీష్మవిభావరూప—(శ్రవణా).

ఈ చంద్యమువలనఁ గోడికూత మన్మథోద్రేకకర మని తేలుచున్నదట ! అయినచోఁ గోడికూతలకుఁ దలకిరని చెప్పు లెట్లు సంభవించును? వర్షముతో వునందుఁ దెలవాలుజామువలకును దంపతుల రహఃక్రీడ కవకాశము కలుగక పోదు. గ్రీష్మమునందో? అంతవలకును నవకాశమేకలుగదు. కావుననే కాళిదాసు.

శ్లో॥ అబలాసు విలాసిలో—స్వభూవ స్నయనైలేవ నవోపగూహనాని॥
అని నొడివెను. శ్రీకృష్ణరాయలు.

తే॥ గీ॥ ప్రియల వేకువఁ దొడ లెచ్చరించి కలసి, రెలమి ధన్యులు పండు వెన్నెల బయళ్ల” అని వణికెంచెను—

“జ్యేష్ఠాషాఢౌ గ్రీష్మః...రాత్రీశేషే సురతక్రీడా”(కావ్యానుశాసనము). చూపిన ప్రమాణములచే గ్రీష్మర్తువునందట్లు వణికెంచుట యుక్తమని యు సంతమాత్రమునఁ దెలవారుజాము మదనోద్యోగ కర మని భావింపఁ దగదనియు గత్యంతరము లేక యట్లు ప్రవృత్తికంపవలసివచ్చు ననియుఁ దెలియుట సుకరము. ఇతరత్రా కూడ నట్లే వణికెంచుచో—

శ్లో॥ శీతే—తీతే వసన మశనం వాసరాంతే నిశాంతే క్రీడారంభః కువ లయదృశాం యావనాంతే వివాహః,..... కర్తు మిచ్ఛంతిమూఢాః” అను నప హాస్యతకుఁ బాత్రమగు నని ప్రాజ్ఞు లెల్ల నెఱుఁగుదురు.

22. సీ॥ కురియునున్మంచు తుంపురులు (శ్రీవణా)

వర్షముతువున మంచుగురియుట మావిమర్శకుడుగారు వినలేదట !

“తత్రాశ్రావణో భాద్రపదశ్చ వర్షాః ... తుషారకణవాహీ... వాయుః॥
(కావ్యానుశాసనమునుండి)

23. మలయు ప్రాతఃకాల మలయవాయువులచేఁ జెమటబిందువుల మొత్తము లడంగ, (శ్రీవణా)

వర్షకాలమున మలయవాయువు లెక్కడ ? అని శంక.

సీ॥... తెలతెలవాఱంగ మలయ గంధవహుండు సోరణగండ్లలోఁ జొచ్చిచూచు॥

తే॥ నాపురి విలాసవతుల యొయ్యారములకుఁ గడు సాగసి॥

చ॥ మలయపుగాలి రేలు...దంపతుల్॥ (ఆముక్తమాల్యదనుండి)

ఈరెండును బురవర్ణనమునందలివి కాన సార్వకాలికము లయి, యుండఁదగు. కాదు వసంతర్తువునందే సమన్వయించుకొమ్మని కవి తాత్పర్యమందురేని

సీ॥ గీ॥ జడగతి నెపుడుఁబొలయు, నందుఁ జందనశిఖరి మందానిలుండు॥

(ఆముక్తమాల్యదనుండి)

ఈపద్యమును బురవర్ణనము నందలిదే, ఎపుడుం బొలయునట ! దీనిచే సార్వకాలికముగాఁ గ్వాచిత్కముగాఁ జల్లనిసమయములయందు మలయమారుత సత్త ననుభవజ్ఞు లగు కవు లంగీకరించుచున్నారని యొప్పక తప్పదు కాన మేము వర్షర్తుప్రాతఃకాలమున వణికొంచినది కవినమయసిద్ధ మగుచున్నది. కాని యిది యింకను విచార్యము. ఏమందురేని ? ఆముక్తమాల్యదలోని రెండుదాహరణములును దక్షిణదేశమునందలి విలుబుత్తూరు, మధుర, అను పట్టణములను గూర్చి గవి గాన మలయపర్వతము సమీపమున నుంటచే శ్రీకృష్ణరాయ లట్లు వణికొంచుట యుక్తమే యనియు సామవత్పర్వత ప్రాంతముల మంచునకుంబలె మలయ పర్వత ప్రాంతముల మలయవాయువులకు సాంతత్య మనుభవతస్సిద్ధమనియు నొకవాదము రావచ్చును. ఇది యెట్టిదైనను మాకు మఱియు నుపయోగము.

“పుణ్యభరితం బనంతాఖ్య పురవరంబు॥

(శ్రీవణా)

మేమును దత్సమీపము నందలి పురమును గూర్చియే వర్ణించి యుంటచేఁ జైయక్తులు మాకు విరుద్ధములు గావు. మా వర్ణించిన “అనంతపురము” దక్షిణదేశమందలిదే యనుటకు గుఱుతు.

సీ. నారీకేశ కటాసనమ్ములఁ గూర్చుండి... వేద సంతలఁ గాలమ్ము
వెళ్లఁబుత్తురు (శ్రీవణా)

అనుపద్యము నందలి నారీకేశ కటాసన ప్రసంగమే, వేటొక యనంతపు
రమున కీభాగ్యము లేదని యెఱుఁగునది. మఱియు నీపద్యము నందలి వేదసంతలు,
అనునది వేదసంధాశబ్దభవమని యెఱుఁగక విమర్శకుఁడు వెక్కిరించెను. అది
యటులుండె, ప్రకృత మాముక్తమాల్యదలోని ప్రయోగముల పలన మామలయ
వాయు ప్రసంగము సమాహితమే యైనను బ్రసక్తి గలుగుటచే మఱికొంత చర్చ
యిందును గూర్చి వ్రాయుచున్నారము.

శ్లో. వీత్యైనాం సఫల ప్రసూన మభగాం భృంగాంగనా నిస్వనాం, నృత్య
త్సక్త శిఖండిమండిత తరుంతృప్తిం ప్రజామః॥...౧॥ శ్లో. ఇదం మధురగీతి
భి ర్మధుకరాంగనానాంసఖే కలాపి కులనర్తితైః పికకదంబ కోలా
హలైః, ...మశ్యేవనం” (వృషభానుజనుండి)

అతివిస్తర మెందులకు? వసంతర్తువునం దీ కవిశిఖామణి, మధుకరాంగనా
సంగీత పికకదంబ కోలాహల, కలాపికులనర్తనములకు సామానాధికరణ్యమును
వహించియున్నాఁడు.

“వర్షాను, ఘనశిఖిస్మయ హంసగమాః” (అలంకార శేఖరమునుండి)

అని శిఖండి ప్రసక్తిని వర్షర్తు చిహ్నముగాఁ జెప్పియుండఁగా దానిని
వసంతమునందుఁ జెప్పటచేఁ గ్వాచిత్కముగ నన్యఋతుధర్మము లనన్య ఋతు
పులయందు వర్ణింపవచ్చునని తేలుచున్నది.

శ్లో. ప్రవేశే చైత్రస్య స్ఫుటకుటజరాజిస్మిత దిశి...ప్రశమినః
అత్ర ప్రవేశే చైత్రస్య స్ఫుటకుటజేతి కాలస్య... విరోధః, ఇదంచ
తత్తచ్చాస్త్రై, తత్తత్ప్రమాణ, తత్తల్లోకాదిభేదా దనన్తమ్॥ యత్రాతు
లోకస్యకవేశ్చ ప్రసిద్ధో ర్విరోధః, తత్ర కవిప్రసిద్ధి రేవబలీయసీతి॥
(అలంకార శేఖరమునుండి)

దీనింబట్టి చూడ నితరర్తుధర్మము నితరర్తువునందు వర్ణించుట కొం
డొకచో వోషమని యంగీకరించుచు నం దన్ని విరోధములకన్న, గవిప్రసిద్ధివిరో
ధమే బలవత్తరముగానఁ గవుల యాచార మనుసరింపఁ దగినదియని తేలినది. కవు
లన్యఋతుధర్మములఁగొన్నిటి నన్యర్తుపులయందు వర్ణించుటను జూపియే యున్నా
రము. కవిసమయము ననుసరించి కేవలాప్రసిద్ధములుకూడవర్ణింపవచ్చును. నుప్ర
సిద్ధములు మాననువచ్చును.

“కావ్యజ్ఞ శిక్షయా పరిశీలన మభ్యాసః,... శిక్షా మాచక్షతే, తత్ర కవిస మయే సతామపి భావానాం కేషాంచి దనిబంధః తద్యథా, మాలత్యా వసంతే... కృష్ణపక్షే జ్యోత్నాయాః, శుక్లపక్షే త్వంధకారస్య... దివా నీలోత్పలా దీనాంవికాసః ... క్వచి దసతామపి భావానాం నిబంధః॥ తద్యథా, నదీషు నీలోత్పలాదీనాం... జలాశ్రయమత్యే హంసాదీనాం, పర్వతమాత్యే స్వర్ణరత్నగజానాం నిబంధః శివచంద్రమసో బాలత్వస్య చక్రవాకానాం సిశి భిన్నతటాశ్రయణస్య... (కావ్యాను శాసనము)

ఆ యీ సూత్రముల కుదాహరణములందే చూడఁదగు - మతీయుం గొన్ని టికి నియతత్వమును గూడఁ దెల్పియున్నాఁడు గాని యందు మలయానిలమునకుఁ జెప్పలేదు.

“కేషాం చిన్నైయత్యం, యథా, సముద్రేష్వేప మకరాః... మలయగిరా వేవచందనోత్పత్తిః... వసంతవీవ కోకిలరుతం వర్షాస్వేప మయూర నృత్యం రుతంచ...” (విస్తరస్తుతత్రైవ ద్రిష్టప్యః) (కావ్యాను శాసనము)

నియతములలో మలయవాయువులను బరిగణింప లేదుగాని మయూరనృ త్యరుతములను బరిగణించినాఁడు. ఇదివఱలో నుదాహరించిన “వృషభానుజ” నలనఁ గవులు నిరంకుశులని తేలక మానదు. అనఁగా సతఁ డితరకవుల ననుస రించి యట్లు ప్రయోగించి యుండును. ఆకవులేని యున్మత్తులు గారు. మయూ రములు వర్షఋతువునందుఁ బ్రాచుర్యముగా నృత్యరుతముల నాచరించినను నిత రఋతువుల యందుఁగూడఁ గ్వాచిత్కముగా నవి యాచరించుట యనుభవసిద్ధ మని యెఱుఁగఁదగు. అట్లే వసంతమున విశేషించి వీచు మలయానిలము గీర్ష్య మందుఁ దక్కువగను, గ్రీష్మాంతమని వ్యవహరింపఁబడు వర్షర్తువున సంతకన్నఁ దక్కువగను గ్వాచిత్కముగాఁ గనుపట్టుట యనుభవసిద్ధము. వర్షర్తు వన్నంతలో నెల్లప్పుడును వర్షములే యుండువు. గ్రీష్మర్తువునందుంబలె విశేషించి యెండలు కాచి యారెండ ననుసరించి “వృష్టిం ఘృష్టిభిః” అను వాక్యానుసారమున వర్షము గురియుచుండును. అప్పు డారెండ వేడిమి నభివృద్ధి పఱచెడిది నైఋ తవాయువు కావుననే జ్యేష్ఠాసాఢౌ గీర్ష్యః,... నైఋతో ... వర్ణనీయః” (కావ్యాను శాసనము)

వర్షము గురిసిన ప్స డా తా ప ము ను శాంతి పఱచెడి వాయువు, పడమటి గాలిగాని తూర్పుగాలిగాని, యగుచుండును. కావుననే

తత్ర శ్రావణో భాద్రపదశ్చ వర్షాః ... కదంబకుసుమామోదమాంసలః
పాశ్చాత్యః పౌరస్త్య ఉత్తరో వాయుః॥ (కావ్యానుశాసనం)

అని నిర్ణయించెను. ఇందొక విశేషముగలదు. స్థూలదృష్టిచే జూచిన
నుత్తరపు వాయువునకు హేమంతఋతువువలకును బ్రవేశమే కన్పట్టదు.

క॥ ఉత్తరపుగాలివీచె వియత్తలమునఁ దుహినకిరణుఁడహితుండయ్యె॥ (భాగవ)

ఇట్లుండ మధ్యనున్న శరదృతువును దాటినఁగాని కానరాని హేమంత
ఋతుచిహ్నమును వర్షర్తువునందు శాస్త్రకర్త శాసించుచున్నాఁడు. కారణ
మేమి? ప్రకృతఋతువునకు వెనుకముందులుగానుండు ఋతుధర్మములు సంకర
ములుగా నుండుటనుగూర్చి యిదివఱకే వ్రాసియున్నారము. ఇప్పుడు తెలియ
వలసిన రహస్యమేమనఁగా? ప్రస్తుత ఋతువునకు మధ్య నొక ఋతువు వదలి
కొని తనకు మూడవదియగు భవిష్యదృతువునందలి గాలిగుఱుతులును, నిట్లే
తనకుఁ బూర్వమునందుఁగూడ మధ్య నొకదానిని వదలుకొని మూడవస్థానమున
నుండు ఋతువునందలి గాలిగుఱుతులును గ్వాచిత్కముగా వర్ణింపవచ్చునని
తేలినది. కాన వర్ష ఋతువునకు విలోమగతిచే మూడవదియగు వసంతమునఁ
బ్రాచుర్యముగానుండు మలయవాయువులు వర్షర్తువునఁగూడఁ గ్వాచిత్కముగా
వర్ణనీయములని తేలినది. బాగుగ నెండ కాచి వర్షముగురియనితటి నివియే వర్ష
ర్తువునందుఁ దాపాపనోదకములని యనుభవశాస్త్రకవిసమయాదులచే స్పష్టమగు
చున్నది. ఇంకను విస్తరింపవలసియున్నను నాయాయీ గ్రంథములును బ్రాజ్ఞు
లును గలరుగదాయని విరమించితిమి. ఋతువు నధికరించి వర్ణించునప్పుడు
తక్కఁ దత్తదృతు ముఖ్యలక్షణములే వర్ణింపవలయునను నియమములేను అను
నది యిట సారాంశము.

23. శా॥...కుఁతు వృద్ధాత్ముఁడౌవానిం జేర్చు నపాత్రుఁ గూడదనరు...(పా-గృ)

వృద్ధాత్ముఁడు, వృద్ధః ఆత్మా శరీరం యస్యసః, శ్లో॥ ఆత్మాకశేబరే...
ఇతి ధరణిః॥ వృద్ధుఁ డని ఫలితము. ఇట్లుండఁగా నీయర్థము రాదనియు వాత్మకు
బాల్యాద్యన్తలు లేవనియు విమర్శకుఁడు వెక్కిరింపఁ జొచ్చెను. మఱియు
నిందలి 'చేర్చు' అను పదమునట! వారకాంతలవిషయమునఁ బ్రయోగింపనలె
నట!, ఈజ్ఞానము సరియైనదే యగునా? కాదు, కాకున్నను నొప్పుదము.
ప్రకృత మట్టి యర్థము స్ఫురించుటకే అట్లు ప్రయోగించితి మందము, ద్రవ్యా
శచే ముసలివానికే గూఁతునిచ్చి దుష్టుఁడు తాదృశుఁడునుం గాఁడని మాయభి
ప్రాయము. అయినచో నాకన్యకకు వేశ్యాత్వము ధ్వనిత మగు నని యాక్షే

పించునేమో ? ఇందుల కిదివఱకే యుత్తర మీఁబడినది. సాక్షాల్లక్ష్మిని గంగను గూడ నొక్కొక్కచో మహాకవు ళ్టిరీతికిఁ దార్చియున్నారు చూడుఁడు.

శ్లో॥ సుఖయతితరాం న రక్షతి పరిచయలేశం గణాంగనేప శ్రీః, కుల కామినీవ నోర్యుతి వాద్దేవీ జన్మజన్మాఽపి॥

శ్లో॥ శ్రీరవిభుజ్జభోగే మోహనవిజ్ఞేన శీలితా యేన,...

శ్లో॥ సంభవతి నఖిలు రక్షా లలనానాం ప్రకృతిచపలచలితానాం, అను భవతి భవశిరస్యపి భుజంగ పరిశీలనం గంగా॥ (గోవర్ధనాచార్యసప్తశతి)

కవిప్రాణోక్తులును నాటకమర్యాదలును దెలిసికొనుట పైపైనిలేదు. కావుననే

శ్లో॥ ఆనందనిష్యందిషు రూపకేషు వ్యుత్పత్తిమాత్రం ఘట మల్పబుద్ధిః, యోఽపీతిహాసాదివ దాహ సాధు, స్తస్మై నమస్సాన్వదుపరాజ్ఞాభాయ॥

అని దశరూపకమున నట్టివారికి నమస్కరించెను. అనేక జన్మతపస్సాధ్య మగు సాహిత్యవిషయమునఁ బ్రతిమనుజుఁడును గలిగించుకొనినచో నమస్కరింపక చేయవలసినదేమి ? మా విమర్శకుని శంకలకుఁ బరిమితి లేదు. చూడుఁడు.

“బాలామణివేశ్య, వేశ్యలు గౌరవనీయులకు మ్రొక్కుట యాచారము. అయినను గ్రంథకర్తలు... మ్రొక్కించినారుకారు”

ఈ గౌరవనీయపద మేపాటి గౌరవార్హమైనది ? అది యట్లుండుఁగాక. ఇది యెంతటి స్వల్పానుభవపుశంక ? మనుచరిత్రమునఁ బెద్దన్న గారు వరూధినిచేఁ బ్రవరాఖ్యున కేల మ్రొక్కింపరైరోగదా ! ఏల మ్రొక్కింతురు ? తాను బ్రేమించిన నాయకున కితరులకుం బోలె నితరాసాన్నిధ్యమందు వేశ్యయును నమస్కరింపదు. కావుననే పెద్దన్న గారు మ్రొక్కింపరైరి. ఇతరత్ర మేము మ్రొక్కింపలేదా ?

ఉ॥ పైఁట దొలంగి పాదములపైఁ బడ... పాదసరోజయ్యగ్మ మాబోటి నమస్కరించె॥ (శ్రవణా)

24. సీ॥...తనమేనికన్న మెత్తని క్రొత్తమల్లెపూవులు. (శ్రవణా)

మేనికన్న మెత్తని మల్లెపూవులనులుచే శరీరమునకుఁ గాతస్యము గలుగు చున్నదట ! పూర్వమధ్యాధునికు లెవ్వరు నిట్లు వర్ణించియుండలేదట ! ఉప మాన మన నేమో, దాని నేయేవిధమున వ్యవహరింతురో తెలియనివారుగూడ శంకించిన నెట్లు ?

శ్లో॥ “కై కేయి? తస్య శయనాని కథంభ వేయ స్వచ్ఛేతసోఽపి కథానాని శిలాతలాని” (భోజవంపువు)

ఇది కై కేయినిగూర్చి రామప్రవాసదుఃఖితుడగు దశరథుని వాక్యము. నీమనస్సుకన్నను గతినములగు శిలాప్రదేశములు రామనకు శయనము లెట్లుగునని పరికినాడు. దీనిచే కై కేయిమనస్సు మెత్తనిదియని యర్థము గ్రహించువివేకి యుండునా? ఉండెఁబో! దేనికన్న మెత్తనిది? రాతికన్న మెత్తనిది. అనఁగా? రాతివంటిది. ప్రకృతమో దేనికన్న? గతినము. మల్లెపూవుకన్న, అనఁగా మల్లెపూవువలె మృదువైనది యని ఫలితము. ఔరా! కావ్యార్థగ్రహణము. ఈవిమర్శకునికిఁ దనగురువులు పరియోగించిన—

“పూర్ణశశితోడ నెఁమోము బూతులాడె”

అనుచో నిజముగా నవి రెండును బూతులాడుకొనుచున్నవి యనియే బోధపడియుండును గాఁబోలును. అట్టి సరసకవనముగా నున్నంగాని యీయ నకు నన్ముతముగాదోటు! అది యటులుండె. దానికన్న గొప్పది, దానికన్నఁ జిన్నది, దానికన్న మెత్తన, దానికన్నఁ గతినము, దానికన్న నెక్కుడు, దాని కన్నఁ దక్కువ, దానిని ద్వేషించు, దానిని స్నేహించు, ఆయాప్రయోగముల కెల్లఁ బర్యవసన్నమగు సర్థమెల్ల ‘దానినిఁబోలును’ అనునదియే కాని వేఱుకాదు.

“...స్మర్థతే జయతి ద్వేష్టి దృష్యతి ప్రితి గర్జతి, ఆక్రోశ త్యపజానాతి కర్షయతి నిందతి...ఇతి శబ్దా స్సాదృశ్యవస్తుని” (విస్తరస్తుతత్రైవ) (కా-శా)

మఱియు బ్రకృతపు మల్లెపూవుచర్చ గల శ్రవణానందపద్యమెల్ల నిట్లే వెక్కిరించెను. దీనింబట్టి యావెక్కిరింపును నజ్ఞానమూలక మని యెఱుఁగఁదగు. మఱియు వేటొకచో

ఉ॥...వేల్పుమిటారుల తోడికోడలు॥ (శ్రవణా)

అని రూపింపఁగా నప్పచెల్లెండకు రూపమున సామ్య ముండునుగాని తోడికోడండ్రకుండదని యేమో వెక్కిరించెను. ఆవెక్కిరింపులెల్ల నిట్టివియే యని యెఱుంగునది.

25. చ॥... నూతనస్మరుడన నొప్పువాఁడు మదమత్తుఁడు నా విటుఁ డబ్బియు॥ (పాణిగృహీత)

మత్తుడనుటచే రసభంగమైనదట! ఇయ్యెడఁ గవిభావ మనభ్యమట! అభప్రగల్భా, శ్లో॥ యావన్నానా స్మరోన్మత్తా” (దశరూపకం)

పురుషు నట్లు వర్ణించుటయే రసభంజక మగుచో స్త్రీని వర్ణించిన నెంత రసభంజకము కావలెనోగదా !

26. కోకిమనోనంతశోకాబ్ధి కెవ్వాని యుదయమ్మృపర్వచంద్రోదయంబు॥ (శృవ)

ఇది దిద్దికోవలయునట!, ఎందుచేతనో?, చంద్రోదయమును జందోదయముతోఁ బోల్పుటచేత, అగుచో వినుఁడు — సామాన్యచందోదయమైనను జక్కనాకస్త్రీ శోకాబ్ధిసంతోభమునందుఁ బర్వచందోదయమువంటిదే యని యర్థము. కేవలచంద్రునికిని బర్వచంద్రునికిని భేదముండుటచే సాదృశ్యము కలుగుట శాస్త్రసమ్మతమే. అట్లుకాక చంద్రుఁడు చంద్రునివలెనున్నాడనినచో నన్వయమగును. అనన్వయాలంకారమున కుదాహరణము,

శ్లో॥ రామరావణయోర్యుద్ధం రామరావణయోరివ॥ (చంద్రాలోకః)

ఇత్యాదికమెఱుంగునది. ప్రకృతమో? “పర్వ” అను విశేషణముచే భేదము గల్పింపఁబడుచున్నది.

శ్లో॥ లోహితపీతైః కుసుమై రావృతమాభాతి భూభృత శ్శిఖరం దావ జ్వలనజ్వాలైః కదాచి దాకీర్ణమివ సమయే॥ అత్రలోహితపీతకుసుమావృతం భూ భృత శ్శిఖరం స్వేనైవ కస్మిం శ్చిత్సమయే దావజ్వాలాకీర్ణే నోపమియతే॥...

శ్లో॥ నఖకిరణపరంపరాభిరామంకిమపి పదాంబురుహద్వయం మురారేః అభినవసుర దీర్ఘికాప్రవాహా ప్రకరపరీతమివస్ఫుటం చకానే॥ అత్రాపి నఖకిరణపరంపరాభిరామంపారేఃపదాంబుజం స్వాత్మనైవ సురదీర్ఘికాప్రవాహ ప్రకరపరీతే నోపమియతే॥ (రసగంగాధరం) (విస్తరస్తుతత్రైవ)

27. తే॥గీ॥...నాతిక న్నైతికమ్ము॥ (లక్షణాపరిణయము)

ఇట “లక్షణ శ్రీకృష్ణనిభార్యగాన “కన్నైతిక” మని వ్రాయఁగూడదని శంక. పైపద్యము మ॥ రా॥ రా॥ ఆదిపూడి ప్రభాకరరావు గారిది. ఈయంశము పైపద్యముగల పుటలోనే కలదు కనన మెవరిది యేని ప్రకృతప్రయోగము దుష్టమా కాదా? అని విచారించుము. కన్నైతికము, ఇందో తికప్రత్యయము భావార్థము, కన్యాత్వము, అని అర్థము. ఇది ప్రథమసంభోగమును బోధించు. పట్టున నొపచారికమని యెఱుఁగఁ దగు. ఇది వేశ్యాప్రథమసంభోగపరముగ నే లోకమున వాడుచున్నారు గాన ప్రకృతము ధర్మపత్ని యగు లక్షణనుగూర్చి వాడఁ గూడదని శంక రాపచ్చును. కాని శ్లో॥ భోగిన్యోన్యా నృపస్త్రీయః” శ్లో॥ ప్రథమా ధర్మపత్ని స్యా ద్వితీయా రతివర్ధనీ, పృథ్విమాత్రఫలం తస్యా మదృష్టం నోపలభ్యతే”

ఇత్యాది నైఘంటిక, ధర్మశాస్త్రోక్తిప్రమాణములం బట్టి భోగినీత్వమును లక్షణముందు సిద్ధింపజేయుట సుకరమే కాని యంతవఱకెందులకు? లోకములో వేశ్యలయందే నియమముగా వాడబడుచున్న సానిపదమును దనతల్లిని గూర్చి పోతరాజేల వాడెనో? ఉ.బమ్మెర కేసయలక్క సానికికా (భాగవతము) ఈ పోతరాజుకూడఁ దెల్వితక్కువచేతనే వాడె నందురా? సీ.చని యొక్క ముదుసలి సాని కపుడు (భారతము) యీ సాని కుంతీదేవి. ఈ నన్నయ్య, పోతన్నగారికి మార్గదర్శకుఁడు. పదముయొక్క వ్యుత్పత్తిని చెలిసి ప్రయోగించు వారు గ్రాంధికులు, ఆ సంప్రదాయములు గేవలము లోకమును బట్టి వెక్కిరించుచో నెట్లు నిలుచును? గ్రాంధికభాష వేటు. అది శబ్దశతృష్ణుల ప్రయోగముల వలననే తెలిసికొనఁ దగియుండును. అజ్ఞుల కగమ్యము.

28. ఉ. ముక్కర ... బులాకి ... (శ్రవణా)

ఈ రెండును నొకటే నగను బోధించు పదములు కావు. ఒకటి నత్తును, వేటొకటి యడ్డబాసను బోధించును. తెలివిగల్గి చూచినచో, శబ్దరత్నాకరమే సంశయనివారకము కాఁగలదు. లోకమును బట్టినచో శంకయేపుట్టదు.

29. క.వేశ్యలవైన గృహస్థులు... (శ్రవణా)

వ. నీదైన దర్శనము (భారతము) యీ ప్రయోగములకు మితియే లేదు.

30. మ. తనుదావచ్చిన... (శ్రవణా)

సీ.తనుదానఁ దొరఁగిన (మనుచరిత్ర)

త్రిలింగలక్షణశేషము 37 వ పుట, 10 వ సూత్రము కూడఁ జూడుఁడు.

1. తే. గీ. తలవంచుట (శ్రవణా)

వంచుట, వంచుకొనుట, అనునర్థమునందు వాడుట భారతసమ్మతమే.

క....పుట్టె నరిప్తమని రిప్తమునఁ దమలోనకా భార-సభా-౨-ఆ, వసంత||... వా బంధులందఱు మనంబున నేమినారే భార ఆది-౫-ఆ. యుభయత్ర, అనుకొను, అని యుండవలదా? కొనులేకున్నను దాదృశార్థబోధకత్వమునునన్నయ్య గారు సమ్మతించిరి. ప్రయోగములు కుప్ప తెప్పలు.

2. తే. గీ ఇట్లు బాలామణియును గామేచ్ఛ (శ్రవణా)

ఈకీతి సముచ్చయములకు భారతము పుట్టినట్లే. వ.... దానియందునుఁ గోడు నొక్కటియుం గలదు. భార-అర-2-ఆ. ఈ సందర్భమున సత్యవంతుని

యందున్న కీడొక్కటియే. సముచ్చయ మేల ? ఇయ్యది వాక్యాలంకారముగా సంస్కృతమున ఇవాదులంబలెఁ దెల్లన నన్నయాదులు వాడుచుందురని యెఱుఁగునది. ప్రియోగములకు మితి లేదు.

33. తే. గీ.రెంటఁ దగులవలయు

తగులుధాతువు భారతసమ్మతము. రసభంజకముకాదు. క....వారు విని తగుల నెదక, భార-ఆ-౬ ఆ, మనోఽథమ్మ తగులుఁగాక, భార-ఆది-౮-ఆ
34 క.ఎట్టు లీమోహజలం బీదుదు (శ్రివణా)

జల మనుటకన్న జలధి యనుట యుక్తమట. అయినచో జలపదము జల ధ్యర్థమునఁ బ్రయోగింప వచ్చును. క.జలశయనుఁడు విని కరంబు సంతుష్టుండై భార-ఆది-౮-ఆ.

(జలశయనుఁడు, జలధిశయనుఁడు, శ్రీకృష్ణుఁడు) యిది ఛందానురోధమున నిచ్చిన యుత్తరము నిజమునకో శంకించుట పొరపాటు.
35....ఇంత కెఱుంగ నట్టివారెవ్వరు?...పక్షులుంబకువులీనుఖమందవె (పాగ్మ.)

ఇట నాయికానాయకులకుఁ బశుత్వము తట్టించుచున్నదనియాక్షేపణము. కవివివక్షిత మదియే గాన నది యాక్షేపింపఁ దగదు. రసాభాసవిషయమని మొదటనే చెప్పియుంటిమిగదా! అదిగాక వేశ్యాసంసర్గమునకును, బశుసంసర్గమునకును దౌల్యమును స్మృత్యాదు లంగీకరించు చున్నవి. శ్లో. పశువేశ్యాదిగమనే ప్రియశ్చిత్తం॥ (పరాశరస్మృతి)

ఇదియుంగాక రసాభాసతానూపనమును బ్రాచీను లిట్లేచేసియున్నారు. శ్లో..... శునీ మన్వేతి శ్వా హతమపిచ హస్త్యేవ మదనః (భర్తృహరి)

36. క.కోర్కిలతలు (శ్రివణా)

ఈ మిశ్రిసమానము కవి ప్రియోగసిద్ధము.

సీ. కోరికిలతలు పైకొనలు సాగె॥ (యామినీ పూర్ణతిలక)

37. ఉ.....ద్రవ్యము లాగులాడు (శ్రివణా)

ద్రవ్యము, ద్వితీయాథే ప్రిధమా, ద్రవ్యమునుగూర్చి, లాగులాడు, పెనఁగులాడు, అని సమన్వయము అపార్థము లేదు.

ఉ. పైటకు లాగులాడి॥ (పాంచాలీపరిణయము) ద్రవ్యపదసాన్నిధ్యమునందే యపార్థమువచ్చినచో, బైటవద్ద నెంతవచ్చునో! గాంధికభాష వేఱు.

38. అక్కడదనుకన్ (పాణిగృహీత)